

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

На правах рукопису

КАСЯНЕНКО Дар'я Сергіївна

УДК 81':25:340.113:327.39(061.1)

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТА ЛЕКСИЧНОЇ ГАРМОНІЗАЦІЇ
ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ЄС В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**

Спеціальність 10.02.16 – перекладознавство

Дисертація

на здобуття наукового ступеня кандидата

філологічних наук

Науковий керівник – Кияк Тарас Романович
доктор філологічних наук, професор

Київ – 2011

ЗМІСТ

Список скорочень	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА ЮРИДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ	12
1.1. Юридична мова як жанр	12
1.2. Юридичний переклад як особливий вид фахового перекладу: визначення та специфіка	18
1.2.1. Юридична мова крізь призму перекладу	25
1.2.2. Класифікація юридичного перекладу	30
1.3. Законодавчий акт ЄС як об'єкт перекладознавчого дослідження ...	32
1.3.1. Вихідна модель законодавчих актів ЄС: структура, цілісність та особливості будови	39
1.3.2. Функціонально-стилістичні особливості законодавчих актів ЄС та переклад	50
1.3.3. Комунікативна ситуація, функціональне призначення та статус перекладу законодавчих актів ЄС	58
1.4. Проблеми адекватності й еквівалентності у перекладі законодавчих актів ЄС	64
1.5. Рівні еквівалентності у відтворенні законодавчих актів ЄС	66
1.6. Методи, прийоми та способи юридичного перекладу	69
1.7. Прийоми перекладу законодавчих актів ЄС	73
Висновки до Розділу 1	80
РОЗДІЛ 2. ТЕРМІНОСИСТЕМА ПРАВОВОГО ЄВРОЛЕКТУ Й ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ	83
2.1. Правовий євролект як об'єкт перекладу	83
2.1.1 Поняття «правового євролекту» та його переклад	86
2.1.2. Мовні норми законодавчих актів ЄС крізь призму перекладу	88

2.2. Специфіка лексико-термінологічного складу правового євролекту. Термін як одиниця перекладу юридичних текстів	93
2.3. Терміносистема правового євролекту	101
2.3.1. Системні особливості правничих термінологічних одиниць	101
2.3.2. Лексико-семантичні процеси в термінології правового євролекту та їхнє відтворення у перекладі	105
2.3.3. Словотвірні особливості термінів європейського права в німецькій та українській мовах	107
2.3.4 Системні відповідники як проблема перекладу правничих термінів	124
Висновки до Розділу 2	132
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАД ЯК ЧИННИК ЛЕКСИЧНОЇ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ЄС	136
3.1. Способи перекладу правничих термінів законодавчих актів ЄС	136
3.2. Лінгвістичні аспекти лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС	151
3.2.1. Проблематика становлення й визначення поняттєвого апарату: нормалізація, уніфікація, стандартизація та гармонізація правничих термінів і терміносистем	151
3.2.2. Передумови лексичної гармонізації	162
3.2.3. Лексична гармонізація як складова міжмовної гармонізації законодавчих актів ЄС: визначення, етапи, види	167
Висновки до Розділу 3	174
ВИСНОВКИ	177
ДОДАТОК	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	226
ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	253

Список скорочень

ЄС – Європейський Союз

ЗА ЄС – законодавчий акт ЄС

ВТ – вихідний текст

ЦТ – цільовий текст

ВМ – вихідна мова

ЦМ – цільова мова

ЮМ – юридична мова

DE – німецька мова

EN – англійська мова

UA – українська мова

ВСТУП

Переклад на початку третього тисячоліття вирізняється перманентною спеціалізацією та набуває особливого статусу, що пов'язано з новими умовами багатомовної комунікації як наслідку процесу глобалізації, котра впроваджується у процесі посилення влади транснаціональних корпорацій за рахунок послаблення або нівелювання національно-державного суверенітету. Період інтенсивних трансформацій на європейському континенті наприкінці ХХ століття визначив новий курс для всієї Європи. У геополітичному просторі Центрально-Східної Європи з'явилися нові суверенні держави [317], а для Західної Європи цей період відзначився появою нового наддержавного об'єднання – Європейського Союзу (ЄС) [335; 336; 348].

В останні роки переважна більшість європейських держав, керуючись спільними національними інтересами, проголосила своїм пріоритетом наближення до європейських структур. Враховуючи задеклароване прагнення українського суспільства до інтеграції в ЄС, закріплене в Указі про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу від 11.06.1998 [329; 330], одним із основних напрямів інтеграційного процесу є адаптація законодавства України до законодавства ЄС, тому переклад законодавчих актів ЄС (ЗА ЄС) українською мовою набуває сьогодні особливого значення.

Крім того, ЄС як багатомовна інституція демократичного типу функціонує лише завдяки перекладу, оскільки його політична стратегія – рівноправність мов держав-членів ЄС [345]. Сучасна правова система, яка дістала назву «європейське право» [45; 86; 336], представлена різними жанрами юридичних текстів (конституція, установчі договори, конвенції, угоди, хартії, регламенти, декларації, протоколи тощо) [173, с. 89-91], тому українські перекладачі повинні подолати інформаційні бар'єри між фахівцями і здійснити величезні обсяги перекладу *acquis communautaire* (спільний правовий доробок ЄС) задля того, щоб українські експерти мали можливість ознайомитися з новим правовим ладом та усвідомити зміст європейських законів.

Таким чином, значення перекладацької діяльності в Україні та світі підвищується у зв'язку з поступовою інтеграцією національних правових систем у європейський правовий простір і зумовленою цим процесом необхідністю гармонізації національного законодавства з міжнародним правом та законодавством ЄС, що, в свою чергу, актуалізує *проблему єдності термінологічно-мовного апарату* національного законодавства, змістовності та функціонально-структурної відповідності спільному міжмовному прототипу європейського права, а також *проблему адекватності перекладів* ЗА ЄС українською мовою.

Актуальність дослідження впливає як із наведених позамовних фактів, так і зі спрямованості сучасного перекладознавства до вивчення проблем фахового перекладу і визначається необхідністю комплексного вивчення мови європейського права з позиції перекладознавства, а також потребою в науковому дослідженні специфіки перекладу ЗА ЄС українською мовою.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі особливостей перекладу німецькомовних та англкомовних ЗА ЄС українською мовою, зокрема, у визначенні жанрової та лексико-семантичної специфіки юридичного перекладу, характерних ознак фахової мови європейського права з позиції перекладу, вивченні способів перекладу термінів правового євролекту та проблематики їхньої лексичної гармоніза-

ції з метою створення перекладного німецько-англійсько-українського глосарію термінів ЗА ЄС розгляді необхідності лексичної гармонізації ЗА ЄС, що сприятиме підвищенню якості їхнього перекладу цільовими мовами.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

1. Установити значення жанрової диференціації у перекладі ЗА ЄС, визначити поняття *жанр юридичної мови* і здійснити системний перекладознавчий аналіз жанру законотворчості на прикладі німецькомовних та англomовних версій ЗА ЄС та їхніх транслятів українською мовою;

2. Визначити місце перекладу ЗА ЄС у складі жанрово-стильової теорії перекладу та конкретизувати його специфіку різними цільовими мовами, а також мовні та позамовні чинники, що впливають на вибір методу перекладу *acquis communautaire*;

3. Дослідити проблеми адекватності й еквівалентності крізь призму перекладу юридичних текстів ЄС та визначити ключові рівні еквівалентності під час відтворення ЗА ЄС українською мовою;

4. Здійснити комплексний перекладознавчий аналіз правового євролекту і його терміносистеми;

5. З'ясувати способи перекладу українською мовою німецьких термінів зі сфери європейського права, тенденції відтворення безеквівалентних інтрагалузевих термінів та проблеми перекладу спеціальних аббревіатур і термінів-акронімів;

6. Вивчити явище гармонізації ЗА ЄС на лексико-семантичному та текстовому рівнях як чинника адекватного та якісного перекладу *acquis communautaire* цільовими мовами;

7. Укласти тримовний німецько-англо-український глосарій термінів ЗА ЄС.

Об'єктом дослідження виступає мова європейського права – правовий євролект, представлений німецькомовними та англomовними версіями законодавчих актів первинного та вторинного права ЄС [331-335; 338-344; 346-356], офіційними пе-

рекладами українською мовою [318; 319; 325; 329] та неофіційними перекладами ЗА ЄС [327] (вихідними текстами слугували ЗА ЄС, укладені англійською, французькою, німецькою та польською мовами), з англійської мови [326; 328] та авторськими перекладами.

Предмет дослідження становлять жанрові й лексико-семантичні особливості перекладу та аспект лексичної гармонізації ЗА ЄС.

Матеріалом дослідження слугують ЗА ЄС первинного та вторинного права, представлені німецькомовними та англomовними версіями *консолідованих договорів* [333; 334; 341-344], *Договором про запровадження Конституції для Європи* [349; 350] і його *проектами* [338; 340], *Хартією основоположних прав Європейського Союзу* [331, 332], *установчими договорами* [354-356], *Амстердамським* [351], *Ліссабонським* [352] та *Ніццьким* [353] договорами, а також їхніми офіційними [318; 325; 329], неофіційними [326-328] та авторськими перекладами українською мовою. Загальний обсяг проаналізованого матеріалу складає близько 6000 сторінок тексту. У процесі дослідження методом загальної вибірки із зазначених джерел, електронних словників ЄС [204; 205; 306; 319-322; 335; 336] та фахових довідників [2; 29; 30; 98; 116-117; 120; 173; 195; 261] було відібрано та проаналізовано 3000 термінів європейського права, частина яких представлена у додатку до цього дослідження у вигляді фрагменту глосарія. Практичний аналіз української термінології проводився також за допомогою електронної системи документації з питань адаптації законодавства України до законодавства ЄС, яка дає можливість ознайомитися з порівняльним аналізом, експертними висновками, з перекладом законодавства ЄС українською мовою [317; 319-322].

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань у дисертаційному дослідженні використовується комплексна методика, до складу якої увійшли аналітичний (комплексний перекладознавчий аналіз, лінгвістичний опис і контрастивний аналіз, контекстний і трансформаційний аналізи, лексикографічний і компонентний методи, критичний аналіз, співставлення точок зору,

систематизації методик та авторських підходів) та статистичний методи (кількісні та відсоткові підрахунки тощо).

Наукова новизна дослідження визначається обраним об'єктом і предметом перекладознавчого аналізу, а також тим, що в українському перекладознавстві вперше здійснено системний опис і комплексний аналіз правового євролекту крізь призму особливостей перекладу ЗА ЄС українською мовою; конкретизовано жанр юридичної мови, запропоновано жанрову диференціацію юридичних текстів ЄС, що сприяє удосконаленню класичної типології юридичних текстів; досліджено лінгвостилістичні та структурно-жанрові властивості ЗА ЄС і специфіку їх адекватного відтворення ЦМ у контексті юридичного перекладу; з'ясовано методи та прийоми перекладу *acquis communautaire* і чинники, які впливають на їхній вибір; здійснено перекладознавчий аналіз терміносистеми правового євролекту в німецькій та українській мовах; визначено способи перекладу термінів ЗА ЄС українською мовою; досліджено аспект лексичної гармонізації та з'ясовано її значення, етапи та принципи у перекладі ЗА ЄС.

Результати дисертаційного дослідження доповнюють часткову теорію перекладу в контексті фахового перекладу новітньої галузі – європейського права та сприяють розвитку теорії юридичного перекладу як спеціального підрозділу перекладознавства. Результати дисертації можуть бути використані для поглибленого дослідження теоретичних проблем перекладознавства, термінознавства, євролінгвістики, юридичної лінгвістики, контрастивного аналізу правничої термінології, порівняльної лексикології тощо.

Теоретична цінність дисертації полягає також у спробі впорядкувати термінологічний апарат стрижневих понять теорії перекладу та галузі нормалізації термінології і доповнити його новими поняттями, які реінтерпретуються в контексті досліджуваної проблематики, а також у вивченні аспекту *лексичної гармонізації* терміносистеми європейського права крізь призму інституційного перекладу юридичних текстів ЄС, та у запровадженні поняття *міжмовної гармонізації законодавчих ак-*

mise en commun, що сприяє єдності термінологічного апарату та гомогенному відтворенню структурно-жанрових, лінгвостилістичних та концептуальних особливостей *acquis communautaire* під час перекладу різними цільовими мовами.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у курсах теорії та практики фахового перекладу, у спецкурсі юридичного перекладу, у курсі термінознавства та юридичної лінгвістики, у професійній діяльності перекладачів та правників, під час формування та стандартизації української терміносистеми європейського права, а також у лексикографічній практиці для укладання юридичних перекладних словників.

Апробація роботи. Положення дисертації обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, зокрема, на Наукових читаннях, присвячених 130 річчю від дня народження професора І. В. Шаровольського (Київ, 2006 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Світоглядні горизонти філології: традиції та сучасність» (Київ 2007 р.), Міжнародній науковій конференції «Мовно-культурна комунікація в сучасному соціумі» (Київ, 2008 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Діалог культур: лінгвістичний і літературознавчий виміри» (Київ, 2008 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Етнічні мовно-культурні моделі світу в контексті українського перекладознавства: до 90-річчя Миколи Лукаша» (Київ, 2009 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Етнічні виміри універсуму: мова, література, культура» (Київ, 2010), Міжнародній науковій конференції «Думка й слово: традиції О. Потебні й сучасна філологічна наука (до 175-річчя О. Потебні)» (Київ, 2010 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2010 р.), а також на щомісячних науково-практичних семінарах, які проводилися на кафедрі ТПП з німецької мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка протягом 2005-2011 рр.

Публікації. Основні положення й результати дисертаційного дослідження висвітлено у восьми наукових публікаціях, з яких сім – у фахових виданнях ВАК України. [16-19; 57-59]. Усі статті написано одноосібно.

Структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається з переліку скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, додатку, списку використаних джерел та списку ілюстративного матеріалу. Загальний обсяг роботи становить 258 сторінок друкованого тексту, з них обсяг основного тексту – 181 сторінки. Обсяг додатку складає 45 сторінок. Список використаних джерел налічує 316 позицій, з них 160 – іноземними мовами. Список ілюстративного матеріалу містить 41 позицію.

Список скорочень складається з найпоширеніших в дисертаційному дослідженні скорочень.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт, предмет, наукову новизну дисертації, фактичний матеріал та використані методи дослідження, висвітлено практичну цінність здобутих результатів, указано форми їхньої апробації і структуру роботи.

У **першому** розділі досліджено особливості юридичного перекладу крізь призму жанрової диференціації юридичних текстів ЄС; визначено поняття юридичної мови, розглянуто її жанри та специфічні риси з позиції юридичного перекладу; проаналізовано поняття юридичного перекладу та шляхи його класифікацій за функціональною спрямованістю юридичного тексту, його типу, жанру та статусу; визначено поняття законодавчого акта ЄС; з'ясовано його жанрово-стилістичні та композиційно-структурні особливості, а також вивчено вплив мовних і позамовних чинників на вибір методу перекладу ЗА ЄС українською мовою.

Другий розділ присвячено дослідженню терміносистеми правового євролекту з позиції перекладу ЗА ЄС, зокрема, висвітлено особливості його лексико-термінологічного складу та специфіку його відтворення різними ЦМ, розглянуто класифікації юридичних термінів, проаналізовано лексико-семантичні, дериваційні та перекладацькі властивості терміносистеми європейського права.

У **третьому розділі** визначено способи перекладу термінів правового євролекту крізь призму лексичної гармонізації, проведено докладний аналіз процесу впорядкування термінології, з'ясовано значення лексичної гармонізації ЗА ЄС у пере-

кладі ЦМ та вивчено етапи її впровадження.

У **висновках** підсумовуються теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження, а також визначаються перспективи подальших розвідок зазначеної проблематики.

У **додатку** подано фрагмент авторського глосарія (*німецько-англо-український глосарій термінів ЗА ЄС*), який складається з найпоширеніших термінологічних одиниць, опрацьованих у процесі дисертаційного дослідження.

Список використаних джерел містить проаналізовані науково-критичні праці зарубіжних та українських дослідників, лексикографічні джерела та довідниковий матеріал.

РОЗДІЛ 1

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА ЮРИДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Юридична мова як жанр

У царині перекладу вкоренилася практика, за якою, перед тим як розпочати роботу, перекладач здійснює попередній перекладацький аналіз оригіналу, під час якого з'ясовує «глобальні речі – в якому мовленнєвому жанрі написаний текст та в якому функціональному стилі цей текст існує» [11, с. 1]. Саме *мовленнєвий жанр* та *функціональний стиль* визначають специфіку мови й тексту.

Поняття «жанр» уже давно слугує предметом наукових досліджень [8; 37; 61; 203]. Його вивченню присвячено багато праць [9; 61], проте динаміка жанрового розвитку зумовлює нові підходи до його вивчення і трактування [156, с. 17-71]. Категорія жанру безперервно переосмислюється й доповнюється сучасними концепціями, теоріями, поняттями та дослідженнями з позиції стилістики, текстолінгвістики, когнітивної лінгвістики, риторики, прикладного мовознавства, а також інших наук. Категорія жанру характеризує всі тексти, оскільки кожен текст має власну жанрову форму – структурну модель, яка втілює функції тексту та реалізує призначення мови.

У контексті юридичного перекладу варто зазначити, що попередні спроби дослідників розробити теорію жанрів зорієнтовані на вивченні жанрової типології з позиції літературознавства [9, с. 159] і становлять цінність, переважно, для літературного перекладу. На цьому тлі видається доцільним визначити поняття *жанр ЮМ* і запропонувати *жанрову диференціацію юридичних текстів ЄС*, що сприятиме розвитку теорії юридичного перекладу як галузі фахового перекладу.

Заледве можна знайти іншу галузь, настільки тісно пов'язану з мовою, як право. Адже правничі поняття та зміст правничих норм виражаються тільки за допомогою мови – «робочого інструмента», який має бути добре пристосованим для роботи «з робочим матеріалом» (системою правових відносин) правника, – щоб забезпечити її функціонування [83, с. 114]. Саме мова допомагає правникові влучно висловлювати правничі поняття та категорії, регулювати суспільні відносини, захищати права та свободи громадян, розплутувати конфлікти тощо.

У німецькій юридичній традиції юристи та лінгвісти називають фахову мову

юриспруденції – «*Rechtssprache*» (правничою мовою) [172; 181; 194; 251; 275]. Українські науковці оперують термінами: «правнича мова», «мова права», «юридична мова» [94]. У правничій лінгвістиці розрізняють *мову права* (англ. *Language of the Law*, нім. *Gesetzessprache*), тобто мову чинного законодавства, і *правничу мову* (або мову права у широкому розумінні, *Legal language* (англ.), *Rechtssprache* (нім.) [172; 181; 194; 275 та інші]), яка охоплює не лише кодифіковану (законодавчо закріплену) лексику, а й лексику загальноюридичну (ту, яка отримала юридичне визначення у правознавчій літературі та лексикографії або виконує юридичні функції у відповідних юридичних документах). Враховуючи визначену проблематику дослідження та семантичну функціональність наведених термінів, ми надаємо перевагу терміну «*юридична мова*» – ЮМ.

Дослідники ЮМ наголошують на її гетерогенних ознаках і виокремлюють у ній *підмови, пласти, стилі, підстилі, жанри, типи текстів* [142; 282], які використовують правники у своїй професійній діяльності. Таке розмаїття термінів у розвідках з ЮМ зумовлене різними підходами до її вивчення та відсутністю уніфікованого визначення термінів «тип тексту», «жанр», «стиль», «підмова» тощо.

У нашому дослідженні ми виходимо з того, що в юридичному перекладі перекладач має справу з певним *жанром мови спеціальної сфери*, який функціонує в галузі права, слугує основою комунікації між фахівцями, має особливе соціальне призначення, вирізняється специфічними композиційними, стилістичними та лексико-семантичними ознаками і виявляється в *юридичній мові*.

Дослідженню ЮМ, її різновидам, жанрам, особливостям функціонування присвячені роботи німецьких правознавців – Адальберта Подлеха [259], Ульріха Даяма [184; 185] та лінгвістів – Т. М. Сейберта [292; 293], Е.-Г. Гейла [202], Е. Оскаара [253; 254], Г. Штікеля [300], К. Фукс-Хахар [199], Л. Гоффманна [220], У. Райтемайер [265], М. Нуссбаумера [252], В. Отто [255-257], К. Шендери [284], Д. Ейова [190], Дітріха Буссе [181; 182] та ін. *Правничу мову та юридичну термінологію* в Україні досліджували: Н. Артикуца [4; 5], М. Вербенец [13], С. Головатий [22], С. Кравченко [62; 63], І. Кочан [122], Г. Онуфрієнко [84], Ю. Прадід [96; 97], В. Радецька [99], А. Токарська [122], С. Толста [123], Г. Сергєєва [109], Л. Чулінда

[136; 137] та інші. Актуальності не втрачають сьогодні також перші розвідки ЮМ радянських дослідників, зокрема О. О. Ушакова [125], В. М. Савицького [107], А. С. Піголкіна [90] та ін.

Аналізуючи здобутки сучасних науковців у вивченні поняття «*мовленнєвий жанр*», провідною і надалі вважаємо позицію російського філолога М. М. Бахтіна, який сформулював загальнофілологічні принципи розуміння цього поняття [8].

Слідом за М. М. Бахтіним, *жанром* ми називаємо *композиційно, стилістично та тематично усталений тип повідомлення, визначений функцією, умовами й ситуацією спілкування* [8, с. 240]. При цьому *тематичною* ознакою жанру ЮМ слугує сфера її застосування – галузь права, *композиційна* властивість визначається інваріантною моделлю певного типу юридичного тексту, *стилістичні* особливості, пов'язані з соціальними та функціональними чинниками, зокрема спеціальною *функцією ЮМ* в суспільстві, що віддзеркалюється у мовному втіленні норм права [90, с. 15].

ЮМ як жанр функціонує в певному «соціально-культурному контексті» [Брандес, с. 13], представленому відповідним функціональним різновидом літературної мови з характерними лінгвостилістичними та структурно-жанровими ознаками, зумовленими специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній [5, с. 24].

Жанру ЮМ властиві: офіційність, раціональна стислість, системність, логічність, об'єктивність, умотивованість, однозначність, достовірність, зрозумілість, точність, стандартизованість, сталість, нормативність мовних засобів, зобов'язувально-інформативний характер тощо [94, с. 61].

У наукових джерелах зафіксовано чимало спроб класифікації ЮМ, які переплітаються з типологією юридичних текстів. Пояснити цю тенденцію можна тим, що будь-який доторк до права означає роботу з текстами [275, с. 13]. Крім цього, та чи інша правова ситуація вимагає різних засобів мовного вираження, що викликає існування різних типів текстів та їхніх жанрів. М. М. Бахтін наголошував, що текст – це основа лінгвістики, філології, літературознавства, історії, права і взагалі всього гуманітарно-філософського мислення, текст – безпосередня дійсність, з якої вини-

кають ці дисципліни та це мислення. Де немає тексту, немає й об'єкту для дослідження та мислення [8, с. 242-250]. Вочевидь, текст слугує домінантою як правознавства, так і перекладознавства. Пропонуємо зупинитися на тих моделях класифікації ЮМ, які допоможуть нам визначити піджанри відповідних юридичних текстів.

Німецький дослідник Вальтер Отто виокремлює в юридичній мові:

1. **мову законів** (*Gesetzessprache*) – загальні, абстрактні правові норми, передбачені законодавцем як для фахівців, так і для нефаківців;
2. **мову судових рішень та вироків** (*Urteils- und Bescheidsprache*);
3. **мову науки правознавства та юридичних експертиз** (*Wissenschafts- und Gutachtensprache*) – коментарі та обговорення фахових питань спеціалістами для спеціалістів;
4. **мову відомчого письмового спілкування у відповідних інстанціях** (*die Sprache des behördlichen Schriftverkehrs*) або з юристами, або з громадянами – формуляри, пам'ятки, повістки;
5. **адміністративний жаргон** (*Verwaltungsjargon*) – неофіційне обговорення фахових та напівфахових питань із спеціалістами [255; 256, с. 51].

Принцип запропонованого В. Отто розподілу мови права в загальному плані підтримує більшість лінгвістів. Так, німецька дослідниця Р. Шмідт-Віганд вважає, що до складу сучасної ЮМ належать: **мова законів** (*Gesetzessprache*), **мова науки правознавства** (*Theorie- und Wissenschaftssprache*), **мова вироків та судових рішень** (*Urteils- und Bescheidsprache*), **мова інституційного спілкування** (*Sprache des behördlichen Schriftverkehrs*) [287, с. 281].

Дещо схожу класифікацію пропонує К. Фукс-Какар. Досліджуючи фахову мову права з прагматично-функціональної позиції, вона виокремлює лише три її рівні: **Rechtsetzung** (мова законотворення – мова законів, договорів, статутів), **Rechtswesen** (мова правознавства – мова судочинства та науки правознавства), **Verwaltung** (мова адміністрації – постанови тощо), об'єднуючи мову науки правознавства з мовою вироків та судових рішень [199, с. 36].

Іноземні вчені А. Тросборг та Г. Бруланд визначають юридичну мову як загальну кількість субмов серед яких: «die Sprache der juristischen Dokumente»–

мова юридичних документів, «die Sprache der Richter und der Rechtsanwälter im Gericht»– *мова суддів та адвокатів у суді*, «die Sprache von juristischen Lehrbüchern» – *мова юридичної науки*, «die Sprache der Anwälte außerhalb des Gerichtssaals» – *мова адвокатів за межами суду*, «die Sprache, die Leute verwenden, wenn Sie über Rechtsfragen reden» – *звичайна мова*, яку використовують люди для вирішення юридичних питань [191, с. 35-36].

Подібну класифікацію пропонують також російські вчені. Вони виокремлюють такі сфери застосування ЮМ: (1) *мова правотворчості* (закони, локальні акти); (2) *мова правозастосовної практики*; (3) *мова юридичної науки та освіти* [82, с. 108-114]. Деякі російські дослідники додають до цієї класифікації ще *професійну мову юристів та мову процесуальних актів* [142].

Вітчизняні дослідники виділяють у структурі ЮМ такі складові:

1. *мову законодавства та підзаконних правових актів*;
2. *мову правозастосовної практики*;
3. *мову юридичної науки та юридичної освіти*;
4. *мову міжнародних договорів, угод, декларацій*;
5. *мову юридичної журналістики*;
6. *професійну мову юристів*;
7. *публічну мову права* та ін. [94, с. 59].

Наведені класифікації ЮМ унаочнюють її застосовування в різних сферах юридичної діяльності. Це дозволяє констатувати її поліфункціональність, яка втілюється в різних *жанрах* ЮМ. Особливості цих жанрів проявляються в рамках їхнього безпосереднього функціонування – у текстах, які своєю чергою, «...служують вираженням специфічних правових ситуацій» [300, с. 31]. Керуючись не лише *лінгвістичними критеріями*, а також і *структурою права* [194, с. 4], в основі якої – запропонована 1748 р. Ш. Монтеस्क'є *модель поділу влади* на *законодавчу, судову та виконавчу* [146; 147, с. 768], а також тим, що кожен мовленнєвий жанр представлений текстом, серед жанрів ЮМ ми виокремлюємо:

- (1.) *тексти законотворчої діяльності* – жанр *законотворчості*: закони,

укази, статути, конституції, кодекси, постанови відповідних органів влади, інші нормативно-правові акти;

(2.) *тексти правозастосовної практики* – жанр правозастосування: виконавчі документи (накази, рішення, постанови);

(3.) *тексти правової публіцистики* – жанр юридичної публіцистики, а також

(4.) *тексти правової доктрини* – жанр юридичної науки.

Запропоновану модель диференціації жанрів ЮМ унаочнюють класичні галузі функціонування права. Кожному жанру ЮМ притаманні власні специфічні ознаки, норми, правила використання мовних засобів тощо.

З урахуванням об'єкту запропонованого дослідження нас цікавить *жанр законотворчості*. Його визначальними ознаками є офіційність, стандартизованість, кодифікованість, шаблонність, безособовість, логічність та послідовність викладу у тексті нормативно-правового акту, суворо витриманий та юридично правильний стиль оформлення, зв'язність, системність та завершеність. Тексти цього жанру містять правові норми, мають юридичну силу, приймаються уповноваженим на це органом у відповідності з встановленою процедурою та відзначаються регулятивно-спрямованою семантикою. Основна мета *текстів жанру законів* та підзаконних актів – урегулювати суспільні та державні відносини. Композиція законодавчого тексту передбачає наявність певних частин, зокрема: *вступної частини* – преамбули, положень щодо мети, предмета регулювання; *основної частини*, яка містить нові норми права; *заключної частини*, де викладаються положення щодо набуття законодавчим актом чинності, галузі його застосування, терміну дії та ін., про що більш детально йтиметься далі.

У контексті юридичного перекладу варто наголосити, що жанрова диференціація текстів має безпосередній вплив на механізм перекладу, на так звану перекладацьку стратегію (техніку). Багато теоретиків юридичного перекладу неодноразово наголошували, що для кожного жанру юридичного тексту притаманна власна перекладацька проблематика. Так, наприклад, у перекладі текстів жанру законотворчості, зокрема текстів законів, необхідно відтворювати кожен літеру ВТ і чітко дотримуватись стратегії дослівного перекладу [138; 139]. Проте на практиці дослівний пе-

реклад – не панацея для юридичного перекладу. Навпаки, через розбіжності норм та узусів ВМ і ЦМ, дослівний переклад – це справжня небезпека для перекладача.

Інший важливий чинник для юридичного перекладу – процес запозичення нових жанрів юридичних текстів у культуру реципієнта. Якщо жанр вихідного тексту відсутній в іншій культурі, «перекладач повинен зробити принциповий вибір – зберегти конвенцію вихідного тексту або замінити їх конвенціями мови перекладу» [108, с. 84]. У такому разі перекладач започатковує новий жанр у культурі-реципієнті. При цьому необхідно враховувати комунікативну функцію тексту в цільовій культурі та його місце у вихідній культурі, що дозволяє оцінити значущість окремих елементів вихідного тексту. Не можна не погодитися з К. Райс у тому, що норми або традиції (конвенції) жанру (Textsortenkonvention) [264] мають істотне значення для перекладу, оскільки розбіжності між ними особливо очевидні у разі виходу за рамки певної мови та культури. Таким чином, переклад стимулює розвиток жанрово-стилістичного розмаїття, в результаті запозичення жанрових різновидів, текстів, які виникли в одній літературній традиції та завдяки перекладу перейшли в іншу культуру. Серед таких прикладів фахівці [134; 135; 183] згадують переклад текстів римського права, внаслідок чого відбулося запозичення такого жанру юридичної літератури як кодекс.

1.2. Юридичний переклад як особливий вид фахового перекладу: визначення та специфіка

У теорії перекладу традиційно за жанрово-стилістичною класифікацією перекладу виокремлюють два функціональні види перекладу: **художній** переклад (*general / literary translation*) та **фаховий** переклад (*інформативний, спеціальний, професійний, прагматичний переклад* [11; 54; 108, с. 96], *special / technical translation* [183, с. 7-8]). Якщо головне завдання художнього перекладу полягає у відтворенні художньо-естетичних чи поетичних функцій оригіналу, то основу фахового перекладу становлять функції повідомлення і фахового інформування та максимальне відтворення їх у цільовому тексті [51, с. 74]. Під спеціальним перекладом розуміють пере-

клад фахових текстів, ключовою ознакою яких є відтворення вихідного спеціального повідомлення (вузькогалузевої інформації) засобами цільової мови. Подальша класифікація фахового перекладу на різні підвиди (науково-технічний переклад, громадсько-політичний переклад, юридичний переклад, військовий переклад тощо) залежить від приналежності оригіналу до певного жанру або функціонального стилю ВМ.

Незважаючи на те, що останні століття фахівці вважають «добою перекладу» [198, с. 134] і на те, що історія перекладу нараховує вже понад 4000 років [288], у царині сучасного перекладознавства теоретичні засади спеціального перекладу остаточно не висвітлено, тому під час вивчення фахового перекладу дослідники, по-перше, спираються на здобутки інших лінгвістичних дисциплін, зокрема фахових мов, лінгвістики тексту, контрактивної лінгвістики тощо [108, с. 72; 198, с. 194]. По-друге, відсутність остаточного визначення фахового перекладу спричиняє неоднозначне тлумачення ключових понять і термінів перекладознавства.

Досвідчені перекладачі-практики й теоретики єдині в тому, що *фаховий переклад* – це складний вид перекладацької діяльності, основою якої є перекладацька (лінгвістична) та референційна (фахова) компетенція перекладача [135, с. 235], а також інші вузькогалузеві чинники того чи іншого підвиду фахового перекладу. Переклад не обмежується заміною або підстановкою лексичних та граматичних елементів робочих мов і передбачає, в першу чергу, розуміння культурних аспектів, тому *фаховий переклад* виступає *актом міжкультурного обміну фаховою інформацією між фахівцями*, де «перекладач покликаний вирішувати проблеми глобальної багатомовної комунікації, послуговуючись власною міжкультурною компетенцією» [272].

Австрійський перекладознавець П. Сандріні називає *фаховий переклад* *глокальною* дією (*glokales Handeln*: від **g**lobal+**l**okal – глобально+локально) і вважає його надзвичайно важливою складовою міжнародної фахової комунікації, для якої характерна конфронтація локальних та глобальних соціумів [272, с. 230].

У контексті глобальної фахової комунікації переклад усе частіше визначають,

як *інформаційну пропозицію* (Informationsangebot). Такий підхід до фахового перекладу започаткували представники функціональної школи перекладу К. Райс та Г. Вермеєр. Переклад вони визначають, як «інформаційну пропозицію в цільовій культурі та її мові у відповідь на інформаційну пропозицію з вихідної культури та її мови» [264, с. 223].

Сьогодні у перекладознавстві дослідники все частіше наголошують на міжкультурному значенні фахової комунікації і визначають переклад і як «культурний трансфер», і як «мовне посередництво для порозуміння у фахових сферах попри мовні та культурні межі» [304, с. 249].

П. Сандріні визначає **фаховий переклад**, зокрема перекладацьку діяльність в певній галузі як:

- (1.) залежну від скопосу
- (2.) екстеріоризацію
- (3.) системи знань із певного фаху та когнітивних процесів,
- (4.) які було обрано з інформаційної пропозиції та визнано значущими (у процесі інтеріоризації),
- (5.) з метою їхнього поширення в іншому мовному (міжмовному) та
- (6.) культурному (міжкультурному) просторі
- (7.) крізь призму глобального оточення (міжнародної культури) [272, с. 229-230].

Особливий вид фахового перекладу – **юридичний переклад** – «переклад правових систем» [183, с. 24], під час якого за допомогою спеціальної фахової мови – мови права – правовий зміст однієї правої системи і відповідного культурного соціуму переноситься для застосування в іншу правову систему, в інший соціум [275, с. 13]. При цьому, як це влучно зазначають дослідники, юридичний переклад відіграє роль не лише посередника між різними правовими культурами та іншомовними соціумами, а й виступає складовою національного і міжнародного права, впливає на розвиток правознавства, сприяє формуванню, розбудові та унормуванню правничої термінології в цільових мовах тощо [139, с. 8; 268-278].

Право та його інститути з давніх часів були об'єктом досліджень юристів, філософів, політологів, істориків та антропологів, проте юридичний переклад відносно нещодавно виокремився в новий напрям наукових досліджень міждисциплінарного характеру. Попри те, що проблемам юридичного перекладу присвячені розвідки багатьох іноземних та деяких вітчизняних дослідників, зокрема Deborah Cao [183], Eva Wiesmann [316], Peter Sandrini [268-278], Susan Šarčević [279-282], Anne Lise Kjaer [233-235], Walter Weisflog [315], F. Mayer [246], F. Müller [178; 276], L. Eriksen / K. Luttermann [233], I. Burr / G. Gréciano [179], I. Simonnes [295], P. Berteloot [170; 171], Gérard-René de Groot [212; 213], Dorte Madsen [243; 244], Reiner Arntz [157-162], Radegundis Stolze [302], Ulrich Daum [185]; В. І. Карабана та Л. М. Черноватого [39], О. А. Шаблій [138; 139], І. В. Сойка [143] та інших, «... теоретичні засади юридичного перекладу як підрозділу перекладознавства залишаються висвітлені зовсім недостатньо...» [38, с. 370] – особливо на українських теренах. Враховуючи постійно зростаючий попит на перекладачів юридичних документів, якість юридичного перекладу та швидкість його виконання, постає необхідність у висвітленні теоретичних засад та суті практичних проблем юридичного перекладу.

Варто зазначити, що практика перекладу юридичних текстів сягає своїм корінням сивої давнини, про що свідчать збережені до наших днів артефакти, зокрема *Договори про мир між Єгиптом та хетською імперією* (1271 р. до р. Х.) та переклад *зведень цивільного права* (*Corpus Iuris Civilis*) спочатку грецькою, а з часом іншими мовами. Проте систематичне вивчення теоретичних засад перекладу юридичних текстів розпочалося лише наприкінці ХХ ст. і впроваджується сьогодні на засадах перекладознавства, порівняльного правознавства, юридичної лінгвістики та інформатики.

Перші дослідження, присвячені проблемам *юридичного перекладу*, з'являються в Німеччині в 90-х роках у збірнику Жерард-Рене де Гроота та Райнера Шульце «*Recht und Übersetzen*» 1999 р. («Право та переклад») [214]. Того ж року Петер Сандріні видає збірник «*Übersetzen von Rechtstexten*» [277] («Переклад правничих текстів») з підзаголовком «*Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*» («Фахова комунікація як проблемний аспект права та

мови»). В Україні ж дослідженням теоретичних засад юридичного перекладу фахівці почали цікавитися пізніше. Сьогодні в українській науці можна виділити дуже обмежену кількість наукових праць указанного напрямку. Теоретичні та практичні особливості юридичного перекладу з **англійської мови українською** висвітлює у своїх розвідках В. І. Карабан [38-40], з **німецької мови українською** докладно досліджує О. А. Шаблій [139]. Розробкою матеріалів для навчання юридичного перекладу з англійської мови українською займаються також Л. М. Черноватий, Ю. П. Іванко та І. П. Ліпка [39].

Опанування нової галузі наукових досліджень міждисциплінарного характеру – юридичного перекладу, як зазначають фахівці, можливе лише у співпраці суміжних дисциплін: правознавства, контрастивної лінгвістики, перекладознавства [Daum 2003, с. 34] та інших лінгвістичних наук. Більшість лінгвістів переконана, що методи та принципи правознавства дадуть особливий поштовх розвитку нових дисциплін узагалі та нових розвідок у перекладознавстві зокрема. Лінгвістика своєю чергою допомагає правникам краще розуміти мову та ефективно використовувати її як знаряддя праці. У зв'язку з цим юристи закликають «виходити за межі власне права в царину логічних і лінгвістичних наук» [121; 137, с. 36].

Хоча зараз існує певна кількість наукових та практичних досліджень правничої терміносистеми української мови, в Україні досі не вистачає сучасних нормативних словників української юридичної лексики. Наявні термінологічні праці [112; 115; 153] тощо не охоплюють повної картини сучасної підмови права, а зосереджуються лише на правничій терміносистемі окремої галузі права. Більшість словників довідникового типу [146] можна вважати лише доповненням до існуючої термінологічної бази ЮМ. Мабуть, еталоном термінологічної праці сьогодні постає «Юридична енциклопедія» [146-152]. Серед вузькогалузевих юридичних словників необхідно також згадати «Словник-довідник Європейського Союзу» українською мовою [116].

Щодо перекладних правничих словників, то тут на першому місці, звичайно, *українсько-російські*, або частіше *російсько-українські* юридичні словники, що зда-

ється цілком зрозумілим через тривале перебування України під впливом російської мови [84; 104; 105]. На другому місці українсько-англійські або англо-українські юридичні словники: [3; 40; 120]. На жаль, сучасних німецько-українських юридичних словників іще менше: «Німецько-українсько-російський словник з адміністративного права» [143], «Російсько-українсько-англо-німецький юридичний словник» [106]. Окремо слід відзначити перші спроби видати вузькогалузевий словник з європейського права. Серед перших перекладних словників з'явилися «Право Європейського Союзу: англо-українсько-російський глосарій» І. І. Дахно [29] та багатомовний словник «Англо-французько-німецько-український словник термінології Європейського Союзу» [2].

Варто, звичайно, згадати кандидатські дисертації, присвячені різним аспектам юридичної термінології в англійській та німецькій мовах [25; 31; 138].

Українські дослідники називають *юридичний переклад* різновидом спеціального перекладу і вважають його «одним з аспектів взаємовідносин між сферами права та лінгвістики» [94, с. 202-203]. У вітчизняній науці під *юридичним перекладом* розуміють «переклад текстів зі сфери права, що використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, які розмовляють різними мовами» [94, с. 203].

С. Шарчевич визначає юридичний переклад як фахову комунікацію між спеціалістами, за винятком комунікації між фахівцем та нефахівцем [282, с. 9].

За П. Сандрині, *юридичний переклад* – «це залежна від скопосу екстеріоризація специфічно-правових систем, знань та змістів, які було обрано з інформаційної пропозиції (вихідний текст), визнано значущими і гідними поширення в іншому мовному та іншому правовому просторі крізь призму міжнародних правових положень з урахуванням їхньої правової дії». На думку дослідника, саме скопос (мета перекладу) зумовлює стратегію «переформулювання або екстеріоризації специфічних правових змістів, закріплених за кожним юридичним висловлюванням у межах системи знань та норм права» [276, с. 13].

Усі фахівці вважають юридичний переклад особливим видом перекладацької

діяльності [183, с. 7] і визнають його найскладнішим видом фахового перекладу [38, с. 369; 316, с. 1]. При цьому ступінь труднощів юридичного перекладу залежить від ступеня розбіжностей правових систем країн мов оригіналу і трансляту. Специфіка юридичного перекладу (незалежно від жанру юридичного тексту) виявляється на рівні лексики, граматики та різновидів жанрів юридичних текстів і зумовлена його міждисциплінарним характером, своєрідною природою права та мови права, відмінностями правових систем оригіналу і трансляту, розбіжностями міжкультурної та міжмовної комунікації ВМ та ЦМ, високими вимогами до *перекладацької* (відмінне володіння ВМ та ЦМ) та *референційної* (знання задіяних правових систем, предмета й необхідної галузі права) *компетенції перекладача* тощо.

На користь спеціального статусу юридичного перекладу дослідники наводять також інші аргументи, які відрізняють його від інших видів фахового перекладу та дозволяють виокремити юридичний переклад як окремий підрозділ перекладознавства, зокрема: (1) *методи перекладу юридичних текстів* (перекладознавчі методи та юридично-лінгвістичний порівняльний аналіз правових систем ВМ та ЦМ); (2) *власний поняттєво-термінологічний апарат* (автентичність ВТ та ЦТ, паралельні тексти ЄС, легалізація, апостиль тощо [38, с. 372-273].); (3) *розбіжності в розумінні, визначенні, сприйнятті правових концептів різних правових систем та культур і проблеми відсутності відповідників у ВМ та ЦМ, що з цього випливають*; (4) *специфічні вимоги до ВТ* (правова надійність, транспарентність і точність *оригіналу та трансляту*).

Отже, підсумовуючи наведені факти, вважаємо, що **фаховий переклад** –ключовий інструмент міжкультурної фахової комунікації. Він сприяє порозумінню між фахівцями та слугує поза сумнівом незамінним важелем усесвітнього прогресу. Переклад у праві підлягає особливим правилам і залежить від вузькогалузевих чинників правничої комунікації, особливості котрої вимагають докладного вивчення як з позиції лінгвістики, так і з позиції права та перекладознавства. Одним із найважливіших чинників розвитку *юридичного перекладу* стає європейська інтеграція та глобалізація, що зумовлює інтерес до *досліджень міжмовної комунікації у сфері євро-*

пейського права [171; 175-179; 187; 208; 217; 227; 234; 242; 260; 279; 286; 291; 298; 310-312]. Останнім часом особливої актуальності набули проблеми багатомовності в ЄС, філософсько-правові та культурологічні аспекти мовної гетерогенності європейської правової спільноти, яка активно розбудовується. Водночас, правнича гармонізація в ЄС зумовлює появу специфічних проблем перекладознавчого характеру, у зв'язку з чим переклад ЗА ЄС набуває особливої ваги і вимагає не лише практичних дій, а й теоретичних обґрунтувань та студій крізь призму спеціального перекладу.

1.2.1. Юридична мова крізь призму перекладу

В юридичному перекладі фахівці надають *юридичній мові* особливого статусу через її нормативний, перформативний, імперативний та спеціальний характер, адже лише мова дає змогу зафіксувати й донести до реципієнтів правові норми, які регулюють суспільні відносини, впливають на волю та свідомість громадськості, виражають волю законодавця тощо. Специфічні ознаки мови права, звичайно, призводять до певних наслідків у юридичному перекладі.

Так, серед особливостей правничої мови дослідники виділяють ***трансдисциплінарність*** або ***взаємозумовленість мови та права***, оскільки «без мови немає і не може бути правового регулювання» [94, с. 55].

На думку М. Крамма, «мова – це перша і найсуттєвіша передумова для дії права та його застосування» [181, с. 5]. Німецький дослідник Маркус Нуссбаумер наголошує, що останнім часом майже кожне дослідження мови та права розпочинається традиційно з констатації зв'язку між обраними науками [252, с. 1]. Вказаним напрямом дослідження займалися такі німецькі лінгвісти: Е. Гейл, Т. Зайберт, П. Кірхгоф, Е. Лампе, В. Отто, Г. Штікель та інші.

Для дослідження ЮМ активно застосовуються *лінгвістичні методи* та прийоми, оскільки «право... конструюється засобами мови» [50, с. 579]. Український дослідник М. П. Кочерган наголошує, що «лінгвістична теорія є тим місточком, який поєднує філософську і конкретно-наукову методологію» [60, с. 208]. Знання мови, бездоганне володіння нею сприяє точності юридичних формулювань, унормо-

ваному застосуванню юридичної термінології, правильному укладанню юридичних документів, аналізу текстів законів тощо.

Розділ науки, який досліджує питання мови та права, називається в німецькій науковій літературі «правничою лінгвістикою» («*Rechtslinguistik*»). Уперше цей термін у 1976 році ввів у науковий обіг німецький учений Адальберт Подлех. «Правничою лінгвістикою» він назвав «сукупність усіх методів і результатів досліджень, що стосуються питань зв'язку мови та норм права і відповідають вимогам сучасної лінгвістики» [259, с. 31-52]. В радянській науці цей напрям наукових досліджень отримав назву «*юридична лінгвістика*» або «*юрислінгвістика*». Очевидно, що новий напрям досліджень було започатковано на «перетині двох великих наукових галузей – правознавства та лінгвістики» [139, с. 8]. Сучасна українська «Юридична енциклопедія» пропонує таке визначення терміна «*юридична лінгвістика*» – «... міждисциплінарна галузь знань про взаємозв'язок мови і права, мовні засоби вираження правничих понять і категорій, мовностилістичні ресурси у сфері правової комунікації» [146, с. 472]. Предметом її аналізу є мова, «яка функціонує у сферах правотворення, правозастосування і судочинства, юридичної науки та освіти. Юридична лінгвістика вивчає природу, функції та специфіку мови права, її різновиди і жанри» [146, с. 472].

Проблема щільного зв'язку мови та права екстраполюється в юридичному перекладі і зумовлює надзвичайно високі вимоги до компетентності перекладача у відповідних дисциплінах, зокрема його додаткову спеціалізацію в певній галузі права.

Серед інших характерних особливостей ЮМ науковці відзначають також **високий ступінь абстрактності юридичних понять**. На відміну від галузей точних наук, техніки, природознавства, де терміни позначають певні предмети і зображуються, наприклад, графічно, правнича мова виражає абстрактні поняття, категорії та зв'язки між ними. Така ознака ЮМ призводить до труднощів точного відтворення змісту вихідних термінів цільовою мовою.

Відмінність ЮМ від фахових мов точних наук полягає в її **приналежності до певної національної правової системи** [181, с. 47], що становить наступну важливу особливість ЮМ. У цьому контексті слушно згадати запропонований Вальтером

Вайсфлогом термін – «*System-gebundenheit der Rechtsbegriffe / Rechtssprache*» [315, с. 91] – **безпосередня залежність правничих понять / правничої мови від системи національного права**. Так, наприклад, поняття *німецька мова права* не існує, адже німецька мова є національною мовою Німеччини, Австрії, Швейцарії, де панують власні національні правові системи. Відповідно слід розрізняти юридичну мову ФРН, юридичну мову республіки Австрії та юридичну мову Швейцарської конфедерації. Кореляція цієї риси фахової мови права в юридичному перекладі особливо гостро постає під час добору термінологічних відповідників ВМ та ЦМ, оскільки ЮМ кожної держави відзначається своїми власними ознаками, які формуються протягом становлення її національної правової системи, історії, культури, релігії тощо. Наслідком неминучих розбіжностей є те, що термінологічні одиниці ВМ та ЦМ часто не покривають значення одна одної. В цьому контексті доречно згадати, що відомий французький юрист та політик Ш. Монтеск'є у своїй праці «Про дух законів» особливого значення надавав навіть географічним чинникам, клімату, ґрунту, рельєфу, звичкам, традиціям і релігійним віруванням, чисельності, матеріальній забезпеченості, економічній діяльності населення, характеру чинної політичної влади держави тощо [149, с. 768].

Натомість швейцарський дослідник В. Вайсфлог вважає, що будь-яка правнича мова є, передусім, *національною спеціальною мовою*. Він вводить термін **безпосередня залежність права від національної мови** («*Sprachgebundenheit des Rechts*») [315], котру, як зауважує українська дослідниця О. А. Шаблій, не важко довести: «... адже генетичні та структурні особливості певної національної мови не можуть не впливати на морфологічні, структурні й семантичні особливості термінів та на синтаксичні особливості фахових формулювань». Вона також зазначає, що «з точки зору юридичного перекладу правничу мову слід розглядати не лише як національну правничу терміносистему, але як функціональну підсистему національної мови з морфологічно-словотвірними, синтаксичними та стилістичними засобами, характерними для неї» [139, с. 9]. Таким чином, у контексті досліджуваної проблематики ми виходимо з того, що мова права існує й розвивається разом із суспільством, його іс-

торією, національними традиціями, релігією, правовою та загальною культурою, і тому *юридичний переклад* – це складний вид мовленнєвої діяльності, який вимагає максимальної обізнаності перекладача у правових культурах, історії, національних традиціях ВМ та ЦМ задля адекватного та повноцінного відтворення вихідної інформації ЦМ.

Класифікація ЮМ у літературі залишалася тривалий час невизначеною та спірною, оскільки одні фахівці розглядали її під кутом існування наукової, інші – ненаукової мови. Сучасні дослідники вважають юридичну мову фаховою мовою правників [27; 62; 82; 136; 183, с. 18 та інші]. Донедавна деякі науковці обстоювали позицію, що мови права не існує, оскільки зазначена мова є обов'язковою нормою для кожного і стосується, врешті-решт, кожного громадянина. Так, на думку радянського юриста В. М. Савицького: «мову законодавства... було б неправильно називати фаховою мовою. В ній наявні деякі суто юридичні поняття й терміни, але її словниковий склад – загальнолітературний, інакше закони були б недоступними для громадян» [107, с. 22].

Німецькі вчені вважають, що право послуговується власною мовою, і підкреслюють, що ЮМ – це не звичайна загальноповсякденна мова або розмовна мова (повсякденна мова, загальнонаціональна мова), а фахова мова [157-162; 172; 202; 220-224; 298-300]. Утім, вони водночас зазначають, що кожна фахова мова, звичайно, спирається на загальноповсякденну мову і сягає своїм корінням загальнонаціональної мови. Досить влучно функцію та призначення ЮМ пояснює у своєму висловлюванні президент Федерального Суду Німеччини В.-Одерски Т. На його думку, мова – це найважливіший засіб комунікації юристів і робочий інструмент правників. Так само, як стоматологу для роботи необхідне свердло, юристам потрібна мова [313, с. 344].

На користь фаховості ЮМ дослідники часто наводять той доказ, що ЮМ залишається незрозумілою для звичайних громадян. Німецькі науковці К. Гайнц та В. Рабле пояснюють це тим, що «нефахівці не розуміють правничої термінології, оскільки в них немає знань загальної теорії права, яка утворює систему співвіднесених понять юридичної мови» [цит. за 27, с. 49].

Інша група науковців вважає, що «незрозумілість мови права відображає складність самої системи права і виступає гарантом правової безпеки» [199, с. 40].

За визначенням Д. Буссе, «...мова виступає для права засобом регулювання, що виконує нормативну функцію в житті соціальних громад» [181, с. 5].

У цьому контексті слушно навести термін «*Adressatenpluralität der Rechtssprache*» (*плюралістичність адресатів юридичної мови*), яким П. Сандріні виокремлює важливу ознаку ЮМ, адже вона обслуговує не лише замкнене коло фахівців (юристів), а й усіх громадян (адресатів правових приписів), що становить іще одну суттєву відмінність ЮМ від інших фахових мов [276, с. 139].

Згідно з визначенням Л. Гофманом фахової мови, під **ЮМ** ми розуміємо *сукупність у всіх мовних засобів, які використовуються у сфері права з метою успішної комунікації між фахівцями даної галузі*. При цьому варто наголосити, що національне право будь-якої держави складається з різних галузей права (конституційного права, адміністративного права, цивільного права тощо), і всі галузі права репрезентує єдина фахова мова – національна мова права.

Таким чином, ми обстоюємо позицію, що **ЮМ** є, безперечно, фаховою мовою, містить особливості національної мови права, співіснує паралельно із загальнозживаною мовою і відзначається притаманними тільки їй лексичними, синтаксичними, текстуальними, стилістичними та прагматичними ознаками, які вирізняють її серед фахових мов інших галузей, дозволяють визнати своєрідним «лінгвістичним феноменом» («*linguistic fenomen*») [183, с. 20]. Зрозуміло, що специфічні риси ЮМ екстраполюються в юридичному перекладі і корелюють у собі майстерність літературного перекладу, термінологічну точність технічного перекладу і додаткову спеціалізацію перекладача у певній галузі права.

1.2.2 Класифікація юридичного перекладу

Для юридичного перекладу як окремого виду фахового перекладу характерний подальший поділ на певні підвиди. Аналіз наявних видів юридичного перекладу свідчить про те, що дослідники досить по-різному його класифікують. Це зумовлено

різними критеріями його поділу. Пропонуємо розглянути найбільш поширені класифікації юридичного перекладу.

Залежно від *функціонального призначення юридичного тексту* Д. Цао [183, с. 8] розрізняє:

1. переклад національних законів та міжнародних угод;
2. переклад документів приватного характеру;
3. переклад юридичних наукових праць;
4. переклад документів прецедентного права.

Дослідниця пропонує також іншу класифікацію юридичного перекладу залежно від *статусу оригіналу та трансляту*:

- (1.) переклад текстів, які мають юридичну силу в ЦМ,
- (2.) переклад текстів, які не мають юридичної сили в ЦМ.

Виходячи з того, що юридичний переклад репрезентує окрему теорію спеціального перекладу у складі жанрово-стильової теорії перекладу, В. І. Карабан виділяє, залежно від *типу юридичних текстів*, такі види юридичного перекладу:

1. переклад законів та нормативно-правових актів,
2. переклад контрактів,
3. переклад міжнародних угод,
4. переклад конвенцій,
5. переклад юридичних висновків та меморандумів,
6. переклад апостилів та нотаріальних посвідчень,
7. переклад засновницьких документів юридичних осіб,
8. переклад документів фізичних осіб (наприклад: паспорт; свідоцтво про народження, смерть тощо),
9. переклад доручень тощо,
10. переклад юридичних наукових праць,
11. документи арбітражних суперечок та міжнародних судів,
12. документи з оцінки майна та немайнових прав,
13. патенти та заявки на авторські права,
14. заповіти та документи щодо порушення прав,
15. сертифікати різного роду,
16. страхові документи тощо [38, с. 372].

Позиція українських дослідників щодо класифікації юридичного перекладу в цілому схожа. Вони виокремлюють його види залежно від типу вихідного юридичного тексту [94, с. 204].

З огляду на *функції юридичних текстів* хорватська дослідниця С. Шарчевич [282; 183, с. 8-9] поділяє юридичний переклад на:

- 1.) переклад *первісно прескриптивних* (prescriptive) текстів: закони, нормативно-правові акти, міжнародні угоди, конвенції, контракти тощо;
- 2.) переклад *первісно дескриптивних* (descriptive), а також *прескриптивних* текстів: правові інструменти, які регулюють судові та адміністративні дії, й рішення суду;
- 3.) переклад *виключно дескриптивних* текстів: коментарі, наукові статті, навчальна література тощо.

Подібну класифікацію за *функціональними ознаками ВТ та ЦТ* пропонують також Д. Мадсен, П. Сандріні, Е. Вісманн, А. Л. К'яр. Вони розрізняють переклад: (1) *перформативних* (performative) юридичних текстів та (2) *інформативних / дескриптивних* юридичних текстів (informative / descriptive) [244, с. 23; 275, с. 24; 316, с. 83].

Домінуючою ознакою перекладу *прескриптивних* (перформативних) *юридичних текстів* є відтворення нормативних та регламентуючих функцій оригіналу. ЦТ повинен настільки точно відтворювати зміст правових приписів ВТ, бути настільки юридично надійним та достовірним, щоб і оригінал, і транслят функціонували як автентичні тексти з однаковою юридичною силою. За таких умов часто має місце дослівний переклад [315, с. 54]. Переклад *інформативних / дескриптивних* юридичних текстів здійснюється з інформаційною метою, максимально орієнтований на ЦМ і виконує ознайомчу, пізнавально-інформативну функцію. Переклад таких текстів дещо вільний. Перекладачі за необхідністю надають коментарі, використовують описово-пояснювальний спосіб перекладу безеквівалентних термінів, реалій тощо. Техніка перекладу не обмежується суворим дотриманням букви закону, проте вимагає від перекладача достовірного й однозначного відтворення юридичного змісту ВТ.

Отже, залежно від *скопосу трансляту* (мети цільового тексту), можна виокремити категорії юридичного перекладу:

- юридичний переклад з нормативною метою (прескриптивний переклад);
- юридичний переклад з інформативною метою (інформативний переклад);
- юридичний переклад для загальних юридичних чи судових потреб [183, с. 11].

Таким чином, ключовим критерієм класифікації юридичного перекладу більшість дослідників вважають *функціональну спрямованість юридичного тексту*. Тут варто звернути увагу на те, що для юридичного перекладу характерне певне відхилення від загальноприйнятих постулатів перекладознавства щодо обов'язкового збереження та відтворення функцій ВТ у ЦТ, про що детальніше йтиметься далі.

Отже, автори пропонують різні класифікації юридичного перекладу, однак у них можна знайти і спільні риси. Ми погоджуємося з позицією більшості вчених і серед чинників поділу юридичного перекладу на підвиди виокремлюємо:

- *тип юридичного тексту та його жанр*
- *комунікативну ситуацію та функціональне призначення (скопос) ВТ та ЦТ;*
- *статус оригіналу і трансляту (офіційний чи неофіційний переклад).*

Пропонуємо більш детально зупинитися на взаємозумовленості та впливі наведених чинників на юридичний переклад.

1.3. Законодавчий акт ЄС як об'єкт перекладознавчого дослідження

Загальний стан досліджень європейської мови та фахових текстів ЄС характеризується відносною динамічністю, про що свідчать розвідки зарубіжних дослідників [174; 175; 208; 267; 291; 298; 311 та інші]. Проте перші дослідження фахових текстів ЄС обмежуються вивченням феноменів «*мультилінгвалізм*», «*євромова*», «*єврожаргон*», «*євротекст*» та «*євролінгвістика*» і майже не пов'язані з перекладознавчою проблематикою. Перші розвідки, присвячені перекладознавчим аспектам нової легіслативної культури – європейського права, з'являються наприкінці 90-х рр. [208; 282; 315]. У них побіжно аналізується якість перекладених текстів ЄС, дослідники зокрема засвідчують тенденцію численних запозичень традиційних ознак мови права та юридичних текстів Франції, що знаходить своє відображення в морфологі-

чно-синтаксичних та стилістичних ознаках «євротекстів» [217; 231]. Стрижневою темою сучасних досліджень залишається проблема *багатомовності* в ЄС, яку практики й теоретики досліджують сьогодні крізь призму фахового перекладу [233-235; 281; 304]. Досліджуються супутні наслідки *правничої інтеграції* в Європі, зокрема, *мовна інтеграція* на лексико-семантичному рівні, вплив взаємної *правничої адаптації* держав-членів ЄС на терміносистеми їхніх ЮМ тощо [238; 239].

Під *юридичним текстом ЄС*, у загальному плані, ми розуміємо *мовленнєвий твір*, який функціонує у сфері фахової комунікації правників у ЄС та за його межами. Юридичні тексти ЄС відрізняються від юридичних текстів інших галузей права чітким колом ознак, пов'язаних як з особливостями сфери комунікації правників ув об'єднаній Європі, так і з самою правовою культурою ЄС.

Варто нагадати, що *сучасна правова система* – європейське право, «не вписується у загальноприйнятій класифікації права» [64, с. 10]. Вона поєднує ознаки міжнародного та національного права, проте функціонує як окремий наднаціональний правопорядок, ґрунтується на традиціях цивільного права і закріплена в установчих договорах ЄС, вторинному законодавстві та рішеннях Суду ЄС [64, с. 13]. Специфіка взаємовідносин європейського права з міжнародним і національним правом позначається на *особливостях джерел* походження цього права, які розподіляються на *первинні* – первинне право (*primäres Recht*) та *вторинні/ похідні* – вторинне право (*sekundäres Recht*). Під *первинними джерелами* розуміють установчі договори, які відіграють в ЄС роль основних законів. **Вторинні джерела** – правові акти, які приймаються інституціями Євросоюзу в порядку реалізації і конкретизації первинного права.

Р. Гоффе розрізняє п'ять категорій юридичних текстів ЄС, кожна з яких представлена спеціальними жанрами фахових текстів. При цьому автор спирається на *джерела походження, функцію та сферу застосування* ВТ:

1. **тексти первинного права** Європейського Союзу (Texte des Primärrechts), до яких, у першу чергу, належать:

- **установчі договори** (Gründungsverträge) – *договір про заснування Європейської спільноти вугілля та сталі / ЄСпВС (EGKS-Vertrag), Римські договори (Römische Verträge), договір про заснування ЄС (Vertrag über die Europäische Union)*

тощо; та

- **правові акти** органів ЄС (Rechtsakte der Gemeinschaftorgane) – *Єдині Європейські акти* (Einheitliche Europäische Akte); а також
- **протоколи** (Protokole) і
- **пояснення до договорів** (Erklärungen zu Verträgen).

Юридичним текстам первинного права властиві імперативні та нормативно-правові ознаки, що зумовило канонічність жанрів відповідних текстів.

2. **адміністративні тексти органів Євросоюзу** (Verwaltungstexte der Gemeinschaftsorgane) або тексти адміністративного права:

- **статути,**
- **регламенти,**
- **службові розпорядження** тощо.

3. **тексти похідного / вторинного права ЄС** в рамках європейської інтеграційної політики (Texte des abgeleiteten Gemeinschaftsrechts), які стосуються фінансової, економічної та бюджетної політики, зокрема митних питань, податкової сфери, сільського господарства тощо;

4. **національні тексти адміністративно-правового характеру** й тексти соціальної та освітньої системи *різних країн* (Texte des Verwaltungs-, Rechts-, Sozial- und Bildungssystems eines Landes), які містять специфічні поняття, національні реалії тієї чи іншої держави;

5. **тексти, які реалізують стратегію єдиного європейського ринку науки й техніки** (Texte in bezug auf Verwirklichung eines europäischen Markts für Wirtschaft und Technik), *наукові тексти різних галузей*, наприклад, альтернативні джерела енергії, ядерна техніка, біотехнології тощо [208, с. 2126].

За типологією Р. Гоффе, *законодавчі акти європейського права* належать до першої категорії фахових текстів ЄС – до **текстів первинного права ЄС**.

ЗА ЄС, відповідно до їхньої юридичної сили, утворюють певну *ієрархічну систему*. До **ратифікації** (01.12.2009) усіма державами-членами ЄС головного Договору ЄС – **Конституції для Європи**, яка отримала назву «*Vertrag über eine Verfassung für Europa*» («Договір про єдину Конституцію для Європи»), **правопорядок Євросоюзу та право ЄС формували такі жанри юридичних текстів ЄС:**

• **установчі договори** (первинні джерела права ЄС), серед яких головними вважають:

- *Ліссабонський Договір* (Vertrag von Lissabon, 2007),
- *Ніццький Договір* (Vertrag von Nizza, 2001),
- *Амстердамський договір про Європейський Союз* (з додатковими протоколами та деклараціями) (Vertrag von Amsterdam, 1997),
- *Маастрихтський договір про Європейський Союз* ([Vertrag von Maastricht über die Europäische Union](#), 1993),
- *Єдині європейські акти* ([Einheitliche Europäische Akte](#), 1986),
- *Договір про заснування європейської спільноти з атомної енергії* (далі *Договір про Євроатом* – [Euratom-Vertrag](#), 1957),
- *Договір про заснування європейської економічної спільноти* (далі ДЄЕСп – [EWG-Vertrag](#), 1957),
- *Договір про заснування європейської спільноти вугілля та сталі* (далі ДЄСПВС – [EGKS-Vertrag](#), 1951).

Важливо наголосити, що *установчі договори ЄС є гібридним жанром міжнародних договорів*. Від загальноприйнятих міжнародних договорів вони відрізняються наднаціональним характером європейського права. Установчим договорам ЄС притаманна «постійна модернізація», яка виявляється у сталій тенденції змін та доповнень первісно укладених установчих договорів новими консолідованими версіями, що ускладнює і без того тернистий шлях перекладу в межах ЄС. Консолідовані договори не замінюють старі, а лише доповнюють їх новими положеннями, вносять зміни та пояснення до них, що віддзеркалює динамічність подій в ЄС. Так, *Договір про ЄС* доповнює положення *Паризького договору* (Vertrag von Paris, 1951) та *Римських договорів* (Römer Verträge, 1957) щодо заснування ЄСПВС, ЄЕСп, Євроатом; *Ліссабонський договір* вносить зміни до *Договору про Європейський Союз* (*Маастрихтський договір*) та *Договорів про заснування Європейських Спільнот і Євроатом*; *Договір про Європейську Спільноту* отримує нову назву – *Договір про функціонування Європейського Союзу* [334; 343], містить важливі нововведення правового та понятійно-термінологічного характеру, а також пояснення до них.

У результаті нових доповнень та змін в Офіційному віснику ЄС з'являються

консолідовані версії договорів, укладені провідними офіційними мовами (англійською, французькою та німецькою мовами). Потім консолідовані версії укладаються («перекладаються») іншими робочими мовами ЄС у чітко встановлений термін.

Окрім установчих договорів ЄС, первинні джерела представлені ще й такими жанрами юридичних текстів:

- *договором про заснування Конституції для Європи* (Конституція для Європи),
- *конвенціями* (між державами-членами ЄС),
- *Актами про приєднання нових держав-членів ЄС,*
- *зовнішніми договорами ЄС (міжнародні договори), а також*
- *протоколами.*

Юридична сила вторинних джерел європейського права базується на положеннях установчих договорів і втілюється у правові акти інституцій ЄС. Розрізняють *обов'язкові* акти (регламенти, директиви, рішення) та *необов'язкові* (рекомендації, висновки, декларації).

Жанрова диференціація юридичних текстів ЄС має ієрархію, відображену на рисунку 1.1.

Жанрова диференціація юридичних текстів ЄС унаочнює, що первинне право

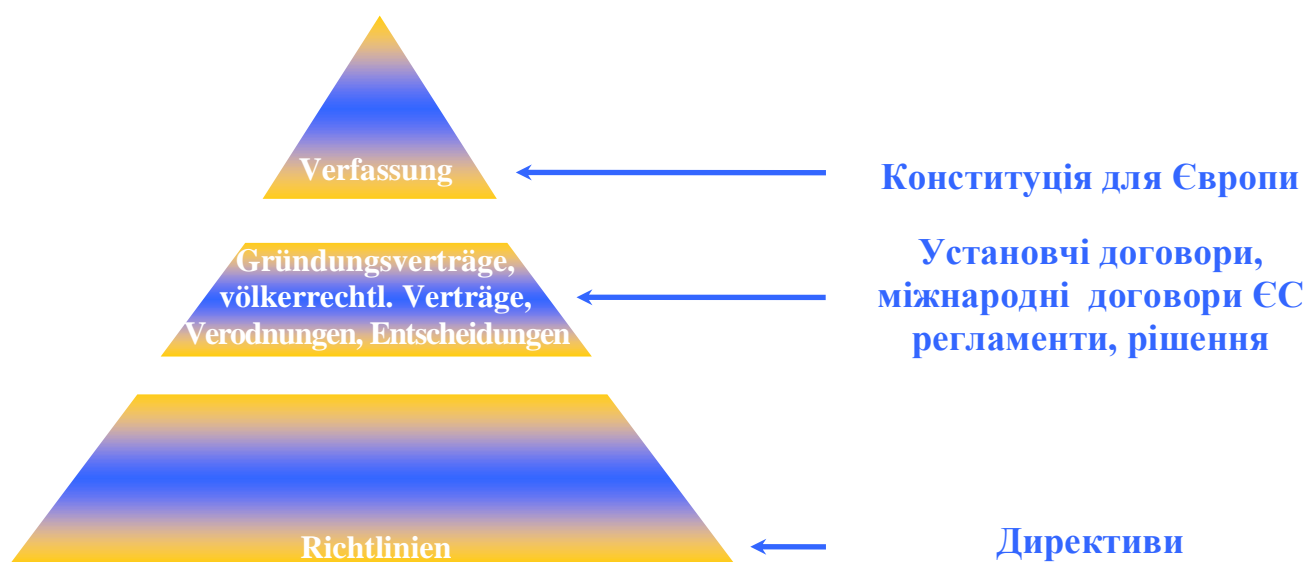

Рис. 1.1 Ієрархія жанрів юридичних текстів ЄС

ЄС установлює критерії чинності вторинного права ЄС і вважається ієрархічно ви-

шим, а вторинне право – похідним [64, с. 13].

Унаслідок *ратифікації Конституції ЄС* відбулося спрощення жанрів юридичних текстів ЄС. Таким чином, головним юридичним документом Європи сьогодні є Конституція ЄС, утім, деякі її розділи представлені дещо зміненими текстами колишніх установчих договорів. З одного боку, це нібито спричинило спрощення всієї системи нормативно-правових актів Євросоюзу. Про це йдеться зокрема у **Конституції ЄС, Частина I, Розділ V – Здійснення компетенції Союзу**, Підрозділ I – Спільні положення, Стаття 32 [347, с. 32-33]. З іншого боку, це призвело до певної плутанини, адже деякі розділи Конституції – це, по суті, модернізовані тексти первісних установчих договорів.

За європейською Конституцією, органи ЄС здійснюють компетенцію Євросоюзу, використовуючи правові інструменти, представлені такими жанрами юридичних текстів ЄС: *європейські закони, європейські рамкові закони, європейські регламенти, європейські рішення, рекомендації та висновки*. В контексті пропонованого дослідження постає необхідність детально зупинитися на визначенні пріоритетних жанрів юридичних текстів ЄС. Конституція ЄС тлумачить їх таким чином:

- **Європейський закон** – це законодавчий акт загального застосування. Він є обов’язковим у повному обсязі та має пряме застосування в усіх державах-членах;
- **Європейський рамковий закон** – це законодавчий акт, обов’язковий для держав-членів, яким його адресовано, щодо результатів, яких треба досягти, однак залишає національним органам влади вибір форми та засобів;
- **Європейський регламент** – це незаконодавчий акт загального застосування, спрямований на виконання законодавчих актів та окремих положень Конституції. Він може бути обов’язковим у повному обсязі й мати пряме застосування в усіх державах-членах, чи бути обов’язковим для всіх держав-членів, яким його адресовано, щодо досягнення результатів, однак залишати національним органам влади вибір форми та засобів;
- **Європейське рішення** – це незаконодавчий акт, обов’язковий у повному обсязі. Якщо в рішенні вказано, на кого воно поширюється, то воно є обов’язковим

лише для відповідних суб'єктів;

- **Рекомендації та висновки** інституцій не є обов'язковими*.

За визначенням Юридичної енциклопедії, *законодавчий акт* – «це правовий документ, що приймається органом законодавчої влади чи шляхом референдуму. Законодавчі акти приймаються у формі законів. У деяких країнах силу законодавчих актів мають також укази глави держави і декрети уряду, якщо такі повноваження їм делеговані конституцією чи законодавчим органом для оперативного врегулювання суспільно-економічних відносин, які ще не мають законодавчої бази» [148, с. 504].

Таке трактування, зважаючи на його загальний характер, можна застосувати для визначення ЗА ЄС дуже обмежено та з певним уточненням. За Статтею 34, Розділ V, Підрозділ I Договору про запровадження Конституції для Європи, «законодавчі акти ЄС, представлені європейськими законами та рамковими законами, ухвалюють Європейський Парламент та Рада на підставі пропозицій Комісії згідно зі звичайною законодавчою процедурою, підписує Голова Європейського Парламенту та Європейської Ради. В інших випадках їх підписує голова інституції, що їх ухвалила» [327; 350].

Узагальнюючи наведене вище визначення основних юридичних текстів ЄС, у нашому дослідженні під *ЗА ЄС розумітимемо сукупність офіційних нормативно-правових документів, які регламентують правопорядок в ЄС і відзначаються обов'язковою дією для всіх держав-членів ЄС*. ЗА ЄС виконують нормативну функцію, вирізняються директивним характером, а також інформативністю, змістовною зв'язністю, логічною послідовністю, цілісністю у композиційно-змістовному плані, вмотивованістю, смисловою завершеністю, цілеспрямованістю, ретроспективністю, проте не завжди унормованим застосуванням термінології тощо.

Підсумовуючи наведені положення, робимо висновок, що гібридна природа європейського права виявляється у правотворчості ЄС, зокрема у змінах його правових інструментів, динамічному поповненні новими правовими поняттями, інститутами чи категоріями, що має специфічні наслідки для мови законів та їх перекладу, оскільки кожне правове нововведення вимагає нової номінації як у вихідній, так і в цільовій мовах, що становить певне випробовування для перекладача, а в умовах ба-

* – переклад авторський

гатомовності загострює проблему перекладності ЗА ЄС будь-якою ЦМ. Разом із цим, важливим етапом у перекладі юридичних текстів ЄС є визначення жанру ВТ та зіставлення його з аналогом у ЦМ. Варто зізнатися, що в процесі вивчення жанрів юридичних текстів ЄС ми були змушені постійно долати бар'єри, насамперед через відсутність досліджень цього напрямку в Україні, а також через перманентні зміни правових джерел ЄС, зокрема постійні доповнення головних юридичних документів ЄС новими консолідованими версіями, що зараз призводить до певної плутанини у розумінні функцій правових інструментів ЄС.

1.3.1. Вихідна модель законодавчих актів ЄС: структура, цілісність та особливості будови

Як зазначалося вище, у перекладі ЗА ЄС особливу увагу слід приділяти моделям вихідних текстів, які становлять цілісність викладу юридичної інформації, вирізняються характерною структурою та особливою будовою того чи іншого жанру юридичних текстів ЄС. Перекладач мусить добре орієнтуватись у структуруванні моделей та у формулюванні складових частин законодавчих текстів ЄС, переклад яких здійснює, оскільки такі знання сприяють адекватному відтворенню текстів своєрідної наднаціональної системи права, з власною правовою та мовною культурою. Вивчення особливостей будови ЗА ЄС з позиції перекладознавства, лінгвістики, компаративістики та юридичної техніки сприяє стрункості, шаблонності, транспарентному викладу юридичного змісту автентичних текстів. Кожен жанр ЗА ЄС відзначається певними специфічними ознаками, зокрема технікою укладання, своєрідною композицією, проте їх усіх об'єднує чітка структура, що характеризується наявністю *вступної, основної та заключної частини*, а також їхнім подальшим поділом на частини, розділи, підрозділи, секції, статті, абзаци, пункти, підпункти тощо.

У перекладі юридичного тексту ЦМ має бути максимально відтворено не тільки смисл та зміст оригіналу, а й структуру вихідної моделі законодавчого тексту і його стиль [69, с. 16; 128, с. 151]. ЗА ЄС повинен сприйматися перекладачем як система відносин ієрархічно залежних одиниць. Композиційна основа структури законодавчих актів ЄС різних жанрів виглядає так:

1. **жанр акта** (Закон, договір, консолідована версія договору, протокол, регламент тощо);
2. **повна назва акта** – є офіційною частиною юридичного документа. Вона повинна бути лаконічною і визначити предмет правового регулювання;
3. **скорочена назва акта** слугує його *інформаційним номером* і містить дату прийняття та код (у дужках), наприклад: (2010 / С 84 / 01);
4. **вступна частина** – *преамбула* (посилання, декларативна частина) законодавчого акта ЄС є його невід’ємною частиною, дає стислу інформацію про необхідність та мету прийняття акта, передує викладу норм акта і є вступом чи вступною частиною нормативного акта, яка підводить фахівця до розуміння подальшого викладу цього акта;
5. **основна частина**, яка, залежно від форми та обсягів акта, розбивається на *частини, розділи, підрозділи, секції, глави, статті, пункти, підпункти*. Зазначені структурні одиниці законодавчого акта містять завершені нормативні положення, мають порядковий номер та назву, яка відображає їхній зміст. Вони можуть складатися з кількох частин, які уточнюють і конкретизують у логічно завершеному вигляді викладені в них приписи.
6. **Заклучна частина** – *прикінцеві положення* містять норми, які вказують на набуття законодавчим актом чинності: дату ухвалення законодавчого акта, посаду, прізвище та ім’я повноважних посадових осіб, які скріпили акт підписом. У разі потреби встановлюється перелік суб’єктів, що контролюють його виконання.
7. **Додатки** (якщо вони є);
8. **Протоколи**;
9. **Декларації**.

Чіткість композиційної структури законодавчих актів ЄС на прикладі **Договору про заснування спільноти з атомної енергії**, укладеного німецькою [344], англійською [333] та українською мовами продемонстровано у таблиці 1.1 *.

* – переклад авторський

Структура Договору про заснування спільноти з атомної енергії

№ \ мова	DE	EN	UA
1., 2.	KONSOLIDIERTE FASSUNG DES VERTRAGS ZUR GRÜNDUNG DER EUROPÄISCHEN ATOMGEMEINSCHAFT	CONSOLIDATED VERSION OF THE TREATY ESTABLISH- ING THE EUROPEAN ATOMIC ENERGY COMMUNITY	КОНСОЛІДОВАНА ВЕ- РСІЯ ДОГОВОРУ ПРО ЗАСНУВАННЯ ЄВРО- ПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ З АТОМНОЇ ЕНЕРГІЇ
3.	(2010/C 84/01)	(2010/C 84/01)	(2010/C 84/01)
4.	PRÄAMBEL <i>Mitgliedstaaten der Europäischen Atomgemeinschaft ...</i> IN DEM BEWUSSTSEIN, ... IN DER ÜBERZEUGUNG, ... ENTSCHLOSSEN, ... IN DEM BESTREBEN, ... IN DEM WUNSCH, ... HABEN BESCHLOSSEN, ...	PREAMBLE <i>members of the Euro- pean Atomic Energy Community</i> RECOGNISING ... CONVINCED ... RESOLVED ... ANXIOUS ... DESIRING ... HAVE DECIDED ...	ПРЕАМБУЛА <i>держави-члени спільноти з атомної енергії</i> УСВІДОМЛЮЮЧИ, ... ПЕРЕКОНАНІ, ... РІШУЧІ, ... НАТХНЕНІ НАМІРОМ, ... БАЖАЮЧИ, ... ВИРІШИЛИ ...
5.	TITEL I ... <i>Artikel №...</i> TITEL II KAPITEL 1 KAPITEL 2 Abschnitt 1 Abschnitt 2 KAPITEL 3-4 Abschnitt 1-6 KAPITEL 7-10 TITEL III-VI	TITLE I <i>Article №...</i> TITLE II CHAPTER 1 CHAPTER 2 Section 1 Section 2 CHAPTER 3-4 Section 1-6 CHAPTER 7-10 TITLE III-VI	ЧАСТИНА I <i>Стаття №</i> ЧАСТИНА II РОЗДІЛ 1 РОЗДІЛ 2 Підрозділ 1 Підрозділ 2 РОЗДІЛ 3-4 Підрозділ 1-6 РОЗДІЛ 7-10 ЧАСТИНА III-VI

Структура Договору про заснування спільноти з атомної енергії

№ \ мова	DE	EN	UA
6.	TITEL VII SCHLUSSBESTIMMUNGEN <i>Artikel №</i>	TITLE VII FINAL PROVISIONS <i>Article №</i>	ЧАСТИНА VII Прикінцеві положення <i>Стаття №</i>
7.	ANHÄNGE ANHANG I-IV	ANNEXES ANNEX 1-IV	ДОДАТКИ ДОДАТОК 1-IV
8.	PROTOKOLLE PROTOKOLL	PROTOCOLS PROTOCOL	ПРОТОКОЛИ ПРОТОКОЛ №

Наведений приклад унаочнює перекладачеві, що для адекватного відтворення структури установчих договорів ЄС він повинен послуговуватися стандартизованими відповідниками як для позначення композиційних одиниць ЗА ЄС, так і у перекладі канцеляризмів, усталених словосполучень, зокрема, у преамбулах та прикінцевих положеннях, що полегшить його роботу та покращить якість перекладу.

Як зазначалося вище, частини, розділи, підрозділи мають назви та складаються з пронумерованих статей, які можуть містити пункти та підпункти. Пункт позначається арабською цифрою. За необхідності перерахування всередині пункту він може мати підпункти, які починаються з абзацу з маленьких латинських літер у круглих дужках (наведено наприклад у таблиці 1.2).

Таблиця 1.2

Структура підпунктів установчих договорів ЄС

Варіанти	1	2	3
	Стаття 1	Стаття 12	Стаття 15 (а)
	1. ...	(а) ...	1. ...
	2. ...	(b) ...	(а) ...
	3. ...		(b) ...

Літерні позначення статей законодавчого акта відтворюються в перекладі ЦМ так само латиницею.

Подібна структура притаманна всім договорам ЄС, багато з них містять *протоколи*, які розташовані після прикінцевих положень (заключної частини акта), та укладаються за зразком (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3

Композиційна структура протоколів ЄС

Мова	DE	EN	UA
	PROTOKOLL № <i>Benennung</i>	PROTOCOL (№) <i>Name</i>	ПРОТОКОЛ (№) <i>назва</i>
	PRÄAMBEL <i>Die vertreter der regierungen der mitgliedstaaten ...</i>	PREAMBLE <i>The representatives of the governments of the member states ...</i>	ПРЕАМБУЛА <i>Представники урядів держав-членів ...</i>
	GESTÜTZT AUF, ... EINGEDENK UND IN BESTÄTIGUNG, ...	HAVING REGARD TO ... RECALLING AND CONFIRMING ...	СПИРАЮЧИСЬ НА ... ПАМ'ЯТАЮЧИ ТА ПІДТВЕРДЖУЮЧИ ...
	SIND ÜBER FOLGENDE Bestimmungen ÜBEREINGEKOMMEN	HAVE AGREED UPON the following provisions	ДОМОВИЛИСЬ ПРО такі положення
	<i>Einziger Artikel</i> (a) (b) (c) або Artikel № (a) (b) або KAPITEL I <i>назва</i> Artikel № <i>назва</i>	<i>Sole Article</i> (a) (b) (c) або Article № (a) (b) або CHAPTER I <i>назва</i> Article № <i>назва</i>	<i>Єдина стаття</i> (a) (b) (c) або Стаття № (a) (b) або РОЗДІЛ I <i>назва</i> Стаття № <i>назва</i>
	KAPITEL II Artikel 2 (a)	CHAPTER II Article 2 (a)	РОЗДІЛ II Стаття 2 (a)

У цілому структура ДОГОВОРУ ПРО ЄС виглядає, як відображено у таблиці 1.4.

Структура договору про ЄС

Пункти		Частини		
НАЗВА	▶	Вступна частина		
ПРЕАМБУЛА				
РОЗДІЛ I	▶	Основна частина		
РОЗДІЛ II				
РОЗДІЛ III				
РОЗДІЛ IV				
РОЗДІЛ V				
РОЗДІЛ VI				
РОЗДІЛ VII				
РОЗДІЛ VIII				
Глава 1				
Глава 2				
Секція 1				
Секція 2				
РОЗДІЛ IX			▶	Заключна частина

Схематично структуру законодавчого акта ЄС, на прикладі *регламенту Європейської Комісії*, проілюстровано рисунком 1.2.

Важливим елементом законодавчого акта ЄС є його *інформаційний номер* (*скорочена назва*), який стоїть під повною назвою правового акта у круглих дужках і представлений *цифровим кодом* та *скороченням літерного позначення* – номенклатурною одиницею. Інформаційний номер допомагає визначити приналежність юридичних текстів ЄС до джерел європейського права та з'ясувати тип правового акта. Сферу застосування юридичних текстів визначають цифрові коди, закріплені за відповідними галузевими секторами. Вказані положення відображено у таблицях 1.5 та 1.6.

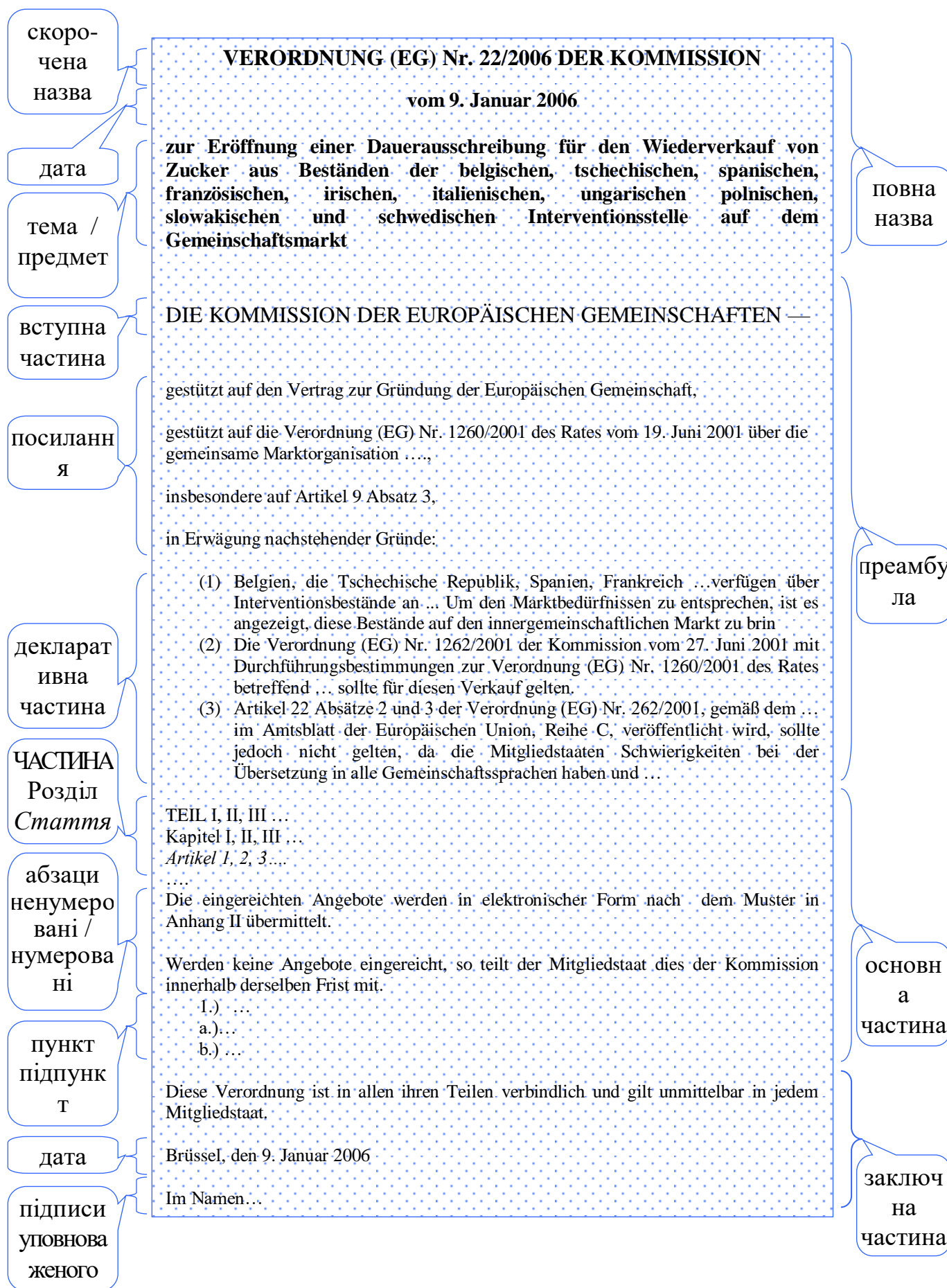

Рис. 1.2 Структура регламенту Європейської Комісії

Таблиця 1.5

Кодове та літерне позначення статусу й типу юридичного тексту

Цифровий код → статус юридичного тексту ЄС (джерела права ЄС)	
Сектор 0	Консолідовані версії текстів
Сектор 1	Установчі договори Європейського Союзу, доповнення до них та договори щодо їх змін (первинне право)
Сектор 2	Акти, що регулюють міжнародні відносини ЄС та держав-членів
Сектор 3	Документи похідного права Євросоюзу

Таблиця 1.6

Типи юридичних текстів ЄС та їхні літерні скорочення

мова скороч.	DE	EN	UA
A	Abkommen	Agreement	Угоди
B	Haushalt	Budget	Бюджет
C	Beschlüsse	Declaration	Декларації
D J M	Entscheidungen	Decision	Рішення
E	Gemeinsame Außen- und Sicherheitspolitik	Foreign affairs and Security policy	Спільна зовнішня та безпекова політика
F	Justiz und Inneres (JI)	Justice and home affairs (JHA)	Юстиція та внутрішні справи
G	Entschlieungen	Resolution	Резолюції
H K	Empfehlungen	Recommendation	Рекомендації
L	Richtlinien	Directive	Директиви
P	Protokoll	Protocol	Протокол
O	Leitlinien	Guidelines	Настанови
Q	Interne Rechtsakte	Interlegal acts	П р а в о в і а к т и внутрішнього інституційного призначення
R	Verordnungen	Regulation	Регламенти
S	Erklarungen	Statement	Заява
X	Sonstige Rechtsakte	other legal acts	Інші правові акти
Y	Sonstige Rechtsakte / im Abl, Reihe C	Other legislative acts, JRC, C	Інші акти Офіційного вісника ЄС, серії C

Таким чином, номенклатурне позначення «**jrc31993R2454-de.xml**» ми розшифруємо так: **JRC** (Офіційний вісник ЄС), **3** (сектор 3 – документи похідного права Євросоюзу), **1993** (рік укладання), **R** – регламент (тип юридичного тексту), **2454** (№ правового акта), **de.xml** – укладено / перекладено німецькою мовою.

В Офіційному віснику ЄС розрізняють три серії документів:

- *Серія L: законодавчі акти та правові приписи (Rechtsvorschriften),*
- *Серія C: повідомлення та оголошення про (не/)опубліковані правові акти тощо (Mitteilungen und Bekanntmachungen),*
- *Серія S: доповнення до офіційного бюлетеню ЄС – договори, тендери, програми тощо, які представлені як додаток (Supplement zum Amtsblatt der Europäischen Union).*

На практиці інформаційний номер може виглядати так: **(98/C 45/01)**, де перші цифри цього номера **98** – рік публікації; **C 45** – номер офіційного бюлетеня; двозначний номер **01** – місце розташування документа. Можливі також інші варіанти номенклатурних позначень із застосуванням скорочених назв відповідних європейських інстанцій.

Стрункість структури законодавчих актів ЄС забезпечують також мовні штампи та канцеляризми, характерні для мови законів, які повинні відтворюватись відповідними еквівалентами у ЦМ. Структурна подібність відповідних типів актів перетинається з аналогічністю канцеляризмів (приклад наведено у таблиці 1.7).

Таблиця 1.7

Мовні штампи та їх переклад

	мова	DE	UA
	№		
Посилання ЗА ЄС	1.	gestützt auf den Vertrag zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft	Спираючись на Договір про заснування Європейського Спільноти
	2.	gestützt auf die Verordnung (EG) Nr...	спираючись на регламент (ЄСП) №...
	3.	gestützt auf den Vorschlag der Kommission	спираючись на пропозицію Комісії

Мовні штампи та їх переклад

	№	мова	DE	UA
Посилання ЗА ЄС	4.		gestützt auf die Stellungnahme des Europäischen Parlaments;	спираючись на висновок Європейського Парламенту;
	5.		Angenommen durch	ухвалено / прийнято
	6.		Annahme durch	ухвала
	7.		Anwendung aufgeschoben	ухвалення відстрочено
	8.		Ausgelegt durch	розтлумачено / пояснено
	9.		Aussetzung durch	призупинення / скасування
	10.		Bestätigt durch	підтверджено
	11.		Durchgeführt durch	впроваджено
	12.		Ergänzt durch	доповнено
	13.		Ersetzt durch	замінено
	14.		Geändert durch	змінено
	15.		Konsolidiert	консолідовано
	16.		Verlängert durch	продовжено (строк дії, чинності)
Декларативна частина ЗА ЄС	1.		in Erwägung nachstehender Gründe: (1) Es ist angebracht, ...	з огляду на такі причини: (1) потрібно / необхідно / слід ...
	2.		in Erwägung nachstehenden Grundes:	враховуючи:
Заключна частина ЗА ЄС	1.		Diese Entscheidung / Richtlinie ist in allen ihren Teilen verbindlich und gilt unmittelbar in jedem Mitgliedstaat.	Усі частини цього рішення / директиви обов'язкові та діють в усіх державах-членах.

Дату та місце підписання документів зазначають так:

- у нормативно-правових актах Європейської Комісії:
- *Brüssel, den 5. Juli 2006* (без крапки) – *Брюссель, 5 липня 2006*
- у договорах, конвенціях та інших правових актах Європейського Парламенту:

Geschehen zu Brüssel am 19. Oktober 2005. (з крапкою)

– Підписано в Брюсселі 19 жовтня 2005.

- у міжнародних договорах дату пишуть прописом:

Geschehen zu Brüssel am neunzehnten Oktober zweitausendundfünf. (з крапкою)

– Підписано у Брюсселі дев'ятнадцятого жовтня дві тисячі п'ятого року.

У нормативно-правових актах ЄС використовуються підписи, що відображено у таблиці 1.8.

Таблиця 1.8

Підписи в нормативно-правових актах ЄС

мова право	DE	UA
Первинне	Für die Mitgliedstaaten (EG...) (Unterschrift)	Від імені держав-членів (ЄСП) (підпис)
Вторинне	Im Namen des Europäischen Parlaments Der Präsident / Die Präsidentin ... (Initial(en) des (der) Vornamen(s) und Familienname)	Від імені Європейського Парламенту Президент ... (ініціали імені та прізвища)
	Für die Kommission Der Präsident / Die Präsidentin ... (vollständiger Name)	Від імені Комісії Президент ... (повне ім'я та прізвище)

Таким чином, законодавчі акти ЄС формалізовані та набагато спрощені у порівнянні з національними юридичними текстами і відповідають єдиному спільному стандарту (так званому прототипу) незалежно від мови, якою перекладаються. Обізнаність у структурному членуванні законодавчого акта європейського права та знання особливостей його моделей є однією з вимог у юридичному перекладі і належать до компетенції перекладача, адже вони полегшують розуміння тексту законодавчого акта ВМ і підвищують адекватність його перекладу ЦМ.

1.3.2. Функціонально-стилістичні особливості законодавчих актів ЄС та переклад

У рамках міжмовної фахової комунікації кожному фаховому тексту притаманна власна перекладацька проблематика. Якщо у технічних фахових текстах провідною є проблема добору точної термінології, то у перекладі юридичних фахових текстів першочергове значення приділяється визначенню *функцій вихідного / цільового текстів* [250, с. 79], жанру та *функціонально-стилістичних форм* [302, с. 46, 54-56], від чого залежить подальша стратегія перекладу.

Враховуючи зазначену специфіку юридичного перекладу, стикаємося з необхідністю з'ясувати приналежність законодавчого акта ЄС до певного *функціонального стилю*. Найпоширенішою є класифікація, що охоплює: *офіційно-діловий, художній, науковий, розмовно-побутовий і публіцистичні стилі*. В *офіційно-діловому стилі* виділяються чотири підстили, які характеризуються певним *набором жанрів юридичних текстів*:

- **законодавчий** (конституція, закон, постанова, указ, декрет, кодекс та ін.),
- **дипломатичний** (договір, угода, конвенція, декларація, меморандум, нота та ін.),
- **судово-правовий** (позов, апеляція, протокол допиту, касаційне подання, обвинувальний висновок),
- **адміністративно-канцелярський** (довідка, контракт, протокол, заява, ухвала, звіт, доручення та ін.) [5, с. 26-27].

Законодавчі акти належать до офіційно-ділового стилю, притаманного правовій сфері, функціонує в юридичних документах та ділових паперах. Призначення цього стилю – регулювати стосунки у державно-правовій, суспільно-виробничій та міжнародній сферах. Типовими ознаками законодавчого підстилю є: офіційність, документальність, імперсональність, стислість, чіткість, зрозумілість, мовні штампи та кліше, характерний стандарт викладу, об'єктивність, беземоційність, сухість, канонізованість тощо.

ЗА ЄС утверджують норми поведінки членів суспільно-державного об'єднання, забезпечують обов'язкові правові норми, регулюють офіційні людські стосунки, інституційну діяльність, міжнародні відносини та інше. Як зазначалося вище, ЗА ЄС представлені різними жанрами нормативних актів, виконують нормативно-регулятивну функцію, виражають волю розпорядження об'єднання держав, інституцій та відповідних інстанцій.

Серед загальних ознак законодавчих актів ЄС виділяють: високий рівень абстрактності, нормативну впорядкованість, структурованість джерел та текстів, установлені демократичні правові принципи, а також наявність чіткої юридичної техніки. ЗА ЄС функціонують у формі стандартизованих моделей, що має сприяти їхньому однозначному тлумаченню та адекватному перекладу. У зв'язку з цим ми вважаємо, що європейські законодавчі тексти вирізняються специфічною стереотипністю і традиційністю структурованого оформлення правового змісту. Під час укладання та перекладу ЗА ЄС велике значення приділяється як їхній зовнішній (елементам структури), так і внутрішній формі (прийомам викладу правової інформації).

Практичний аналіз досліджуваного корпусу текстів дозволяє виявити мовно-стилістичні властивості законодавчих текстів ЄС:

1. **на рівні лексики** вживання:

- **фахової термінології** – *Freedom of expression* (англ.) [334] – *Freiheit der Meinungsäußerung* (нім.) [343] – *свобода вираження поглядів* (укр.); *Right to the integrity of the person* (англ.) [334] – *Recht auf Unversehrtheit* (нім.) [343] – *Право на особисту недоторканість* (укр.);

- **номенклатурних одиниць, мовних символів** (абревіатур), що зумовлює кодований характер мови європейських законів – *C 83/393, (2008/C 115/01), EZB, EFTA, EAEC (European Atomic Energy Community)* [333, с. 99], *AEUV (Vertrags über die Arbeitsweise der Europäischen Union)* [344, с. 78] (договір про функціонування ЄС – ДРЄС);

- **канцеляризмів та фахових штампів** – ... die Kommission *legt* dem Rat *binnen drei Monaten nach Eingang* der Mitteilung eine *Stellungnahme* dazu *vor* ... [354, с. 11]. – Комісія *протягом* трьох місяців після отримання повідомлення *надає* свій *висновок* ... [переклад авторський];

- **складених прийменників, дієприслівникових та дієприкметникових зворотів**; відсутність багатозначних слів та емоційно забарвленої лексики та слів, ужитих у переносному значенні тощо, за винятком преамбул, лексико-семантичний характер яких відзначається особливою емоційністю та експресивною забарвленістю, наприклад:

ENTSCHLOSSEN, den mit der Gründung der Europäischen Gemeinschaften eingeleiteten Prozess der europäischen Integration auf eine neue Stufe zu heben [340, с. 1]. – **СПОВНЕНІ РІШУЧОСТІ** дати відлік новій стадії у процесі євро-

пейської інтеграції, започаткованому заснуванню Європейського Співтовариства [327, с. 2].

Цілком умотивованою вважаємо заміну дієприкметникової форми **ENTSCHLOSSEN** словосполученням **СПОВНЕНІ РІШУЧОСТІ** – поєднання лексичної (смісловий розвиток), граматичної (заміна частин мови та додавання лексичної одиниці), а також синтаксичної трансформацій. Утім українські перекладачі припустилися суттєвої помилки, перекладаючи термін «Europäische Gemeinschaft». По-перше, тому, що вдалися до запозичення з російської мови і замість питомого українського терміна – певного відповідника німецького терміна «Gemeinschaft» – «Спільнота», застосували русизм «Співтовариство». По-друге, термін «Gemeinschaft» вжито у множині, що звичайно, впливає на зміст вихідної інформації й обов'язково вимагає відтворення у юридичному перекладі. Отже, мова йде про заснування Європейських Спільнот, а не про Європейське Товариство.

- **схильність до синонімії та омонімії.** Такі огріхи зустрічаються часто в текстах ЗА ЄС, укладених офіційними мовами, що зумовлено поспішним перекладом, наприклад: *Unverletzlichkeit – unverletzliche Rechte; Unveräußerlichkeit – unveräußerliche Rechte; Vorrang des Rechts – Rechtsstaatlichkeit* [340, с. 8; 353, с. 11].

- **Тенденція номіналізації** як передумова максимальної інформативності і прагнення до стислості та економії мови, що спричиняє високий рівень абстрактності законодавчих текстів і, як наслідок, насиченість термінами-іменниками. Схильність до номінативного стилю простежується в більшості законодавчих актів ЄС, укладених різними мовами. В офіційних перекладах законодавчих актах ЄС українською мовою, опублікованих в Офіційному віснику України, також очевидна тенденція до номіналізації, яка виявляється у необґрунтованому нанизуванні *віддієслівних іменників* на *-ня*. Так, якщо порівняти офіційний та неофіційний переклади *Конституції для Європи*, то переклад Г. Заворотньої та Т. Качки [327] подекуди відрізняється легкістю сприйняття вихідної інформації, оскільки перекладачі не перелицьовують номінативні конструкції вихідного тексту на відміну від авторів попереднього перекладу «Договору про єдину конституцію для Європи» [318] українською мовою. Номіналізація повинна бути вмотивованою, в іншому разі її бажано уникати, послуговуючись неозначеними формами дієслова або дієприслівниковими зворотами. Сталі словосполучення, представлені в німецькій мові моделлю «прийменник

+ іменник», перекладаються українською мовою дієприслівниковим зворотом, наприклад:

In der Gewissheit, dass Europa, «in Vielfalt geeint», ihnen die besten Möglichkeiten bietet, unter Wahrung der Rechte des Einzelnen und im Bewusstsein ihrer Verantwortung gegenüber den künftigen Generationen und der Erde dieses große Unterfangen fortzusetzen, das einen Raum eröffnet, in dem sich die Hoffnung der Menschen entfalten kann [351, с. 9].

Упевнені, що «об'єднана в розмаїтті» Європа надає унікальну змогу, шануючи права кожної людини й усвідомлюючи свою відповідальність перед майбутніми поколіннями й Землею, провадити цю величну справу, що зробить Європу винятковим простором людської надії [327, с. 25].

2. **на рівні синтаксичних структур.** У досліджуваному корпусі текстів виявлені надзвичайно довгі складнопідрядні та складносурядні речення. За типом речень переважають розповідні. Вони містять інформацію фахового характеру, відіграють роль повідомлення і відтворюють директивну або директивно-нормативну функцію юридичного тексту. Питальні та окличні речення, внаслідок їхніх комунікативних функцій, у законодавчих текстах не зустрічаються. Законодавчим актом ЄС і в німецькій, і в українській мовах притаманна висока насиченість складними реченнями, переважають складнопідрядні речення різних типів зв'язку, наприклад:

Die Union anerkennt und achtet das Recht auf Zugang zu den Leistungen der sozialen Sicherheit und zu den sozialen Diensten, die in Fällen wie Mutterschaft, Krankheit, Arbeitsunfall, Pflegebedürftigkeit oder im Alter sowie bei Verlust des Arbeitsplatzes Schutz gewährleisten, nach Maßgabe des Unionsrechts und der einzelstaatlichen Rechtsvorschriften und Gepflogenheiten [332, Art. II-94].

Союз визнає та поважає надання права користуватися перевагами соціального забезпечення та соціальними послугами, що надають захист у таких випадках, як: вагітність та пологи, хвороба, виробнича травма, перебування на утриманні або старість та в разі втрати роботи – відповідно до законодавства Союзу, а також національного законодавства та практики [325, ст. II-94].

Überträgt die Verfassung der Union für einen bestimmten Bereich eine ausschließliche Zuständigkeit, so kann nur die Union gesetzgeberisch tätig werden und verbindliche Rechtsakte erlassen; die Mitgliedsstaaten dürfen in einem solchen Fall nur tätig werden, wenn sie von der Union ermächtigt werden oder um Rechtsakte der Union durchzuführen.

[350, Art. I-12].

Коли Конституція надає Союзові виключну компетенцію в певній сфері, лише Союз може законотворити та ухвалювати юридично обов'язкові акти; держави-члени мають право діяти в цій сфері самостійно, лише якщо вони отримали від Союзу належні повноваження чи щоб виконати правові акти Союзу

[327, ст. I-12].

Варто зазначити, що у перекладі вихідного речення Конституції ЄС з німецької мови українською, перекладачі (Г. Заворотня та Т. Качка) припустилися помилки на рівню синтаксису, а саме підрядне умовне речення вихідного тексту: «*Überträgt die Verfassung der Union..., so kann...*» – якщо Конституція надає Союзові..., то лише Союз може... переклали підрядним реченням часу: «*Коли Конституція надає Союзові...*», що спричинило помилкову інтерпретацію всієї вихідної інформації і, як наслідок, змістову невідповідність оригіналу та перекладу. Наведений приклад демонструє значення мовної компетенції перекладача, високий рівень якої сприятиме адекватному перекладу ВТ.

Необхідність деталізації фахової інформації законодавчих текстів, розгорнуте тлумачення вихідного терміна, пояснення фахових приписів тощо, призводять до того, що мова законодавчих текстів відрізняються від інших фахових текстів максимальною насиченістю підрядними реченнями, особливо часто мають місце підрядні означальні, умовні, наслідкові та супровідні речення.

3. **на рівні граматичних конструкцій**: насиченість складними зворотами, зокрема модальними конструкціями *haben ... zu + Infinitiv* або *sein ... zu + Infinitiv*; безсполучниковими та сполучниковими інфінітивами, дієприкметниками II (переважно у функції означення). Наведено у наступному прикладі:

Keine Bestimmung dieser Charta ist so auszulegen, als begründe sie das Recht, eine Tätigkeit auszuüben oder eine Handlung vorzunehmen, die darauf abzielt, die in der Charta anerkannten Rechte und Freiheiten abzuschaffen oder sie stärker einzuschränken, als dies in der Charta vorgesehen ist [332, Art. 54].

*Жодне з положень цієї Хартії не може тлумачитись як таке, що надає право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Хартією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Хартії. **

Der Rat kann zu einem späteren Zeitpunkt mit qualifizierter Mehrheit beschließen, nach Absatz 3 getroffene Maßnahmen abzuändern oder aufzuheben, wenn in der Lage, die zur Verhängung dieser Maßnahmen geführt hat, Änderungen eingetreten sind [342, Art. 7 (4.)].

Рада згодом може кваліфікованою більшістю ухвалити рішення про зміну чи скасування заходів, що їх ужито згідно з частиною третьою, у відповідь на зміну ситуації, що спричинила ці заходи [326, Ст. 7 (4.)].

З наведених прикладів очевидно, що смислові дієслова модальних конструкцій при перекладі трансформуються у віддієслівні іменники.

*Die Unionsbürgerschaft tritt zur nationalen Staatsangehörigkeit hinzu, ohne diese zu ersetzen [353, Art. 8]. – Громадянство Союзу доповнює національне громадянство, але не замінює його. **

4. уживання **конструкцій з функціональними дієсловами**, наприклад:

*Before taking up his duties each Judge shall, ... , take an oath ... [333, с. 76]. – Jeder Richter leistet vor Aufnahme seiner Amtstätigkeit ... den Eid [344, с. 78]. – Перед тим як розпочати службову діяльність кожен суддя складає присягу ... *;*

Die Union trifft Maßnahmen zur Koordinierung der Beschäftigungspolitik der Mitgliedstaaten [353, с. 63].

*Союз запроваджує заходи з метою координації політики забезпечення зайнятості держав-членів. **

Diese Rechte werden unter den Bedingungen und innerhalb der Grenzen ausgeübt, die in der Verfassung und in den Bestimmungen zu ihrer Anwendung festgelegt sind [353, с. 70].

*Ці права належить здійснювати згідно з умовами та обмеженнями, що їх визначено в Конституції та заходах, ухвалених на її виконання. **

* – переклад авторський

... einen *Antrag* an die Kommission *richten* ... – подати заявку Комісії;

... dem Rat einen entsprechenden *Vorschlag vorlegen* ... – зробити Раді відповідну пропозицію *

...*bringt / kommt zum Ausdruck*... – висловлює;

...*fasst Beschluss*... – ухвалює рішення;

...*erteilt Auskunft*... – надає інформацію тощо.

5. насиченість ЗА ЄС **пасивними конструкціями**, які у перекладі українською мовою іноді трансформуються в активний стан. Варто зазначити, що пасивна форма – поширений інструмент ЮМ багатьох культур:

Europäische Verordnungen und Beschlüsse, die an keinen bestimmten Adressaten oder an alle Mitgliedstaaten gerichtet sind, werden von dem Präsidenten des sie erlassenden Organs unterzeichnet; sie werden im Amtsblatt der Europäischen Union veröffentlicht und treten zu dem durch sie festgelegten Zeitpunkt oder anderenfalls am zwanzigsten Tag nach ihrer Veröffentlichung in Kraft [350, Artikel 38 (2)].

Європейські регламенти та європейські рішення, в яких не зазначено, кому саме їх адресовано, або якщо їх адресовано всім державам-членам, підписує голова інституції, що їх ухвалила; вони оприлюднюються друком в Офіційному віснику Європейського Союзу й набувають чинності від дати, вказаної в них, чи, в разі її відсутності, на двадцятий день після оприлюднення *.

6. **елемент абстрактності** як фактор загальноприйнятності, матеріальної рівності та обов'язковості законодавчих норм, зумовлює **використання дієслів у теперішньому часі**. Наприклад:

Die Union strebt... an [341, с. 29; 342, с. 124]. – Союз прагне...

Die Union achtet die nationale Identität der Mitgliedstaaten... [349, с. 72] – Союз шанує національну ідентичність держав-членів ...

Sie fördert [354, с. 67]... – Він сприяє...

Die Union erkennt die Rechte, Freiheiten und Grundsätze an, die in der Charta der Grundrechte, die den Teil II bildet, enthalten sind [350; 351, Titel II, Art.1 (1)]. – Союз визнає права, свободи та принципи, закладені в Хартії засадничих прав, що становить Частину II [327, с. 32].

Аналіз практичного матеріалу дає підстави стверджувати, що інші часові фо-

* – переклад авторський

рми мають місце, якщо повідомляються факти, котрі відбулися в минулому та спричиняють наслідки для майбутнього. У перекладі українською мовою вихідна граматична модель трансформується, внаслідок чого в ЦТ використовуються переважно дієприслівники теперішнього часу, наприклад:

<p><i>Der Europäische Rat <u>hat</u> auf seiner Tagung am 14./15. Dezember 2001 in Laeken (Belgien) <u>festgestellt</u>, dass <u>sich</u> die Europäische Union an einem entscheidenden Wendepunkt ihrer Geschichte <u>befindet</u>, und <u>hat</u> den Europäischen Konvent zur Zukunft Europas <u>einberufen</u> [342, с. 7].</i></p>	<p><i><u>Констатуючи</u>, що надходить вирішальний момент буття Європейського Союзу, Європейська Рада 14 та 15 грудня 2001 року на зустрічі в Лакені (Бельгія) <u>скликала</u> Європейський Конвент щодо майбутнього Європи [326, с. 12].</i></p>
---	---

7. **застосування модальних дієслів:** у 74,5% випадків вживається модальне дієслово «können», на другому місці «dürfen» з 12,2%, далі йдуть «müssen» (9,4%), «sollen» (2,5%) та «wollen» (0,8%). Модальне дієслово «mögen» зустрічається в досліджуваному корпусі текстів дуже рідко і становить 0,5%. Наприклад:

<p><i>Die Kommission <u>kann</u> die Vertreter öffentlicher und privater Forschungszentren sowie alle Sachverständigen, die auf demselben oder einem verwandten Gebiet Forschungsarbeit leisten, zu Tagungen einladen... [344, Art. 5].</i></p>	<p><i>Комісія <u>може</u> запросити на засідання представників державних та приватних дослідницьких центрів, а також усіх фахівців, які виконують дослідження у тій самій або спорідненій галузі *.</i></p>
---	---

<p><i>Der Rat <u>kann</u> zur Wahrung der Werte der Union und im Dienste ihrer Interessen eine Gruppe von Mitgliedsstaaten [...] beauftragen [340, с. 37].</i></p>	<p><i>Рада <u>може</u> доручити групі держав-членів здійснити місію [...], заради захисту вартостей Союзу та служіння його інтересам [327, с. 50].</i></p>
--	--

<p><i>Die Kommission <u>soll</u> einen Vorschlag für eine Richtlinie über Maßnahmen zu ... vorlegen [353, с. 119].</i></p>	<p><i>Комісія <u>повинна</u> надати пропозицію щодо директиви про заходи *.</i></p>
--	---

<p><i>... <u>müssen</u> die strengeren europäischen Normen... eingeführt werden [355, с. 42].</i></p>	<p><i>... <u>слід</u> запровадити більш суворі європейські норми *.</i></p>
---	---

*Таким чином, законодавчий акт ЄС вирізняється характерними лінгвостилістичними, структурно-жанровими та функціонально-стильовими особливостями за-

конодавчого підстилю офіційно-ділового стилю, який обов'язково повинен бути збережений, а його засоби відтворені у трансляті, не порушуючи її узус та норми.

1.3.3. Комунікативна ситуація, функціональне призначення та статус перекладу законодавчих актів ЄС

Поділяючи позицію науковців, вважаємо, що високий рівень складності перекладу юридичних текстів зумовлений певними мовними та позамовними факторами, на яких ми пропонуємо зупинитися більш детально.

Серед чинників юридичного перекладу науковці, слідом за традиційним перекладознавчим каноном [250, с. 41], виокремлюють *(внутрішньо)текстові* (textintern) та *позатекстові* (textextern) [250; 316, с. 72], які схематично представляє Е. Вісманн [316, с. 83] (рисунок 1.3).

Зі схеми зрозуміло, що позатекстові чинники перекладу юридичних текстів

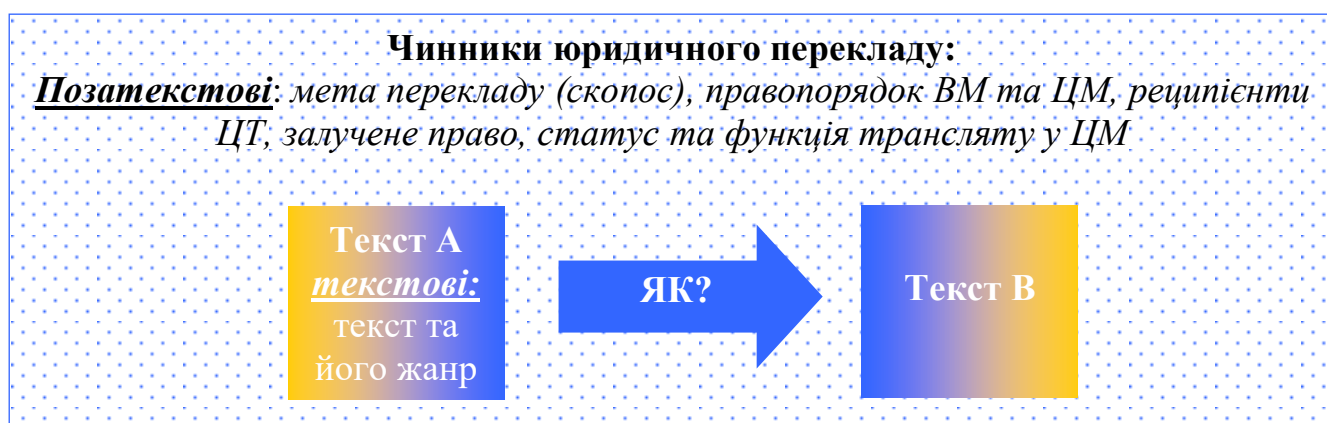

Рис. 1.3 Чинники юридичного перекладу за Е. Вісманн

ґрунтуються навколо позамовних аспектів власне правничої комунікації, про які ми вже згадували. У процесі аналізу позатекстових чинників перекладач визначає *макростратегію* перекладу, досліджуючи *текстові* чинники (мовні) – *мікростратегію* [232, с. 84]. Таким чином, *текстові чинники* визначають тематику та зміст вихідного тексту і пов'язані з лексикою, синтаксисом, невербальними елементами та суперсегментальними ознаками ВТ; *позатекстові чинники* – функцію ВТ у ЦМ з урахуванням задіяних правових систем (вихідна та цільова правова системи), реципієнтів перекладу, і зумовлюють стратегію перекладу.

У процесі відтворення текстових та позатекстових чинників юридичного перекладу Е. Вісманн пропонує спиратися на формулу американського дослідника Г. Ласвелла: «WHO SAYS WHAT IN WHICH CHANNEL TO WHOM WITH WHAT EFFECT?» (хто говорить кому за допомогою якого каналу та з яким ефектом?) [316, с. 82]. При цьому питання WHO SAYS WHAT (хто говорить що) допомагають визначити *зміст і автора тексту*; IN WHICH CHANNEL TO WHOM (за допомогою якого каналу і кому) – *реципієнта тексту і тип тексту або спосіб повідомлення*; WITH WHAT EFFECT (з яким ефектом) – *фактичну та заплановану дію тексту й відповідну мету комунікації*.

Особливість цієї формули для перекладу ЗА ЄС полягає в тому, що за її допомогою перекладач визначає *мету комунікації – функцію ВТ у ЦМ*, а також *комунікативну ситуацію*, що зумовлює подальший алгоритм дій перекладача.

Тут варто нагадати, що у перекладі ЗА ЄС, як ми зазначали вище, відбувається принципове переосмислення канонізованого підходу до інваріантного відтворення функцій ВТ у ЦМ. Так, на думку Л. К. Латишева, ЦТ повинен бути рівноцінним (еквівалентним) ВТ не лише за їхніми внутрішніми (іманентними) властивостями, а також і за «зовнішніми», тобто за ставленням до адресатів, за регулятивним впливом на них. Таке співвідношення еквівалентності ВТ та ЦТ дослідник пропонує називати *комунікативно-функціональною еквівалентністю*, маючи на увазі, що ВТ та ЦТ виконують аналогічну функцію – кожний у рамках їхньої комунікації [68, с. 15]. Проте функції юридичних текстів в оригіналі та перекладі не завжди інваріантні (константні), наприклад, якщо законодавчий текст перекладається з інформаційною метою, транслят не має юридичної сили. Таким чином, для юридичного перекладу характерна *варіативність функцій ВТ і ЦТ (Funktionsvarianz [278, с. 207], Funktionswechsel [250], Funktionsveränderung [232, с. 55])*. Це означає, що прескриптивна функція вихідного юридичного тексту трансформується в ЦМ залежно від комунікативної ситуації. Якщо комунікативні функції законодавчого тексту ВМ збігаються у ЦМ, то оригінал і транслят автентичні – мають однакову юридичну силу.

Щодо *комунікативних ситуацій*, то вони мають вирішальне значення для *перекладності / неперекладності* юридичного змісту ВТ ЦМ. На практиці у пере-

кладі юридичних текстів розрізняють два варіанти *комунікативних ситуацій*:

(1.) *передача значення в межах однієї правової системи* – ідеальна передумова перекладності ВТ ЦМ, наприклад: багатомовні правові системи ЄС, Канади, Швейцарії;

(2.) *передача значення з однієї правової системи в іншу*. У цьому разі межі перекладності перебувають у прямій залежності від ступеню спорідненості національних правових систем.

Схематично зазначену особливість юридичного перекладу слідом за П. Сандріні [275, с. 8] представлено на рисунку 1.4.

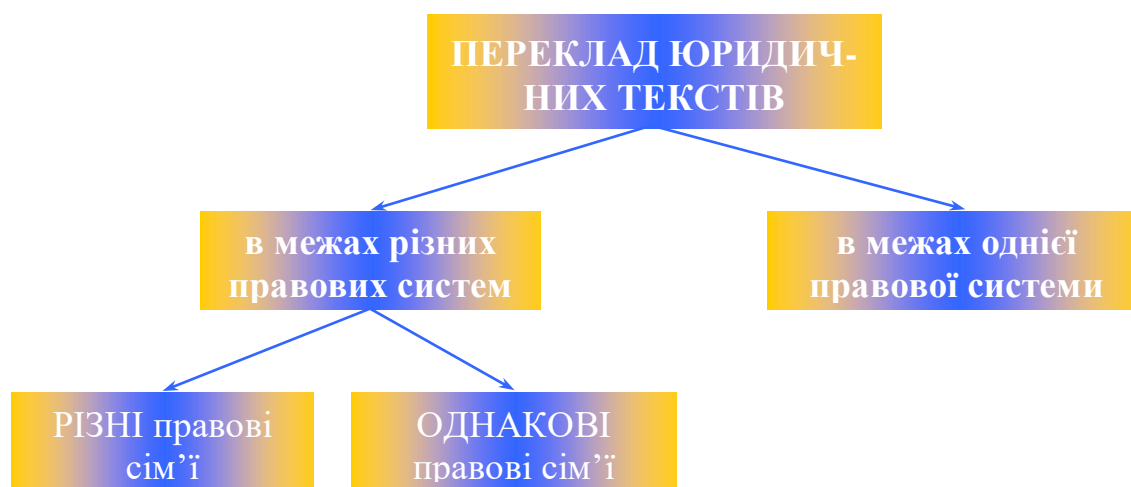

Рис. 1.4 Комунікативні ситуації перекладу юридичних текстів

Відомо, що в сучасному правознавстві прийнято таку умовну *класифікацію основних правових сімей*: романогерманську, англосаксонську, скандинавську, латиноамериканську, мусульманську, індуську, далекосхідну, звичаєвого права [146, с. 40]. Оскільки основою запропонованої Р. Давидом класифікації слугують критерії (1) ідеологічного характеру: релігія, філософія, свідомість; та (2) юридична техніка [146, с. 39], то юридичний переклад, дійсно, відіграє роль особливого типу *культурного трансферу*.

За таких умов, як про це влучно зазначає Генрі Верней, важливим аспектом перекладу юридичних текстів є *зміна комунікативного суспільства* (Kommunikationsgesellschaft) [310]. Він наголошує, що «в юридичному перекладі йдеться не лише про зміну ЦМ, а також про зміну комунікативного суспільства» [310], оскільки кожне суспільство керується: власною національною системою

права, національною правничою мовою і термінологією, відмінними різновидами жанрів юридичних текстів та нормами їхнього укладання, інтерпретації тощо, тому зміна комунікативного суспільства передбачає різні наслідки для юридичного перекладу. Якщо переклад здійснюється в межах однієї правової системи, то ймовірність проблем неперекладності зменшується завдяки тому, що реципієнти ВТ та ЦТ володіють однаковим запасом преінформативних знань [282, с. 14]. Перенесення юридичного тексту з однієї правової системи до іншої ускладнює проблему перекладності та розуміння вихідної інформації реципієнтами ЦМ через розбіжності у *преінформативних знаннях реципієнтів* перекладу та тексту-оригіналу. Це означає, що реципієнти ВТ та ЦТ по-різному сприймають вихідну інформацію – правовий зміст, кожний з позиції національної правової системи держави, громадянином якої він є, що спричиняє розбіжності на поняттєвому та концептуальному рівнях. Небезпечним у такому разі є опосередкований переклад через третю мову, наприклад, якщо текст закону континентально-європейської правової сім'ї спочатку перекладається англійською мовою (яка є основою англосаксонської правової сім'ї), а потім українською.

Проблеми перекладу виникають також, якщо термінологія ВМ та ЦМ належить до однієї правової сім'ї, представлена однією мовою, наприклад, німецькою, яка, проте є національною мовою різних держав (наприклад, ФРН, Австрійської Республіки, Швейцарської Конфедерації), оскільки, як зазначалося вище, кожна держава послуговується власною національною мовою права і систематизованою термінологією. Очевидно, що положення DIN 2324 [цит. за 301, с. 404] «поняття не пов'язані з певною мовою, проте на них впливає відповідний суспільний та (або) культурний фон» лише частково розповсюджуються на галузь права, оскільки передусім ідеться про тісний зв'язок понять та правничих систем, пов'язаних із мовами тих держав, де діють відповідні правові системи. Адже у праві існують поняття й категорії, які належать лише до однієї правової системи і мають відповідні позначення в мові права лише в межах зазначеної правової системи. Тому юридичний переклад вимагає врахування як *розбіжностей мовних*, так і *відмінностей правових систем*.

З огляду на переклад законодавчих актів ЄС автентичними мовами держав-

членів ЄС має місце комунікативна ситуація, коли вихідний текст виконує в ЦМ таку саму функцію, що й у мові-оригіналі, при цьому застосовується те саме чинне право (наднаціональна система європейського права), змінюється лише мова та реципієнти ЦТ, які мають різні преінформативні знання про правозастосування, що зумовлено феноменом національної правової системи. У цьому разі складність перекладу виникає через (1) відмінності національних правових систем; (2) багатомовність та соціокультурні розбіжності юридичних мов і терміносистем; (3) невідповідність преінформативних знань реципієнтів перекладу.

Як відомо, сьогодні до складу ЄС входять 27 держав-членів, при цьому переклад здійснюється 23 офіційними мовами, автентичність яких визначено у статті 314 Договору про заснування ЄС [347]. У зв'язку з цим Л. Шіппель підкреслює *лінгвокультурну специфіку євротекстів*, оскільки законодавчі тексти ЄС, укладені офіційними мовами держав-членів ЄС, мають однакову юридичну силу і статус офіційних текстів, де-юре слугують оригіналами та позначаються фахівцями як офіційні *паралельні текстами* [286, с. 49].

Це означає, що стандартне в перекладознавстві позначення «*ВТ / ЦТ*» або «*оригінал / транслят*» не розповсюджується на законодавчі тексти ЄС, укладені офіційними мовами ЄС, адже всі вони – оригінали. В європейських інстанціях для позначення «перекладених» версій ЗА ЄС застосовують поняття «укладені» офіційними мовами ЄС, а терміни *переклад* або *транслят* офіційно для їх номінації не використовуються. Така позиція зумовлена, звичайно, політикою мультилінгвалізму, яка гарантує рівний розвиток та застосування всіх мов держав-членів ЄС. Наслідком такого підходу є радикальна реінтерпретація традиційного розуміння ключових понять теорії перекладу – оригінал / переклад (=транслят) і відмова від них.

Вважаємо, що під час перекладу текстів європейського права в межах ЄС кількість комунікативних ситуацій залежить від кількості офіційних мов ЄС, а також від кількості мовних комбінацій, які використовують у перекладі, адже мова кожної держави-члена ЄС презентує власну національну культуру, історію, національну правову систему, належить до певної правової сім'ї тощо.

У контексті перекладу ЗА ЄС українською мовою має місце комунікативна

ситуація, коли переклад здійснюється за умов перенесення юридичного змісту з молоді, сучасної, поки що недостатньо відомої та вивченої, гібридної системи європейського права, яка формується на засадах національних правових систем держав-членів ЄС, у дещо консервативну систему національного права України. Це, звісно, спричиняє труднощі перекладу українською мовою правових реалій ЄС, безеквівалентної термінології тощо. Вирішальною передумовою вибору стратегії перекладу є *статус юридичного документа* у ЦМ. Традиційно розрізняють офіційний та неофіційний статуси перекладу юридичного тексту.

Відповідно до **ПОСТАНОВИ № 353** (від 17.03.2006) «Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову» [93], під *офіційним перекладом* ми розуміємо автентичний виклад українською мовою тексту багатостороннього міжнародного договору, укладеного іноземною мовою. Іншим важливим уточненням зазначеної постанови є пункт 3, в якому йдеться, по-перше, про те, що офіційному перекладу «підлягає консолідована версія вихідного тексту договору з урахуванням усіх змін, що набрали чинності, а також тексти договорів про внесення змін до нього» [353]. По-друге, «переклад здійснюється з мови, на якій укладено договір. У разі укладення договору двома або більше мовами для забезпечення автентичності перекладу також використовуються тексти (текст) договору іншими (іншою) мовою» [353]. Відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» (1906-15) офіційний переклад багатосторонніх міжнародних договорів на українську мову здійснює МЗС.

За умов збереження перформативної функції ВТ у ЦМ, головним критерієм перекладу є точне відтворення змісту, композиційної структури оригіналу в ЦМ та збереження правової надійності, прозорості, ідентичності юридичної сили оригіналу і трансляту. У перекладі законодавчого тексту ЄС з інформативною функцією в ЦМ ключовим завданням виступає передача правового змісту, ознайомлення з правовими явищами і правовими поняттями за зміни ЦМ та комунікативного суспільства. Інваріант перекладу законодавчих актів ЄС українською мовою обмежується відтворенням правового змісту юридичних норм, жанру та моделі відповідного типу законодавчого акту. Таким чином, неофіційний переклад не має юридичної сили, здій-

снюється, як ми зазначали вище, переважно з інформаційною метою і відзначається дещо вільною технікою виконання у порівнянні з офіційним перекладом.

Тож, *офіційний переклад* – це, насамперед, *автентичний переклад*, який визначає дійсність, правильність, надійність відтворення юридичного змісту та однакову юридичну силу ВТ та ЦТ. Вважаємо, що автентичний переклад передбачає досягнення максимальної адекватності оригіналу та трансляту, а також еквівалентність ключових рівнів юридичних текстів ВМ та МП.

1.4. Проблеми адекватності й еквівалентності у перекладі законодавчих актів ЄС

Серед стрижневих понять теорії та практики перекладу дослідники виділяють «адекватність» і «еквівалентність», проте, незважаючи на центральну роль цих термінів у царині перекладу, науковці й досі не дійшли згоди щодо їхнього трактування.

Враховуючи важливість цих понять, пропонуємо конкретизувати їх значення для юридичного перекладу.

Деякі дослідники (Р. Левицький, Дж. Кеттфорд) не проводять чіткої межі між термінами «адекватність» / «еквівалентність» і використовують їх як синоніми [140, с. 92]. Так, на думку В. С. Виноградова, між термінами «адекватність» / «еквівалентність» немає суттєвих відмінностей. Дослідник прирівнює їх до понять «тотожність» / «рівність» / «повноцінність» / «аналогічність» і зазначає, що «під еквівалентністю (адекватністю) розуміється найбільш повне та ідентичне збереження в тексті перекладу жанрової своєрідності оригіналу та всієї різноманітної інформації, що міститься в тексті оригіналу» [14, с. 11]. Він виділяє різні рівні еквівалентності і зазначає, що під терміном «еквівалентність» в теорії перекладу варто розуміти збереження відносної рівності змістовної, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації в оригіналі та трансляті [14, с. 18].

Інші науковці розмежовують поняття «адекватність» / «еквівалентність», протиставляючи їх значення на різних рівнях. Зокрема, В. Н. Комісаров розуміє під «адекватним перекладом» – «гарний» переклад, тобто переклад, який забезпечує необхідну повноту міжмовної комунікації за конкретних умов [52] і відповідає постав-

леній меті [51, с. 82]. Вчений використовує термін «еквівалентність» для позначення результату перекладу, який означає функціональну відповідність трансляту оригіналові.

О. Д. Швейцер пов'язує поняття *еквівалентності* з поняттям *інваріанту* перекладу, причому найвищий рівень еквівалентності ВТ та ЦТ досягається у разі відтворення комунікативно-функціонального інваріанту, який охоплює різні семіотичні рівні та функціональні види еквівалентності [140, с. 92].

К. Райс та Г. Вермеєр використовують терміни «адекватність» та «адекватний» досліджуючи переклад як *процес*, а термін «еквівалентність» та «еквівалентний» для позначення його *результату* – співвідношення між ВТ та ЦТ, які виконують однакові комунікативні функції в різних культурах. Терміном «еквівалентність» вони позначають співвідношення як між окремими знаками, так і між текстами. При цьому «еквівалентність знаків не означає еквівалентності текстів і, навпаки, еквівалентність текстів не свідчить про еквівалентність усіх їхніх сегментів» [цит. за 140, с. 92]. На думку дослідників, еквівалентність текстів виходить за межі мови і діє на рівні культури. Пізніше у своїх розвідках науковці зазначають, що термін *адекватний переклад* застосовується для позначення співвідношення між ВТ та ЦТ за послідовного відтворення певної мети, якої перекладач намагається досягти в процесі перекладу. За К. Райс та Г. Вермеєром, еквівалентність – це особливий тип адекватності, визначальною рисою котрої є константність функцій ВТ та ЦТ [цит. за 262, с. 168].

Я. І. Рецкер застосовує термін «еквівалентність» для позначення різних рівнів співвідношення лексичних одиниць ВМ та ЦМ, що є цілком зрозумілим у контексті його «теорії закономірних відповідників» [102, с. 11].

Л. С. Бархударов досліджує «еквівалентність» на рівні тексту і наголошує, що траслят ніколи не може бути повністю еквівалентним оригіналу, завдання ж перекладача – забезпечити їхню максимальну еквівалентність не на рівні окремих елементів тексту, а на рівні тексту в цілому [7, с. 138]. На його думку, еквівалентний переклад – це переклад зі збереженням плану змісту та дотриманням норм мови перекладу [7, с. 11].

За А. В. Федоровим, «адекватний переклад» (повноцінний переклад) – це переклад, ідентичний оригіналу за функцією та за вибором засобів відтворення мови та стилю ВТ цільовою мовою [128, с. 150-151].

О. І. Чередниченко розглядає «адекватність перекладу як його функціональну тотожність оригіналові, за якої враховується рецепція дискурсу. Адекватність перекладу може забезпечуватися його семантичною еквівалентністю, але може досягатися і за відсутності такої» [134, с. 4-5].

У контексті перекладу ЗА ЄС розуміння термінів *еквівалентність* та *адекватність* дещо змінюється і суттєво відхиляється від їхнього традиційного тлумачення в перекладознавстві. Так, термін *еквівалентність (equivalence) текстів* перекладачі та правники застосовують в європейських інстанціях для позначення *рівності* та *автентичності* різномовних версій ЗА ЄС, а не для оцінки якості їхнього перекладу, як це прийнято у класичному перекладознавстві. Каіса Коскінен [238] вважає, що переклад ЗА ЄС офіційними мовами ЄС не має нічого спільного з комунікативною функцією цих текстів і зумовлений символічним характером багатомовних версій ЗА ЄС, пов'язаний з феноменом стратегії багатомовності в об'єднаній Європі. ЗА ЄС, укладені офіційними мовами ЄС, він позначає «*екзистенційно еквівалентними*» [238, с. 51], оскільки вони апріорі рівні і мають однакову юридичну силу, що задекларовано політикою багатомовності ЄС.

Отже, на нашу думку, адекватний переклад відтворює засобами ЦМ як зміст, так і форму оригіналу. Переклад у цілому може бути адекватним навіть за відсутності формальної точності передачі окремих слів та словосполучень. Таким чином, адекватність перекладу означає його змістовну функціональність, а еквівалентність характеризує співвідношення відповідності оригіналу та трансляту на різних рівнях, які детально розглядатимуться далі.

1.5. Рівні еквівалентності у відтворенні законодавчих актів ЄС

Головним критерієм перекладу законодавчих актів ЄС слугує точна передача змісту оригіналу ЦМ. При цьому перекладач повинен забезпечити максимальну відповідність оригіналу та трансляту, що стає можливим у процесі досягнення певних

рівнів еквівалентності ВТ та ЦТ.

Вище ми вже вказували на те, що поняття «еквівалентність» є ключовим для теорії та практики перекладу, проте перекладознавці по-різному підходять до розуміння його сутності. Більшість дослідників вважає вимогу еквівалентності ВТ та ЦТ найважливішою як для процесу, так і для результату перекладу.

В. Н. Комісаров [51, с. 52-94] пропонує розрізняти типи еквівалентності, які функціонують на різних смислових рівнях оригіналу та трансляту і формують певну ієрархічну структуру:

1. цілі комунікації;
2. ідентифікація ситуації;
3. «способи опису ситуації»;
4. значення синтаксичних структур;
5. мовні знаки.

Провідною в перекладознавчих колах вважають концепцію нормативної еквівалентності В. Коллера. Автор розрізняє п'ять її видів:

- (1.) денотативну еквівалентність – збереження предметного змісту тексту;
- (2.) конотативну еквівалентність – відтворення конотації ВТ у ЦМ за допомогою влучного добору синонімічних мовних засобів;
- (3.) текстуально-нормативну еквівалентність – збереження жанрових ознак, мовних та мовленнєвих норм вихідного тексту;
- (4.) прагматичну еквівалентність – орієнтація на реципієнта трансляту;
- (5.) формальну еквівалентність – відтворення певних естетичних, формальних та індивідуально-стилістичних ознак оригіналу [304, с. 102-103].

Такий підхід дозволяє перекладачеві встановити певну послідовність цінностей оригіналу, які обов'язково потрібно відтворити в ЦМ. Залежно від жанру ВТ перекладач намагається забезпечити еквівалентність оригіналу та трансляту на тому рівні, який є пріоритетним у контексті перекладу певного типу тексту. Таким чином, можна стверджувати, що рівень еквівалентності між ВТ та ЦТ напряму залежить від обсягу відтворених у трансляті ознак оригіналу.

У перекладі ЗА ЄС найважливішим є досягнення максимальної еквівалентності на *денотативному та текстуально-нормативному рівнях*.

При цьому під денотативною еквівалентністю ми розуміємо рівні смислової (семантичної) відповідності змістів лексичних одиниць ВМ та ЦМ:

- повна денотативна еквівалентність,
- часткова денотативна еквівалентність.

Проаналізуємо денотативну еквівалентність на прикладі з Договору про функціонування Європейського Союзу [343]:

<i>Die Mitgliedstaaten koordinieren ihre Wirtschaftspolitik innerhalb der Union</i>	<i>Держави-члени координують свою економічну політику в межах Союзу.*</i>
[329, S. 52].	

У наведеному контексті має місце повна денотативна еквівалентність оригіналу і трансляту, оскільки кожній смисловій одиниці ВМ відповідає однозначна смислова одиниця в ЦМ.

<i>Das Europäische Parlament und der Rat sorgen dafür, dass die Dokumente, die die Gesetzgebungsverfahren betreffen, nach Maßgabe der in Unterabsatz 2 genannten Verordnungen öffentlich zugänglich gemacht werden</i> [329, S.147].	<i>Європейський Парламент та Рада <u>забезпечують опублікування</u> документів, що стосуються законодавчих процедур згідно з вимогами, встановленими регламентами, зазначеними у другому абзаці.*</i>
---	---

У перекладі наведеного уривку нами було зафіксовано часткову денотативну еквівалентність, адже кількість сем оригіналу не відповідає їхній кількості у трансляті. Крім того, відбулася трансформація складнопідрядного речення оригіналу і заміна складної функціональної конструкції іменником.

Для перекладу законодавчих текстів ЄС з німецької мови українською більш характерна часткова денотативна еквівалентність, що зумовлено розбіжностями систем ВМ та ЦМ і відсутністю відповідників певних синтаксичних, лексичних та граматичних конструкцій.

Текстуально-нормативна еквівалентність ВТ і ЦТ – стрижнева вимога до перекладу юридичних текстів, яка передбачає збереження жанрових і функціонально-стилістичних особливостей оригіналу, відтворення специфіки його побудови й композиційної структури, дотримання мовних (синтаксичних та лексичних) норм ЦМ,

* – переклад авторський

що вже було досліджено вище.

1.6. Методи, прийоми та способи юридичного перекладу

У контексті згаданої проблематики основні протиріччя стосуються теоретичних питань і зумовлені розбіжностями у визначенні засадничих понять перекладознавства – *практичних дій перекладача* під час перекладу фахових текстів.

Аналіз теоретичних джерел свідчить, що сьогодні для позначення процесу перекладу фахових текстів дослідники оперують різними термінами → *методи / способи / прийоми* перекладу; *перекладацькі прецеденти, перекладацькі прийоми; перекладацькі операції; перекладацькі техніки / стратегії* тощо. Це спричиняє певну плутанину у визначенні основних термінів перекладознавства і закріплених за ними понять, ускладнює розуміння процесу перекладу фахових текстів і тому вимагає детального уточнення, оскільки кожне із наведених понять стосується відповідного етапу у процесі перекладу і характеризується специфічними відмінностями.

На жаль, більшість представників вітчизняної школи використовують сьогодні терміни «метод» – «спосіб» – «прийом» перекладу як синоніми і не проводять чіткої межі між ними. Хоча корифеї радянського перекладознавства зазначали, що «важливо виокремлювати *спосіб* перекладу від *прийому* та *методу* перекладу» [80, с. 100]. Р. К. Мін'яр-Белоручев вважає, що «*спосіб* – це головне правило досягнення поставленої мети, яке відображає об'єктивно існуючі закони реальності... На відміну від методу *спосіб* – це не діяльність, не система дій, а психологічна операція, яка реалізує дію. Перейти від однієї мови до іншої для вираження вже сформульованої думки, для повторного позначення предмета можна лише за допомогою одного з існуючих способів перекладу» [80, с. 100].

Традиційно в теорії перекладу розрізняють *два* ключові *способи перекладу*, для яких науковці пропонують різні позначення, проте їхній зміст залишається однаковим: *інтерлінеарний* і *трансформаційний переклад* (Л. С. Бархударов) [7], *переклад* та *інтерпретація* (І. І. Ревзін, В. Ю. Розенцвейг) [100], *знаковий* і *смиловий спосіб перекладу* (Р. К. Миньяр-Белоручев) [80], *прямий* і *непрямий переклад* (Ж. П. Віне, Ж. Дарбельне) [цит. за 48], *підстановки* і *трансформації*

(Л. К. Латышев) [68]. Перший спосіб перекладу (*інтерлінійний / знаковий переклад, підстановки* тощо) втілюється на знаковому рівні (лексико-термінологічному), тобто знаки однієї мови замінюються знаками іншої мови. Іншими словами, переклад здійснюється за допомогою формально-структурних відповідників, так званих семантико-структурних паралелей [68, с. 95]. Другий спосіб перекладу (*трансформаційний переклад, інтерпретація, смисловий / непрямий переклад, трансформації, модифікації* тощо) має місце, якщо відтворити смисл вихідного повідомлення «слово у слово» неможливо і перекладач використовує певні перекладацькі трансформації. Під *перекладацькими трансформаціями* ми розуміємо вмотивоване відхилення від оригіналу з метою повної передачі його інформаційного, комунікативно-прагматичного змісту й семантичних і стилістичних характеристик із врахуванням норм та узусу ЦМ. Серед основних вимог до трансформаційного перекладу дослідники висувають – збереження змісту та функціонально-прагматичної адекватності оригіналу [68, с. 34-41].

Прийомом перекладу радянські науковці позначають додаткові перекладацькі операції (так звані типові дії перекладача), спрямовані на подолання певних складностей, які виникають під час перекладу [80, с. 110]. Прийоми перекладу втілюються за допомогою трансформацій, серед яких розрізняють – **лексичні трансформації**: конкретизація понять, генералізація понять, антонімічний переклад, смисловий розвиток, компенсація; **граматичні трансформації**: перестановки, заміни частин мови та речень, синтаксичні заміни, додавання, вилучення, об'єднання та членування речень тощо [7; 51-54; 102; 103]. Інші прийоми перекладу деякі науковці використовують для розв'язання проблем перекладу безеквівалентної лексики, зокрема, транслітерацію, транскрипцію, описовий переклад, наближений переклад, пояснення та коментарі у тексті або виносці [68; 69; 140; 141]. Таким чином, дослідники проводять певні паралелі між способами та прийомами перекладу, наголошуючи, що одні прийоми (транслітерація, транскрипція, калькування, дослівний переклад) мають місце в рамках інтерлінійного перекладу, інші прийоми (описовий переклад / пояснення) у трансформаційному перекладі.

Під методом перекладу російські науковці мають на увазі «дії перекладача,

які дозволяють реалізувати раціональний спосіб перекладу і отримати оптимальні результати» [108, с. 266]. Р. К. Мін'яр-Белоручев визначає метод перекладу як «ціле-спрямовану систему взаємозумовлених прийомів, яка враховує вид перекладу та закономірно існуючі способи перекладу» [80, с. 155]. Науковець виокремлює три методи перекладу: *метод сегментації тексту* (поділ ВТ на сегменти, членування домінуючої інформації тощо), *метод нотування у послідовному перекладі* та *метод трансформації ВТ у синхронному перекладі*. Проте, незважаючи на певні спроби розмежувати поняття, *спосіб, прийом та метод перекладу* серед російських та українських науковців досі немає єдності у трактуванні зазначених понять.

Німецькі науковці оперують чітко узгодженими термінами та закріпленими за ними дефініціями. Спробу впорядкувати термінологічний апарат науки про переклад зробив німецький науковець М. Шрайбер у розвідці «Переклад і перетворення. Диференціація та розмежування перекладацьких понять» («Übersetzung und Bearbeitung. Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs»). *Під час перекладу текстів*, слідом за М. Шрайбером [290, с. 54-55], німецькі дослідники послуговуються терміном «*методи перекладу*» (*Übersetzungsmethode*), під яким розуміють *стратегію перекладу* (*Strategie der Übersetzung*). Щодо перекладу *фахової лексики* використовують термін «*способи перекладу*» (*Übersetzungsverfahren*), під яким розуміють «техніку перекладу» окремих слів та лексичних одиниць. Подібний підхід зустрічаємо у В. Віллса [232, с. 128].

У сучасному перекладознавстві іноземні дослідники розрізняють два основні методи перекладу текстів: *відчужений / дослівний переклад* (*Verfremdung / wörtliche Übersetzung*), який передбачає орієнтацію на систему вихідної культури, та *переклад-адаптацію / одомашнення* (*Angleichung / Einbürgerung / idiomatische Übersetzung*) [235, с. 66] – орієнтацію на систему цільової культури. Схожу концепцію щодо методів перекладу обстоював Ф. Шляйермахер, позначаючи її «*Frei / Treu*» (вільний / дослівний переклад) [цит. 304, с. 30]. Сьогодні в перекладознавстві іноземні дослідники оперують також термінами *dokumentarische Übersetzung* (документальний переклад) та *instrumentelle Übersetzung* (інструментальний переклад) – терміни К. Норд [232, с. 58]; а також *overt translation* (прямий переклад) *covert transla-*

tion (прихований переклад) – термін Ю. Гоуз [225, с. 111].

Р. Штольце доповнює зазначені методи перекладу текстів так званими *стратегіями, які компенсують* та допомагають подолати бар'єри міжмовної комунікації: *експлікативна* (пояснення), *парафразуюча* (опис), *референційна* (позначення відомим), *модифікуюча* (перезформування, адаптація, вилучення) [304, с. 245].

Мона Бекер виокремлює такі методи перекладу текстів:

- *спрощення* (англ. Simplification): перекладач свідомо або несвідомо спрощує ЦТ,
- *експлікація* (англ. Explicitation): перекладач намагається точніше відтворити зміст ВТ, пояснюючи інформацію, імпліцитно приховану у ВТ,
- *нормалізація / консерватизм* (англ. Normalization / Conservatism): перекладач спирається на типові тексти ЦМ, аби надати ВТ певних ознак ЦТ зазначеного типу,
- *вирівнювання відмінностей* (англ. Leveling out) [163].

Схожій позиції дотримується У. Даум і додає, що *стратегія відчуженого та одомашненого перекладу* [185, с. 40-41] реалізується із застосуванням інших *допоміжних стратегій* (Hilfsstrategien) [185, с. 42], які науковець умовно позначає як:

- *Відмову від перекладу* (нім. Verzicht auf Übersetzung),
- *Пояснювальний переклад* (нім. Explikative Übersetzung),
- *Вилучення / пропуск* (нім. Weglassen).

На думку дослідника:

1. послідовно перекладач не дотримується жодної із зазначених стратегій, проте й від жодної не відмовляється;
2. і юристи, і перекладачі під час юридичного перекладу надають перевагу способам відчуженого перекладу – перекладачі через брак фахової спеціалізації (невпевненість у відмінностях правових систем) намагаються уникнути помилкової інтерпретації вихідного поняття; юристи через усвідомлення того, що поняття цільової мови має інше значення [185, с. 42].

Проти сліпого наслідування оригіналу виступають досвідчені перекладачі Л. К. Латишев, С. Шарчевич, Ж. Р. де Гроот, Р. Арнтц та інші. Зокрема Л. К. Латишев наголошує, що у перекладі забороняється переносити іноземний узус у ЦТ,

оскільки це ускладнює його розуміння. Дослідник вважає, що обов'язковою є орієнтація на узус та норми цільової мови із застосуванням стратегій, «компенсуючих» розбіжності ВТ і ЦТ [68, с. 90].

Таким чином, термін *метод перекладу* ми вважаємо родовим, а *прийом* та *способ перекладу* видовими поняттями, при цьому на рівні тексту перекладач спочатку обирає між *методом перекладу* (прямий / непрямий, підстановки / трансформації, відчужений / одомашнений), що залежить від скопосу перекладу, а потім з метою забезпечення максимальної адекватності перекладу ВТ ЦМ послуговується *прийомами та способами перекладу*. Під *прийомами перекладу* ми слідом за Л. К. Латішевим розуміємо два умовні класи трансформацій: *структурно-рівневі* та *змістові трансформації*. Їхню основу становлять *граматичні, синтаксичні та лексичні трансформації*, якими притаманний змішаний характер використання. У перекладі на лексико-термінологічному рівні перекладач спочатку намагається віднайти *системні відповідники* вихідних лексичних одиниць і закріплених за ними понять у ЦМ, у разі тих чи інших термінологічних або поняттєвих лакун перекладач повинен запропонувати адекватний варіант перекладу вихідного поняття, послуговуючись *способами перекладу безеквівалентної лексики*: транскодоване запозичення, калькування, аналогова заміна, описовий (або пояснювальний) переклад, про що більш детально йтиметься у наступному розділі.

1.7. Прийоми перекладу законодавчих актів ЄС

Процес перекладу юридичних текстів є певним випробовуванням для перекладача і не обмежується знанням іноземних мов, а передбачає високий рівень перекладацької та референційної компетенції, що становить фундамент діяльності перекладача. Професійні навички, зокрема вміння передбачити труднощі перекладу певного типу тексту, знання тих чи інших прийомів (операцій) перекладу, послідовність застосування яких визначається необхідністю розв'язувати мовні та позамовні проблеми, виступають гарантом адекватного перекладу ВТ ЦМ.

Вибір прийому перекладу тексту залежить від проблем, які перекладач повинен розв'язувати у процесі перекладу ВТ ЦМ. Звести їх до певних правил немож-

ливо, оскільки переклад не зводиться лише до автоматичної заміни вихідних лексичних одиниць і граматичних структур їхніми аналогами у ЦМ, а являє складний, багатоетапний та творчий процес. Проте німецька дослідниця К. Норд зауважує, що розв'язувати проблеми перекладу ВТ ЦМ перекладач повинен у певній послідовності, яку вона позначає як *ієрархією розв'язання перекладацьких проблем*. На її думку, адекватному перекладу ВТ ЦМ сприятиме послідовність вирішення:

1. прагматичних перекладацьких проблем;
2. перекладацьких проблем, зумовлених відмінностями культур, норм і традицій задіяних соціумів;
3. перекладацьких проблем, спричинених структурними розбіжностями робочих мов;
4. перекладацьких проблем, зумовлених ВТ [250, с. 237].

Очевидно, що розв'язання тих чи інших проблем перекладу не можливе без застосування відповідних перекладацьких трансформацій.

Дослідники по-різному класифікують причини перекладацьких трансформацій. Л. К. Латишев пояснює їхнє застосування:

1. розбіжностями у системах робочих мов,
2. відмінностями мовних норм,
3. прагненням максимальної узуальності [68, с. 107-122].

Г. М. Стрелковський виокремлює п'ять чинників, які впливають на вибір тієї чи іншої трансформації:

1. невідповідність обсягу понять у різних мовах,
2. необхідність дотримуватись норм мови перекладу,
3. неможливість словотворення в ЦМ за прикладом ВМ,
4. необхідність враховувати стилістичні норми ЦМ,
5. невідповідність узусу ВМ та ЦМ [118, с. 221-225].

Отже, підсумовуючи існуючі позиції дослідників, застосування перекладацьких трансформацій при перекладі юридичних текстів проілюстровано на рисунку 1.5.

У перекладознавстві не існує єдиного підходу до визначення поняття «трансформація», що зумовлює також різні класифікації перекладацьких трансформацій, проте в рамках цього дослідження ми не ставимо за мету розглянути всі їхні варіа-

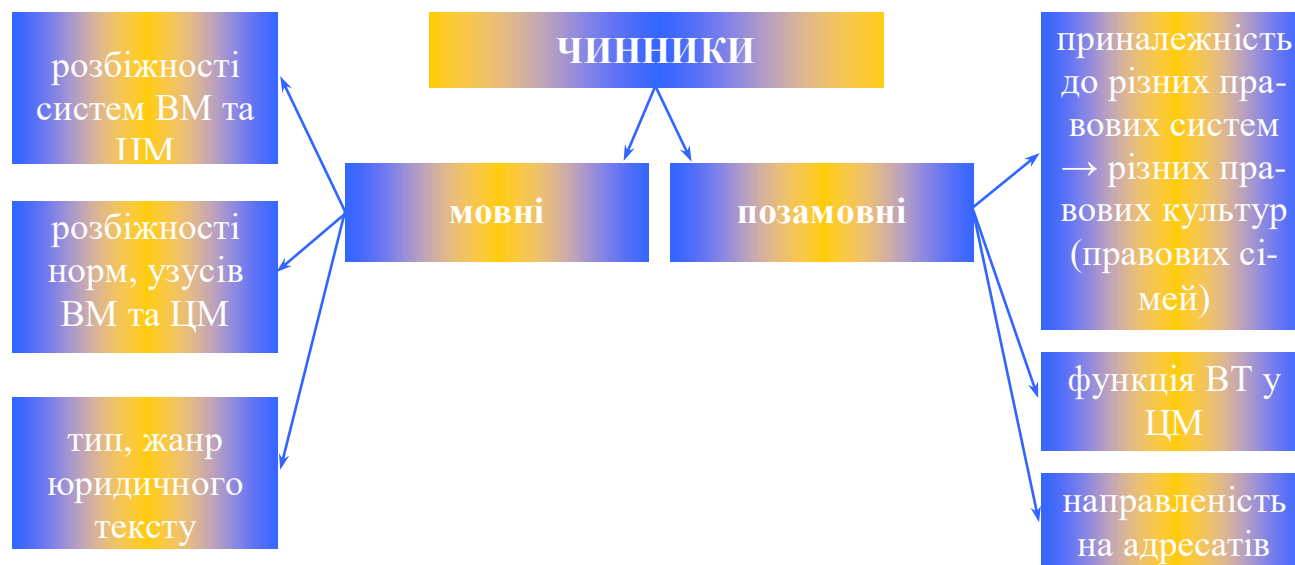

Рис. 1.5 Застосування перекладацьких трансформацій у перекладі юридичних текстів

нти, а пропонуємо зупинитися на тих, які найчастіше використовувались під час перекладу законодавчих актів ЄС українською мовою.

У процесі аналізу перекладацьких трансформацій як прийомів перекладу законодавчих актів ЄС українською мовою ми спираємося на класифікації російських дослідників, зокрема Я. І. Рецкера [102, с. 38-61, с. 76-87] та Л. С. Бархударова. Перекладацькими трансформаціями вони називають різноманітні міжмовні перетворення, завдання яких – забезпечити максимальну адекватність перекладу ВТ ЦМ за умов відсутності тих чи інших мовних паралелей у ВМ та ЦМ і суворого дотримання норм мови перекладу [7, с. 190]. Слідом за ними ми розрізняємо лексичні та граматичні трансформації і розуміємо під ними, як зазначалося у першому розділі, вмотивоване відхилення від оригіналу з метою щонайповнішого відтворення його інформаційного, комунікативно-прагматичного змісту і стилістичних характеристик з урахуванням норм та узусу ЦМ. Ми пропонуємо представити перекладацькі трансфо-

рмації, які використовувались у перекладі законодавчих актів ЄС українською мовою, як проілюстровано на рисунку 1.6.

Під лексичними трансформаціями ми, слідом за Я. І. Рецкером, розуміємо «прийоми логічного мислення, за допомогою яких відтворюється значення іноземного слова в контексті і знаходиться для нього у ЦМ такий відповідник, який не збі-

Рис. 1.6 Класифікація перекладацьких трансформацій

гається з словниковим» [102, с. 38]. До лексичних трансформацій ми відносимо: конкретизацію, генералізацію, смисловий розвиток, диференціацію, цілісне перетворення, компенсацію втрат у перекладі та антонімічний переклад. У перекладі законодавчих актів ЄС українською мовою особливо обачно варто послуговуватися антонімічним перекладом. Цей метод перекладу текстів може викривити юридичний зміст і призвести до значних непорозумінь між фахівцями, тому він дуже рідко використовуються в юридичному перекладі.

Грамматичними трансформаціями, слідом за Л. С. Бархударовим, ми позначаємо прийоми заміни, вилучень, додавання, перестановок граматичних одиниць (на рівні форм слів, частин мови, членів речення, типів синтаксичного зв'язку тощо) і граматичних конструкцій. Зі схеми випливає, що до *граматичних трансформацій* ми відносимо *морфологічні* та *синтаксичні* трансформації. Варто зазначити, що на

практиці вони відбуваються паралельно, доповнюючи одна одну. Необхідність у граматичних трансформаціях під час перекладу з німецької мови українською очевидна через відсутність категорії артикля в українській мові, наприклад:

SEINE MAJESTÄT DER KÖNIG DER BELGIER, IHRE MAJESTÄT DIE KÖNIGIN VON DÄNEMARK, DER PRÄSIDENT DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND, DER PRÄSIDENT DER GRIECHISCHEN REPUBLIK, SEINE MAJESTÄT DER KÖNIG VON SPANIEN, DER PRÄSIDENT DER FRANZÖSISCHEN REPUBLIK, DER PRÄSIDENT IRLANDS, DER PRÄSIDENT DER ITALIENISCHEN REPUBLIK, SEINE KÖNIGLICHE HOHEIT DER GROSSHERZOG VON LUXEMBURG, IHRE MAJESTÄT DIE KÖNIGIN DER NIEDERLANDE, DER PRÄSIDENT DER PORTUGIESISCHEN REPUBLIK [348].

ЙОГО ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЬ БЕЛЬГІЙЦІВ, ЇЇ ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЕВА ДАНІЇ, ПРЕЗИДЕНТ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ, ПРЕЗИДЕНТ ГРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ЙОГО ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЬ ІСПАНІЇ, ПРЕЗИДЕНТ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ПРЕЗИДЕНТ ІРЛАНДІЇ, ПРЕЗИДЕНТ ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ЙОГО КОРОЛІВСЬКА ВИСОКІСТЬ ВЕЛИКИЙ ГЕРЦОГ ЛЮКСЕМБУРЗЬКИЙ, ЇЇ ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЕВА НІДЕРЛАНДІВ, ПРЕЗИДЕНТ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ [328].

SCHÖPFEND aus dem kulturellen, religiösen und humanistischen Erbe Europas, aus dem sich die unverletzlichen und unveräußerlichen Rechte des Menschen sowie Freiheit, Demokratie, Gleichheit und Rechtsstaatlichkeit als universelle Werte entwickelt haben [353, с. 11].

НАТХНЕННІ культурним, релігійним та гуманістичним надбанням Європи, з якого постали вселюдські вартості непорушності та невідчужності прав особистості, свободи, демократії, рівності та верховенства права [325, с. 25].

У наведеному прикладі, у перекладі українською мовою, має місце поєднання **граматичної трансформації**, зумовленої:

1. керуванням німецького дієслова «*schöpfen*», яке вимагає в німецькій мові додатку в давальному відмінку з прийменником **aus** (Dat.), і відсутністю таких

вимог до його відповідника в українській мові – дієприкметника пасивного стану минулого часу «*натхненні*»;

2. перестановками членів речення (на рівні синтаксичної трансформації), зокрема, поняття **universelle Werte**, яке стоїть наприкінці німецького речення, переставлене під час перекладу в українському тексті всередину;

3. німецькі прикметники **unverletzlich** (непорушний) та **unveräußerlich** (невідчужуваний) замінено в перекладі іменниками **непорушність і**, відповідно, **невідчужність**; а також лексичної трансформації;

4. генералізація та смисловий розвиток поняття у перекладі німецького зворотного дієслова **sich entwickeln** (розвиватися) контекстуальним відповідником **постали**;

5. конкретизація німецького поняття **Rechte des Menschen** (права людини) в українському тексті **права особистості**, в результаті перекладу словосполучення **universelle Werte** як **вселюдські вартості**, хоча застосовані лексичні трансформації ми не вважаємо достатньо вмотивованими, адже відповідником лексичної одиниці **Werte** в українській мові слугує поняття – **цінності**, а терміни **unverletzliche und unveräußerliche Rechte** та **Rechtsstaatlichkeit** теж мають в українській мові свої повні відповідники і не потребують жодних трансформацій у перекладі.

Аналіз досліджуваних законодавчих текстів ЄС та їхніх перекладів українською мовою свідчить, що *граматичні трансформації* відбуваються найчастіше внаслідок розбіжностей у системах німецької та української мов: через відсутність еквівалентних граматичних форм (наприклад, відсутність категорії артикля в українській мові, форм множини / однини), через невідповідності правил синтаксису, через особливості сполучення слів та їх функціонування у словосполученнях і т. ін., що призводить до *морфологічних та синтаксичних трансформацій*: перестановок і змін порядку слів у реченні, змін синтаксичних структур, заміни активних конструкцій пасивними або навпаки, вилучення або додавання деяких членів речення, особливо часто під час перекладу німецьких композит, а також конструкцій Partizip I / II, erweitertes Attribut, haben / sein + zu + Infinitiv тощо, наприклад:

Geleitet von dem Willen der Bürgerinnen und Bürger und der Staaten Europas, ihre *Згідно з волею громадян та держав Європи будувати спільне майбутнє, ця*

Zukunft gemeinsam zu gestalten, begründet diese Verfassung die Europäische Union, der die Mitgliedstaaten Zuständigkeiten zur Verwirklichung ihrer gemeinsamen Ziele übertragen [340, с. 8].

Конституція засновує Європейський Союз, що йому держави-члени надають повноваження заради досягнення спільної мети [325, с. 17].

Ziel der Union ist es, den Frieden, ihre Werte und das Wohlergehen ihrer Völker zu fördern [342, с. 5].

Мета Союзу – плекати мир, свої вартості та добробут своїх народів [328, с. 8].

Лексичні трансформації найчастіше реалізуються смисловим розвитком, конкретизацією, диференціацією значення, цілісним перетворенням, генералізацією. У перекладі законодавчих актів ЄС з німецької мови українською зазначені лексичні трансформації як прийоми перекладу мали комплексний характер і практично завжди використовувалися паралельно з граматичними трансформаціями, наприклад:

Die Verfassung und das von den Organen der Union in Ausübung der ihnen zugewiesenen Zuständigkeiten gesetzte Recht haben Vorrang vor dem Recht der Mitgliedstaaten [351, с. 18].

Конституція та правові акти, що їх ухвалили інституції Союзу, здійснюючи надані йому компетенції, мають примат над правом держав-членів [327]. – конкретизація, смисловий розвиток, додавання лексичних одиниць та підрядних членів речення.

Die Union erkennt die Rechte, Freiheiten und Grundsätze an, die in der Charta der Grundrechte der Europäischen Union vom 7. Dezember 2000 in der am 12. Dezember 2007 in Straßburg angepassten Fassung niedergelegt sind; die Charta der Grundrechte und die Verträge sind rechtlich gleichrangig [353, с. 15].

Союз визнає права, свободи та принципи, закладені в Хартії засадничих прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року зі змінам, внесеними у Страсбурзі 12 грудня 2007 року, що має однакову з Договорами юридичну силу. – компенсація втрат під час перекладу, смисловий розвиток, конкретизація, вилучення, додавання лексичних одиниць, заміна частин мови та синтаксичні заміни.*

* – переклад авторський

Die Mitgliedstaaten unterstützen die Gemeinsame Außen- und Sicherheitspolitik der Union aktiv und vorbehaltlos im Geiste der Loyalität und der gegenseitigen Solidarität und achten die Rechtsakte der Union in diesem Bereich. Sie enthalten sich jeder Handlung, die den Interessen der Union zuwiderläuft oder ihrer Wirksamkeit schaden könnte [340].

Держави-члени активно й беззастережно сприяють спільній зовнішній та безпековій політиці Союзу в дусі лояльності та взаємної солідарності й дотримуються актів, що їх ухвалив Союз у цій сфері. Вони утримуються від дій, що суперечать інтересам Союзу чи можуть зашкодити його ефективності [326]. – граматичні трансформації: заміни частин мови та синтаксичної структури речення, додавання лексичних одиниць; лексична трансформація: генералізація.

У перекладі юридичних текстів трансформації як прийом перекладу виправданий, якщо відтворений юридичний зміст і правова інформація оригіналу виконують своє призначення серед реципієнтів перекладу в цільовому тексті із дотриманням норм цільової мови та вимог правничої надійності і прозорості юридичного перекладу.

Висновки до Розділу 1

1. Фаховий переклад – незамінний важіль всесвітнього прогресу та ключовий інструмент міжкультурної фахової комунікації. В теорії перекладу фаховий переклад традиційно виступає одним із функціональних різновидів перекладу, особливим підрозділом якого є *юридичний переклад* – культурно-правовий трансфер, під час якого за допомогою спеціальної фахової мови – мови права, правовий зміст однієї правової системи і відповідного культурного соціуму переноситься для застосування в іншу правову систему, в інший соціум.

2. Юридичний переклад репрезентує окрему теорію спеціального перекладу у складі жанрово-стильової теорії перекладу і залежно від жанру, функціональної спрямованості, комунікативної ситуації та статусу вихідного юридичного тексту у ЦМ класифікується на певні підвиди. Особливим підвидом юридичного перекладу є переклад текстів жанру законотворчості, зокрема, законодавчих актів ЄС.

3. ЗА ЄС – офіційні нормативно-правові документи офіційно-ділового стилю і законодавчого підстилю, призначення яких – правове регулювання суспіль-

них відносин держав-членів ЄС. ЗА ЄС формалізовані, спрощені, відповідають єдиному спільному стандарту (міжнародному прототипу), відзначаються високим рівнем абстрактності, офіційністю, беземоційністю й сухістю (за винятком преамбул), нормативною упорядкованістю, структурованістю джерел, структурно-жанровими особливостями певного типу законодавчого тексту, традиційною стереотипністю оформлення та викладу правового змісту, чіткою юридичною технікою укладання та інтерпретації, характерними граматичними конструкціями і складним синтаксисом, насиченістю фаховою термінологією, мовними штампами та кліше, кодованим характером та іншими лінгвостилістичними особливостями законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю, які обов'язково слід враховувати під час перекладі ЦМ, не порушуючи її узусу та норм.

4. Унаслідок ратифікації «Договору про єдину Конституцію для Європи» («Vertrag über eine Verfassung für Europa») відбулося спрощення ієрархії законодавчих актів ЄС і заміна установчих договорів та інших обов'язкових правових актів ЄС (джерел первинного та вторинного права) єдиною Конституцією для Європи, за якою інструментами правопорядку Євросоюзу та правового регулювання ЄС слугують європейські закони, європейські рамкові закони, європейські регламенти, європейські рішення, рекомендації та висновки.

5. Специфіку перекладу ЗА ЄС зумовлено самим європейським правом, яке будується на засадах національних правових систем держав-членів ЄС, а також особливостями правової комунікації в об'єднаній Європі, зокрема політикою багатомовності, наслідком якої є тісна взаємодія національних мови та правових систем держав-членів ЄС, що становить проблему для точного та однозначного відтворення юридичних понять європейського права будь-якими ЦМ через залежність права та ЮМ від національної мови й відповідної правової системи.

6. Феномен мультилінгвалізму спричинив радикальну реінтерпретацію традиційного розуміння ключових понять теорії перекладу – *оригінал / переклад* (=транслят) / *паралельні тексти*, які не розповсюджується на законодавчі тексти ЄС, укладені офіційними мовами ЄС, адже всі вони автентичні і де-юре вважаються оригіналами.

7. Вибір методу перекладу законодавчих актів ЄС залежить від мовних та позамовних чинників, проте особлива увага приділяється їхнім функціям, яким у

ЦМ притаманна варіативність. За умов збереження перформативної функції ВТ у ЦМ, головним критерієм перекладу є точне відтворення змісту, композиційної структури оригіналу ЦМ та збереження правової надійності, прозорості, ідентичності юридичної сили оригіналу і трансляту. Під час перекладу законодавчого тексту ЄС з інформативною функцією в ЦМ ключовим завданням виступає передача правового змісту, ознайомлення з правовими явищами і правовими поняттями за змін ЦМ та комунікативного суспільства. Інваріант перекладу законодавчих актів ЄС українською мовою обмежується відтворенням правового змісту юридичних норм, жанру та моделі відповідного типу законодавчого акту.

8. Ключовою вимогою до юридичного перекладу є вимога адекватності оригіналу і трансляту, під якою слід розуміти їхню змістовну функціональність – точне відтворення засобами ЦМ як змісту, так і форми оригіналу, що відбувається на різних рівнях еквівалентності. У перекладі законодавчих актів ЄС особливо важливим є досягнення максимальної еквівалентності між ВТ та ЦТ на денотативному й текстуально-нормативному рівнях.

9. З метою забезпечення максимальної адекватності перекладу законодавчих актів ЄС цільовою мовою та досягнення найвищого рівня еквівалентності оригіналу та трансляту ми послуговуємося прийомами перекладу текстів – комплексними перекладацькими трансформаціями (лексичними, як от: смисловий розвиток, конкретизація, цілісне перетворення, компенсація втрат під час перекладу, генералізація; граматичними: синтаксичними, як от – додавання, вилучення та перестановки лексичних одиниць; зміни порядку слів у реченні; заміни, об'єднання та членування речень; морфологічними, як от – заміни частин мов, заміни граматичних форм тощо. У перекладі юридичних текстів перекладацькі трансформації виправдані, якщо відтворений правничий зміст та юридична інформація оригіналу виконують своє призначення серед реципієнтів перекладу в ЦТ з дотриманням норм ЦМ та вимог правничої надійності та прозорості перекладу юридичних текстів.

РОЗДІЛ 2

ТЕРМІНОСИСТЕМА ПРАВОВОГО ЄВРОЛЕКТУ Й ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

2.1. Правовий євролект як об'єкт перекладу

Європеїзація юридичних мов і понять, яка відбувається в умовах євроінтеграції, є, без сумніву, феноменом нового правопорядку – європейського права [59, с. 56; 233, с. 129]. Незважаючи на майже півстолітнє існування Європейського Союзу, прогресивну мовну політику об'єднаної Європи, відносну динамічність досліджень європейської правничої мови та фахових текстів ЄС [174; 175; 208; 291; 298; 299], у наукових колах лише нещодавно було визначено місце та значення мови ЄС у системі фахових мов, про що свідчить запровадження нового напрямку лінгвістичних досліджень – *євролінгвістики* (Eurolinguistik) [175] і похідних від неї понять *євролект* (Eurolekt) [207], *євромова* (Eurospeak) [233], *єврожаргон* (Eurojargon) [207], *євротекст* (Eurotext) [176; 286], *євронім* (Euronym) [208]. Сьогодні з'являються перші ґрунтовні розвідки, присвячені перекладознавчим аспектам нової легіслативної культури [233; 207; 208; 315 та ін.].

Найкращим матеріалом для аналізу специфіки відтворення реалій, нових понять, правових категорій та інститутів наднаціонального права слугують ЗА ЄС, які чітко відображають зміни молодшої правової системи завдяки динамічному поповненню новими джерелами. Оскільки сучасний розвиток науки вимагає досліджень міждисциплінарного характеру, то задля результативного вивчення особливостей перекладу текстів європейського права свої зусилля повинні об'єднати правники, перекладачі, мовознавці, термінологи та лексикографи [260, с. 515].

Теоретики та практики (лінгвісти, перекладачі, юристи) наголошують на особливих ознаках мови ЗА ЄС, властивих виключно цій фаховій підмові, чим зумовлена актуальність і необхідність докладного вивчення мови ЗА ЄС з позиції перекладознавства.

Першим особливості європейської мови зазначив міністр закордонних справ Франції Арістид Бріан (Aristide Briand), який після підписання Локарнського пакту (1928 р.) (*Locarnopact* – в українській правничій традиції *Пакт Бріана-Келлога* [146, с. 407]) згадував переговори з німцями так «... ми розмовляли європейською мовою. Це нова мова, яку ми повинні вивчити» * [цит. за 310]. Хоча він, звісно, не мав на увазі лінгвістичних проблем, але ж все таки мав рацію, оскільки правничій та адміністративній комунікації ЄС властиві специфічні мовні особливості.

Політична стратегія багатомовної Європи передбачає неймовірно великі обсяги перекладів основних документів ЄС мовами держав-членів ЄС, що реалізується завдяки злагодженій роботі перекладачів-професіоналів ЄС. За кількістю задіяних у межах Євросоюзу перекладачів департамент перекладу ЄС вважається найбільшим у світі. Варто зазначити, що мовному питанню приділяють в ЄС надзвичайну увагу, про що свідчать результати роботи мовних і термінологічних відділів, відділів перекладу при кожній інстанції ЄС, постійні програми вивчення іноземних мов і підвищення мовної компетенції службовців ЄС, фінансування численних соціальних проєктів з вивчення мов держав-членів ЄС громадянами ЄС тощо. На думку керівника відділу перекладів Ф. Турмеса, *вступ нових держав-членів до ЄС означає, в першу чергу, серйозне випробовування в мовному плані* [186]. У повідомленні Європейської Комісії *«Mehrsprachigkeit: Trumpfkarte Europas, aber auch gemeinsame Verpflichtung»* («Багатомовність: козирна карта, але й спільний обов'язок») Європейському Парламенту, Раді, Європейському економічному та соціальному комітету і комітету Регіонів від 18.9.2008 зазначається, що *«багатомовність – це певний виклик для всієї Європи»* [247, с. 3].

Проте лінгвісти, термінологи та перекладачі наголошують, що уникнути більшості мовних проблем можна, якщо фахівці всіх рівнів чітко дотримуватимуться вимог до мови ЗА ЄС, розроблених компетентними відомствами ЄС [307; 308].

Поряд з проблемами, спричиненими багатомовністю, у процесі перекладу ЗА ЄС виявляються особливості, пов'язані з *реаліями національних правових систем держав-членів ЄС*, оскільки у межах ЄС зіштовхуються різні національні правові системи, які співіснують паралельно з наднаціональною правовою системою [59, с. 56-61]. Зазначені феномени зустрічаються як на семантичному, так і на лексичному, фразеологічному, текстовому рівнях. Найбільші непорозуміння виникають на термінологічному рівні, коли за подібною звуковою формою термінів ВМ та ЦМ закріплені різні поняття, або термінологічні одиниці ВМ перекладаються в ЦМ їхніми частковими еквівалентами. В таких випадках актуальності набуває проблема синонімії, омонімії, полісемії, «псевдодрузів перекладачів» тощо.

Аби вирішити мовні проблеми та сприяти безперешкодній фаховій комуніка-

* – переклад авторський

ції в межах об'єднаної Європи, фахівці розробили критерії європейської правничої мови, які дозволяють розмежувати термінологію та представлені нею поняття європейського права і терміни та поняття національних правничих терміносистем держав-членів ЄС. Серед головних критеріїв мови ЗА ЄС виокремлюють: *максимальну простоту викладу, зрозумілість, прозорість*, відсутність термінів та понять, які б так чи інакше перепліталися з уже наявними у національних терміносистемах правничих мов держав-членів ЄС [281]. Перекладаючи ЗА ЄС, перекладачі повинні дотримуватися вимог, визначених терміном *KISS-Prinzip* (keep in short and simple – дотримуватися стислості і простоти) [18, с. 157]. При цьому варто пам'ятати, що найважливішою вимогою юридичного перекладу є «збереження правової надійності, а також транспарентності юридичного перекладу» [275, с. 25], що відрізняє його від інших підвидів спеціального перекладу. Зазначений принцип юридичного перекладу розповсюджується на всі типи й жанри юридичних текстів, незалежно від їхньої функції в ЦМ, причому «збереження правової надійності» забезпечує однакову юридичну силу як ВТ, так і ЦТ, а «транспарентність юридичного перекладу» означає застосування перекладачем таких стратегій перекладу, які сприяли б адекватному сприйняттю вихідної інформації адресатом перекладу.

Проте, незважаючи на всі заходи і спроби дати лад проблемам, спричиненим багатомовністю Євросоюзу та необхідністю постійних перекладів, мова ЗА ЄС, незалежно від мови-носія інформації, є об'єктом гострих атак і зазнає в Європейському Союзі та за його межами постійної критики, свідченням чого є застосування для її позначення таких метафоричних лексичних одиниць як *eurobabillage* (від фр. *babil* – балаканина), *brouillard linguistique européen* (незрозуміла європейська мова), *Eurokauderwelsch* (від нім. *Kauderwelsch* – незрозуміла мова; мова, засмічена іноземними словами), або *Eurofog* (від нім. *Fog* – рясний туман), «*Community jargon*» («жаргон Спільноти» або «єврожаргон») [208, с. 2136], що наголошує на недосконалості мови юридичних текстів ЄС [59, с. 59].

Німецький дослідник В. Фойґт порівнює мову ЗА ЄС із шаблонною англійською мовою, яка в межах ЄС справляє, на думку автора, прямий і, на превеликий жаль, негативний тиск на мови всіх держав-членів ЄС. Це призводить до постійних

запозичень з англійської мови, кількість яких настільки велика, що автор позначає їх *контамінацією* [310]. До того ж, європейська англійська – це ламана англійська мова, так званий піджин-інгліш, що становить справжню небезпеку для всіх мов та національних культур світу.

Першочерговою причиною критики європейської правничої мови є постійний, проте часто *негомogenous переклад юридичних текстів* ЄС офіційними мовами держав-членів, при цьому на його якість негативно впливає *релейний принцип та швидкий термін виконання*. У цьому контексті не можна не погодитися з надзвичайно влучним висловом У. Еко: «*Мова Європи – це переклад*» [247, с. 15]. Адже ВТ в установах ЄС часто укладають, а потім і перекладають не носії мов, причому з прагматичних мотивів перші версії ВТ укладають переважно англійською та французькою мовами. У подальших перекладах ВТ іншими офіційними мовами ЄС можуть траплятися невмотивовані запозичення, хибні відповідники, занадто спрощене тлумачення фахової інформації; семантичні, структурно-жанрові, лінгвостилістичні або навіть граматичні огріхи тощо.

2.1.1 Поняття «правового євролекту» та його переклад

В умовах сучасної глобалізації та європейської інтеграції, невинної інформатизації та інтенсивної спеціалізації нових знань, *міжмовна фахова комунікація* третього тисячоліття набуває особливих ознак і відрізняється новим, надзвичайно прогресивним рівнем її функціонування, інтернаціональним змістом, світовими масштабами тощо. Активний розвиток науки, техніки, культури, розширення мовних контактів, а також міжнародно-правових, політичних та економічних відносин стимулюють появу нових фахових сфер та відповідних фахових мов. Чітка спеціалізація фахових знань і запропонований Л. Гоффманном принцип горизонтального структурування фахових мов дозволяють визначити приналежність тієї чи іншої фахової мови до певної галузі. Так, молода легіслативна культура – європейське право – виявляє ознаки її вузької спеціалізації в межах фахової підмови європейського права, при цьому, за принципом вертикального розшарування фахових мов, ми маємо справу з «пластом» ЗА ЄС.

Р. Гоффе, професор, перекладач та провідний термінолог Європейської Комісії

в Брюсселі, активно досліджує мову Євросоюзу, про що свідчать його розвідки із названої проблематики, і позначає мову ЄС терміном «*Eurolekt*» (*євролект*). Інші дослідники застосовують термін «*Eurospeak*» (*євромова*) [175, 233] та «*lingua franca*» [226]. На думку Р. Гоффе, під цим поняттям слід розуміти не якісь негативні ознаки нової фахової підмови, а виключно її фаховість як на термінологічному, так і на поняттєвому рівнях, що визначається чіткими межами її застосування та обмеженим колом адресатів. У своїй статті «Eurolekt ja – Eurokauderwelsch nein» [207] («Євролект – так, єврожаргон – ні») дослідник виокремлює та протиставляє поняття «євролект» і «єврожаргон», наголошуючи на позитивних рисах першого та недоліках останнього.

Серед ключових лексико-термінологічних властивостей мови правового євролекту, які визначають специфіку перекладу ЗА ЄС і дозволяють вважати мову європейського права окремою фаховою мовою підмови права, варто навести такі:

1. **спеціальні юридичні терміни європейського права.** Вони представляють **нові специфічні концепти й поняття**, виражені **термінами-реаліями ЄС**, отримавши назву **євроніми**. Спеціальні терміни європейського права запозичуються під час перекладу в ЦМ та в ідеалі поповнюють її новими поняттями, у гіршому разі – засмічують невиправданими запозиченнями, наприклад: *acquis communautaire* (Законодавство Європейського Союзу) або його скорочена форма *acquis*; *Beitrittskriterien* (критерії вступу до ЄС) тощо;

2. **своєрідні скорочення**, яким часто надається перевага у ЗА ЄС у порівнянні з їх повними фаховими словосполученнями, наприклад: *Europol* (Europäische Polizeiamt) – **Європол** (Європейська поліційна служба), *EWS* (Europäische Wissenschaftsstiftung) – **ЄНФ** (Європейський науковий фонд);

3. **метафоричні терміни:** *Festung Europa* (нім.) – *Fortress Europe* (англ.) – **Європа-фортеця** (укр.); *kulturelles Hintergrund* (нім.) – *cultural background* (англ.) – **культурне коріння** (укр.); *Notbremse* (нім.) – *emergency brake* (англ.) – **аварійне гальмо** (укр.); *Gemeinschaftsrechtliche Brücke* (нім.) – *Community bridge* (англ.) – **місток успільнотнення** (укр.) тощо, а також метафоричні терміни, представлені міфологічними антропонімами та композитами-топонімами, що також ускладнює сприйняття, розуміння і через це, звичайно, переклад фахових текстів, наприклад: [Sokrates](#)

(«Сократ»), *EURYDICE* («Евридика»), *Galileo* («Галілей») тощо;

4. специфічні **сталі звороти** (загальнодокументальні та власне юридичні), які застосовують у викладі норм права. Вони поповнюються в результаті фразеологізації ідей об'єднаної Європи і вважаються ознакою офіційно-ділового стилю: *in dem Bewusstsein* (нім.) / *conscientes du fait* (фр.) – усвідомлюючи; *in der Erwägung* (нім.) / *considerant* (фр.) – беручи до уваги що / зважаючи на;

5. номенклатурні одиниці: «i2010», «eEurope 2005», «SAPARD» («СА-ПАРД»), «LEADER+» тощо.

Позамовні особливості мови ЗА ЄС покликані до життя новою правовою культурою – європейським правом, широким колом реципієнтів, які представляють різні лінгвокультурні соціуми та різні правові системи. Наведені властивості мови ЗА ЄС та запропонований Л. Гоффманном принцип **горизонтального структурування** (приналежність фахової мови до певної галузі) та **вертикального розширення** фахових мов (розподіл фахових мов на пласти за рівнем їхньої змістовної спеціалізації), дозволяють виокремити в мові права – підмову європейського права. Виходячи з того, що німецькі науковці, зокрема Г.-Р. Флук та Я. Енгберг номінують мову, яка має чіткі характеристики фахової мови «технолектом» (**Technolekt** / **Juristischer Technolekt**) – спеціальна мова, що нею послуговуються фахівці у певній вузькій галузі [192, с. 35; 198, с. 11], ми слідом за Р. Гоффе позначаємо мову ЗА ЄС – **правовим євролектом**. Вважаємо, що поняття **правовий євролект** презентує фахову мову європейського права і становить складову підмови права і, як наслідок, мов для спеціальних цілей (LSP).

2.1.2. Мовні норми законодавчих актів ЄС крізь призму перекладу

Знання вимог до мови ЗА ЄС належить до компетенції перекладача. Їхнє врахування у перекладі ЗА ЄС сприятиме адекватному відтворенню концептів європейського права будь-якою ЦМ.

Як відомо, певні вимоги до мови закону висловлювали ще римські юристи. Деякі з цих вимог дійшли і до наших часів. Наприклад, наголошуючи на значенні стислості законодавчої мови, Л. Сенека писав: «*Legem brevem esse oportet, quo*

facilius ab imperitis teneatu» (закон має бути стислим, щоб його краще запам'ятовували ті, хто не знає закону) [144]. Ш. Монтеск'є вказував про особливі ознаки стилю законів та необхідність однозначного застосування слів та понять у законах, щоб вони викликали в людей одні й ті самі ідеї. На думку англійського юриста І. Бентама, основна вимога до мови законів – доступність для розуміння кожною особою, від якої очікується дотримання цього закону. Представники іншої точки зору стверджували, що доступна форма вираження права пов'язана з невисоким рівнем освіченості людей, тому закони навіть повинні бути незрозумілими [136, с. 31].

Сучасні науковці та практики розуміють під *мовою закону* – «спосіб зовнішнього вираження правових приписів у законі; важливий елемент юридичної та законодавчої техніки, засіб ефективності ЗА ЄС» [149, с. 745]. Серед стрижневих вимог до мови закону укладачі української «Юридичної енциклопедії» висувають: «офіційність і документальність; максимальну точність, простоту та зрозумілість; економність та раціональність щодо використання мовних і стилістичних засобів; емоційну нейтральність» [149]. Своєю чергою *вимоги до мови юридичних текстів* зумовлюють також *критерії перекладу* юридичних текстів будь-якою ЦМ. Серед таких критеріїв виділяємо: *збереження правової надійності, транспарентність* (прозорість) *юридичного перекладу*, *максимальну простоту й нейтральність викладу правової інформації*, а також *зрозумілість, ясність і точність формулювань, стислість, чіткість і однозначність викладу юридичних норм ВТ за правилами ЦМ*. Перекладаючи українською мовою, слід звертати увагу на те, що *простота викладу юридичних норм у законодавчих текстах* досягається за рахунок простого синтаксису, зокрема прямого порядку слів та відмови від застосування у тексті нормативного акта громіздких конструкцій і дієприкметникових зворотів.

Проте вимоги до мови закону залежать також від певних перекладознавчих чинників – *типу нормативно-правового акта, його функцій у ЦМ, комунікативної ситуації, адресатів та приналежності до певної національної правової системи* [271, с. 208]. Актуальною в цьому контексті стає теорія скопос (Skopostheorie) [264; 314]. Якщо вихідний ЗА ЄС адресовано нефахівцям, то перекладач має враховувати

вимогу його доступності та ясності, щоб реципієнти трансляту могли зрозуміти та за потреб реалізувати відповідні норми права, приписи тощо. У перекладі ж законів, розрахованих на фахівців, які регулюють спеціалізовані сфери суспільного життя, перевага повинна надаватися *точній передачі юридичного змісту* [158, с. 172; 277], адже точність закону – це, насамперед, його ясність для правників. Якщо у перекладі юридичний текст зберігає функцію *перформативного* тексту в ЦМ, то до мови закону цільового тексту висувають такі самі вимоги *однозначності, чіткості, ясності, зрозумілості, високого мовностилістичного оформлення, досконалості юридичного тексту, нормативності й достовірності викладу правової інформації* тощо, як і до ВТ. Однозначність і максимальна точність інформації у правових актах досягається за рахунок логічної послідовності викладу думки, її смислової завершеності, використання уніфікованих термінів з чітким та визначеним змістом, правильної побудови речень [24], стислості, сконцентрованості, дотримування «мовних заборон» – метафор та образних виразів, слів у непрямому значенні, іноземних слів і термінів, спрощених словосполучень [24; 201].

Німецький дослідник Ф. Шенгерр у своїй праці «*Sprache und Recht*» («Мова та право») серед вимог до мови ЗА ЄС виокремлює: *зрозумілість, простоту викладу та лаконічність*. «Юридичний текст повинен бути взірцем лаконічності й точності. Кожному мовному елементу необхідно підібрати влучний правовий еквівалент. Така позиція характерна для всіх рівнів лексики, як загальноповсякденної, так і власне термінології виключно підмови права» [289, с. 20].

Перекладач повинен пам'ятати, що «мова викладу закону є основним інструментом досягнення якості правових документів» [122, с. 62]. Водночас, у контексті багатомовної політики Європейського Союзу до перекладу *acquis communautaire* офіційними мовами ЄС висувають вимогу *нейтральності* [268; 269; 279; 281]. Оскільки ВТ укладаються первісно французькою та англійською мовами і перекладаються далі перекладачами різних лінгвокультурних соціумів, у перекладах часто з'являються або незрозумілі, невмотивовані запозичення з мов-продуцентів, або нетипові для європейського права поняття з національних правових систем держав-членів

ЄС. З метою розмежування понять мови європейського права і правничих мов німецькомовних держав-членів ЄС та гармонізації застосування німецькомовних термінів європейського права у перекладі ЗА ЄС німецькою мовою П. Сандріні пропонує:

1. *послугуватися спеціальною німецькою правничою мовою ЄС (EU-Deutsch), причому терміни та фахові позначення мови європейського права повинні бути максимально нейтральними за їхнім змістом, щоб уникнути змістовної плутанини з термінами національної правової системи;*

2. *сприяти ідентичності німецької правничою мови ЄС шляхом застосування неологізмів та запозичених новоутворень, що забезпечить дотримання чіткого розмежування національних правничих мов та правничою мовою ЄС [276, с. 6].*

У цьому контексті слід згадати пропозиції інших дослідників. Так, наприклад, С. Шарчевич наголошує на необхідності застосовувати у перекладі ЗА ЄС **«нейтральні терміни»** [282, с. 225]. Р. Штольце виступає за «загальний мінімум значення» [304, с. 181]. На думку А.Л. К'яер, для перекладу ЗА ЄС «потрібно розробити окремі методи перекладу, які б допомагали перекладачам відтворювати вихідні поняття, застосовуючи загальні, не залежні від тієї чи іншої правової системи термінологічні одиниці» [235, с. 76]. Варто наголосити на тому, що дотримання тих чи інших рекомендацій для перекладу ЗА ЄС та врахування вимог до юридичної мови ЄС повинні бути достатньо обґрунтованими та вмотивованими, не суперечити нормам цільової мови і правової системи, відтворювати правовий зміст, юридичну інформацію та зберігати своєрідність фахової мови.

Поділяючи думку практиків і теоретиків юридичного перекладу, вважаємо, що відтворенню особливостей мови ЗА ЄС у перекладі ЦМ також сприятиме:

1. *вживання унормованих термінів на позначення спеціальних понять (реалій) ЄС. Із цією метою в ЄС мовна служба та відділи перекладів інтенсивно укладають електронні фахові словники, працюють над рекомендаціями щодо гармонізації термінологічного складу ЗА ЄС тощо [204; 205];*

2. *уважне ставлення до незнайомої термінології національних правових систем;*

3. *дотримання спеціальних (зокрема лексико-семантичних та синтаксич-*

них) *вимог до мови ЗА ЄС*, закріплених у poradнику «Gemeinsamer Leitfaden des Europäischen Parlaments, des Rates und der Kommission» («Спільний довідник Європейського Парламенту, Ради та Комісії з питань укладання та перекладу багатомовних нормативно-правових актів об'єднаної Європи») [201]. Якщо коротко сформулювати основні вимоги до мови ЗА ЄС, то вона повинна бути *максимально простою, зрозумілою та чітко (однозначно) позначати вихідні поняття*, що сприятиме адекватному перекладу ВТ будь-якими ЦМ. В іншому разі нечітке застосування термінів призводить до їхньої невизначеності й багатозначності, а надзвичайно складні синтаксичні конструкції ускладнюють переклад ЦМ, що може спричинити суттєві помилки на семантичному рівні, або навіть розбіжності інтерпретації вихідної інформації тощо;

4. відмова від *жаргонізмів, «модних слів», термінології національних правових систем*, оскільки під час перекладу постає проблема відсутності їхніх відповідників в інших офіційних мовах ЄС, і тому перекладачі змушені запозичувати поняття мов-продуцентів. Як свідчить практика перекладу юридичних текстів ЄС, найчастіше проблеми виникають у перекладі французьких термінів (переважно невмотивовано вжиті реалії національної правничої системи Франції у ВТ ЄС), які, звісно, не мають відповідників в інших національних системах держав-членів ЄС. Фахівці з перекладу багатомовних нормативно-правових актів об'єднаної Європи наводять як приклад термін «*faute*» (провина) [201] національної правової системи Франції, відсутній в інших правових системах, не маючи прямого відповідника, тому його не можна використовувати у вихідних законодавчих текстах ЄС. Натомість виправданим буде заміна цього національного терміна більш-менш нейтральними контекстними синонімами «*illégalité*» (протиправність), «*manquement*» (правопорушення) тощо, які мають відповідники в інших офіційних мовах ЄС. Так, наприклад, для позначення наведеного вихідного поняття в інших мовах існують такі термінологічні відповідники: «*Rechtswidrigkeit*» (нім.) – *протиправність* (укр.), «*Verstoß*» gegen (нім.) – *правопорушення*, та їхні відповідники в англійській мові «*illegality*» та «*breach*».

5. відмова від латинських виразів, ужитих у переносному значенні або в такому, що не відповідає смислу загальноприйнятих юридичних понять. Наприклад, у французькій мові: «*une approche proactive*», «*en synergie avec*»; в англійській мові: «*proactive*», «*integrated resource management system*», «*quasi-abolition of central ex-ante visa controls*»; у німецькій мові: «*in fine*» у значенні «*endgültig*» (остаточно), «*a contrario*» у значенні «*im Gegenteil*» (навпаки) тощо [201; 59, с. 57-58].

Отже, мова ЗА ЄС динамічно реагує на зміни в європейському просторі й активно поповнюється новими термінами та поняттями, лексико-термінологічну й перекладацьку специфіку яких пропонуємо дослідити далі.

2.2. Специфіка лексико-термінологічного складу правового євролекту.

Термін як одиниця перекладу юридичних текстів

Провідною, проте не єдиною, ознакою правничої мови є її лексико-термінологічний склад, оскільки «термінологія, як відомо, є основою фахової комунікації та будь-якої професійної інформації» [26, с. 3]. Основою не в тому значенні, що в будь-якій галузі фахові слова-терміни формують найбільшу частину лексичного складу. Навпаки, терміни, принаймні в мові закону, являють найменший пласт серед інших лексичних одиниць, але, як про це влучно зазначає В. М. Савицький, «відіграють стрижневу роль, виступають у ролі скелету, який обростає мовною тканиною» [107, с. 9]. Сьогодні вчені підкреслюють: «щоб юридичний текст, особливо законодавчий, був чітким і лаконічним, бажано, аби він вмщував виключно терміни» [13, с. 104]. Проте, як влучно зазначає В. М. Коган, «це ідеальна ситуація, до якої потрібно прагнути, але яка ніколи не буде досягнута (...) через складність самої дійсності, яка створює предмет права і його мету» [цит. за 13, с. 105].

Аналіз дефініцій терміна дозволяє констатувати, що в іноземних та вітчизняних наукових джерелах існує чимало спроб визначити поняття «термін» та його ознаки [36, с. 3-8; 71, с. 20-31; 88, с. 10; 119 тощо]. Проте, незважаючи на наукові розвідки вітчизняних та зарубіжних вчених – Р. Арнтца, Г. Будіна, Т. Бунгартена, Л. Гоффмана, Х. Піхта, Г. Ішрейта, В.В. Виноградова, Г.О. Винокура, О. Вюстера, В. Г. Гака,

Б. Н. Головина, С. В. Гриньова, Т. Н. Канделакі, І. С. Квитко, Т. Р. Кияка, К. А. Левковської, В. М. Лейчика, Д. С. Лотте, О. О. Реформатського, Е. Ф. Скороходька, О. В. Суперанської, Ф. А. Циткіної та інших, у термінознавстві немає єдності щодо дефініцій таких понять як *«термін»*, *«юридичний термін»*, *«юридична термінологія»*. Науковці пояснюють це багатоаспектністю терміна і тим, що термін, як і всі мовні універсалиї, важко піддається дефінуванню [88, с. 10]. О. О. Реформатський підкреслював, що *«багатоаспектність терміна пов'язана з його сутністю як одиниці логоса – одиниці наукового знання, та одиниці лексику – одиниці загальномовних знань»* [101]. Очевидно, що розмаїття визначень зумовлене також тим, що *термін* слугує об'єктом різних наук, і кожна наука намагається виділити в ньому ознаки, важливі саме з її позиції вивчення. Слід наголосити, що існують деякі розбіжності у підходах до визначення поняття «термін» в німецькій та радянській школах і, як наслідок, в українській лінгвістичній традиції.

Сучасні дослідники німецької термінологічної школи оперують виключно дефініцією поняття «термін», затвердженою нормою DIN 2342 інституту стандартизації, за якою *«термінологія – це єдність понять і їхніх позначень у межах певного фаху»* [цит. за 301, с. 405]. Під *поняттям* (Begriff) розуміють «категорію мислення, яка охоплює ознаки предметів», а під *позначенням* (Bezeichnung) – «номінацію поняття у фаховій мові, яке складається щонайменше з одного слова» [там само, с. 411]. Проте представники німецької термінологічної школи пропонували й інші визначення поняття «термін», серед яких:

1. *«термін – це лексична одиниця, яка позначає фахове поняття, тобто відображення класу фахових об'єктів у свідомості, отже, його мовна репрезентація»* [221, с. 12];

2. *«термін – це специфічна лексична одиниця, яка позначає поняття, що послуговується дефініцією і належить до системи певної фахової сфери»* [197, с. 55].

Іноземні науковці досліджують *«терміни в широкому розумінні»* (*Fachwortschatz im weiteren Sinne*) – всі лексичні одиниці, які позначають предмети певної фахової галузі, зустрічаються у фахових текстах і сприяють

прямо чи опосередковано фаховій комунікації [221, с. 25-42], а також: «терміни у вузькому розумінні» (*Fachwortschatz im engeren Sinne*) – однозначна номінація поняття або предмета певної фахової галузі, що супроводжується точною дефініцією [168, с. 130-145].

Представники російської термінологічної школи визначають термін з огляду на його функції, що викликає певні дискусії серед фахівців, оскільки одна група вчених слідом за Г. О. Винокуром виділяє номінативну функцію термінів, інша, на чолі з В. В. Виноградовим – дефінітивну. Проте останнім часом усе більше науковців погоджуються, що термін, на відміну від слова, виконує і номінативну, і дефінітивну функції [131].

У контексті цього дослідження найбільш влучним вважаємо визначення *терміна*, запропоноване В. М. Лейчиком. Погоджуючись із ним, під терміном ми розуміємо – «лексичну одиницю мови для спеціальних цілей, яка позначає загальне – конкретне або абстрактне – поняття теорії певної фахової галузі знань чи діяльності» [71, с. 31-32].

Вивчення терміна як одиниці юридичного перекладу зумовлює необхідність визначити *статус терміна* та його взаємозв'язок з основною одиницею мови – *словом*. Це допоможе нам з'ясувати, чи є терміни окремим пластом у лексичній системі мови і чи не є термін тільки функцією слова. Складність вивчення терміна полягає в тому, що, з одного боку, він визнається частиною лексичної системи певної мови – тобто є словом, з іншого боку, у них дещо різне призначення. Лексико-термінологічний аналіз фахових текстів дає підстави стверджувати, що їх лексичний склад гетерогенний. Це схематично відображено на рисунку 2.1.

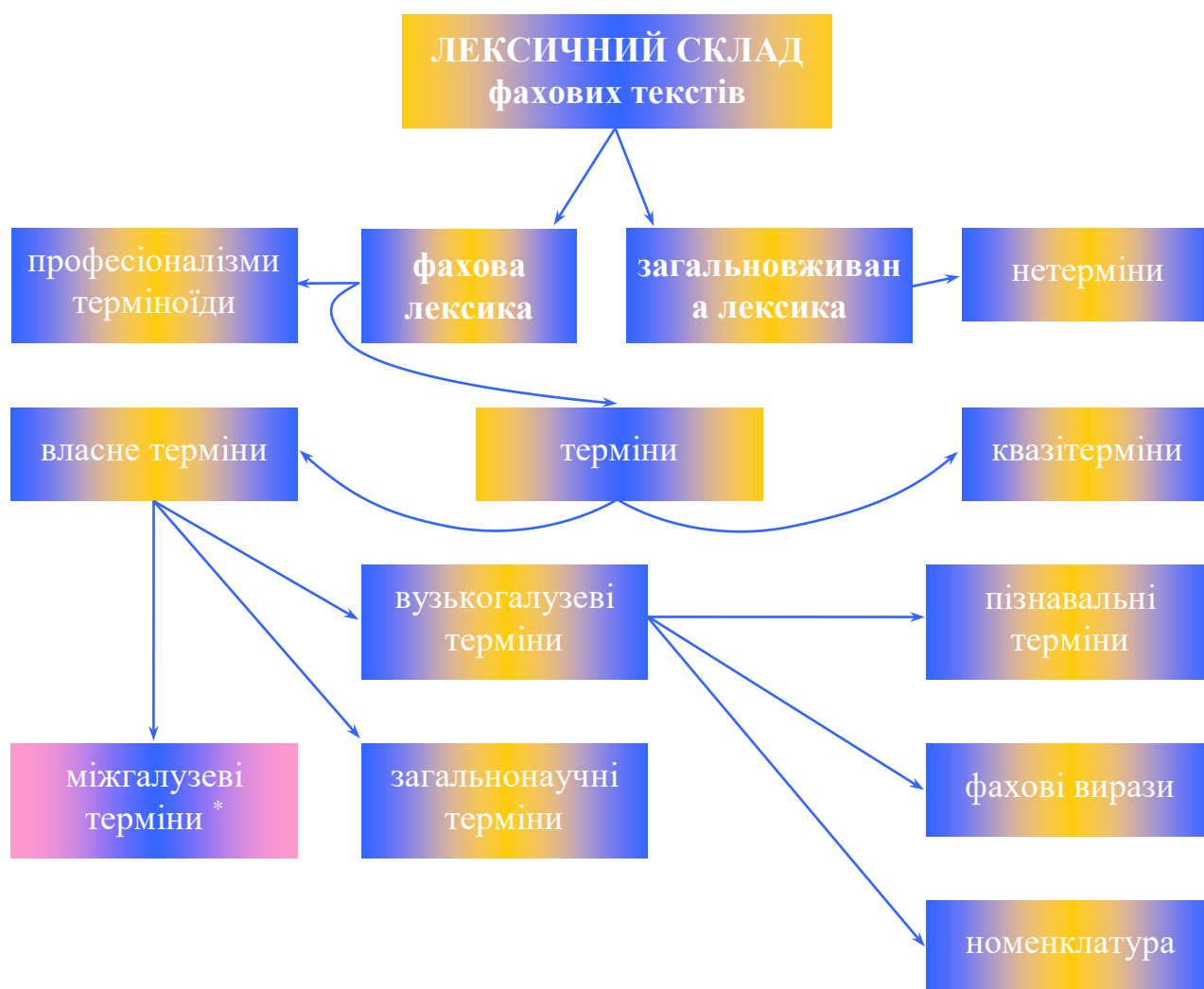

Рис. 2.1 Лексичний склад фахових текстів за Й. Філіпеком

Запропонована модель розподілу лексичного складу фахових текстів за Йозефом Філіпеком [197, с. 57] передбачає *розмежування між фаховою та загальноживаною лексикою*. До *фахової лексики* він відносить *професіоналізми*, які називає *терміноїдами*, і *терміни*, серед яких виокремлює *власне терміни та квазітерміни*. Групу власне термінів формують *вузькогалузеві та загальнонаукові терміни*. Вузькогалузеві терміни представлені у фаховому тексті *пізнавальними термінами, номенклатурою та фаховими виразами*.

Схожий підхід до розподілу фахової лексики можна знайти у працях українських учених. Досить близьку модель розподілу лексичного складу фахових текстів ми зустрічаємо у Т. Р. Кияка, який розрізняє *вузькогалузеві, міжгалузеві, загальнонаукові* термінологічні одиниці, *напівтерміни* (професіоналізми), до яких він відносить *номенклатуру та професійні жаргонізми* [49, с. 105-106].

* – виокремлюють інші дослідники

На думку В. І. Карабана, «значна кількість слів із загальнонародними, повсякденними значеннями має більш спеціалізовані, загальнотехнічні й термінологічні значення у терміносистемах різних галузей науки і техніки» [41, с. 14]. Він виділяє *спеціальні терміни, загальнонаукові та загальнотехнічні* слова.

Ми поділяємо зазначені позиції вчених і виділяємо серед лексико-термінологічного складу ЗА ЄС, слідом за Е. Ф. Скороходько [111]: *інтрагалузеві* (спеціальні вузькогалузеві терміни), *екстрагалузеві* (спеціальні терміни інших галузей), *загальнонаукові, загальнотехнічні та міжгалузеві терміни, номенклатурні одиниці та загальнонавжівану лексику*. Варто зазначити, що у лексико-термінологічному складі ЗА ЄС відсутні професіоналізми, проте вони використовуються у неофіційному професійному спілкуванні правників об'єднаної Європи, а в офіційних юридичних документах заборонені.

Аналізуючи існуючі підходи до досліджень лексичного складу фахової мови, стикаємося з необхідністю конкретизувати місце *номенклатури*, оскільки серед учених немає єдності щодо статусу номенклатурних найменувань і термінів [88, с. 15]. Одна група вчених відносить номенклатуру до особливого типу вузькогалузевих термінів. Такої позиції дотримується більшість іноземних дослідників, зокрема представники німецької школи. Представники іншої групи розмежовують ці поняття, наголошуючи на тому, що важливою ознакою терміна є його дефінітивна функція. Так вважають українські дослідники і відносять *номенклатурні* позначення разом із *професіоналізмами та професійним просторіччям до терміноідів*, які називають конкретні явища або об'єкти та, на відміну від термінів, утворюються на основі поняття у вузькопрофесійній діяльності [127, с. 76].

Відомо, що Д. С. Лотте сформулював перші лінгвістичні, нормативні вимоги до терміна, які також сприяють розмежуванню терміна і загальнонавживаного слова, серед яких: *однозначність* терміна та *усунення синонімії* в рамках однієї терміносистеми, *усунення хибно вмотивованих термінів, сталість значення терміна* в рамках однієї терміносистеми, *відповідність значення терміна обсягу та змісту позначуваного ним поняття*. З часом ці вимоги були доповнені іншими вченими, і сьогодні серед ознак ідеального терміна дослідники виділяють такі: *системність, вмотивованість, номінативність, позначення поняття фахової сфери, дефінітивність, точ-*

ність значення, сталість і однозначність у межах однієї терміносистеми, незалежність від контексту, експресивна нейтральність, відсутність синонімів, узгодженість із мовними нормами, милозвучність [47; 196; 198; 222]. Оскільки основу термінології становлять *національні слова* (суд – Gericht n., закон – Gesetz n., право – Recht n. тощо) та *запозичення* (юстиція – Justiz f., парламент – Parlament n.), то її важливою ознакою є *дериваційна спроможність* і *вмотивованість* термінів, що сприяє динамічній розбудові нових терміносистем.

У літературі останніх років особливо підкреслюється *системність* терміна. Сучасне мовознавство визнає, що окремі терміни, які належать до певної галузі знань, мають взаємний зв'язок та виступають елементами певної єдності – *терміносистеми*. *Системність термінології* визначається співвіднесеністю з системою понять певної галузі знань. Як і будь-які інші системи, «*терміносистеми* – це структурні побудови, де терміни знаходяться між собою у певних зв'язках. Терміносистеми поєднують у собі два види системності: логічну, що визначається системою понять, і лінгвістичну, що визначається системою термінів» [89, с. 144]. Головними *ознаками терміносистем* є *цілісність, сталість, структурованість, відкритість, зв'язність, оригінальність і стрункність*.

В. М. Лейчик розглядає терміносистему як знакову модель певної спеціальної галузі знань або діяльності; елементами терміносистеми виступають номінативні одиниці (слова та словосполучення) певної мови для спеціальних цілей, а структура терміносистеми адекватна структурі системи понять даної теорії [72, с. 89].

Майже всі галузеві терміносистеми взаємодіють одна з одною і мають частину спільного термінологічного фонду. Як відомо, юридичний термін, разом із поняттям, якого він стосується, завжди закріплений у відповідній правовій системі певної держави. Для юридичного перекладу вирішальною ознакою кожного юридичного терміна є його прив'язка до відповідної правової системи.

В юридичному перекладі аналіз системної організації юридичних термінів ВМ та ЦМ передбачає також урахування *походження вихідної* та *цільової правової системи*, її *приналежність до* тієї чи іншої *правової сім'ї*. Такий підхід до перекладу юридичних термінів дозволяє чітко визначити зміст юридичного поняття ВМ і знайти відповідник у ЦМ та її правовій системі, або, в разі його відсутності, заповнити розбіжності

терміносистем, керуючись відповідною перекладацькою стратегією.

На думку фахівців з юридичного перекладу, найскладніше перекладати юридичні терміни, які належать до різних правових сімей [139; 235; 275; 295], оскільки приналежність до різних правових систем зумовлює розбіжності у визначенні та розумінні правових понять і, як наслідок, проблеми правильного перекладу юридичних термінів.

З огляду на це пропонуємо підійти до моделі «семіотичного трикутника» Ч. К. Огдена та І. А. Річардса (1923 р.) з позиції юридичного перекладу. Якщо Г. Будін додає до моделі «семіотичного трикутника» поняття «мовної норми» [цит. за 295, с. 20; 301], то в контексті юридичного перекладу, на нашу думку, слід обов'язково зважати на *приналежність юридичного терміна до певної правової сім'ї*, яка визначає *правопорядок держави*. Враховуючи зазначені чинники, доповнену модель «семіотичного трикутника» відображено на рисунку 2.2.

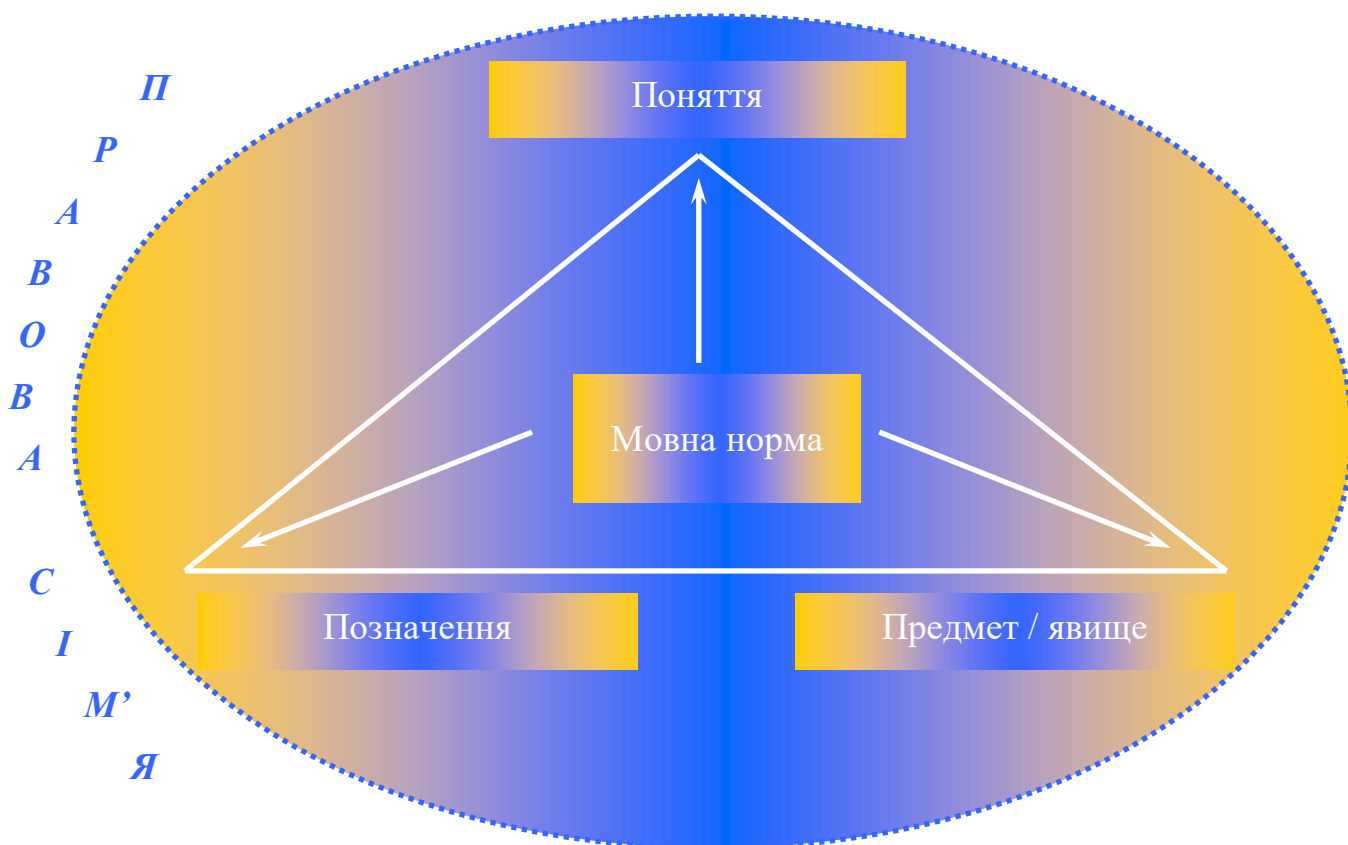

Рис. 2.2 Приналежність юридичного терміна до певної правової сім'ї

За цією схемою, кожен правничий термін функціонує в певній правовій сім'ї – правовій культурі, оскільки право – це інтегральний елемент національної культури, яка відзначається власною традицією мовної екстеріоризації правових змістів [271,

с. 203]. Таким чином, юридичні терміни та закріплені за ними поняття презентують категорії національних правових систем, що вимагає від перекладача здійснення порівняльного аналізу відповідних термінологічних одиниць на поняттєво-змістовому рівні у правових системах ВМ і ЦМ, адже у перекладі термінів різних правових культур важливо визначити ступінь відповідності їхніх денотатів.

Українські вчені характеризують *«правничу термінологію»* – як сукупність номінацій, що позначають правові явища і поняття, притаманні правничим наукам, до яких належить: законодавство, судочинство» [122, с. 65]. Аналіз фахових джерел дає підстави стверджувати, що визначення поняття юридичного терміна українськими та зарубіжними вченими, загалом, збігається. Так, в українській «Юридичній енциклопедії» Н. В. Артикуца визначає *юридичний термін* як «слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення в юридичній літературі (нормативно-правових актах, юридичних словниках, довідниках, енциклопедіях, наукових працях тощо)» [152, с. 482]. Російський правознавець А. Б. Баріхін вважає *юридичний термін* «елементом юридичної техніки, словесним позначенням державно-правових понять, за допомогою яких виражається і закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави» [10, с. 709].

Досить докладну дефініцію *юридичного терміна* знаходимо у радянській розвідці «Язык закона»: «*юридичний термін* – використане в законодавстві слово або словосполучення, що є узагальненим найменуванням юридичного поняття, має точний і визначений зміст і відрізняється змістовою однозначністю та функціональною стійкістю. Це словесне визначення державно-правового поняття, за допомогою якого виражається зміст нормативно-правових настанов держави» [90, с. 65].

Таким чином, серед основних ознак юридичного терміна дослідники виділяють такі: чітка сфера застосування і точна співвіднесеність слова і позначуваного ним об'єкта дійсності. Отже, юридичний переклад вимагає від перекладача особливої фахової та мовної компетенції, адже «...важко знайти іншу галузь, де точність формулювання і вживання термінів відіграє важливішу роль» [124, с. 27]. Це зумовлює комплексний лінгвістично-правовий підхід до юридичного перекладу, вихідною домінантою якого, як про це влучно зазначає українська дослідниця О. А. Шаблій, «...повинна бути

правова поняттєва система, а не відповідна лексико-семантична система літературної мови-носія» [139, с. 13].

У зв'язку з тим, що характерною рисою фахових мов є *термін* (Terminus, Fachwort) – найменша одиниця фахової мови, *юридичний термін* ми визначаємо як основну *одиницю перекладу юридичних текстів*, яка виражає юридичне поняття, характеризується чітко визначеним змістом і має фахову дефініцію, а *юридичну термінологію* – як основний і найбільш інформативний пласт лексики мови законодавства, котрий сприяє точному формулюванню нормативно-правових приписів [19, с. 196], незважаючи на те, що юридична термінологія, в принципі, охоплює незначний обсяг нормативного тексту, для якого є основним смисловим ядром.

2.3. Терміносистема правового євролекту

2.3.1. Системні особливості правничих термінологічних одиниць

Існують різні типи класифікації правничої термінології. Розгляньмо найпоширеніші. Так, українська дослідниця Л. І. Чулінда пропонує класифікувати правничу термінологію за вертикальним і горизонтальним принципом. За цією моделлю, вершину вертикальної термінології становить термінологія, закріплена в Конституції держави. Це загальноправова термінологія, яка системно об'єднує терміни, що функціонують у всіх галузях законодавства. Вона позначає і виражає поняття узагальненого значення (державні органи, законодавство, закон тощо). Горизонтальна термінологія охоплює різні види міжгалузевої (використовують у кількох галузях законодавства) та галузевої термінології (обслуговує окрему галузь законодавства і не вживається в інших галузях) [136, с. 26].

Сьогодні багато дослідників вказують на практичну цінність запропонованого ще у 1959 р. Г. Мюлером-Тохтерманом розподілу правничих термінів на чотири групи [цит. за 263, с. 915]:

- *звичайні поняття* (*natürliche Begriffe*) – це загальноповживані слова, які вживаються в тексті закону без дефініції. Їхні значення зумовлюється юридичним контекстом, наприклад, на позначення категорії родинних стосунків: *m./f. Verwandte* (родич), *m. Vater* (батько);

- **невизначені правничі поняття** (*die unbestimmten Rechtsbegriffe*) – слова, які належать до проміжної ланки між правничою та загальноновживаною мовами, наприклад: *allgemeine Überzeugung* (загальне переконання) тощо;
- **визначені правничі поняття** (*die bestimmten Rechtsbegriffe*) – запозичені із загальноновживаної мови слова або поняття, які отримали в галузі права точну дефініцію, наприклад: *m. Besitz* (майно), *n. Eigentum* (власність);
- **поняття правознавства** (*rechtswissenschaftliche Begriffe*) – це всі новоутворення в мові права, насамперед правничі терміни, представлені складними словами: *n. Rechtsgeschäft* (правочин), *f. Willenserklärung* (волевиявлення). Вони утворюються з елементів загальноновживаної мови, проте характеризуються спеціальним, вузьким значенням. Їм притаманні точна дефініція та віддаленість від загальноновживаної мови.

Схожу класифікацію юридичних термінів запропонували свого часу радянські науковці [90, с. 70-75]. Дослідники виділяють, так само як і їхні попередники, чотири групи термінів, які вони дещо по-іншому позначають, проте їхня сутність однакова:

1. **прості загальноновживані терміни;**
2. **загальноновживані терміни**, які в юридичному тексті набувають більш вузького **спеціального значення;**
3. **спеціальні юридичні терміни** (власне юридична термінологія), які відображають знання, специфічні для галузі права;
4. **технічні терміни**, взяті з різних галузей науки і техніки, а також;
5. **професіоналізми.**

А. Б. Баріхін виділяє три різновиди юридичних термінів:

1. **терміни із загальним значенням** – вживаються у загальновідомих значеннях і зрозумілі для всіх;
2. **спеціальні юридичні терміни** – відзначаються особливим правничим змістом;
3. **спеціально-технічні терміни** – відображають певну сферу спеціальних знань, наприклад: техніки, економіки, медицини тощо [10, с. 709].

Аналіз класифікацій правничих термінів свідчить про те, що майже всі вони дещо схожі, оскільки експлікуються критерієм походження термінології.

Результати дослідження практичного матеріалу свідчать про те, що терміносистема європейського права гетерогенна і представлена:

1. **за формою виразу** – юридичними термінами законодавства (m. Gesetzgeber, Verfassung, n. Wahlrecht, f. Gerechtigkeit); юридичними термінами доктрини (n. Unionsrecht, gemeinsamer Bankenmarkt); юридичними термінами правозастосовної практики (n. Amtsblatt, m. Missbrauch, freier Verkehr).

2. **за приналежністю до фахових галузей:**

- **інтрагалузевими юридичними термінами**, які лаконічно й точно позначають поняття європейського права: f. *Freizügigkeit* (свобода пересування), f. *Dienstleistungsfreiheit* (свобода у наданні послуг), f. *Verordnung* (Регламент);

- **екстрагалузевими термінами**, які походять із терміносистем фахових мов інших галузей (медицини, економіки, тощо), проте застосовуються в законодавчих актах і відзначаються вузькою фаховою спеціалізацією, наприклад: n. *Kapital* (капітал), *Rüben- und Rohrzucker* (цукор з цукрових буряків та цукрової тростини), f. *Immunität* (імунітет), n. *Instrument* (інструмент);

- **міжгалузевими термінами** – термінами з інших (часто суміжних) галузей права, наприклад: з історії держави і права, міжнародного права, цивільного права, кримінального права тощо, наприклад: n. *Quorum* (кворум), pl. *Schutzmaßnahmen* (запобіжні заходи);

- **технічними термінами**, запозиченими з інших термінологічних підмов (різних галузей науки: політології, соціології, психології та психіатрії; техніки, мистецтва тощо), які зустрічаються в нормативних актах: m. *Impuls* (імпульс); n. *Fundament* (фундамент); f. *Diskussion* (дискусія); f. *Toleranz* (терпимість, толерантність); f. *Transformation* (трансформація); *Apparat* (апарат) та ін. Зауважимо, що в процесі реального застосування норм права в різних сферах суспільного життя без технічних термінів обійтися часто просто неможливо. Вони набувають в юриспруденції спеціалізації і вживаються як кореляти до закріплених за ними дефініцій;

- **номенклатурними одиницями** – термінами-акронімами, абрєвіатурами

або частковими скороченнями, метафоричного характеру, зашифрованими лексичними одиницями, значення яких відомі фахівцям відповідної галузі, наприклад, позначення назв ЗА ЄС: «2007/C 306/01», проектів або програм: «EUR-Lex», «PreLex» тощо;

- **загальнонауковими термінами** – це терміни, які використовуються науковцями під час наукових досліджень, функціонують у монографіях, статтях та інших наукових виданнях, проте не зафіксовані в законодавчих актах держави;

- **загальноповсякденними словами** – поширеними назвами предметів, якостей, ознак, дій, явищ, що однаковою мірою використовуються в загальноповсякденній мові, художній та науковій літературі, ділових документах та законодавстві: *Erklärung* (заява), *n. Gebiet* (сфера), *n. Buch* (книга) та ін. [19, с. 195].

Оскільки предметом правового регулювання виступають найрізноманітніші суспільні відносини, практично немає такої сфери життя, якої б не стосувалося право. Таким чином, *загальноповсякденні* слова утворюють питому частину юридичної лексики, при цьому в законодавчих актах вони набувають значного поширення і спеціалізації. *Загальноповсякденні* слова-терміни позначають найменування предметів, явищ, дій, якостей, ознак тощо, і є, як правило, багатозначними, втім, у законодавстві використовуються в загальноприйнятому значенні, яке фіксуються тлумачними словниками. Використання таких слів вважається виправданим, якщо їхнє значення очевидне для всіх і не викликає сумнівів у контексті. Дослідники вважають, що «із загальної кількості слів законодавства 80% – *загальноповсякденні слова*» [136, с. 26].

Варто зазначити, що спеціальних правничих термінів у законодавстві відносно небагато. Як правило, спеціальний термін створюється законодавцем, коли в загальноповсякденній мові немає належного слова для позначення відповідного поняття. Довести те, що деякі юридичні терміни спеціально створені, можна за допомогою їхнього етимологічного аналізу та юридико-лінгвістичного тлумачення. Багато термінів, які були спеціально створені як одиниці підмови права, в подальшому поширилися в побуті, художній літературі, активно застосовуються за межами правової сфери, наприклад: *n. Gesetz* (закон), *f. Vollmacht* (повноваження) тощо.

В юридичному перекладі потрібно враховувати, що слово в загальному вжитку може позначати різні поняття, натомість у перекладі цього слова, вжитого в тек-

сті законодавчого акта, з усіх можливих варіантів слід обирати лише один – той, який відповідає загальному змісту правової норми і вживається в різних статтях нормативних актів в одному й тому самому значенні. Це означає, що в разі невпевненості перекладача щодо застосування того чи іншого слова або словосполучення, які належать до загальноновживаної лексики і вживаються в законодавчому тексті, перекладач спочатку повинен проаналізувати вихідне поняття, знайти його аналог у паралельних ЦТ, проконсультуватись у разі необхідності з фахівцями і лише потім пропонувати відповідний переклад. Особливо часто слова та словосполучення загальноновживаної мови отримують конкретне фахове значення і стають в такий спосіб термінами. Багато подібних термінів було виявлено у ЗА ЄС.

Інтрагалузєва термінологія потребує особливої дослідницької уваги, оскільки вона презентує лексику з обмеженою сферою вживання, яка формується штучно окремими науковими та професійними спільнотами і становить сукупність системних термінів окремої галузі знання. Тут варто зазначити, що українська фахова термінологія європейського права народжується під впливом офіційних мов ЄС. Такі умови розвитку молодій терміносистемі в українській мові спричиняють складнощі адекватного відтворення безеквівалентних лексичних одиниць європейського права ЦМ та органічного входження нових термінів у лексичний фонд національної мови, оскільки запозичені терміни повинні відповідати, передусім, нормам національної мови.

2.3.2. Лексико-семантичні процеси в термінології правового євролекту та їхнє відтворення у перекладі

Практичний аналіз досліджуваного корпусу термінів дозволяє стверджувати, що поповненню терміносистеми ЗА ЄС сприяють такі лексико-семантичні процеси: *термінологізація* (перехід лексичної одиниці зі стану нетерміна до стану терміна), *транстермінологізація* (зміна значення термінів унаслідок запозичення з інших галузей науки або техніки), *метафоризація* (переносне вживання слова або виразу на основі аналогії), *транспозиція* (використання однієї мовної форми у функції іншої).

Одним із найдавніших лексико-семантичних способів термінотворення слугує

метафоризація, якій дослідники надають особливого значення завдяки її універсальному функціонуванню в усіх мовах [20; 283]. Під метафоризацією ми розуміємо процес розширення семантики слова в результаті перенесення ознак з одного предмета на інший на основі аналогії, схожості або порівняння [6, с. 231-232; 144]. Вона є інтегральною ознакою термінології будь-якої фахової мови, проте особлива інтенсивність її виявлення притаманна молодим фаховим галузям [81], терміносистема яких переживає етап становлення. Позитивну ознаку метафоризації пов'язують з асоціативним сприйняттям фахового поняття, що полегшує розуміння нової інформації. Варто наголосити, що метафоризація застосовується у творенні як повних термінологічних одиниць, так і скорочень, котрі використовуються у правовому євро-лекті для позначення назв проектів, програм, різних рівнів зустрічей, організацій, інституцій тощо. Так, для номінацій програм і проектів, які реалізуються за підтримки ЄС, найчастіше використовують імена міфологічних істот та прізвища видатних осіб [59, с. 60], наприклад:

1. **програми сприяння культурі:** *Ariane* («Аріадна»), *Raphael* («Рафаель») та ін.;
2. **освітні програми:** *Sokrates* («Сократ»), *Leonardo da Vinci* («Леонардо да Вінчі»), *Erasmus* («Еразм») та ін.;
3. **інформаційні мережі Європейської Спільноти:** *EURYDICE* («Евридика»), *Galileo* («Галілей») та ін.;
4. **вузькогалузеві програми:** *Programm DAPHNE* (Програма «Дафна») тощо.

У деяких наукових джерелах для позначення процесу переходу власних назв до розряду термінів використовують поняття транспозиція. Слідом за авторами книги «Фахова українська мова» [127], ми відносимо цей спосіб поповнення терміносистем до термінологізації, у процесі якої до термінів ЗА ЄС надходять:

1. загальноновживані лексичні одиниці рідної мови;
2. антропоніми, топоніми, гідроніми як компоненти позначень конференцій, програм, зустрічей, різних заходів тощо, наприклад: «*Gymnich*»-*Treffen* (Зустріч у замку «Гюмніх»), *Kopenhagener Kriterien* («Копенгагенські критерії»);

3. скорочення, наприклад, ініціальні: *COSAC* (*Конференція комітетів зі справ Спільноти КОСАК*). Назва слугує історичним акронімом, представленим скороченням франкомовної назви конференції «Conférence des Organes spécialisés en Affaires communautaires», яка сприяла значним змінам в ЄС;

4. номенклатурні одиниці: *PHARE* («ФАПЕ»), *SAPARD* («САПАРД»), *LEADER+*, *EQUAL*, *URBAN II*, *INTERREG III* [30; 34; 204];

5. терміни з інших терміносистем тощо [127, с. 77-78].

Практичний аналіз терміносистеми ЗА ЄС свідчить, що *термінологізація* сприяє появі нових термінів і є виправданою. Слід враховувати, що в юриспруденції порівняно небагато вузькоспеціальних термінів для позначення особливих юридичних понять. В основному законодавство спирається на термінологію, яка має прозору семантику і будується на ґрунті загальноновживаного мовного фонду. Термінологізація загальноновживаних слів є природним процесом і свідчить про поліфункціональність національної мови. Її припинення означало б цивілізаційну деградацію мовних спільнот.

2.3.3. Словотвірні особливості термінів європейського права в німецькій та українській мовах

Порівняльний аналіз термінологічних одиниць німецької та української мови ЗА ЄС дозволяє виявити продуктивні моделі творення термінів правового євролекту і описати їхній комунікативний та дериваційний потенціал. Поруч із такими лексико-семантичними процесами поповнення терміносистеми європейського права як термінологізація, запозичення, метафоризація, продуктивним способом творення термінологічних одиниць ЗА ЄС і в німецькій, і в українській мовах слугує **дериваційний спосіб словотворення**. Морфологічний аналіз термінологічних одиниць ЗА ЄС в українській та німецькій мовах підтверджує той факт, що словотвірні процеси сприяють активному поповненню терміносистеми європейського права новими поняттями. Процес словотворення у загальноновживаній та фаховій мовах відбуваються за однаковими моделями, проте інтенсивність та специфіка їхнього застосування різна. Серед термінологічних одиниць ЗА ЄС найбільш вживаною частиною мови і в

німецькій, і в українській мовах виступає іменник. Важливу диференційну функцію виконують прикметники, серед яких переважають відносні, тоді як дієслова надають мові законів нормативно-регламентуючого та директивного характеру. Серед німецьких термінів європейського права спостерігається тенденція до активного словоскладання і процесів абрєвіації, в той час як українська терміносистема європейського права містить багато віддієслівних термінів-іменників і тяжіє до термінологічних словосполучень.

Німецькі та українські терміни, які вживаються в ЗА ЄС, утворюються такими способами словотворення: *деривацією*, *словоскладанням* та *абрєвіацією* [18, с. 156-157; 19, с. 197]. Продуктивним типом творення правничих термінів в німецькій мові вважається також *конверсія*, основою якої виступають інфінітивні форми дієслів. Серед поширених прикладів конверсії в німецькій мові можна навести такі: *n. Ersuchen* (клопотання, прохання), *n. Inkrafttreten* (набуття чинності), *n. Vorgehen* (процес), *n. Aufhören* (припинення), *n. Verfahren* (провадження /у справах), *n. Ermessen* (розсуд).

Деривація – утворення термінологічних одиниць – похідної лексики, за допомогою внутрішніх ресурсів мови від термінів або від загальноновживаних одиниць літературної мови. Цей спосіб словотворення притаманний обом мовам. У німецькій мові розрізняють імпліцитну та експліцитну деривацію термінологічних одиниць. *Експліцитна деривація* відбувається, якщо лексична одиниця утворена від похідної основи (вільної морфеми або морфемної конструкції) – слова або словосполучення, та має похідний афікс. *Імпліцитна деривація* має місце у творенні термінів-іменників від дієслівної основи без використання афіксів, проте відбувається чергування голосних у дієслівних композитах [189], наприклад: *verbieten* (забороняти) – *n. Berufsverbot* (заборона здійснювати певну професійну діяльність) – *n. Diskriminierungsverbot* (заборона дискримінації).

Поділяючи думку науковців, ми вважаємо, що найпродуктивнішою стратегією розширення лексикону є застосування префіксів та суфіксів, оскільки такий спосіб творення термінів активно використовується в багатьох європейських мовах. Дослі-

дники зазначають, що суфікси та префікси запозичуються, як правило, з дериваційного фонду національної мови. Проте морфеми можуть запозичуватися і з інших мов.

Префіксальна модель творення юридичних термінів ЗА ЄС поширена як у німецькій, так і в українській мовах. Вона представлена багатofункціональними префіксами, які використовуються для творення різних частин мови, наприклад у німецькій мові: термінів-іменників – *m. Abbau* (скасування), *m. Antrag* (заява); *m. Beitritt* (вступ) 2.) дієслів *erklären* (проголошувати / заявляти), *erweitern* (розширювати), *verfassen* (укладати) тощо. Слід зазначити, що в німецькій мові у творенні дієслів розрізняють відокремлювані: *ab-* (*abberufen* – відкликати), *bei-* (*beitreten* – вступати) тощо; та невідокремлювані префікси: *be-* (*beauftragen* – уповноважувати), *ge-* (*genehmigen* – ухвалювати), *er-*, *ver-*, *zer-*, *ent-*, *emp-*, *miß-*. Префіксальний спосіб термінотворення застосовуються у творенні.

В українській мові цей спосіб найчастіше використовують у термінотворенні іменників та дієслів. Термінотворчі префікси українських термінів європейського права формуються від (1) прийменників: *без-* (*безвізовий*), *в(у-)* (*впровадження*, *вступ*), *від-*, (*відшикодування*, *відкликання*), (2) частки *не-*, (*недієдатність*, *незалежність*), (3) повнозначних слів (так звані префіксоїди), наприклад: *віце-президент*, *екс-прем'єр-міністр* тощо.

Частина продуктивних префіксів німецькомовної та українськомовної терміносистеми європейського права належать до інтернаціональних і застосовується у творенні термінів-інтернаціоналізмів. У терміносистемі європейського права обох мов можна виділити такі інтернаціональні префікси: *anti-* (анти-) у значенні протилежності поняттю, вираженому коренем: *antiautoritär* (*анттиавторитарний*), *n. Antidumping* (*анттидемпінг*), *n. Antitrust* (*анттимонопольне право*), проте в українській мові – *анттиінфляційні заходи* та в англійській – *anti-inflationary moves*, але в німецькій мові *Massnahmen zur Bekämpfung der Inflation*; *de / s-* (де / с-) для позначення протилежного процесу – *f. Dekonzentration* (*деконцентрація*); *f. Desintegration* (*дезінтеграція*); *dis-* (дис) «відсутність» або протилежність – *f. Diskriminierung* (*дискримінація*), *sub-* (суб-) «підпорядкований» – *n. Subsystem* (*субсистема*), *supra-* (над) – *supranational* (*наднаціональний*), *trans-* (транс) в українській та англійській мовах –

транскордонний та відповідно *trans-boundary*, проте в нім. мові *grenzüberschreitend* / *grenzübergreifend* тощо. Наведені інтернаціональні префікси репрезентують також актуальний термінологічний словотвір європейського права інших європейських мов.

Суфіксальну модель і в німецькій, і в українській мовах використовують у творенні різних частин мови. Її функція полягає в тому, що суфікс характеризує семантичну категорію лексичної одиниці, наприклад, позначає її стан, дію, граматичну категорію. У досліджуваному корпусі текстів було виявлено, що суфіксальну модель в обох мовах найчастіше використовують у творенні термінологічних одиниць, представлених *іменниками* та *прикметниками*. Для німецької мови ЗА ЄС характерна тенденція субстантивації різних частин мови за допомогою суфіксів *-heit*, *-keit*, *-igkeit*, *-e*, *-ie*, *ität*, *-schaft*, *-tum*, особливо у творенні субстантивованих прикметників (Sub.Adj). Основою таких термінів-іменників виступають якісні прикметники з абстрактним значенням. Приклади творення термінів суфіксальним методом наводимо, враховуючи частотність їхнього застосування в ЗА ЄС:

- **Sub. (Adj + heit)** – *Freiheit* (свобода), *Hoheit* (верховенство), *Gleichheit* (рівність), *Sicherheit* (безпека), *Klarheit* (прозорість / ясність), *Mehrheit* (більшість) тощо, які також виступають складовими багатокomпонентних іменникових композит, наприклад: *Einwanderungsfreiheit* (свобода міграції / пересування), *Gemeinschaftshoheit* (верховенство Спільноти), *Kompetenzenhoheit* (суверенітет держави у здійсненні правової компетенції), *Zivilangelegenheit* (цивільна справа), *Arbeitssicherheit* (безпека праці), *Ausschussangelegenheiten* (справа сфери компетенції комітетів);

- **Sub. (Adj + keit / igkeit)** – *Abhängigkeit* (залежність), *Anwendbarkeit* (застосування), *Einigkeit* (єдність), *Rechtsfähigkeit* (правоздатність), *Freizügigkeit* (свобода пересування та перебування), *Mehrsprachigkeit* (багатомовність), *Unabhängigkeit* (незалежність), *Handlungsfähigkeit* (дієздатність), *Beschlussfähigkeit* (правомочність приймати / виконувати / ухвалювати рішення; кворум), *Untätigkeit* (бездіяльність);

- **Sub. (Adj + schaft)** – *Gemeinschaft* (спільнота) та похідні від нього терміни, наприклад: *Vergemeinschaftung* (успільнотнення) [2, с. 34],

Atomgemeinschaft (Спільнота з атомної енергії), *Wirtschaftsgemeinschaft* (економічна Спільнота), *Gemeinschaftsbeamter* (посадовець Спільноти), *Beitrittspartnerschaft* (партнерство заради вступу), *Präsidentschaft* (головування), *Unionsbürgerschaft* (громадянство Союзу).

- **Sub. (Adj + tum)** – *Eigentum* (власність), *Wirtschaftswachstum* (ріст економіки).

Суфіксальним способом утворюються також німецькі терміни-іменники, представлені субстантивованими дієсловами (Sub.V), які виражають процеси та результати відповідних процесів і утворюються від основи дієслів з додаванням суфіксів: *ung*, *nis*. На перевагу дериватів з суфіксом *-ung* вказують німецькі дослідники [190, с. 36], наприклад:

- **Sub. (V + ung)** – *Anwendung* des Gesetzes (застосування закону), *Aufhebung* (скасування, припинення), *Mitbestimmung* (співучасть у прийнятті рішення), *Versorgung* (забезпечення), *Verteidigung* (оборона) тощо.

- **Sub. (V + nis)** – *Bedürfnis* (потреба), *Erfordernis* (вимога), *Zeugnis* (свідectво) та у складі композит: *Ausführungsbefugnis* (повноваження для здійснення / виконання), *Entscheidungsbefugnis* (повноваження вирішувати).

Серед інших продуктивних суфіксів варто відзначити *-ler*, *-ner*, *-er*, *-in*, *-e*, *-(e)te* (визначають категорію особи або предмета) – *der / die Angestellte* (службовець), *der Abgeordnete* (депутат), *der Berichterstatter* (доповідач, суддя-доповідач).

В українській мові серед найпоширеніших суфіксів у юридичних термінах, враховуючи інтенсивність їхнього застосування у ЗА ЄС, можна виділити:

1. **віддієслівно-іменникові** *-анн-я* (-янн-я), *-енн-я*, *-іння-* (-їнн-я) зі значенням дії, стану, процесу – *заснування*, *регулювання*, *зближення*, *дотримання*, *виконання*, *сповіщення*, *визнання*, *позбавлення*, *рішення*, *утримання*, *головування*, *голосування*;

2. **іменниковий суфікс** *-ість* із абстрактним значенням – *солідарність*, *ідентичність*, *більшість*, *багатомовність* та ін.;

3. **іменниковий суфікс** *-тво* зі збірним значенням – *верховенство*, *співтовариство*, *законодавство*, *громадянство* та ін.;

4. іменниковий суфікс *-ик, -ник* зі значенням особи чоловічого роду та жіночий відповідник *-ниц-я* – *радник, представник, представниця* та ін.;
5. іменникові суфікси *-тель(ка), -дач(ка)* зі значенням особи – *відповідач, співдоповідач, доповідач*;
6. суфікс *-ин-а* із значенням одиничності – *громадянин*;
7. дієслівні суфікси *-ота-ти, -оті-ти, -ну-ти* зі значенням дії – *ухвалювати, забезпечувати, запровадити, присягнути* та ін.

З прикладів очевидно, що для творення термінів часто застосовується змішана префіксально-суфіксальна модель.

І в німецькій, і в українській юридичній дериватології активно використовуються іноземні суфікси, серед яких можна виділити такі: *-at* (-ат) – *Kandidat* (кандидат); *-ent* (-ент) *Kontingent* (контингент); *-tion* (-ція) *Integration* (інтеграція), *Koordination* (координація); *-ist* (-іст), *-ell* (-ель), *-os* (-ос), *-ieren* (-ірен) тощо.

Словоскладання є найбільш продуктивним та найбільш поширеним способом творення саме німецьких термінів, хоча зустрічається і в українському словотворенні. Дослідники одноголосно стверджують, що у ХХ столітті в Німеччині розпочався бум творення складних слів. Ця тенденція активно поширюється сьогодні у фахових мовах, і пояснити її можна потребою в економії мовних засобів. Г. Флук наголошує, що багатоконпонентні терміни вживаються переважно у фахових текстах, а в усній мові перевага надається скороченим формам [198, с. 49]. Складні терміни-іменники, які зустрічаються у законодавчих актах ЄС, з'являються в результаті сполучення коренів, осново- або словоскладання. В німецькій мові творення складних термінів відбувається за допомогою двох, трьох, іноді чотирьох компонентів. У цьому контексті є сенс нагадати дефініцію поняття терміна за німецькою нормою 2342 DIN: «Термін – це поняття фахової мови, що складається як мінімум з одного слова» [301, с. 405]. Основне слово багатоконпонентного терміна визначає рід та приналежність до частини мови, будь-якою частина мови може виступати як означальне слово. При цьому обидва компоненти складного терміна, представленого основним та означальним словом, поєднуються за допомогою сполучної *s*, іноді без неї. Панівну позицію в німецькомовному словоскладанні посідають такі моделі творення складних термінів німецької субмови європейського права:

а.) **іменник + іменник** (Substantiv + Substantiv), наприклад: *m. Anwendungsvorrang* (пріоритет у використанні), *f. Akzeptanzkrise* (криза сприйняття), *f. Amtssprache* (офіційна мова), *m. Arbeitsmarkt* (ринок праці), *f. Beschäftigungsstrategie* (стратегія зайнятості), *n. Europarecht* (EU-Recht) (європейське право), *f. Gemeinschaftspolitik* (політика Спільноти);

б.) **дієслово + іменник** (Verb + Substantiv), наприклад: *n. Aberkennungsurteil* (вирок щодо позбавлення прав), *f. Sperrminorität* (меншість, яка блокує);

в.) **прикметник + іменник** (Adjektiv + Substantiv) – *n. Kollegialorgan* (колегіальний орган), *f. Sozialpolitik* (соціальна політика); *f. Gleichberechtigung* (рівноправ'я);

г.) **прийменник + іменник** (Präposition + Substantiv) – *f. Außenpolitik* (зовнішня політика), *m. Binnenmarkt* (внутрішній ринок), *n. Übereinkommen* (угода);

д.) **числівник + іменник**: *m. Drittstaat* (третя держава / не учасник даного міжнародного договору) тощо.

Із наведених прикладів стає очевидним, що, по-перше, німецькі терміни європейського права утворюються як мінімум з двох або трьох основ, наприклад: *n. Ausländerwahlrecht* (виборче право іноземця), *f. Berufsaufnahmeregung* (регулювання початку професійної діяльності); іноді з чотирьох основ, наприклад: *f. Justizverwaltungskostenordnung* (постанова, в якій викладено основне стягнення судових зборів і податків). По-друге, складні німецькі терміни перекладаються українською мовою за допомогою *полілексемних термінів*.

Українській підмові європейського права теж притаманні складні терміни, які виникають на основі відповідних словосполучень, завдяки дериватологічному потенціалу національної мови. Значною мірою переважає кількість двоосновних термінів, наприклад: *загальноспільнотна (політика), законодавство, законопроект, конкурентоспроможність, правосуддя, зловживання, енергозаощадження, євроінтеграція* [319; 320] тощо.

Таким чином, терміносистема європейського права представлена в німецькій мові переважно складними термінами-іменниками, кількість яких постійно зростає. Особлива словотвірна активність притаманна термінам: ***Gemeinschaft*** (спільнота) та ***europäisch*** (європейський), які виступають як компонентами складних термінів, так і складовими одиницями термінологічних словосполучень. Наприклад, у складних

іменниках термін *Gemeinschaft* слугує означальним компонентом складних термінів-іменників: *n. Gemeinschaftsrecht* (право Спільноти), *f. Gemeinschaftseinrichtung* (інстанція / установа Спільноти), *f. Gemeinschaftsbeihilfe* (допомога / субсидія Спільноти), *n. Gemeinschaftsorgan* (орган Спільноти), *f. Gemeinschaftspolitik* (політика Спільноти), *f. Gemeinschaftspräferenz* (преференція Спільноти), *m. Gemeinschaftshaushalt* (бюджет Спільноти), *n. Gemeinschaftsprogramm* (програма Спільноти), *f. Gemeinschaftscharta* (Хартія Спільноти) тощо. В законодавчих текстах термін *Gemeinschaft* часто виступає складовою одиницею термінологічних словосполучень, зокрема: *Rechtsordnung der Gemeinschaft* (правопорядок Спільноти), *Besitzstand der Gemeinschaft* (законодавство Спільноти), *Abweichung vom Gemeinschaftsrecht* (відступ / відхилення від права Спільноти), *Anwendung des Gemeinschaftsrechts* (застосування права Спільноти), *Vorrang des Gemeinschaftsrechts* (верховенство права Спільноти), *Kodifizierung des Gemeinschaftsrechts* (кодифікація права Спільноти), *Konsolidierung des Gemeinschaftsrechts* (консолідація права Спільноти), *Verstoß gegen Gemeinschaftsrecht* (порушення права Спільноти), *gemeinschaftliches Corpus Juris* (зведення законів Спільноти).

Компонент *europäisch* використовують для позначення:

1. *інституцій, установ, організацій ЄС* – *Europäische Gemeinschaft* (Європейська Спільнота), *Europäische Union* (Європейський Союз), *Europäische Kommission* (Європейська Комісія), *Rat der Europäischen Union* (Рада Європейського Союзу), *Europäisches Parlament* (Європейський Парламент), *Europäischer Rechnungshof* (Європейська рахункова палата), *Europäischer Gerichtshof* (Європейський Суд), *Europäische Agentur* (Європейська Агенція), *Europäische Wirtschaftsgemeinschaft* (Європейська економічна спільнота), *Europäische Freihandelsassoziation* (Європейська асоціація вільної торгівлі) та ін.;

2. *приналежності до Євросоюзу* – *europäischer Rechtsstatus* (Європейський правовий статус), *europäischer Rechtsraum* (Європейський правовий простір), *europäischer Wirtschaftsraum* (Європейський економічний простір), *europäischer Bildungsraum* (Європейський освітній простір), *Europäische Sicherheitsstrategie* (Єв-

ропейська стратегія безпеки) та ін.;

3. **посад** в установах ЄС – *Europäischer Kommissar* (комісар ЄС, єврокомісар), *Europäischer Abgeordnete* (депутат ЄС, євродепутат), *Europäischer Bürgerbeauftragte* (омбудсмен / уповноважений ЄС з прав людини) та ін.;

4. загальних **принципів** наддержавного об'єднання – *Europäische Integration* (європейська інтеграція), *europäische Sozialpolitik* (європейська соціальна політика), *europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik* (європейська безпекова та оборонна політика);

5. **правових актів, договорів ЄС, статутів, законів** тощо – *Einheitlicher Europäischer Akt* (Єдиний Європейський акт), *Europäische Menschenrechtskonvention* (Європейська конвенція з прав людини) тощо.

Наведені приклади доводять, що українській мові більше притаманні термінологічні словосполучення, які складаються переважно з прикметника та іменника, з двох іменників або з іменника та дієслова. Таким чином, складні словосполучення вважаємо прикметною рисою української мови на протигагу німецькій, хоча і в німецькій мові їхня кількість вражає, проте найбільш характерною ознакою німецької мови є, в першу чергу, тенденція до творення багатокomпонентних термінів. В ЗА ЄС серед найбільш вживаних термінологічних словосполучень в українській мові переважають такі:

1. **Субстантивні** (іменник у головній ролі), які поділяються на:

а) **іменник + іменник**, наприклад: *суб'єкт права, порушення повноважень, полегшення екстрадиції, запобігання конфліктам, виконання договору, утвердження ідентичності* та ін.;

б) **іменник + прийменник + іменник**, наприклад: *угода про асоціацію, протокол про приєднання, представник з мандатом* та ін.

2. **Ад'єктивні** (прикметник або прийменник у головній позиції), серед яких виділимо:

а) **прикметник + іменник**, наприклад: *Високий представник, Генеральний секретар, стратегічне керування, конституційна процедура, політико-безпековий*

комітет та ін.;

б) **прикметник + прийменник + іменник**, наприклад: *потерпілий від злочину, відповідальний за шкоду* та ін.

3. **Дієслівні** (головний компонент складеної дериватологічної моделі – дієслово), представлені усталеними зворотами та утворюють групу нетермінів:

а) **дієслово + іменник**, наприклад: *застосувати статтю, ухвалити рішення, надати висновок, внести законопроект, скласти присягу, відхилити постанову, скасувати закон* та ін.;

б) **дієслово + прийменник +/- іменник**, наприклад: *сповістити про намір, взяти участь у (співпраці), утриматися від (голосування)* та ін.

Значною активністю застосування характеризуються усталені звороти також і в німецькій мові. Німецькі науковці відносять їх до фразеології фахової мови («*fachsprachliche Phraseologie*») [159, с. 34]. Проведений аналіз термінологічних одиниць у досліджуваному корпусі ЗА ЄС засвідчує, що термінологічні словосполучення, поза сумнівом, посідають особливе місце в європейській правничій мові. На особливий статус фразеології в правничих текстах ЄС звертає у своїх розвідках [209; 210] Гертруд Греціано, іменуючи її «єврофразеологією» (*Europhraseologie*). Зазначена тенденція з'явилася в європейських законодавчих актах унаслідок запозичення традицій укладання конституцій Франції та Німеччини. Як приклади можна навести усталені словосполучення, які зустрічаються у преамбулах до основних законів ЄС, наприклад: *in dem Bewusstsein* (нім.) / *conscientes du fait* (фр.) – усвідомлюючи; *in der Erwägung* (нім.) / *considerant* (фр.) – беручи до уваги що / зважаючи на; *im Hinblick* (нім.) / *eu egard* (фр.) – у зв'язку з / зважаючи на те, що / з огляду на те, що; *in dem Wunsch* (нім.) / *desireuse* (фр.) / *desiring to* (англ.) – бажаючи; *überzeugend, in der Gewissheit, im Vertrauen* (нім.) / *convaincus* (фр.) – певні / упевнені; *entschlossen* (нім.) / *resolved to* (англ.) – сповнені рішучості тощо. Причому терміни-іменники здійснюють в таких фразеологізмах визначальну функцію. Проте у перекладі юридичного тексту вибір слушного терміносполучення та його «імплантація» в контекст може

викликати певні складнощі щодо вибору влучного дієслова, прийменника тощо. Очевидно, що комунікативну функцію термінів допомагають виконувати всі мовні елементи усталених словосполучень, наприклад: *ein Gesetz einbringen* (вносити законопроект); *kraft des Gesetzes* (в силу закону); *in Kraft treten* (набувати чинності), *nach Artikel* (за статтею); *Wirtschaftsdelikt begehen* (скоїти економічний злочин), *als Gesetzgeber tätig sein* (ухвалювати законодавчі акти), *bewährte Verfahren übernehmen* (переймати взірцевий досвід), *die nationalen Gerichte binden* (бути обов'язковим для національних судів), *der Rat erläßt...Richtlinien* (Рада публікує / видає директиви), *einstimmig beschliessen* (ухвалювати одноголосно) тощо.

Наведені термінологічні словосполучення представлені фаховими виразами, які, на думку німецьких учених, є результатом синтаксичних сполучень як мінімум двох мовних елементів, що виражають фаховий зміст, внутрішня когеренція котрого спирається на абстрактну граматичну узгодженість [159, с. 34]. Для того, щоб виявити існуючий зв'язок між термінологічною лексикою, необхідно проаналізувати фаховий зміст інших мовних одиниць. Так, наприклад, фаховий характер дієслів *ratifizieren* та *legalisieren* сприймається одразу, адже вони слугують термінами підмови права. Фахова приналежність інших дієслів розпізнається у процесі їхнього застосування в усталених термінологічних словосполученнях, наприклад: **ziehen** – *zur Verantwortung ziehen* (притягнути до відповідальності); **stellen** – *vor Gericht stellen* (притягувати до суду).

Усталені фахові термінологічні сполучення утворюються в німецькій мові, як правило, за такими моделями:

а.) іменник + дієслово (Substantiv + Verb): *Leitlinien festlegen* (формулювати настанови), *Richtlinien erlassen* (видавати директиви), *die Politik festlegen / ausführen* (визначати / реалізовувати політику) та ін.;

б.) прикметник + іменник (Adjektiv + Substantiv): *blockfreies Land* (країна, яка не приєдналася до блоку), *Europäische Freihandelszone* (Європейська зона вільної торгівлі);

в.) прийменник + іменник (Präposition + Substantiv): *laut dem*

Binnenmarktkonzept (відповідно до концепції внутрішнього ринку), *kraft des Europarechts* (згідно з правом ЄС).

<u><i>Abgrenzung der Zuständigkeiten</i></u>	}	обмеження компетенції
<u><i>Abgrenzen der Zuständigkeiten</i></u>		
<u><i>Zuständigkeiten abgrenzen</i></u>		обмежити компетенцію
<u><i>Konsolidierung der Rechtsvorschriften</i></u>	}	консолідація правових положень
<u><i>Konsolidieren der Rechtsvorschriften</i></u>		
<u><i>Rechtsvorschriften konsolidieren</i></u>		консолідувати правові положення.

Залежно від контексту і стилістичних вимог правничі поняття в німецькій мові виражаються різними частинами мови:

Якщо порівняти моделі, за якими утворюються німецькі та українські термінологічні сполучення підмови європейського права, помітними стаються такі риси: лексикографічним відповідником моделі *іменник + дієслово* (нім.) слугує в українській мові модель *дієслово + іменник*, наприклад: *ein Gesetz beschließen / verabschieden* – прийняти закон / затвердити законопроект, *eine Verordnung erlassen* – видавати постанову. Якщо *іменник* термінологічного словосполучення в німецькій мові представлений *складним словом*, то у перекладі українською мовою він передається або моделлю *прикметник + іменник*, наприклад: *Wahlrecht ausüben* – здійснювати виборче право; або моделлю *іменник + іменник*: *die Beweislast umkehren* – перекласти тягар доведення. Термінологічне словосполучення *прикметник + іменник* (нім.) перекладається такою ж моделлю в українській мові: *multilateraler Vertrag* – багатосторонній договір, *verstärkte Zusammenarbeit* – посилена співпраця, *gemeinsamer Markt* – спільний ринок, *verfassungsrechtliche Vorschriften* – конституційні вимоги тощо; модель *прийменник + іменник* (нім.) перекладається українською мовою відповідно моделлю *прийменник + іменник* (укр.): *laut (dem) Vertrag* – згідно з договором, *gemäß der Verfassung* – за конституцією тощо.

До групи так званих, «схрещених» складених термінів, утворених з генетично різнорідних компонентів, один з яких національний, а другий – іншомовний, можна

віднести як у німецькій, так і в українській мовах словосполучення, утворені за моделлю «*позначуване + позначене*», домінує в цьому тандемі запозичений іменник. Наприклад: *gemeinsame Politik* (спільна політика), *Europäische Konvention* (європейська конвенція), *allgemeine Amnestie* (загальна амністія) тощо.

Довжина та семантичний обсяг складних термінів, утворених у національній юридичній термінології на основі запозиченого з неблизькоспорідненої мови іменника, залежить від багатьох власне мовних та позамовних факторів, серед яких одним із головних можна назвати спроможність таких термінів заповнювати відповідний фрагмент поняттєвого поля правничої термінології [16, с. 146-147].

Абревіація – важливий спосіб термінотворення в кожній сучасній фаховій мові і протягом десятиліть слугує предметом спеціальних досліджень як іноземних, так і вітчизняних науковців. Перші розвідки, присвячені лексичним скороченням в європейських мовах, належать Г. Паулю, К. Бругману, Х. Кельману, Г. О. Винокуру та іншим. Окремо варто відзначити ґрунтовну розвідку А. Штайнхауер «*Sprachökonomie durch Kurzwörter: Bildung und Verwendung in der Fachkommunikation*», присвячену аспекту абревіації в німецьких фахових мовах [297].

Під абревіатурою ми розуміємо головним чином терміни-іменники, які складаються зі скорочених компонентів складного (вихідного) слова / терміна. Слідом за українськими дослідниками, ми відносимо процес скорочення до способу словотворення, на відміну від авторів книги «*Basiswissen: deutsche Gegenwartssprache*» [165, с. 117], оскільки абревіатури активно використовуються в законодавчих текстах ЄС не як скорочені варіанти широковживаних вихідних лексем, а як самостійні терміни (номенклатурні одиниці), особливо у позначенні програм та проектів ЄС, наприклад: «TACIS», «МТР» тощо. Оптимальним цей спосіб словотворення можна вважати тому, що він сприяє лаконічності фахової мови та економії мовних засобів, проте зумовлює інколи незрозумілість та багатозначність відповідних термінологічних одиниць.

Варто зазначити, що варіантів класифікацій скорочень небагато, українські дослідники виділяють: *ініціальні абревіатури* – використовуються перші літери

вихідних лексем (ЄС, ООН, НАТО, СНД), *скорочення змішаної форми* – сполучення ініціальної абрєвіатури з усіченою частиною слова (Євросоюз) та *складно-скорочені слова* – часткові скорочення всіх складових компонентів словосполучення (Мін'юст).

У загальному плані підходи до класифікації скорочень серед німецьких дослідників схожі. Так, К. Кессель та С. Райманн виокремлюють дві основні групи скорочень: (1) *одноsegmentні* та (2) *багатосegmentні* скорочення, які далі розподіляються на підгрупи, зокрема одноsegmentні скорочення поділяються на скорочення, утворені від початкового (Anfangs-), середнього (Mittel-) або кінцевого сегмента (Endsegment) і представлені одним повним сегментом вихідного слова, наприклад: **Uni**(versität), **Kilo**(gramm), (Eisen)**bahn**. Багатосegmentні скорочення складаються з кількох segmentів повної форми терміноодиниць і представлені *ініціальними* (Initialwörter) та *скороченими* словами (Silben / kurz / wörter) [165, с. 118-119].

В законодавчих актах ЄС мають місце різні типи скорочень. Особливо активно законодавцями використовуються багатосegmentні *ініціальні скорочення*, наприклад:

- **GD** (**G**eneral**d**irektion) – **ГД** (**Г**енеральна **д**ирекція / директорат);
- **EGKS** (**E**uropäische **G**emeinschaft für **K**ohle und **S**tahl) – **ЄСнВС** (**Є**вропейська **С**пільнота **В**угілля та **С**талі);
- **EG** (Europäische Gemeinschaft) – **ЄСн** (**Є**вропейська **С**пільнота);
- **EU** (Europäische Union) – **ЄС** (**Є**вропейський **С**оюз);
- **EWG** (Europäische **W**irtschaftsgemeinschaft) – **ЄЕСн** (**Є**вропейська **Е**кономічна **С**пільнота).

У правовому євролекті часто застосовують *одноsegmentні* скорочення, зокрема скорочення **Euro**. На думку німецької дослідниці А. Штайнхауер, воно заслуговує особливої уваги [297, с. 214], адже його використовують для позначення різних понять, наприклад: **Europa** (Європа – у значенні континенту), **europäisch** (європейський), **Europawährung** або **europäische Währung** (європейська валюта, грошова одиниця – Євро), **Euroland** ((1) зона дії європейської валюти; (2) позначення країни, яка географічно розташована на європейському континенті; (3) держава-член ЄС).

Особливу групу скорочень у законодавчих актах ЄС становлять *багатосегментні* скорочення, утворені з перших складів слів словосполучень. Вони відзначаються константністю вихідної форми, яка далі транслітерується в цільових мовах, наприклад: *Eurojust* (Europäische Stelle für justizielle Zusammenarbeit) – *Євроюст* (Європейський підрозділ судової співпраці); *Eurocontrol* – *Євроконтроль* тощо.

Позитивною ознакою таких скорочень є їхнє гармонізоване використання в усіх європейських мовах в результаті транслітерації з англійської мови. При цьому, якщо таке скорочення вживається в тому чи іншому документі вперше, то в дужках додається його тлумачення, а в перекладі дослівний переклад з мов-продуцентів, наприклад:

- *UNICEF* (United Nations International Children's Emergency Fund) → *UNICEF* (Welt-Kinderhilfswerk der Vereinten Nationen) → *ЮНІСЕФ* (надзвичайний фонд допомоги дітям при ООН);

- *UNESCO* (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) → *UNESCO* (Organisation der Vereinten Nationen für Erziehung, Wissenschaft und Kultur) → *ЮНЕСКО* (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури);

- *EFTA* (European Free Trade Association) → *EFTA* (Europäische Freihandelsassoziation) → *ЄФТА* (Європейська асоціація вільної торгівлі);

- *CEFTA* (Central European Free Trade Agreement) → *CEFTA* (Zentraleuropäisches Freihandelsabkommen) → *ЦЕФТА* (Центральноєвропейська угода про вільну торгівлю);

- *APEC* (Asian Pacific Economic Co-operation) → *APEC* (Asien Pazifik wirtschaftliche Zusammenarbeit) → *АПЕК* (азійсько-тихоокеанська економічна співпраця) [335].

Важливою передумовою для перекладу таких міжнародних скорочень є вміння перекладача одразу розпізнати їх у ВТ та послуговуватися під час їхнього перекладу загальноприйнятими, гармонізованими відповідниками в ЦМ, а не вигадувати нових, зайвих скорочень.

Наступну за чисельністю групу скорочень, які мають місце в законодавчих актах ЄС і в німецькій, і в українській мовах, утворюють *часткові скорочення*, пред-

ставлені комбінованим застосуванням абревіатур та слів, словосполучень або термінів. Такі скорочення пишуться в німецькій мові через дефіс, перекладаються українською мовою переважно без нього, наприклад:

- *Abkommen AKP-EG* – угоди між АКТ і ЄСп;
- *AKP-EU-Handelsabkommen* – торгові угоди між АКТ і ЄС;
- *zwischenstaatliches EG-Abkommen* – міждержавні угоди ЄСп;
- *EWG-Vertrag* – договір ЄЕСп; *EU-Beitrittsvertrag* – договір про вступ до

ЄС тощо.

Комбіновані абревіатури застосовують на позначення установ та інституцій ЄС, назв договорів та різних типів юридичних текстів ЄС, країн-партнерів тощо, наприклад:

- *EU-Agenturen* – відомства ЄС;
- *EG-Vertrag* – договір про заснування ЄС;
- *AKP-Staaten* – АКТ-держави, *EWG-Arbeit* – робота ЄЕСп.

У результаті дослідження практичного матеріалу ми впевнилися, що часткові скорочення утворюють ядро терміносистеми європейського права, причому один із компонентів такого скорочення представлений повною формою і слугує позначенням типу юридичного документа: *m. Vertrag* (договір), *f. Verordnung* (постанова / регламент), *n. Abkommen* (угода), *m. Akt* (акт), *f. Richtlinie* (директива) тощо.

До особливої групи скорочень належать метафоричні акроніми, які широко використовуються у правовому євролекті і слугують назвами спеціальних програм, підпрограм та вузькогалузевих проектів, що реалізуються за підтримки ЄС, або позначають інституції, організації ЄС, наприклад: **BABEL** (*Broadcasting Across the Barriers of European Languages*) – **BABEL** (трансляція / мовлення крізь бар'єри європейських мов), **EUROATOM** (ЄВРОАТОМ) тощо. Особливість таких скорочень полягає в тому, що їхня скорочена форма є водночас власною назвою, наприклад, географічного або космічного об'єкта, міфологічного божества або його образу, іменем або прізвищем учених, видатних осіб тощо, наприклад: **COPERNICUS** (КОПЕРНИК), **AMADEUS** (АМАДЕЙ), **PROMETHEUS** (ПРОМЕТЕЙ) [29; 204] тощо. Метафоричний характер скорочень не випадковий і пов'язаний з певними досягненнями конкретної людини, властивостями міфологічного божества, спеціаль-

ними ознаками того чи іншого об'єкта. Практика перекладу свідчить, що такі назви мають в європейських мовах свої транслітеровані або кальковані відповідники завдяки спільним літературним та культурологічним традиціям європейських країн. У разі їхнього першого застосування у фаховому тексті ЄС та під час подальшого перекладу ЦМ у дужках надається пояснювальний переклад, оскільки за кожною літерою такої метафоричної назви закріплено відповідне слово (термін) з певним смислом, наприклад: *ERASMUS* (European Community Action Scheme for the Mobility of University Students) – *ERASMUS* (gemeinschaftliches Aktionsprogramm zur Förderung der Mobilität von Hochschulstudenten) – «*ЕРАЗМ*» (Програма дій Європейської Спільноти зі студентської мобільності) [335].

Серед скорочень, характерних для правового євролекту, багато термінів-акронімів або квазі-акронімів. Їхній переклад ЦМ здійснюється способом *транскодового запозичення* (переважно транслітерацією, зрідка транскрипцією), при цьому в дужках надається пояснювальний переклад, наприклад: *MEDA* – *МЕДА* (Програма допомоги ЄС країнам Середземноморського басейну), *INTERREG* – *ІПТЕРРЕГ* (Програма ЄС, мета якої – сприяння міжрегіональної співпраці в межах ЄС). Нажаль у перекладах українською мовою зустрічаємо чимало дублетних позначень для одного поняття через брак стандартизованої термінології: *ESDP* (European Security and Defense Policy) – *ESVP* (Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik) – *ЄБОП* (Європейська безпекова та оборонна політика) [325] або *ЄПБО* (Політика безпеки та оборони ЄС) [Комюніке, с.1]; *CFSP* (Common Foreign and Security Policy) – *GASP* (gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik) – *СЗБП* (Спільна зовнішня та безпекова політика) [325]; *PHARE* (Community aid to the countries of Central and Eastern Europe) – *ФАРЕ* (Програма допомоги *Співтовариства* центральноєвропейським державам-кандидатам [Комюніке, с.1] або Програма допомоги *Спільноти* країнам Центральної та Східної Європи) [2, с. 124]; *TACIS* (Community Technical Assistance program for the Commonwealth of Independent States) – *ТАСІС* (Програма технічної допомоги) [323, с. 1]; *CEFTA* (Central European Free Trade Agreement) – *ЦЕФТА* (Центрально-європейська угода про вільну торгівлю) тощо. З наведених прикладів очевидно, що деякі терміни-аббревіатури запозичуються з мови-продуцента у ЦМ повністю шля-

хом транскодування і паралельного застосування описово-пояснювального перекладу. Це, звісно, полегшує міжмовну комунікацію завдяки узгодженому використанню внутрішньої та зовнішньої форми вихідної одиниці, проте запозичення термінів повинно відбуватися з урахуванням норм ЦМ.

Усі названі способи словотвору є власним ресурсом творення національних термінологічних одиниць, які активно використовуються в сучасному німецькому та українському термінотворенні. Отже, звичайну національну мову цілком логічно назвати резервуаром, який допомагає фаховим мовам заповнювати лакуни, що виникають у процесі глобального розвитку людства. У цьому контексті слушно згадати позицію німецького термінолога Р. Арнтца, який зазначає, що функціональність мови визначається її гнучкістю, тобто вдалим оперуванням існуючими лексичними одиницями національної мови, що дозволяє відносно обмеженим лексичним складом виражати нові думки, передавати нову інформацію [158, с. 114].

Розуміння поліфункціональності ресурсів національного мовного фонду дозволяє вирішити як термінологічні, так і перекладознавчі питання, зокрема зрозуміти зміст складних термінів, обґрунтувати місце кожного способу словотвору в терміносистемах різних галузей, встановити співвідношення між умотивованими новотворами та словотвірними кальками, а також виявити переваги або недоліки запозичення словотвірних моделей мов-продуцентів у ЦМ та спричинені цим процесом проблеми термінологічної дублетності, синонімії, паронімії тощо. І навіть більше, *гармонізувати* окремі підходи до термінологічного словотвору, що сприятиме міжмовній гармонізації терміносистеми європейського права. Разом із цим, переклад спеціальних юридичних термінів ЗА ЄС передбачає високу фахову компетентність перекладача та глибокі преінформативні знання.

2.3.4. Системні відповідники як проблема перекладу правничих термінів

Термінологічний склад правничої мови поповнюється з різних джерел (лексико-семантичні та дериваційні ресурси національного мовного фонду, запозичення термінів і правових понять з розвинутих сучасних правових систем, використання термінів з нормативно-правових актів давнини [137, с. 23-26]), проте найважливі-

шим джерелом надходження нових термінів у галузі європейського права слугує *перекладацька діяльність*. Оптимальним варіантом перекладу юридичних термінів є пошук системних відповідників ВМ і ЦМ.

Питання системних відповідників має центральне значення як для теорії, так і для практики перекладу і особливе важливе в контексті юридичного перекладу, оскільки юридичний термін – це ключ до розуміння та адекватного відтворення юридичного тексту. Вказана проблематика не є новою для перекладознавства, про що свідчить еволюція підходів до понять еквівалентність → еквівалентний відповідник → еквівалент → відповідник. У цьому контексті, завдяки «теорії закономірних відповідників» Я. І. Рецкера [102], *поняття еквівалентності* поширюється лише на співвідношення між лексичними одиницями ВМ та ЦМ. При цьому автор «теорії закономірних відповідників» під *еквівалентом* розуміє «постійний рівнозначний відповідник, який, як правило, не залежний від контексту» [103; с.11]. Таке вузьке розуміння еквівалента пояснюється тим, що родовим у системі понять виступає «відповідник», а видовим – «еквівалент» та «варіантний відповідник» [цит. за 140, с. 76]. В. І. Карабан звертає увагу на те, що на практиці всі елементи денотативної системи ВМ поділяються на дві групи:

1. ті, що вже мають відповідники в ЦМ → «перекладні еквіваленти» та
2. ті, що (ще) не мають відповідників в ЦМ → «безеквівалентні одиниці» [41, с. 18].

Для фахового перекладу *особливу проблему становить невідповідність термінологічних одиниць* ВМ і ЦМ та *відсутність системних відповідників*. Складність перекладу фахової термінології викликана як *мовними*: відмінності мовних картин світу, своєрідність кожної мови, розбіжності мовних норм тощо, так і *позамовними факторами*: різний рівень розвитку задіяних фахових галузей і, як наслідок, відповідних фахових мов.

Процес юридичного перекладу складається з кількох етапів, серед яких особливу проблему становить пошук *термінологічних відповідників*, що репрезентують

різні національні правові системи, проте покликані сприяти і фаховій комунікації, і *трансферу нових понять*. На думку Л. К. Латишева, «знання всіх типів системних відповідників одиниць ВМ та ЦМ допомагає перекладачу визначити співвідношення перекладацької еквівалентності між одиницями ВТ та ЦТ» [68, с. 97].

Фахівці пропонують розв'язувати проблему добору відповідників за допомогою певних *способів* та *прийомів перекладу*, які вчені позначають також «перекладацькими стратегіями», «перекладацькими рішенням», «перекладацькими прецедентами», «перекладацькою технікою» тощо. В їхню основу загалом покладені такі перекладацькі прийоми як «*підстановки*» та «*трансформації*». Передумовою поділу перекладацьких операцій на два основні класи слугує семантична та структурна близькість між обраними робочими мовами, тобто мовні паралелі ВМ та ЦМ. Слідом за Л. К. Латишевим, під *підстановкою* ми розуміємо прийом перекладу, який здійснюється за умов максимально можливого семантико-структурного паралелізму ВМ та ЦМ. *Трансформація* – перехід ВТ у ЦТ за відсутності тих чи інших мовних паралелей [68, с. 95].

Досліджуваний практичний матеріал доводить, що пошук термінологічних відповідників здійснюється за допомогою *лексичних підстановок*, які в перекладознавстві отримали також інші термінологічні позначення – *проста (лексична / синтаксична) підстановка* [55, с. 122], *пряма заміна / субституція / підстановка* [68], *дослівний переклад, ізоморфний / гомоморфний переклад* [118, с. 20-21], *знаковий спосіб перекладу* [80, с. 122] тощо.

У перекладознавстві на позначення термінологічних (лексичних) *відповідників* використовують такі терміни: *еквівалент* (Äquivalent) [118, с. 211; 157-162; 211-215; 268-282; 316], *співвідношення еквівалентності* (Äquivalenzbeziehung – лейпцизька школа), *відповідники* (радянська школа) [80; 103; 118] тощо. Таке розмаїття позначень зумовлене відмінностями теоретичних концепцій, обраних як основа класифікацій, а також тим, що визначення поняття «еквівалент» і досі викликає чимало суперечок серед перекладознавців. Німецькі дослідники під *еквівалентністю* в термі-

нології розуміють «відповідність понять лексичних одиниць вихідної та цільової мов» [316, с. 233]. Російські та українські дослідники надають перевагу терміну «відповідник», а не «еквівалент» і розуміють під ним знаковий спосіб перекладу лексичних одиниць, тобто «перехід від знаку ВМ до знаку ЦМ» [108, с. 263].

Дослідники виділяють типи *перекладацьких відповідників*.

- **Отто Каде** (1968) виокремлює чотири типи еквівалентності лексичних одиниць:

1. **повна еквівалентність** (totale Äquivalenz) → співвідношення **1:1** – лексичні одиниці мають абсолютні відповідники на рівні вираження та змісту у ВМ та ЦМ, наприклад: (нім.) m. Kandidat – (англ.) candidate – (укр.) кандидат; (нім.) f. Kommission – (англ.) Commission – (укр.) Комісія;

2. **факультативна еквівалентність** (fakultative Äquivalenz або Eins-zu-Viele чи Viele-zu-Eins-Äquivalenz) → співвідношення **1:X** або **X:1** на рівні вираження; **1:1** на рівні змісту, наприклад: (нім.) m. Präsident – (англ.) President – (укр.) президент, голова; (нім.) n. Geschwister – (укр.) брат і сестра, або брати / сестри тощо;

3. **часткова еквівалентність** (approximative Äquivalenz / Teiläquivalenz) → співвідношення **X:X** на рівні вираження, **1:½** на рівні змісту, наприклад: (нім.) m. Geber, m. Informationsgeber, m. Fühler, m. Sensor – (англ.) Sensor;

4. **нульова еквівалентність** (Nulläquivalenz) → співвідношення **1:0** або **0:1** – еквіваленти відсутні: (нім.) m. Ombudsmann – (англ.) Ombudsman – (укр.) омбудсмен, уповноважений у справах громадян [262, с. 57].

- **Вернер Коллер** (1979) у своїй концепції «типи співвідношень еквівалентності» (Typen der Äquivalenzbeziehungen) [237, с. 228-240] розглядає п'ять типів перекладацьких відповідників:

1. **співвідношення 1:1** (Eins-zu-eins-Entsprechung). За такого типу відносин еквівалентності одиниці ВМ замінюються словниковими відповідниками ЦМ, тобто відбувається *субституція* (Substitution). Перекладацькі відповідники цього типу зустрічаються у перекладі власних назв, цифр, термінів, коли за поняттям ВМ у словнику закріплене відповідне поняття (повний еквівалент) у ЦМ та культурі реципіє-

нта. Складнощі перекладу виникають у разі наявності в мові перекладу паралельних відповідників – синонімів на денотативному рівні тощо;

2. **співвідношення 1:1,2,3...n** (Eins-zu-viele-Entsprechung). Коли вихідному поняттю відповідають у мові перекладу кілька понять, наприклад: (нім.) f. Straße – (англ.) Street, road – (укр.) вулиця, дорога, траса, шосе. Завдання перекладача – обрати доречний еквівалент, що стає можливим завдяки контексту. Складнощі перекладу лексичних одиниць цього типу еквівалентності викликані недостатністю фахової компетенції перекладача та відсутністю або обмеженою інформативністю контексту. Автор концепції зазначає, що переклад відповідників такого типу здійснюється шляхом **диверсифікації** (Diversifikation);

3. **співвідношення: 1,2,3...n:1** (Viele-zu-eins-Entsprechung). Цей тип еквівалентності лексичних одиниць наявний у тому разі, якщо у ВМ існують декілька понять та позначень для них, в той час як у мові перекладу їм відповідає поняття з одним позначенням, наприклад: (англ.) Control, control unit, regulator, governor – (нім.) m. Regler. Завдання перекладача – нейтралізувати розбіжності вихідної та цільової систем за допомогою перекладацьких прийомів. Таким чином, має місце **нейтралізація** (Neutralisation);

4. **співвідношення $1 \approx 1/2$** (Eins-zu-Teil-Entsprechung). Коли вихідне поняття має декілька значень, проте в певній ситуації / контексті йому відповідає єдиний варіант еквіваленту в ЦМ, наприклад: (нім.) beherrschende Stellung – (укр.) панівне становище. Е. Прунч пропонує послуговуватись у перекладі лексичних одиниць четвертого типу еквівалентності прийомами **компенсації** (Kompensation) або **інновації** (Innovation) [262, с. 67];

5. **співвідношення 1:0** (Eins-zu-Null-Entsprechung). У цьому разі йдеться про переклад безеквівалентної лексики, коли в ЦМ відсутнє відповідне вихідне поняття внаслідок тих чи інших позамовних факторів, наприклад, переклад термінів-реалій. Завданням перекладача є заповнити наявну лакуну за допомогою існуючих перекладацьких прийомів: m. Sejm – Сейм, f. Duma – Дума тощо.

• Російський учений *Л. К. Латишев* з позиції співвідношення одиниць ВМ та ЦМ виокремлює п'ять типів перекладацьких відповідників:

1. **абсолютні еквіваленти** – лексичні одиниці, аналогічні за структурою, їхні значення у ВМ та ЦМ повністю збігаються (рис 2.3).

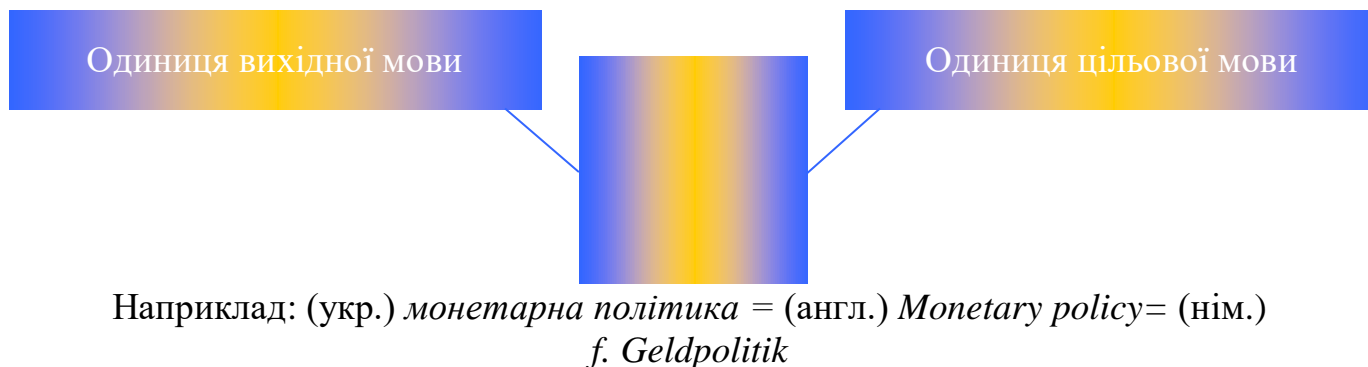
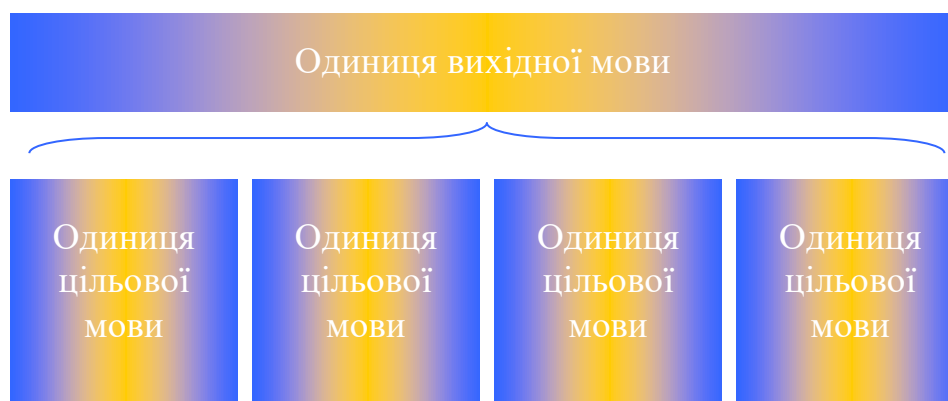

Рис 2.3 Абсолютні еквіваленти

До цієї групи належать: деякі інтернаціоналізми; науково-технічні терміни; терміни, що позначають родинні стосунки; власні назви. Дослідник зазначає, що цей тип відповідників не слід недооцінювати, адже дії перекладача не завжди зводяться до простої підстановки однієї лексичної одиниці замість іншої. Особливо небезпечними так звані абсолютні еквіваленти є для перекладачів-початківців, які через брак досвіду, спокусившись «зовнішньою подібністю двох лексичних одиниць різних мов, неправомірно ототожнюють їхні значення» [118, с. 36]. Розбіжності у значенні лексичних одиниць можливі за їхнього однакового звучання та написання у ВМ та ЦМ, наприклад: *intelligent* ≠ *інтелігентний*, *intelligent* = *розумний, кмітливий, тямущий*; *Akademiker* ≠ *академік*, *Akademiker* = *людина з вищої освіти* [118].

2. **проста альтернативна заміна** – лексичні одиниці аналогічні за їхньою структурою. Значення однієї лексичної одиниці ВМ передається декількома одиницями ЦМ та навпаки (рис 2.4).

Такий тип відповідників зустрічається рідко, і вибір еквівалента ЦМ не становить особливої проблеми. Л. К. Латишев та інші дослідники зазначають, що для перекладу відповідників цього типу застосовується також *конкретизація* (замість одиниці з широкою семантикою обирається одиниця з вузькою семантикою) або *генералізація* (одиниця з вузьким значенням перекладається одиницею з широким значенням) [80, с. 105-106; 102, с. 41-44; 118, с. 39; та інші].

Наприклад:

Verordnung f.

постанова розпорядження наказ регламент

Рис 2.4 Проста альтернативна заміна

3. *складна підстановка з диференціацією значення* [68, с. 100] або *складна альтернативна підстановка* [118, с. 47] – найбільш поширений тип системних відповідників, коли значення одиниці ВМ перетинається зі значеннями кількох одиниць цільової мови, проте не завжди передає його повністю [68, с. 99], тому перекладач повинен з'ясувати (інваріантне) значення вихідної одиниці та запропонувати її *контекстуально-семантичний відповідник* з урахуванням дефініцій тлумачних словників, контекстів та норм цільової мови (рис 2.5).

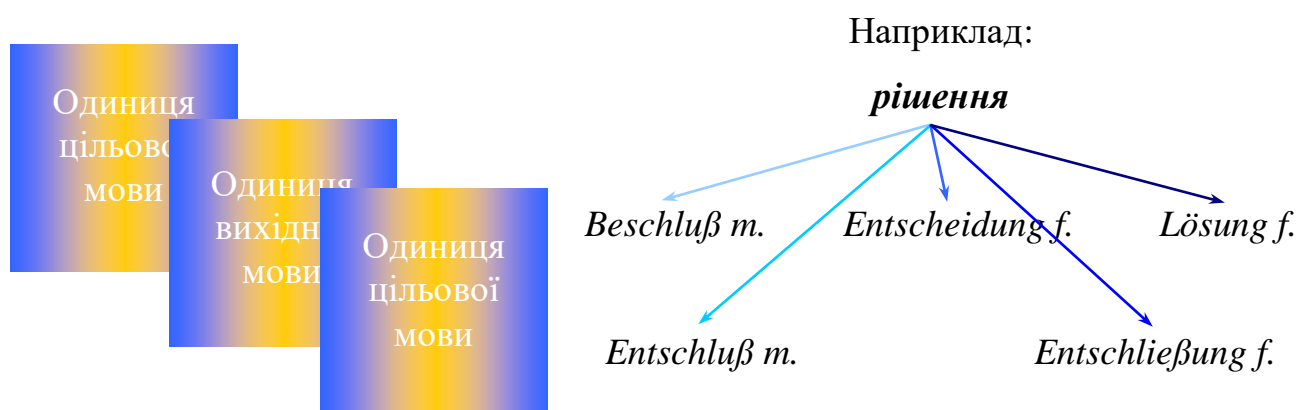

Рис 2.5 Складна підстановка з диференціацією значення або складна альтернативна підстановка

4. *Лексично неадекватний перекладацький відповідник* [68, с. 101] / *лексично неадекватний функціональний еквівалент* [118, с. 47] – одиниці ВМ та ЦМ навіть частково не збігаються за своїми значеннями, проте вважаються перекла-

дацькими відповідниками за їхніми прагматичними функціями. У фаховому перекладі цей тип відповідників має місце, коли «стандартне мовне формулювання ВМ замінюється функціонально-тотожним стандартним формулюванням цільової мови» [118, с. 47]. Функціональні відповідники представлені лексичними одиницями з різною семантикою, проте в робочих мовах вони виконують ідентичні функції (рис 2.6).

Наприклад:

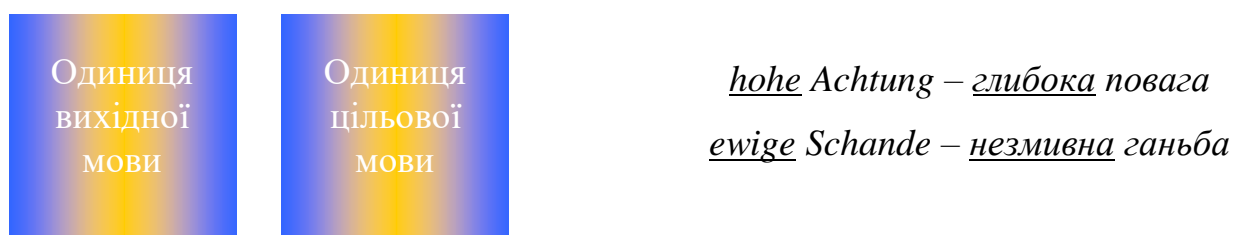
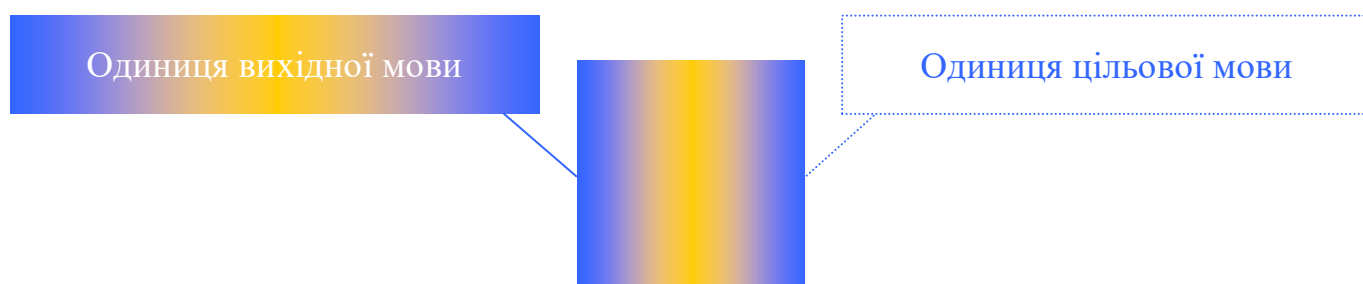

Рис 2.6 Лексично неадекватний перекладацький відповідник / лексично неадекватний функціональний еквівалент

5. **Відсутність лексичного відповідника** в системі цільової мови – в перекладознавстві називається *безеквівалентністю*. Це означає, що вихідна одиниця не має готового відповідника в лексичній системі ЦМ, і перекладач повинен самостійно заповнити наявну лакуну, при цьому він послуговується спеціальними способами перекладу безеквівалентної лексики (рис 2.7).

Наприклад:

acquis communautaire – *gemeinschaftlicher Besitzstand* – *правовий доробок Спільноти, Законодавство ЄС*

Europol – *Європол*

f. Unionsbürgerschaft – *громадянство Союзу*

f. Beitrittspartnerschaft – *партнерство заради вступу*

Рис 2.7 Відсутність лексичного відповідника

Таким чином, в основу більшості класифікацій *системних відповідників* покладені такі прийоми перекладу, як *підстановки* і *трансформації*. *Безеквівалентну лексику* сучасні дослідники часто вивчають окремо і, на відміну від О. Каде (4 тип), В. Коллера (5 тип) та Л. К. Латишева, не відносять її до групи *нульових відповідників* [32]. Відомий перекладознавець Ж.-Р. де Гроот – практик і теоретик юридичного перекладу, активний дослідник проблематики перекладу юридичної термінології, пропонує називати їх «*deskриптивними еквівалентами*» [212, с. 222-240] через те, що перекладач змушений заповнювати термінологічні лакуни описовим або пояснювальним перекладом. У цьому контексті слід підкреслити, що під час перекладу юридичних термінів, за Ж. Р. де Гроотом, *повна еквівалентність* має місце, якщо а.) галузі права, в яких здійснюється переклад, хоча б частково уніфіковані або гармонізовані у вихідній та цільовій правових системах (наприклад, в ЄС) і, відповідно, у задіяних юридичних мовах; б.) поняття з однієї правової системи запозичується в іншу в результаті рецепції права. В усіх інших випадках повна еквівалентність понять ВМ та ЦМ є, радше за все, винятком.

Проблему перекладу безеквівалентної лексики дослідники вирішують по-різному, але в основі більшості підходів покладені загальноприйняті *способи перекладу* безеквівалентної лексики, серед яких виділяють: транскодоване запозичення (транслітерація / транскрипція), калькування (дослівний переклад), наближений (аналоговий) та описовий (пояснювальний) переклад. Кожен із зазначених способів перекладу має свої переваги і недоліки, проте у перекладі юридичних термінів правового євролекту перекладач повинен надавати перевагу питомим відповідникам з міжмовно-гармонізованими значеннями й утримуватися від використання невмотивованих запозичень.

Висновки до Розділу 2

1. Нові напрями досліджень діалогу мови та права, зумовлені процесами європейської інтеграції та правничої гармонізації в Європейському Союзі, сприяли появі молоді міждисциплінарної галузі – «євролінгвістики». Європеїзація юридич-

них мов та правничих понять віддзеркалюється, в першу чергу, в мові ЗА ЄС, релевантні ознаки якої дозволяють визнати її окремою фаховою мовою і позначити терміном «*правовий євролект*».

2. Гетерогенність європейської правової спільноти, філософсько-правові розбіжності національних правових систем держав-членів ЄС, їхні культурологічні відмінності, політика багатомовності ЄС, величезні обсяги перекладу ЗА ЄС тощо призводять до негативних наслідків інтерференції, зокрема контамінації європейської правничої мови невмотивованими термінами та поняттями з англійської та французької мов, які ускладнюють і без того тернистий шлях перекладу юридичних текстів.

3. Ядром правничої мови є її лексико-семантичний фонд. Найменшою одиницею фахової мови слугує термін, правничої мови, відповідно – юридичний термін – основна мікроодиниця та ключ до розуміння й перекладу юридичних текстів, а юридична термінологія – основний і найбільш інформативний пласт лексики, яка виражає систему правових понять і забезпечує потреби спілкування у сфері юридичної науки та практики. Внутрішня узгодженість юридичної термінології зумовлена її приналежністю до відповідної термінологічної системи, що сприяє точному і виразному формулюванню правових розпоряджень, досягненню максимальної лаконічності юридичного тексту. Стрижневою ознакою юридичної термінології, в якій закована історія, культура і релігія народу, є приналежність до певної національної правової системи та правової сім'ї.

4. Лексичний склад ЗА ЄС у ВМ та ЦМ гетерогенний і представлений інтрагалузевими, екстрагалузевими, загальнонауковими, міжгалузевими та загальнотехнічними термінами, номенклатурними одиницями та загальноживаною лексикою.

5. Активні процеси інтернаціоналізації європейського права віддзеркалюється у термінологічному складі ЗА ЄС, про що свідчить тенденція запозичення термінологічних одиниць мов-продуцентів наднаціональної правової системи. Поповненню терміносистеми правового євролекту сприяють також лексико-семантичні (термінологізація, транстермінологізація, метафоризація, транспозиція) та дериваційні

процеси, а також аббревіація, калькування та власне переклад законодавства ЄС ЦМ.

6. Основою творення термінологічних одиниць ЗА ЄС і в німецькій, і в українській мовах слугують передусім ресурси національного мовного фонду. За словотвірною моделлю в німецькомовних законодавчих актах ЄС переважають складні (багатокомпонентні) терміни-іменники, в той час як українська терміносистема європейського права містить багато віддієслівних термінів-іменників і тяжіє до термінологічних словосполучень. Німецькомовні терміни європейського права, утворені як мінімум з двох або трьох основ, перекладаються українською мовою за допомогою полілексемних термінів. Особливий статус у законодавчих актах ЄС надається термінологічним словосполученням європейської правничої мови. Найбільш вживаною моделлю в німецькій мові виявлено модель іменник + дієслово, лексикографічним відповідником якої слугує в українській мові модель дієслово + іменник. Таким чином, для термінологічного складу ЗА ЄС характерне домінування іменникових форм, що зумовило субстантивний характер терміносистеми європейського права німецької та української мов.

7. Провідною ознакою термінології правового євролекту є тенденція аббревіації – скорочення форми спеціальних термінів та номенклатурних назв, серед яких переважають назви правових суб'єктів, зокрема міжнародних та національних органів, установ, інституцій, організацій, а також назви нормативних документів, міжнародних проєктів, програм тощо. Позитивною ознакою таких скорочень є їхнє гармонізоване використання в терміносистемі європейського права офіційних мов ЄС завдяки їхній транслітерації з мови-продуцента (переважно з англійської мови). Терміносистемі правового євролекту в українській мові притаманна дублетність фахових позначень, оскільки європейське право є відносно новим явищем для україномовної спільноти, його термінологія знаходиться у процесі розвитку і потребує лексичної гармонізації.

8. Пошук системних відповідників має ключове значення для фахового перекладу і становить один з етапів юридичного перекладу. Для адекватного перекладу юридичної термінології важливо враховувати приналежність правничих тер-

мінів та закріплених за ними понять до певної правової системи та правової сім'ї. Такий підхід до перекладу юридичних термінів дозволяє чітко визначити зміст юридичного поняття ВМ і знайти його відповідник у ЦМ та її правовій системі, або, в разі його відсутності, заповнити наявну термінологічну лакуну, послуговуючись способами перекладу безеквівалентної лексики. Особливі труднощі перекладу ЗА ЄС виникають під час відтворення безеквівалентної лексики, зокрема термінів-неологізмів, термінів-реалій та спеціальних аббревіатур правового євролекту, поняття яких наразі відсутні в українській мові через недостатню розробленість терміносистеми європейського права в україномовному просторі, молодий вік нової легіслативної культури та процес її подальшого формування.

РОЗДІЛ 3

ПЕРЕКЛАД ЯК ЧИННИК ЛЕКСИЧНОЇ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ЄС

3.1. Способи перекладу правничих термінів законодавчих актів ЄС

Переклад в Європейському Союзі та за його межами набуває сьогодні особливого статусу у зв'язку з поступовою інтеграцією національних правових систем у європейський правовий простір і актуалізує проблему перекладності термінів-реалій нової легіслативної культури, єдності термінологічно-мовного апарату національних правових систем, лексичної гармонізації термінологічних одиниць ЗА ЄС у різних ЦМ, що сприятиме розробленості та упорядкованості терміносистеми європейського права у різних цільових мовах [57, с. 365-366].

Невід'ємною складовою європейської інтеграції є гармонізація національного права держави-кандидата на вступ до ЄС із законодавством Євросоюзу, що зумовлює численні переклади його джерел. Правильне сприйняття, розуміння, ознайомлення та, врешті-решт, успішність правової гармонізації залежить від якості перекладу вихідної інформації ЦМ [58, с. 155]. Своєю чергою, адекватність перекладу

залежить від застосування стандартизованих та міжнародно-гармонізованих термінологічних відповідників, що забезпечує збереження точності, однозначності ВТ і ЦТ. Як зазначалось у попередніх розділах, європейське право – це відносно молода правова культура, її термінологічна система перебуває у стадії формування та інтенсивно поповнюється новими термінами й поняттями. В контексті багатомовної політики ЄС переклад є одним із основних шляхів поповнення терміносистеми європейського права. Це ускладнює роботу перекладачів, оскільки вони змушені самотійно відшукувати термінологічні відповідники, розбудовувати нову терміносистему і заповнювати термінологічні лакуни [17], користуючись додатковими фаховими джерелами [201; 308], консультуючись із фахівцями-правниками, іншими перекладачами, термінологами тощо. При цьому перекладач повинен враховувати цілий ряд вимог, яким мають відповідати нові терміни. Оскільки, як зазначає Е. Ф. Скороходько, термін, створений перекладачем, стає фактом рідної мови і в подальшому продовжує існувати незалежно від перекладача. Отже, переклад безеквівалентних лексичних одиниць та творення нових термінів є великою відповідальністю [110, с. 79].

Дослідження способів перекладу правничих термінів є одним з найважливіших напрямів сучасного термінознавства, вважається складовою фахового перекладу і становить «цікаву перспективу для міждисциплінарних розвідок за межами лінгвістики» [162, с. 13]. Переклад термінів права суттєво відрізняється від перекладу термінів інших фахових сфер. У перекладі правничих термінів перекладач спочатку аналізує поняття вихідного права, яке необхідно перекласти, після чого намагається знайти поняття з таким самим значенням у цільовій правовій системі. Навіть якщо відповідне поняття в мові перекладу відсутнє, перекладач повинен передати максимально точно його значення засобами цільової мови, послуговуючись необхідними способами перекладу. Таким чином, перекладач у галузі права одночасно мусить здійснювати порівняльний аналіз правових систем ВМ та ЦМ, адже переклад відбувається не на рівні окремих виразів, термінів чи слів підмови права, а на

рівні понять правових систем із урахуванням їхньої національної специфіки, культури, способу мислення тощо.

Якщо за підрахунками Р. Арнтца [159, с. 12-14], у фаховому перекладі пошук термінологічних відповідників потребує великої витрати часу, становлячи 75% робочого часу перекладача, то пошук перекладацького відповідника правничих термінів може вимагати ще більше часу, особливо для перекладачів-початківців або навіть для досвідчених перекладачів у разі перекладу юридичних текстів різних правових культур.

Останнім часом дослідники особливо активно обговорюють випадки відсутності еквівалентності між правничими поняттями. У цьому контексті слушно згадати слова В. Вінтера, за яким «... передача денотативного значення може взагалі стати неможливою, зокрема у випадках, коли обсяг взаємного культурного перекриття обох специфічних правових систем невеликий або його немає взагалі» [139, с. 21]. У такому випадку йдеться про нульову еквівалентність і перекладач має справу з перекладом безеквівалентної лексики.

Ж. Р. де Гроот пропонує розв'язувати проблему перекладу безеквівалентних правничих термінів таким чином:

1. не перекладати, а запозичити лексичну одиницю ВМ у ЦМ → *транслітерація / транскрипція*;
2. передати поняття вихідної правничої системи за допомогою дослівного перекладу в дужках або пояснити поняття у виносці → *запозичення або калька*;
3. описати поняття → *дескриптивний еквівалент*;
4. запропонувати неологізм та пояснити відповідне поняття → *неологізм* [214, с. 233].

Концепції інших авторів щодо способів перекладу термінологічної лексики дещо схожі. Узагальнюючи підходи зарубіжних та вітчизняних дослідників, пропонуємо виділити такі способи перекладу правничих термінів:

1. **транскодоване запозичення** (транслітерація [7, с. 96-98; 53, с. 170; 68, с. 104-105; 102, с. 29; 118, с. 56; 128, с. 159, 168-169], транскрипція [7, с. 96-98; 102, с. 29], фонологічна трансляція [102, с. 11; 139, с. 21] тощо);
2. **калькування** [7, с. 99; 68, с. 105; 102, с. 159; 118, с. 56], дослівний переклад [42, с. 25];
3. **аналогова заміна або наближений переклад** [7, с. 101; 68, с. 106; 128, с. 160-165], контекстуальна заміна [42, с. 26], адаптація [139, с. 21], аналог [102], семантичний аналог [7, с. 101] тощо;
4. **описово-пояснювальний переклад** (дескриптивний еквівалент [215, с. 208] або переклад-інтерпретація, пояснювальний / описовий переклад [7, с. 101; 68, с. 104-105; 32, с. 45-49], лексична експансія [160, с. 241], описове заміщення, примітки перекладача, трансляційні куплети і триплети [139, с. 21-24] та ін.).

Зважаючи на те, що багато дослідників не проводять чіткої диференціації способів графічної та фонетичної передачі безеквівалентної лексики і використовують для їх позначення традиційний термін «транслітерація» [53, с. 170; 68, с. 104-105; 118, с. 56; 128, с. 159; 168-169], або застосовують обидва терміни паралельно «транскрипція / транслітерація» [55, с. 182-185], ми досліджуємо їх разом як складові процесу запозичення і, слідом за В. І. Карабаном, який позначає цей спосіб перекладу «транскодуванням», називаємо **транскодованим запозиченням**. Пропонуємо розрізняти три види *транскодованих запозичень*. Під ними ми розуміємо спосіб так званого «*неперекладеного*» запозичення графічної форми вихідної лексичної одиниці → (1) **транслітерування** – слово ВМ передається по літерах, наприклад: *Akt* m. – акт, *Bürger* m. – бюргер, *Statut* n. – статут, *Kanzler* m. – канцлер, *Parlament* n. – парламент; та звукової форми → (2) **транскрибування** – літерами мови перекладу передається звукова форма слова ВМ: *Euroland* (англ.) – *Euroland* (фр.) – *Euroland* n. (нім.) [173] – *Євроленд* (укр.); (3) **адаптивне транскодування** має місце, коли вихідне слово/ термін або термінологічне словосполучення дещо адаптується до фоне-

тичних та/ або граматичних норм ЦМ наприклад: *Konvergenz* (нім.) – *convergence* (фр.) – *la convergence* (фр.) – *конвергенція* (укр.); *integratio* (лат.) – *Integration* f. (нім.) – *інтеграція* (укр.); *la politique* (фр.) – *Politik* f. (нім.) – *політика* (укр.), *Kyoto-Protokoll* (нім.) – *Кіотський протокол* (укр.); *Luxemburger Kompromiss* (нім.) – *Люксембурзький компроміс* (укр.); *Lissabon-Strategie* (нім.) [205] – *Ліссабонська стратегія* (укр.) тощо.

Цей спосіб перекладу застосовується переважно для перекладу термінів-інтернаціоналізмів, неологізмів, деяких термінів-скорочень та метафоричних термінів, а також термінів-акронімів і термінів з компонентами антропонімами, топонімами, які в рамках пропонованого дослідження представлені здебільшого складними інтрагалузевими та міжгалузевими термінами європейського права, загальнонауковими й технічними термінами і позначають установи, інституції, реалії ЄС тощо, наприклад: f. *Komitologie* (нім.) – *comitologie* (англ.) – *комітологія* (укр.); f. *Kommission* (нім.) – *Commission* (англ.) – *Комісія* (укр.); *FIDE* (англ., нім., фр.) – *ФІДЕ* (укр.); *GATT* (нім.) – *ГАТТ* (укр.); *FATF* (нім.) – *ФАТФ* (укр.); *acquis Schengen* (фр.) – *Шенгенський договір* (укр.); *Vertrag von Amsterdam* (нім.) – *Амстердамський договір* (укр.), *Vertrag von Nizza* (нім.) – *Ніццький договір* (укр.), *Vertrag von Maastricht* (нім.) – *Маастрихтський договір* (укр.), *Vertrag von Rom* (нім.) – *Римський договір* (укр.); *Vereinbarungen von Arusha* (нім.) – *Arusha agreements* (англ.) – *Аруські угоди* (укр.); *Schuman Plan* (нім.) – *план Шумана* (укр.) [335] та ін.

Отримана в результаті транскодованого запозичення лексична одиниця вимовляється, переважно, за правилами ВМ і з урахуванням норм ЦМ, а неологізми та невідомі реципієнтам ЦМ терміни-реалії, зазвичай, супроводжуються дослівним перекладом, який подається в дужках [39, с. 22] чи лапках, та «коментованим» перекладом [143, с. 4] (поясненням вихідного терміна у дужках, або у примітці перекладача), наприклад: n. *Amtsgericht*– *амтсгеріхт* (*суд загальної юрисдикції першої ін-*

станції, у компетенцію якого входить розгляд всіх цивільно-правових та майнових спорів, ціна позову яких не перевищує 5000 Євро) [216; 336]. Перевагою такого пояснення є максимальна інформативність вихідного поняття для реципієнтів перекладу, проте недоліком – громіздкість, що суперечить вимогам до термінів.

Передумовою використання транскодованого запозичення у відтворенні термінів правового євролекту є відсутність у ЦМ та правовій культурі відповідного поняття і відповідного перекладного еквівалента. Якщо перекладач не може підібрати вихідному поняттю, правовій категорії чи інституту ВМ адекватну термінологічну заміну в ЦМ, то транскодоване запозичення поняття ВМ виправдане лише за умов прозорості, зрозумілості, інформативності, однозначності нового терміна в ЦМ для реципієнтів перекладу, а також за умов його відповідності до норм ЦМ і вмотивованості.

Українські фахівці виступають проти засилля іншомовної лексики в галузях права, оскільки запозичення можуть призвести до небезпечного творення цілої низки зайвих іншомовних термінів, і наголошують, що:

1. запозичення виправдані і корисні, коли їх не можна замінити словами рідної мови і коли вони вже стійко закріпилися в мові;
2. запозичення припустимі в умовах певного контексту через їхню стислість у порівнянні з відповідними синонімічними засобами рідної мови, завдяки чому текст стає компактнішим, або в силу необхідності синонімічної варіантності;
3. запозичення непотрібні, зайві, ведуть до ускладнення змісту, якщо існують терміни рідної мови, які мають абсолютно рівноцінне значення, означають одне й те саме поняття [35, с. 115].

На жаль, сьогодні, незважаючи на постійні заходи щодо вдосконалення української фахової мови, зокрема юридичної термінології, на розквіт словникарства, спостерігається надмірне вживання чужомовних термінів, які часто витісняють питоми українські термінологічні одиниці з обігу термінології законодавства [18]. Український дослідник Н. С. Трач пояснює надмірні запозичення в українській мові

багатолітнім періодом бездержавності [124]. І якщо активне вживання русизмів ще можна зрозуміти, оскільки це наслідок історичних процесів, стимульованих у радянській період, то тенденцію сьогодення щодо запозичення іншомовних правничих термінів з англійської та французької мов, у той час, коли в українській правничій мові існують власні термінологічні еквіваленти, пояснити важко [16, с. 145-146]. Так, наприклад, німецькомовний термін європейського права *das Bewerberland* [204] перекладається українською мовою шляхом калькування як *країна-претендент*, *країна-заявник* або *країна-кандидат* (на вступ до ЄС), проте в словнику термінології європейського права знаходимо невмотивоване запозичення з англійської мови: *країна-аплікант*, *країна-аплікантка*, *країна-заявниця* [2, с. 18]. Той самий словник перекладає німецький термін *die Einrichtung*, відповідник якого в українській мові: *установа*, *заклад*, *інституція* [143; 144]; як *орган*, що є знову калькою англійського терміна *body* [2, с. 23]. Німецький термін *Schaffung des Wissens* (дослівний переклад – *формування знань*) не може перекладатися як *продукування знань* [2, с. 124], адже це не виправдане запозичення термінологічного сполучення *production of knowledge* з англійської мови [18]. Термін (нім.) *Beseitigung der Armut* слід перекладати українською мовою як *подолання бідності*, а не *викорінювання злиденності* [2, с. 59], що є знову невмотивованою калькою з англійської мови від *eradication of poverty* [205]; *enge Zusammenarbeit* – *тісна співпраця*, а не *близька співпраця* [2, с. 28] від англійської *close cooperation* [205]. Буквальний переклад з англійської мови характерний також для терміна *abuse of dominant position* як *зловживання домінантним становищем* / *зловживання домінівним становищем* [2, с. 11]. Пропонований переклад українською мовою не можна вважати достатньо вмотивованим, адже у ЦМ існує повний питомий відповідник – *зловживання панівним становищем* тощо. Через запозичення з англійської мови в українську терміносистему європейського права потрапило чимало інших хибних термінів, запозичення яких можна було уникнути, якби перекладачі враховували норми української мови і керувалися правилом

міжнародного прототипу, коли за основу обираються терміни трьох мов-продуцентів, у нашому випадку: з англійської, французької та німецької.

С. Шарчевич також звертає увагу на те, що сьогодні у перекладі юридичних текстів ЄС особливо часто місце має запозичення термінів-неологізмів з англійської мови. Дослідниця наголошує, що правничі терміни краще перекладати за допомогою калькування [282, с. 259].

На думку В. І. Карабана, транскодування термінів відбувається в тих випадках, коли «термін у мові перекладу складається з міжнародних терміноелементів латинського або давньогрецького походження» [42, с. 22]. Особливо чітко це простежується у транскодованих запозиченнях термінів із римського права, адже основи юриспруденції сягають Стародавнього Риму, і тому значна частина правничих термінів має латинське походження, наприклад: *legitimus* (лат.) – *легітимація* (укр.) – *Legitimation* f. (нім.); *votum* (лат.) – *вотум* (укр.) – *Votum* n. (нім.). З плином часу в юридичній термінології найвиразніше виявлявся вплив насамперед класичних мов – *грецької*: *politia* (гр.) – *поліція* (укр.) *Polizei* f. (нім.); та *латини*: *veto* (лат.) – *das Veto* (нім.) – *вето* (укр.); *de-facto* (лат.) – *де-факто*, *фактичне визнання* (укр.); *Jurisdiktion* f. (нім.) – *юрисдикція* (укр.); *Jurist* m. (нім.) – *юрист* (укр.), *Causa* (лат) – *Causa* f. (нім.) – *причина, доказ, аргумент, підстава* (укр.). Звідси (лат. – укр.): *Jus causa* – *законна причина*, *ad acta* – *до справи*, *in nomine* – *від імені*, *Jus gentium* – *міжнародне право*, *Jus publicum* – *публічне право*. Також виявляється вплив романських мов – *французької* (фр. – укр. – нім.): *arbitrage* – *арбітраж* – *Arbitrage* f., *chantage* – *шантаж* – *Chantage* f., *Premier ministre* – *прем'єр-міністр* – *Premierminister* m., *Garant* – *Гарант* – *Garant* m.; та *італійської* (іт. – укр. – нім.): *Mafia* – *Мафія* – *Mafia* f., *banca* – *банк* – *Bank* f., *contrabbando* – *контрабанда* – *Konterbande* f., а також германських – *англійської*: *Amtsdelikt* n. – *посадовий злочин*; *Drogenhandel* m. – *протизаконна торгівля наркотиками*, *Consulting* – *консалтинг* [144-155] тощо.

З німецької мови в українську також було запозичено чимало правничих тер-

мінів, які, своєю чергою, потрапили в німецьку мову як запозичення з латинської чи давньогрецької мов. Таким чином, у юридичному перекладі німецька мова виконувала раніше [13; 105] і продовжує виконувати сьогодні роль посередника, про що свідчать переклади термінів європейського права українською мовою. Німецькомовні терміни перекладаються українською мовою переважно за допомогою калькування: *Convention on the future of Europe* (European Convention) (англ.) – *Konvent zur Zukunft der Europäischen Union* (нім.) – *Конвент щодо майбутнього Європи* (укр.) [205] → транскодоване запозичення з німецької мови; *m. Rechnungshof* (нім.) – *Рахункова Палата* (укр.) → калькування з німецької мови [205], проте в офіційних перекладах знову зустрічаємо хибне запозичення з англійської мови *Палата аудиторів* [346, с. 29] від *Court of Auditors* (англ.) [346, с. 34].

У рамках європейського права транскодовані запозичення з'являються переважно з англійської та французької мов, оскільки, незважаючи на політику багатомовності, перші версії ЗА ЄС та інших офіційних текстів ЄС укладаються саме цими мовами. У досліджуваному корпусі текстів переклад термінів європейського права за допомогою *транскодованих запозичень* становив 35,3%, з яких у 12% випадків паралельно застосовувався описово-пояснювальний переклад, або примітка перекладача. У перекладі іншими робочими мовами ЄС транскодовані запозичення із зазначених мов з'являються в офіційних версіях відповідних текстів, а також у подальших перекладах неофіційними мовами ЄС. Так, в українських перекладах зустрічається термін *Регламент* [346, с. 29] та похідні від нього *Регламент «Брюссель I»*, *Регламент «Брюссель II»* тощо, запозичені з французької мови від *Règlement Bruxelles I* (фр.). Цікаво, що в німецькій мові його термінологічним відповідником слугує термін *Brüssel-I-Verordnung*, де компонент *Verordnung* є міжгалузевим терміном і перекладається українською мовою як *1. постанова; 2. адміністративне розпорядження; 3. припис; 4. наказ* [143; с. 283], якщо перекладач має справу з текстами будь-яких інших підмов права. Якщо йдеться про переклад законодавства ЄС,

термін *Verordnung* [346, с. 34] слід перекладати українською мовою його частковим термінологічним відповідником: *регламент*. Варто зазначити, що термін *n. Reglement* (запозичення з фр.) також існує в німецькій мові, проте у дещо іншому значенні (статут, правила внутрішнього розпорядку фірми [143]), і дуже обмежено застосовується в юридичній мові – переважно у підмові корпоративного права. Це свідчить про те, що німці надають перевагу питомим термінологічним одиницям рідного мовного фонду та закріпленими за ними правовими категоріями і концептами національної правової системи.

Дослідниця О. А. Шаблій, так само як і Ж. Р. де Гроот та С. Шарчевич, розрізняє *транскрипцію* та *запозичення-кальку* і зазначає, що ці два «методи перекладу термінів зорієнтовані на ВМ та використовуються переважно у перекладі нових понять для правової культури адресата перекладу» [139, с. 21].

Таким чином, наступний спосіб перекладу правничих термінів – *калькування* (дослівний або буквальний переклад). Особливість цього способу перекладу полягає в тому, що складові частини лексичної одиниці ВМ (морфемі слова, безеквівалентного терміна, терміносполучення, компоненти складного слова) замінюють їхніми словниковими відповідниками в ЦМ [7, с. 99; 32, с. 39; 55, с. 186; 68, с. 104-105; 102, с. 159; 118, с. 56], наприклад: *n. Grünbuch* – зелена книга, *das sekundäre Unionsrecht* – вторинне право ЄС, *m. Gesetzgebungsakt* – законодавчий акт, *n. Kollegialorgan* – колегіальний орган, *m. Binnenmarkt* – внутрішній ринок, *n. Gerichtsverfahren* – судовий процес, *f. Visapolitik* – візова політика, *m. Durchführungsrechtsakt* – виконавчий акт [2; 204; 295; 324; 346] тощо.

Калькування правничих термінів може бути *повним* або *частковим*, часто супроводжується елементами транскрипції або транслітерації, поєднується з трансформацією складових композит. Тому для позначення цього способу перекладу дослідники також використовують терміни: *напівкалька*, *контамінований переклад*, *змішаний / гібридний переклад* «*hybride Lehnübersetzung*» [32, с. 40]. **Часткове калькування** відбувається у перекладі таких термінів: *Innenpolitik f.* – внутрішня політика,

Regierungskonferenz f. – урядова конференція, *Hauptakt m.* – головний акт, *zivilrechtlich* – цивільно-правовий тощо, а також у перекладі складних термінів, компонентами яких виступають географічні назви, наприклад: *Petersberger Aufgaben* – Петерсберзькі завдання, *Petersberger Erklärung* – Петерсберзька заява тощо. Як приклади **повного калькування** можна навести такі: *Amtsblatt n.* – Офіційний вісник, *Ausschuss der Ständigen Vertreter* (нім.) – Комітет постійних представників (укр.); Pl. *Handelshemmnisse* (нім.) – торговельні перешкоди тощо [2; 352-357; 204, с. 147].

Процес калькування супроводжується формально-структурними перетвореннями («трансформаціями»), які визначаються нормами ЦМ. Результати нашого дослідження дозволяють стверджувати, що переклад термінів європейського права за допомогою калькування дуже поширений (40%) і особливо часто застосовується у перекладі з німецької мови українською, при цьому українські терміни відзначаються прозорою семантикою і вмотивованістю на відміну від термінів-кальок з англійської та французької мов.

Аналогова заміна – це спосіб перекладу правничих термінів з подібними (або аналогічними) денотатами у ВМ та ЦМ. Адаптувати вихідну правову реалію у ЦМ і розкрити її суть для реципієнта перекладу вдається за допомогою певного «національно-культурного еквівалента, який, хоч і не зовсім збігається з вихідним поняттям, але має з ним значну семантичну подібність» [138, с. 21], або виконує схожу функцію у ЦМ. Перевагою такого способу перекладу юридичної термінології є її зрозумілість, адже реципієнт має справу з відомим йому поняттям або явищем. Проте недоліком зближення понять правничого терміна ВМ з приблизним відповідником ЦМ є, як зазначає Л. К. Латишев, ризик «національно-культурної асиміляції» правових систем, що вважається неприпустимим явищем для юридичного перекладу. Адаптація або аналогова заміна є виправданою лише для передачі екстрафахової інформації, тобто для ознайомлення з нею реципієнтів-непрофесіоналів [138, с. 22], наприклад: *Верховна Рада* – *der Oberste Rat, die Oberste Rada, f. Verordnung* – регламент

(фахова мова європейського права), *Rechtsakt ohne Gesetzescharakter* – незаконодавчий акт ЄС тощо. Для перекладу термінів європейського права аналогова заміна є дуже небезпечним способом перекладу, оскільки, якщо кожна з 27 держав-членів ЄС та країн-претендентів на вступ замінюватиме у процесі перекладу реалію права ЄС відповідником національного права, то поняття вихідної реалії, врешті-решт, буде втрачене. Проте аналогові заміни вихідних термінів зустрічаються в офіційних перекладах ЗА ЄС і становили 2% від загальної кількості досліджуваних термінологічних одиниць. Враховуючи політику багатомовності ЄС та гарантії національної ідентичності, на думку представників Європейських інституцій, у перекладі законодавства ЄС слід уникати аналогових відповідників з національних юридичних терміносистем держав-членів ЄС і послуговуватись узгодженими поняттями та гармонізованими термінами саме європейського права. Лише так вдасться уникнути полісемії та омонімії термінології у ЦМ та ВМ і не наразитися на «псевдодрузів перекладача».

Описово-пояснювальний переклад дозволяє за допомогою розгорнутого опису максимально точно розкрити значення вихідного поняття, пояснюючи реципієнту транслята ЦМ безеквівалентні терміни, реалії та іншу культурно-специфічну юридичну лексику. Вище ми вже показували на прикладах, що такі способи перекладу термінів як транскодоване запозичення та калькування не розкривають значення нових понять і потребують розгорнутого тлумачення, що становить суттєву перевагу описово-пояснювального перекладу, наприклад: *Weißbuch n.* – **Біла книга** (повідомлення Комісії про наміри майбутньої політики та дії ЄС у конкретній галузі); *Barcelona-Prozess* – **Барселонський процес** (політика партнерства ЄС з середземноморськими країнами); *Agenda 2000* – **Порядок денний 2000** (Програма дій щодо подальшого розвитку ЄС, розширення та реформування спільних політик у галузі сільського господарства, регіональної політики та політики довкілля на період з 2000 до 2006 року); *Quaestors* (англ.) – **Pl. Quästoren** (нім.) – **квестори** (н'ять

депутатів Європейського Парламенту, які виконують особливі адміністративні та фінансові функції); f. *Verwerfungspflicht* – обов'язок відхилення (Такі поняття як *обов'язок відхилення* та *право відхилення* → н. *Verwerfungsrecht*, вживають органи управління Німеччини при застосуванні права ЄС у разі виникнення суперечностей між національним правом та правом ЄС. За таких умов перевага віддається правовим нормам ЄС, а відповідні національні норми не застосовуються, тобто відхиляються) [143, с. 302] тощо.

На думку дослідників, такий спосіб передачі безеквівалентної лексики є найбільш інформативним, проте фактично є не перекладом, а поясненням перекладача, тому іноді позначається терміном «інтерпретаційний переклад» [70]. Оскільки дескриптивний еквівалент здійснює *пояснювальну функцію* під позначкою «*примітка перекладача*» та *описову функцію*, коли в тексті за допомогою розгорнутих словосполучень чи речень описується вихідна реалія, то виправданим і зрозумілим буде в цьому контексті визначення: описово-пояснювальний переклад. Наприклад, термін-реалія ЄС *acquis communautaire* (фр.) існує сьогодні внаслідок його запозичення в усіх офіційних і навіть неофіційних мовах ЄС, причому в юридичних текстах ЄС її майже не перекладають ЦМ і друкують курсивом [318; 323-327]. Виключення становлять лише деякі мови, зокрема, у німецькій мові повним відповідником цьому поняттю є термінологічна сполука *gemeinschaftlicher Besitzstand* – *правовий доробок Спільноти*, проте у німецькомовних текстах вживають як німецький, так і французький терміни [337; 243; 244]. В іспанській мові європейського права теж існує повний відповідник – *acervo comunitario* [336]. В італійській практиці використовують частковий відповідник – *acquis comunitario* (збереження французького терміна *acquis* та додавання італійського прикметника) [2; 106; 113; 335]. В українській мові термін *acquis communautaire* вживається в офіційних перекладах законодавства ЄС без перекладу чи пояснення [318, 325]. Мабуть, українські фахівці вважають, що український відповідник не повністю розкриває зміст вихідного поняття, з чим ми

не можемо погодитися [16, с. 146]. На нашу думку, в офіційних перекладах українською мовою варто було робити «примітку перекладача» – *під поняттям «acquis communautaire» розуміють усі чинні нормативно-правові приписи, законодавчі акти та законоположення, які утворюють законодавство Європейського Союзу та право ЄС і є обов'язковими для всіх держав-членів ЄС*. Втім сьогодні французький термін вже закоренився в українській терміносистемі європейського права і не становить проблему для правників.

Відтворення безеквівалентних термінів шляхом пояснення є найкращим способом заповнення термінологічних лакун, проте через громіздкість він використовується переважно лише за першого згадування правничого терміна-реалії ВМ, яка, з метою мовної економії та відповідно до вимог до термінів, потім перекладається калькуванням або запозиченням. Наприклад термін *approximation of laws* (англ.) – *Angeleichung der Rechtsvorschriften* (нім.) – *зближення законодавств* (укр.) [2, с. 19] → калька з німецької мови, проте поширеним серед українських правників сьогодні є також транскодоване запозичення з англійської мови – *апроксимація* [116, с. 18] (*процес скасування небажаних відмінностей у національних нормативно-правових актах з метою наближення законодавства держави-кандидата до норм європейського права, що становить важливу передумову для вступу в ЄС і створення спільного ринку тощо*) → описово-пояснювальний переклад. Те ж саме стосується й інших термінів, наприклад, переклад метафоричного терміна «*variable geometry*» *Europe* (англ.) німецькою мовою – *Europa «mit variabler Geometrie»* та українською – *Європа «змінної геометрії»* (калькування) потребує обов'язкового пояснення, адже вихідне поняття залишається у ЦМ незрозумілим – термін *Європа «змінної геометрії»* означає поступовий процес європейської інтеграції держав-членів ЄС, для якого характерний поділ держав на регіони за рівнем їх інтеграційного розвитку [205].

Іншим цікавим прикладом перекладу вважаємо термін-реалію ЄС *Europe à la carte* [205], запозичений в терміносистему європейського права з французької ресто-

ранної мови та культури (від французького терміна *à la carte* – можливість відвідувача ресторану замовляти страви на вибір, не прив'язуючись до меню ресторану), який в контексті ЄС означає право держав-кандидатів на вступ до ЄС обирати на пряму інтеграції за власним розсудом. Очевидно, що метафоричний термін правового євролекту *Europe à la carte* – Європа «на вибір» потребує паралельно з калькованим перекладом пояснення – «модель європейської інтеграції, за якою держави самі обирають, чи брати участь у певній конкретній інтеграційній ініціативі, чи ні» [116, с. 25]. Метафоричний термін європейського права *Troika* f. (нім.) також вимагає описово-пояснювального перекладу – *Трійка* (згідно з Амстердамською угодою термін *Трійка* вживають на позначення складу головуючих в Раді – представника держави-члена ЄС, яка зараз головує, представника країни наступного головування, а також Генерального секретаря Ради, як найвищого Представника ЄС у справах спільної зовнішньої політики та політики безпеки) [29, с. 224; 116, с. 73]. Описово-пояснювальний переклад притаманний також для перекладу номенклатурних одиниць: «*i2010*» – (*Initiative 2010* – Ініціатива 2010) – заходи Європейської Комісії щодо сприяння розвитку та застосування інформаційно-комунікативних технологій з метою створення інформаційного суспільства до 2010 року, а також «*eEurope*» – заходи ЄС, закріплені Ліссабонською стратегією, в якій Європейський Союз задекларував прагнення створити найкращі у світі умови для інформаційного суспільства [205].

Результати пропонованого дослідження доводять, що для адекватного відтворення юридичних термінів правового євролекту характерний описово-пояснювальний спосіб перекладу. У перекладі правничих термінів європейського права українською мовою цей спосіб перекладу трапляється у 22,7% випадках і є доцільним та ефективним, оскільки вичерпна передача змісту нового поняття, правової категорії тощо має вирішальне значення для юридичного перекладу.

Єдиним суттєвим недоліком описово-пояснювального перекладу є те, що пояснення може бути задовгим або складним, що, звичайно, суперечить вимогам до термі-

нів і ускладнює сприйняття вихідної інформації. Передумовою успішності цього способу перекладу є дотримання таких вимог: точно відтворювати основний зміст позначеного поняття, опис не повинен бути надто довгим, синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

Варто зазначити, що перекладацький аналіз практичного матеріалу з корпусом у 3000 термінологічних одиниць, обраних методом загальної вибірки правничих термінів із ЗА ЄС, дає підстави стверджувати, що третій (адаптація) та четвертий спосіб (описово-пояснювальний переклад) перекладу використовуються, перш за все, у перекладі неологізмів, термінів-реалій та спеціальних абревіатур, які є новими для реципієнтів трансляту. Разом із тим, погоджуємося з позицією В. М. Комісарова, який вважає, що описовий переклад слід використовувати, якщо інші способи перекладу використати неможливо [54, с. 151]. На думку більшості вчених, описово-пояснювальний та аналоговий переклад правничих термінів є найбільш придатними у перекладі понять, які або є *новими* для правової системи реципієнта перекладу, або мають у порівнюваних мовах етимологічно споріднені зовнішні форми, але різне семантичне наповнення [138, с. 21; 315; 316]. Підсумовуючи переваги та недоліки існуючих способів перекладу безеквівалентної термінологічної лексики в контексті юридичного перекладу, варто зазначити, що *транскодоване запозичення* у перекладі термінів правового євролекту запобігає неправильному тлумаченню нових понять і вважається надійним способом перекладу невідомих правових категорій чи інститутів ВМ, термінів-неологізмів та реалій завдяки відтворенню зовнішньої (фонологічної / графічної) форми вихідного поняття, проте може бути зайвим і небезпечним, якщо в ЦМ для позначуваного поняття існує власна лексична одиниця. У перекладі ЗА ЄС ЦМ транскодоване запозичення часто супроводжується поясненням, тобто застосовується в комбінації з описово-пояснювальним перекладом, або приміткою перекладача. Перевагою *описово-пояснювального перекладу* є повне розкриття змісту вихідного поняття, а також те, що наявність дефініції є характерною ознакою законодавчого стилю, проте громіздкість термінологічних одиниць у ЦМ є водночас і недоліком, оскільки суперечить вимогам стислості та чіткості термінів. Досить розповсюдженим способом перекладу термінів правового євролекту вважаємо *кальку-*

вання, яке є виправданим за умов нормативності й умотивованості терміна-кальки. *Наближений переклад (аналогова заміна / адаптація)* – небезпечний та небажаним спосіб у юридичному перекладі, тому частота його застосування у перекладі термінів європейського права в досліджуваному практичному матеріалі мінімальна.

3.2. Лінгвістичні аспекти лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС

3.2.1. Проблематика становлення й визначення поняттєвого апарату: нормалізація, уніфікація, стандартизація та гармонізація правничих термінів і терміносистем

Успішність фахової комунікації у праві залежить від рівня розробленості, упорядкованості та інтернаціоналізації національних юридичних терміносистем ВМ і ЦМ. З іншого боку, інтенсивність обміну інформацією в сучасному правовому просторі загострює наявні проблеми *формування* національної термінології за світовими стандартами, *перекладу* українською мовою запозичених термінів і термінів-неологізмів, *гармонізації* термінологій тощо і, звичайно, становить певний виклик для перекладача. За таких умов, зрозуміло, що постає нагальна потреба *лексичної гармонізації* законодавчих актів ЄС в українській мові та *впорядкування* національної юридичної *терміносистеми*, без яких наближення до єдиної європейської системи права уявляється неможливим [13; 146].

На думку директора Інституту держави і права ім. В. Корецького, ректора Київського університету права, академіка НАН України та Академії правових наук України Ю. С. Шемшученка, «...початковим пунктом гармонізації законодавства України з європейським правом є *уніфікація термінології*, яка використовується в цих двох правових системах. Без цього важко досягти взаєморозуміння у правовій сфері» [95; 145].

На потребах правильного, одноманітного та однозначного вживання української юридичної термінології наголошували ще у 1919 р. академіки О.І. Левицький,

А. Ю. Кримський, Б. О. Кістяківський та правники-практики М. І. Радченко, О. Ф. Хруцький, П. Я. Стебницький, В. М. Ачкасова, О. М. Бутовський та інші члени «Правничої термінологічної комісії при Соціально-Економічному Відділі Української Академії Наук», які працювали над укладанням «Російсько-українського словника правничої мови» [105]. На необхідність удосконалення української юридичної термінології вказували також укладачі «Практичного правничого словника» [104].

Незважаючи на свою стрижневу позицію для сучасної науково-практичної діяльності, проблеми впорядкування української юридичної термінології досліджено недостатньо, про що свідчить відсутність фундаментальних наукових праць даного напрямку. Пояснити такі прогалини в українській науці можна в першу чергу позамовними чинниками, на яких у рамках цього дослідження ми не зупиняємось.

Головною розвідкою ХХ ст., яка вперше більш-менш докладно висвітлює проблеми нормалізації юридичної термінології, є, поза сумнівом, науковий посібник «Язык закона» [90], який з'явився ще за часів Радянського Союзу. Про необхідність уніфікованого вживання юридичної термінології писали також українські й зарубіжні мовознавці та правники: Г. Онуфрієнко, Н. Руколянська, С. Головатий, Ю. Зайцев, І. Усенко, Н. Артикуца, Ю. Прадід, О. Юрчук, Б. Стецюк, С. Кравченко, В. Демченко, І. Кочан, А. Токарська, Г. Їжакевич, О. Копиленко, В. Радецька, З. Тростюк, Л. Чулінда, М. Вербенєц, О. Ушаков, Д. Каримов, В. Савицький, Г. Чернобель, Т. Рахманіна, Р. Арнц, Р. Гоффе, П. Сандріні, С. Шачевич та інші.

Серед ґрунтовних наукових робіт ХХІ ст. з питань *уніфікації юридичної термінології* можна виділити дисертаційні дослідження російської школи, а саме С. К. Магомедова [79] та Л. Ю. Фоміної [130]. Зазначені розвідки є найбільш комплексними науковими роботами з уніфікації сучасної нормативно-правової термінології Російської Федерації і, звичайно, мають ключове значення як для правознавства, так і для термінознавства. Загалом, питання термінологічної стандартизації до-

сліджували такі вітчизняні та іноземні науковці – Д. С. Лотте, В. П. Даниленко, Т. Л. Канделакі, А. В. Крижанівська та Л. А. Симоненка, В. М. Лейчик, І. Н. Волкова, Т. Р. Кияк, Е. Ф. Скороходько, А. С. Д'яков, З. Б. Куделько; О. Вюстер, Г. Будін, Г. Піхт, І. Гонгольд, Г. Фелбер, В. Недобіти, В. Фірман, К. Галінські та інші.

Проте, незважаючи на вагоме значення стандартизації термінів та впорядкування терміносистем фахових галузей як на національному, так і на міжнародному рівнях, у сучасній науці досі не вироблено *єдиного термінологічного апарату* в галузі впорядкування термінології взагалі, та нормативно-правової зокрема [57, с. 363-365]. Аналіз теоретичних джерел дає підстави твердити, що в наукових колах немає єдності щодо позначення процесу *впорядкування термінології* та приведення її у відповідність до певних стандартів, адже дослідники послуговуються різними термінами: «уніфікація», «упорядкування», «вдосконалення», «унормування», «систематизація», «стандартизація», «інтернаціоналізація», «модернізація», «гармонізація» тощо. Так, наприклад, авторський колектив розвідки «Язык закона» використовує у своїй роботі терміни «уніфікація» та «стандартизація» юридичних термінів. Під *уніфікацією* юридичних термінів дослідники розуміють «сукупність усіх прийомів та засобів, усю діяльність з метою досягнення єдності, однозначності юридичної термінології та усунення зайвої синонімії, суперечностей і різночитань у значенні та написанні термінів» [90, с. 133]. У процесі уніфікації відбувається впорядкування юридичної термінології, результатом якого є належним чином оформлена та узгоджена система юридичної термінології. *Стандартизацію* юридичної термінології дослідники визначають як «... санкціонування переліку ... або іншого комплексу уніфікованих юридичних термінів, використання яких дозволяється в нормативних або інших юридичних актах» [90, с. 133]. У розвідці пояснюється необхідність уніфікації юридичної терміносистеми, констатується провідне значення прийомів уніфікації для законодавчої техніки, укладачі надають чимало рекомендацій щодо уні-

фікованого вживання юридичних термінів та уніфікації структури нормативно-правових актів і розглядають *стандартизацію як різновид уніфікації термінів*.

Інша група дослідників (В. П. Даниленко, Л. І. Скворцов, А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко) [28; 66] використовують для позначення процесу впорядкування терміносистем терміни: «*упорядкування*», «*уніфікація*» та «*стандартизація*». При цьому поняття «*упорядкування*» дослідники вважають найбільш універсальним з наведених. За В. П. Даниленком та Л. І. Скворцовим, упорядкована термінологія з'являється в результаті її *уніфікації*, під якою автори розуміють складну й багатоаспектну роботу з метою *формування системи галузевої термінології на всіх необхідних рівнях* (змістовному, логічному, лінгвістичному) [28, с. 9]. А. В. Крижанівська та Л. О. Симоненко визначають процес удосконалення термінології, так само як і Т. Р. Кияк, – «*нормалізаційною діяльністю*», що здійснюється, на думку перших, у трьох напрямках: (1) упорядкування існуючої термінології, (2) творення нових термінів або цілих терміносистем, (3) уніфікація термінів різних мов [46, с. 151]. На думку Т. Р. Кияка, найбільш загальними поняттями для позначення процесу вдосконалення термінології є «*нормалізація*» та «*упорядкування*» [46, с. 63]. Він зазначає, що в контексті впорядкування термінології в сучасній науці виділяють три види нормалізаційної діяльності, а саме: (1) *лінгвістичну* (мовну) *нормалізацію* термінів – визначення правильності утворення та застосування термінів у мовному плані; (2) *змістовну нормалізацію* термінів – з'ясування змістовного співвідношення терміна та його дефініції; (3) *логічну нормалізацію* термінів – відтворення правильної ієрархії понять і визначення понятійної точності терміна [46, с. 61].

Досліджуючи проблеми *термінологічного планування* з позиції соціолінгвістики, науковці послуговуються термінами «*термінологічне / лексичне планування*», «*модернізація*», «*стандартизація*» [88, с. 145; 127, с. 67-71]. Слідом за Г. Піхтом та Д. Драскау, «*термінологічним плануванням*» дослідники визнають організовану та узгоджену роботу з термінологічної *модернізації* (творення нових термінів) та

стандартизації (вибір та затвердження термінологічної норми як обов'язкового варіанта), спрямовану на формування відповідних фахових мов та розвиток термінологій, іще відсутніх у мові-реципієнті. Автори зазначають, що метою термінологічної стандартизації є «усунення двозначності у спілкуванні, гармонізація терміноносистем та їх уніфікація, щоб нові терміни були вмотивовані та зрозумілі всім фахівцям...» [127, с. 147].

Автори підручника «Культура русской речи» визначають процес «упорядкування термінів головною складовою практичної роботи з уніфікації термінології, завданням якої є забезпечити однозначну відповідність між системою понять і терміносистемою» [43, с. 207-210]. Вони зазначають, що на останньому етапі впорядкування – уніфікації термінології, відбувається *кодифікація* терміносистеми, тобто оформлення її нормативного словника, здійснювана у двох формах: (1) *рекомендацій щодо* найбільш правильних, з позиції термінознавства, термінів – видання збірника рекомендованих термінів; (2) *стандартизації* – видання державного або галузевого стандарту на терміни та їхні визначення. Дослідники наголошують на необхідності «прискорити роботу з гармонізації термінологій найбільш розвинених національних мов» [43, с. 211] і виокремлюють *гармонізацію* як самостійний метод уніфікації іноземних термінів.

З наведених позицій випливає, що уніфікації вимагає терміносистема самої теорії впорядкування термінології, оскільки дослідники використовують різні терміни на позначення однакових понять. Це питання успішно вирішує у своїй монографії «Лингвистические аспекты терминоведения» Т. Р. Кияк [46]. Він робить спробу відтворити ієрархію процесів та їхніх позначень у теорії впорядкування термінології. Ключовими поняттями у лінгвістичному впорядкуванні термінології, на думку автора, є: (1) нормалізація, (2) стандартизація, (3) уніфікація, (4) інтернаціоналізація [46, с. 62]. **Нормалізація** здійснюється з урахуванням особливостей мовного узусу, з дотриманням вимог естетизації, евфонії, логіки та відповідних фахових

галузей. Автор зазначає, що термін «кодіфікація» вживається за офіційної нормалізації, яка вирізняється відповідною категоричністю та імперативністю. Лінгвістична *стандартизація* є попереднім етапом розробки загального термінологічного стандарту і відбувається на рівні або терміносистем, або окремих словотвірних моделей (структурно-семантичні стандарти). За допомогою останніх може реалізуватися творення та нормалізація термінів. Під поняттям *уніфікація* дослідник розуміє процес усунення синонімії, полісемії, семантичної омонімії та термінологічних дублетів, що вважають небажаними явищами для термінології будь-якої фахової галузі. *Міжмовну уніфікацію* він називає *гармонізацією* – процес, зумовлений сучасним рівнем розвитку науки й техніки, направлений на творення єдиної системи понять певної фахової мови та її терміносистеми, з метою правильного та адекватного вживання науково-технічних понять та їхніх номінацій у відповідних ситуаціях, галузях, мовах. Результат процесу гармонізації на рівні кількох мов автор позначає *інтернаціоналізацією* термінологічних одиниць. Усі інші варіанти номінацій процесу впорядкування термінології (серед яких автор наводить такі: «агрегативання», «універсалізація», «регламентація», «симпліфікація», «специфікація», «типізація» тощо), дублюють названі функції, дезорієнтують нефахівців, термінологів та лінгвістів [46, с. 63], з чим не можна не погодитися [57].

Слідом за Т. Р. Кияком та іншими дослідниками, ми наголошуємо на необхідності чітко розмежовувати поняття, пов'язані з процесом упорядкування термінології, оскільки позначення певного етапу цього процесу закріплене за відповідним поняттям, що виражається певним терміном.

В. М. Лейчик пише з цього приводу влучно і лаконічно, що «одним з основних напрямів роботи прикладного термінознавства є *уніфікація* термінів та терміносистем, яка здійснюється у процесі *впорядкування* та *гармонізації* на національному та міжнародному рівнях» [73, с. 278-279].

Деяко інша ситуація спостерігається у визначенні процесу впорядкування тер-

мінології у роботах зарубіжних авторів. У німецькій мові дослідники використовують останнім часом переважно терміни «*Normung*» (нормування), «*Harmonisierung*» (гармонізація), «*Vereinheitlichung*» (уніфікація) [196; 230]. У значенні термінологічної діяльності дещо рідше ніж це було за часів О. Вюстера та Е. К. Дрезена застосовують сьогодні терміни «*Standardisierung*» (стандартизація), «*Planung*» (планування) [15; 230].

П. Сандріні виокремлює різні види стандартизації і зазначає, що результати цього процесу мають надзвичайне значення для: (1) *фахової комунікації* як з позиції нормування технічних стандартів, так і в контексті впорядкування термінологій у технічних галузях; (2) практики та теорії *перекладу*, особливо за локалізації програмного забезпечення та її адаптації до регіональних та національних ринків; (3) укладання та перекладу *фахових текстів* [270, с. 166-169]. До одного з видів стандартизації фахових мов він відносить категорію *диференціації*, яку автор досліджує на прикладі німецької правничої мови (німецька мова як мова права у ФРН, Австрійській Республіці, Швейцарії) в межах певного локального простору, що є результатом успішно реалізованого проекту «Alpinelex» з упорядкування термінів та понять правничих концептів Південного Тиролю та ЄС. Науковець наголошує на позитивних ознаках процесу стандартизації, який сприяє вдосконаленню фахової комунікації, і протиставляє його гомогенізації та нівелюванню культур.

Слід зазначити, що терміни Sprach- / Terminologienormung (або його синонім – Normierung) та Vereinheitlichung, характеризуються надзвичайно широкою семантикою і у перекладі українською мовою словник [144] пропонує такі відповідники: Normung – нормалізація, нормування, стандартизація, уніфікація, тунізація; Vereinheitlichung – уніфікація, нормалізація, стандартизація. Таке розмаїття часткових відповідників, звичайно, ускладнює роботу перекладача, особливо початківця. Термін Normung (упорядкування) або Normungsarbeit (робота з упорядкування / нормування) застосовують у німецькій мові в різних фахових галузях для позначення

виду роботи над стандартизацією продукції, послуг, технічних норм, процесів тощо, а також термінології, причому унормування термінології покликане сприяти фаховій комунікації [230]. Упорядкування, нормування та гармонізація термінології відбувається як на національному, так і на міжнародному рівнях.

У контексті нашого дослідження особливої уваги заслуговує термін *Harmonisierung* (нім.), його відповідники в англійській і французькій мовах та переклад українською мовою, що становить певну проблему. В умовах європейської інтеграції за цим терміном закріпилося особливе значення, і тому його переклад українською та російською мовами відповідником – *уніфікація* (так у словниках знаходимо в 99% випадків), наприклад: *Harmonisierung des Rechtsaktes* (нім.), *Harmonization law* (англ.) – *harmonisation de la législation (des lois)* (фр.) – *унифікація законодавства / законів* (рос.), *уніфікація законодавства / законів* (укр.) [144], не можна вважати адекватним. Тут постає необхідність пояснити, що у фаховій літературі країн пострадянського простору термін «уніфікація» з'явився у другій половині XIX ст. у результаті запозичення з французької мови «*unification*» (від лат. *unio* «один» і *facere* «робити» – «робити єдиним», означає «приводити до однаковості / відповідності; зводити до єдиної форми, системи, єдиних нормативів; узгоджувати») і з того часу закріпився в українській та російській мовах у різних фахових галузях. Поза тим, *реалією об'єднаної Європи* є поняття *Harmonisierung* (нім.) / *harmonization* (англ.), тому у перекладі українською мовою слід використовувати транслітероване запозичення *гармонізація*, а не його частковий відповідник – *уніфікація*. Тож світові тенденції європейської інтеграції зумовлюють появу нових понять і термінів, і на зміну старому приходить нове. Термінологічний апарат будь-якої фахової галузі, особливо за умов її інтенсивного розвитку, потребує узгодження з сучасними потребами. Термінологія повинна реагувати на зміни, які відбуваються в соціокультурному просторі. Влучно з цього приводу писав корифей термінологічної стандартизації О. Вюстер: «Зміни в мові неминучі, оскільки змінюються по-

няття, і це віддзеркалюється в їхньому значенні» [15, с. 82].

Дослідники наголошують, що поняття *інтернаціоналізація* (Internationalisierung), *глобалізація* (Globalisierung) та *гармонізація* (Harmonisierung) становлять неподільну єдність, адже інтернаціоналізація передбачає гармонізацію певних розбіжностей, зумовлених відмінностями національних традицій, культури тощо [180, с. 639; 261].

Підбиваючи підсумки, ми пропонуємо таке розмежування існуючих категорій. Термін «*упорядкування термінології*» ми вважаємо найбільш широким за своєю семантикою і визнаємо, слідом за Л. Ю. Фоміною, родовим щодо інших термінів [130, с. 40]. Упорядкування правничої термінології охоплює такі види термінологічної роботи: *уніфікацію, стандартизацію та гармонізацію*.

Під *уніфікацією* (термінів і терміносистем) ми розуміємо один з етапів процесу впорядкування термінології, завданням якого є забезпечити єдність та однозначність системи понять і терміносистем в межах визначеної фахової мови. В контексті цього дослідження завданням уніфікації є зведення термінів законодавчих актів ЄС до єдиної системи, забезпечення їхньої відповідності усім *вимогам*, які висувають *до термінів* на логічному, змістовому та лінгвістичному рівнях. При цьому логічний рівень віддзеркалює ступінь відповідності терміносистемі законодавчих актів ЄС законам та правилам логіки. Змістовий рівень уніфікації передбачає відповідність термінології актів ЄС розвитку сучасної юридичної практики й теорії. Лінгвістичний рівень уніфікації термінології стосується нормативних вимог до термінів. Серед головних вимог до термінів законодавчих актів ЄС можна виділити такі: однозначність; відсутність синонімії, омонімії, полісемії; стабільність у межах правової системи; стислість; відповідність мовним та стилістичним нормам; нейтральність (відсутність соціокультурних конотацій); милозвучність; точність; ясність; відповідність сучасності; вмотивоване вживання запозичених термінів тощо. Дотримання зазначених критеріїв визначає процес уніфікації і сприяє формуванню уз-

годженої терміносистеми європейської правничої мови.

Результатом уніфікації є наступний етап процесу впорядкування термінів – **стандартизація** – реєстрація та закріплення уніфікованих термінів у збірниках рекомендованих термінів, нормативних стандартах, словниках, термінологічних базах даних та інших носіях інформації. Стандартизація правничої термінології передбачає укладання рекомендацій для застосування юридичних термінів та їх дефініцій.

Останнім часом все частіше та ширше фахівці застосовують третій вид термінологічної роботи – *лексичну / термінологічну гармонізацію*, під якою розуміють процес термінологічної роботи компетентних суб'єктів, направлений на забезпечення єдиної, узгодженої системи понять і термінів на національному та міжнародному рівнях. При цьому фахівці враховують як мовні відмінності (граматику, морфологію, синтаксис тощо), так і позамовні чинники, які впливають на формування відповідних терміносистем (відмінності у теоретичних підходах, концепціях, традиціях, культурі, історії тощо). Тут ми маємо на увазі те, що в умовах багатомовності ЄС у перекладі законодавчих актів ЄС мовами держав-членів та у формуванні нової системи термінів європейського права у ЦМ, можливий небажаний вплив терміносистем національного права. Досвідчені перекладачі та відомі науковці рекомендують за таких умов орієнтуватися на мову, з якої походить нова галузь, тобто на мову-продуцента. Проте, як зазначалося вище, в об'єднаній Європі вихідні законодавчі тексти (оригінали) часто укладаються не носіями мов (переважно англійською та французькою мовами), тому за орієнтації на мову-продуцента перекладач повинен бути максимально обачним, точно з'ясувати зміст незнайомого поняття, обов'язково послуговуватись автентичними паралельними текстами, укладеними різними офіційними мовами, аби уникнути непотрібних запозичень, що засмічують молоду терміносистему європейського права в ЦМ невиправданими мовними покручами. У цьому контексті ми дотримуємося позиції, що переклад виконує роль фільтру («kultureller Filter» – термін Гоуз) [57; 225] і тому, він або збагачує – завдяки перекладу нове поняття стає надбанням інших держав, або засмічує відповідну

терміносистему в цільовій мові. З огляду на це, слушною є рекомендація А.В. Крижанівської «...дотримуватися золотої середини й орієнтуватися у перекладі як на міжнародні, так і на національні терміни» [66, с. 42].

Отже, вважаємо, що передумовою адекватного перекладу законодавчих актів ЄС повинна бути міжмовна лексична гармонізація терміносистеми європейського права, кінцевим завданням якої є забезпечити єдність використання термінів-відповідників у ВМ та ЦМ. Слід зазначити, що в рамках ЄС *гармонізація* невід'ємно пов'язана з *перекладом*, без якого, між іншим, узагалі неможливо уявити як функціонування європейського права, так і самого Європейського Союзу. Саме переклад сприяє поширенню європейського правового ладу на європейському континенті та екстеріоризує процес міжмовної гармонізації на прикладі транслятивних законодавчих текстів ЄС різними ЦМ та узгодженої дії терміносистеми європейського права на національному та міжнародному рівнях.

3.2.2. Передумови лексичної гармонізації

Вивчення процесу лексичної гармонізації та визначення терміна «*лексична гармонізація*», передбачає детальне дослідження специфіки вихідного поняття «гармонізації» та особливостей його концепту в умовах європейської інтеграції. Відомо, що *концепція гармонізації* була основою для заснування перших Європейських спільнот: Європейської економічної спільноти (*Europäische Wirtschaftsgemeinschaft – EWG*, 1956), Європейської спільноти з вугілля та сталі (**EGKS**, 1951); Європейської спільноти з атомної енергії, Євратом (**Euratom / EAG**) та створення єдиного внутрішнього ринку задля вільного руху громадян держав-членів ЄС, товарів, послуг та капіталу.

Так з'явилися перші спільні законодавчі акти ЄС, які регулювали відносини в об'єднаній Європі. Цілком очевидно, що членство держав у Європейському Союзі передбачало не лише спільні кордони та ринки збуту, а й єдину законодавчу базу. Передумовою створення єдиного європейського законодавства – *acquis communautaire*, було узгодження правових понять, правил і норм, що стало почат-

ком процесу гармонізації на різних рівнях суспільства. У зв'язку з цим поняття «*гармонізація*» (від грец. *harmonia* - «співзвуччя, злагода, єдність» [144]; те, що відповідає етичним законам узгодженості частин у розчленованому цілому) ми вважаємо феноменом європейської інтеграції й терміном-реалією Європейського Союзу.

Сьогодні термін *гармонізація* – *Harmonisierung* (нім.), *Harmonization* (англ.), *Harmonisation f.* (фр.) активно використовують у лінгвістиці та в інших фахових сферах, особливо, якщо йдеться про європейське право (упорядкування терміносистеми, узгодження національного права з європейським) та зумовлені ним інтеграційні процеси. Зазначений термін слугує інтернаціоналізмом у всіх мовах держав-членів ЄС, наприклад: *хармонизация* (болгар.) – *armonizaci6n* (ісп.) – *harmonizovan6* (чеськ.) – *harmonizace* (дат.) – *armonizzazione* (італ.) – *harmoniz6ci6* (угор.) – *harmonisatie* (нідерл.) – *harmonizacja* (пл.) – *harmoniza76o* (португ.) тощо.

Термін «гармонізація» ми відносимо до екстрагалузової термінології, оскільки це поняття функціонує в різних фахових галузях (музика, виховання, медицина, бухгалтерія, торгівля, економіка тощо), але сьогодні, як про це вже ішлося раніше, особливо часто цей термін використовують саме у правовому просторі. Слід зазначити, що в галузі права простежується також певна термінологічна плутанина, оскільки серед правників (І. Бачило, І. Бондаренко, Н. Дороніна, С. Дудар, В. Журавський, С. Кашкін, Л. Луць, Ю. Шемшученко та ін.) немає єдиної думки щодо змісту зазначеного процесу [133]. Вони оперують різними термінами: «імплементация», «адаптація», «уніфікація», «апроксимація», «гармонізація» тощо. На думку Ю. Шемшученка, тут найбільш вдалим є термін «гармонізація», «(...) оскільки поняття, закріплене за цим процесом, передбачає взаємне узгодження відповідних правових систем за умов їхнього взаємного збагачення та розвитку, і не зводиться лише до імплементации міжнародних норм до національного законодавства» [145]. Така позиція є, звісно, правильною, адже, як зазначалося вище, упорядкування та узгодження розбіжностей у різних фахових

галузях, особливо в галузі європейського права, позначають терміном – *гармонізація*.

Питання *лексичної гармонізації* почало набувати особливої актуальності в Європі з 50 рр. ХХ ст. Одночасно з заснуванням перших Європейських спільнот лексична гармонізація слугує *інструментом термінологічного впорядкування багатомовної Європи*. Політика багатомовності держав-членів ЄС зумовлює як усні (починаючи від міжурядових конференцій за участю Жана Монне, Роберта Шумана та представників західноєвропейських країн), так і письмові переклади (юридичні тексти ЄС тощо) офіційними мовами держав-членів ЄС. Завдання політичної стратегії багатомовної Європи – сприяти свободі спілкування громадян об'єднаної Європи. Зрозуміло, що поняття «*multilingualism*» асоціюється взагалі з усією Європою і є актуальним також для України. Українська мова, разом з іншими мовами Східної Європи, отримала регіональний статус, за яким документи ЄС на ці мови не повинні перекладатися. Проте, враховуючи європейський вектор зовнішньої політики нашої держави, до перекладу документації ЄС в Україні залучено різні організації. На державному рівні це завдання покладено на відділ перекладу МЗС України, а також на *Центр перекладів актів європейського права* при Міністерстві юстиції України, який здійснює переклад основних документів ЄС, займається перекладом міжнародних договорів, правових актів ЄС, *acquis communautaire*, аналітичних матеріалів тощо. Паралельно, серед інших установ необхідно згадати Міжнародний фонд «Відродження», за підтримки якого опубліковано перший п'ятимовний словник термінів ЄС, здійснено неофіційний переклад Конституції ЄС, консолідованих договорів і низки інформаційних брошур, а також Представництва Європейського Союзу та Європейської Комісії в Україні, які впроваджують інформаційну підтримку, здійснюють неофіційні переклади консолідованих договорів тощо. Зрозуміло, що задіяні фахівці були змушені долати особливі труднощі, пов'язані, в першу чергу, з перекладом нових термінів-реалій. Багато термінів, які зустрічаються в правових актах

ЄС, не мають відповідників в українській мові, відтак, перекладачі витратили чимало зусиль, щоб запропонувати адекватний переклад невідомих вихідних категорій, інститутів та закріплених за ним понять українською мовою.

Переклад ускладнюється також відсутністю повної ідентичності термінології в паралельних текстах, укладених англійською, французькою та німецькою мовами, хоча в деяких випадках наявність паралельних текстів та доповнень до них допомагає точніше зрозуміти зміст невідомих вихідних понять, категорій, або навіть статей договору, і не допустити перекладацьких помилок. Практика перекладу ЗА ЄС доводить: щоб знайти адекватний варіант перекладу вихідного терміна, потрібно порівнювати термінологію вихідного законодавчого акта з термінологією аналогічних текстів (паралельних версій), укладених різними офіційними мовами ЄС. Саме в такий спосіб можна було б уникнути цілої низки запозичень-монстрів, про які докладно йшлося вище. Нажаль вони дуже часто трапляються в українських перекладах, і що ще гірше – закріплені у словниках, наприклад: *European Bureau for Lesser Used Languages* (англ.) – *Europäisches Büro für die weniger verbreiteten Sprachen* (нім.) – *Європейське бюро з менш поширених мов* [2, с. 64] – буквальний переклад з мови-продуцента, замість – *Європейське бюро міноритарних мов*; *Integrated Coastal Zone Management* (англ.) – *Integrierte Bewirtschaftung von Küstengebieten* (нім.) – *інтегроване менеджування у прибережних зонах* (укр.) [2, с. 94], замість – *об'єднане управління узбережної зони*; *Rechts- und Verwaltungsvorschriften* (нім.) – *закони та підзаконні акти*, імовірно в результаті запозичення з французької мови – *les dispositions législatives ou / et réglementaires* [2, с. 101], оскільки калькований переклад цього терміна з німецької мови – *нормативно-правові та адміністративні приписи*, для якого знаходимо додаткове тлумачення – «Потреба в адміністративних приписах зумовлена ієрархічною структурою управління. Адміністративний припис містить загальну вказівку про виконання певних завдань» [143]. Серед інших перекладацьких помилок практики наводять [136; 139]: *верховенство закону* замість *верховенство права* (rule of law, Hoheit des Gesetzes), або *кожна людина* в офіційному перекладі Європейської конвенції з прав людини замість *кожен*, оскільки суб'єктом звернення в Європейський Суд з приводу порушення встановлених Конвенцією прав і

свобод може бути не тільки людина, а й група осіб або неурядова організація. Доцільним у цьому контексті є займенник *кожен*, який правильно відображає правове поняття, а переклад *кожна людина* значно звужує коло суб'єктів – носіїв відповідних прав і свобод, визначених Конвенцією. Звідси і неправильний переклад повної назви Конвенції, має бути – *Конвенція про захист прав людини та основних свобод*, а не – *Конвенція про захист прав і основних свобод людини* [325].

Серед головних мовних чинників, які вимагають лексичної гармонізації ЗА ЄС, необхідно назвати такі:

1. проблема перекладу термінів-інтернаціоналізмів і термінів-реалій законодавчих актів ЄС українською мовою;
2. невмотивоване застосування іншомовних запозичень у перекладах законодавчих актів ЄС;
3. ненормативне творення правничих термінів, перелицювання словотвірних моделей вихідних іншомовних термінів;
4. проблема милозвучності нових термінів;
5. відсутність єдності термінів, ужитих у рамках оригіналу та трансляту одного ЗА ЄС (термінологічні-дублети);
6. багатозначність (*полісемія*) термінів та їхнє неоднозначне застосування в ЗА ЄС;
7. *омонімія* термінів вихідної та цільової юридичної терміносистеми;
8. відсутність чіткого розмежування термінів національної та європейської правничої систем (*синонімія*).

Проблема гармонізації термінологічного складу законодавчих актів ЄС викликана в Україні також певними позамовними факторами «...відсутністю концепції практичного термінознавства і, як наслідок, власних українських термінологічних стандартів» [49, с. 3], а також обмеженою кількістю спеціально підготовлених фахівців у сфері гармонізації законодавства – як лінгвістів, так і юристів. Поряд із цим необхідно наголосити на тому, що ефективність гармонізації полягає не в автоматичному перенесенні положень права ЄС до законів та підзаконних актів України, а визначається у процесі порівняльного аналізу обох законодавчих систем права з ура-

хуванням особливостей соціального, економічного, технічного, інтелектуального та культурного рівня розвитку держав, їхніх історичних традиції [133, с. 61].

Тож очевидною є нагальна потреба в лексичній гармонізації терміносистеми законодавчих актів ЄС в українській мові, що сприятиме вдосконаленню її словникового набутку та усуненню невідповідностей і недоліків, а також полегшить фахову комунікацію та подальшу роботу перекладачів, правників і всіх задіяних фахівців. Метою лексичної гармонізації є узгодження та впорядкування понятійного апарату, послідовне наближення національної терміносистеми європейського права до відповідної міжнародної терміносистеми європейського права. В цьому контексті постає необхідність з'ясувати етапи лексичної гармонізації та визначити її місце в теорії впорядкування термінології.

3.2.3. Лексична гармонізація як складова міжмовної гармонізації законодавчих актів ЄС: визначення, етапи, види

Під лексичною гармонізацією ми розуміємо планомірну інтернаціоналізацію термінів, яка відбувається «...шляхом узгодження значень близьких за формою різномовних термінів із встановленням між ними чітких відповідників та вибору із ряду синонімів термінів з інтернаціональними формами» [43, с. 211]. При цьому лексична (термінологічна) гармонізація разом із синтаксичною та жанрово-стилістичною гармонізаціями утворюють різні рівні міжмовної гармонізації законодавчих актів ЄС.

У сучасній науці панує думка, що лексико-термінологічна гармонізація відбувається в чотири етапи:

1. системне зіставлення національних термінологій та терміносистем;
2. складання зведеної класифікаційної схеми понять із урахуванням усіх понять, що відображаються у зіставляваних національних термінологіях;
3. укладання угоди щодо однозначного розуміння та використання еквівалентних національних термінів;
4. інтернаціоналізація, що передбачає взаємне запозичення в національних мовах термінів для заповнення лакун в національних терміносистемах [43].

Розрізняють два види лексичної гармонізації: *експліцитну* (повну) → за зовнішньою формою та *імпліцитну* (неповну) → за внутрішньою формою. Такий підхід зумовлений розмежуванням зовнішньої та внутрішньої форми слів, про що О.Потебня свого часу писав: «У слові ми розрізняємо зовнішню форму, тобто членороздільний звук, зміст, що об'єктивується за умов посередності звуку, та внутрішню форму, або найближче етимологічне значення слова, той спосіб, яким висловлюється зміст» [88, с. 63]. Лексичну гармонізацію за зовнішньою формою Т. Р. Кияк ототожнює з повною інтернаціоналізацією термінологічних одиниць [46, с. 71]. При цьому головним чином запозичується семантика (внутрішня гармоніза-

ція) та фонетика (зовнішня гармонізація) вихідного терміна, хоча й відбувається незначна модифікація з метою пристосування до фонетичних та морфологічних норм мови-реципієнта [88, с. 109], що не впливає на інтернаціональне звучання та значення термінів. Унаслідок відсутності у ЦМ позначення для нового поняття відбувається запозичення іншомовного терміна, який потребує експліцитної гармонізації для свого подальшого функціонування у відповідній іншомовній терміносистемі. Успішність цього процесу доведена О. Вюстером, про що свідчать результати міжмовної гармонізації терміносистем технічних фахових мов.

Експліцитне запозичення здійснюється за допомогою **транскодування** (транслітерація або транскрипція) з урахуванням норм правопису мови-реципієнта. За умов повної гармонізації запозичений термін вирізняється широкими дериваційними можливостями, необхідною прозорістю та вмотивованістю і тому асимілюється у відповідній фаховій мові: *асоціація* (укр.) – *Assoziation* f. (нім.) – *association* (англ.) – *l'association* (фр.) – *associazione* (іт.); *Євроюст* (укр.) – *Eurojust* (нім. / англ. / фр.); *Євробарометр* (укр.) – *Eurobarometer* (нім.) – *Eurobarometer* (англ.) – *Eurobaromètre* m. (фр.); *деконцентрація* (укр.) – *Dekonzentration* (нім.) – *Deconcentration* (англ.) – *déconcentration* f. (фр.); *ініціативи* (укр.) – *Initiativen* pl. (нім.) – *initiatives* (англ.) – *initiatives* pl. (фр.). Неасимільовані запозичення теж зустрічаються в перекладах законодавчих актів ЄС українською мовою, при цьому у процесі гармонізації вихідні терміни та закріплені за ними поняття запозичують без змін, наприклад: *acquis communautaire* (укр.) – *acquis communautaire* / або *gemeinschaftlicher Besitzstand* (нім.), *acquis communautaire* (англ.) – *acquis communautaire* (фр.); i2010; CEDEFOP (ЦЕДЕФОП); EUROFOUND (ЄВРОФОНД); EFTA (ЄФТА) тощо.

Аналізуючи специфіку становлення терміносистеми європейського права крізь призму перекладу термінів наднаціональної правової системи різними офіційними та регіональними мовами, запозичення зовнішньої форми іншомовних (інтернаціональних) термінів є також виправданим задля розмежування правничих понять на-

ціонального та європейського права. Зазначений спосіб упорядкування міжнародної термінології зводиться головним чином до чіткого контролю за формою звучання та застосування відповідно до норм національних мов. Повній гармонізації термінів сприяють позамовні чинники, зокрема високий рівень розвитку певної фахової галузі у вихідній та цільовій мовах і, як результат, більш-менш стабільне та нормалізоване застосування термінів відповідних терміносфер. Аналіз термінологічних одиниць європейської правничої мови свідчить, що останнім часом відбувається активне входження інтернаціональних лексичних одиниць в обіг багатьох європейських мов, наприклад: ***Integration*** (нім.) – ***Integration*** (англ.) – ***intégration*** f. (фр.) – ***інтеграція*** (укр.) – ***интеграция*** (болгар.) – ***integración*** (ісп.) – ***integrace*** (чеськ.); ***Komitologie*** (***Ausschusswesen*** n.) (нім.) – ***comitology*** (англ.) – ***comitologie*** f. (фр.) – ***комітологія*** (укр.) – ***комитология*** (болгар.) – ***comitología*** (ісп.) – ***komitologie*** (чеськ.) – ***komitologi*** (дат.) – ***comitologia*** (італ.) – ***komitológia*** (угор.); ***Subsidiarität*** (нім.) – ***Subsidiarity*** (англ.) – ***subsidiarité*** f. (фр.) – ***субсидіарність*** (укр.) – ***субсидиарност*** (болгар.); ***Harmonisierung*** (нім.) – ***harmonization*** (англ.) – ***harmonisation*** f. (фр.) – ***гармонізація*** (укр.) – ***хармонизация*** (болгар.) – ***armonización*** (ісп.) – ***harmonizované*** (чеськ.) – ***harmonizace*** (дат.) – ***armonizzazione*** (італ.) – ***harmonizáció*** (угор.) – ***harmonisatie*** (нідерл.) – ***harmonizacja*** (польс.) – ***harmonização*** (португ.) тощо. Варто зазначити, що тенденція інтернаціоналізації європейської термінології особливо активно втілюється на рівні номінацій інстанцій, проектів та програм ЄС, до складу яких обов'язково входить компонент «euro» (євро), наприклад: ***Eurocontol*** (Євроконтроль), ***Europol*** (Європол), ***Eurobuild*** (ЄВРОБУД), ***Eurobarometer*** (Євробарометр), ***Eurocorps*** (Єврокорпус), ***EUROFOR*** (ЄВРОФОР), ***Eurotra*** (European Economic Community Research and Development Program for a Machine Translation System of Advanced Design) – ***Євротра*** (науково-дослідницька програма ЄЕСП щодо створення системи машинного перекладу на основі передових технологій), а також ***Euro-Zone*** (***Euro-Gebiet*** n.) (нім.) – ***euro zone*** рідше ***euro***

area (англ.) – *єврозона* (укр.), *еврозона* (болгар.) тощо. Наведені вузькогалузові термінологічні одиниці слугують прикладами **повної гармонізації** правничих термінів європейського права.

На думку вчених, **імпліцитна гармонізація** – більш складний процес унормування міжмовної термінології порівняно з попередньо розглянутим видом експліцитної гармонізації термінів, проте він надзвичайно важливий [1; 46, с. 79]. Тут особлива увага приділяється внутрішній формі термінів, їхній семантиці, тому передумовами імпліцитної гармонізації мають бути: (1) наявність однакових семантичних елементів у плані вираження терміна, (2) відсутність «зайвих» лексем у ЦМ, (3) встановлення однакових семантичних співвідношень між складовими морфемами [46, с. 79]. Імпліцитна гармонізація спрямована на семантичне впорядкування термінів, створених за міжнародним зразком (модель мови-продуцента) з елементів національного мовного фонду із запозиченням значення вихідного терміна. При цьому йдеться переважно про терміни, які потрапили в ЦМ у результаті *калькування* (повного або часткового) та *пояснювального перекладу*.

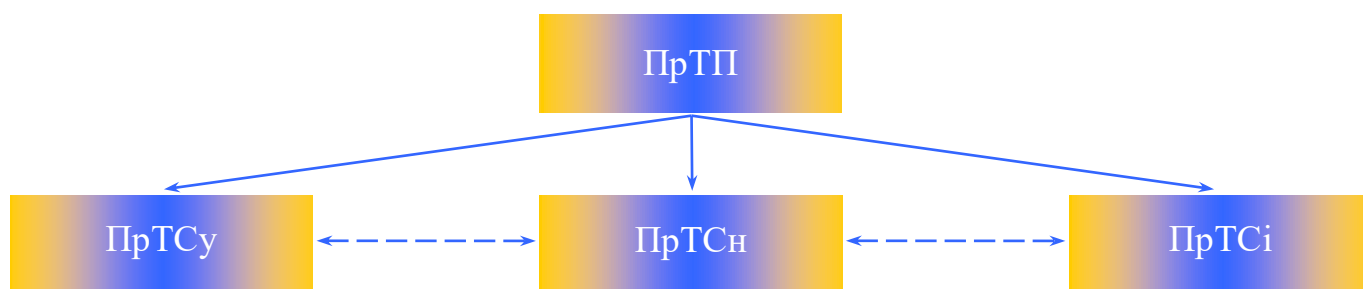
Серед **імпліцитно гармонізованих** правничих термінів можна навести такі приклади: *простір свободи, безпеки та правосуддя* (укр.) – *Raum der Freiheit, der Sicherheit und des Rechts* (нім.) – *area of freedom, security and justice* (англ.) – *l'espace de liberté, sécurité et justice* (фр.) – *пространство на свобода, сигурност и правосъдие* (болгар.) – *brīvības, drošības un tiesiskuma telpa* (латв.) – *laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė* (литов.) – *a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség* (угор.) – *prostor svobody, bezpečnosti a práva* (чеськ.); *Договір про приєднання до ЄС* (укр.) – *EU-Beitrittsvertrag* (нім.) – *EU Accession Treaty* (англ.) – *le traité d'adhésion UE* (фр.) – *Договор за присъединяване към ЕС* (болгар.) – *Tratado de adhesión UE* (ісп.) – *smlouva o přistoupení k EU* (чеськ.) – *tratat de aderare la Uniunea Europeană* (рум.) – *Ugovor o pristupanju EU-и* (угор.); *Політико-безпековий комітет* (укр.) – *Sicherheitspolitisches Komitee* (нім.) – *Political and Security Committee* (англ.) – *La comité politique et de sécurité* (фр.) – *comitato politico e di sicurezza* (іт.) – *Komitet*

Polityczny i Bezpieczeństwa (пл.) – *Комитет за политика и сигурност* (бол.); *гарант договорів* (укр.) – *Hüterin der Verträge* (нім.) – *Guardian of the Treaties* (англ.) – *la gardienne des Traités* (фр.) тощо.

Отже, вважаємо, що завдання лексичної гармонізації полягає у формуванні терміносистем, термінологія яких буде *національною* за формою і *міжнародною* за змістом, що є основою нормативних вимог сучасності до терміна.

З метою полегшення процесу гармонізації понять і термінів відмінних правових систем, дослідниця М. Вербенец, слідом за Є. Локшиним та В. Змарзером, пропонує звернутися до «...так званого правильного спільного термінологічного прототипу» [13, с. 172]. Термінологічним прототипом (ТП) дослідники вважають систему загальноприйнятих міжнародних термінотворчих елементів із чітко визначеною семантикою, котрі функціонують як мінімум у двох-трьох провідних мовах і передають однаковий зміст професійних понять. При цьому термінологічний прототип виконує функцію термінологічного зразка, за допомогою якого здійснюється адаптація цільового термінологічного лексикону до міжнародних термінологічних норм мов-продуцентів.

Вищезгадані положення М. Вербенец представляє у схемі, відповідно до напрацювань Є. Локшина та В. Змарзера, яка зображена на рисунку 3.1.

ПрТП – правничий термінологічний прототип, ПрТСу – правнича терміносистема української мови, ПрТСн – правнича терміносистема німецької мови, ПрТСі – правнича терміносистема іншої мови, наприклад, англійської, французької тощо

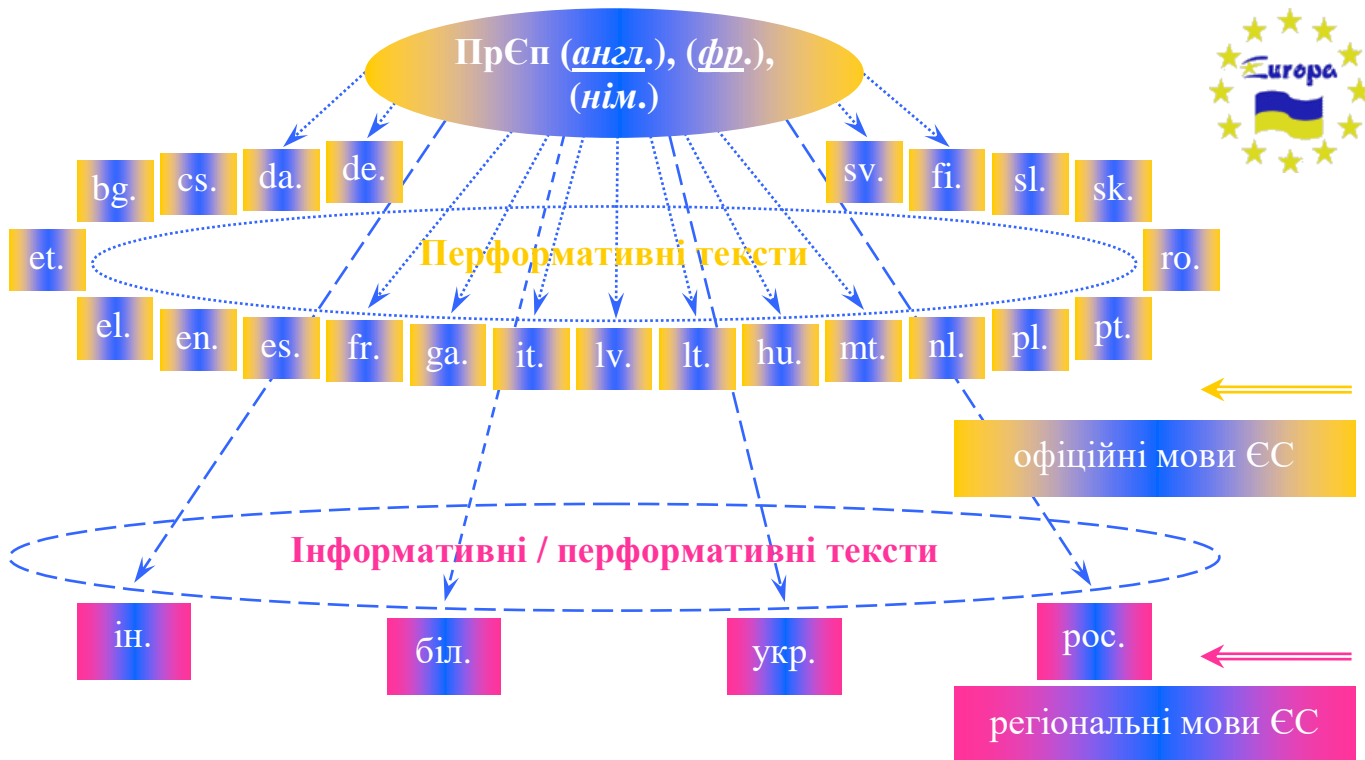
Рис 3.1 Схема термінологічного прототипу Є. Локшина та В. Змарзера

З наведеної схеми випливає, що у міжмовній фаховій комунікації рівень тождності термінологічних одиниць різних іноземних мов залежить від ступеню інтернаціоналізації відповідних терміносистем. Стрілки показують, як правничі національні терміносистеми були підпорядковані спільному термінологічному прототипу, що унаочнює процес гармонізації термінологічних систем юридичних мов світу. Пунктирні стрілки демонструють тотожність термінологічних систем різних іноземних мов, представлених національними юридичними мовами відповідних держав [13].

Результати дослідження практичного матеріалу свідчать, що процес гармонізації не обмежується упорядкуванням лише лексико-термінологічного складу ЗА ЄС, а відбувається також під час перекладу законодавчих актів європейського права різними ЦМ на текстовому рівні. За таких умов, а також у контексті політики багатомовності ЄС, має місце *міжмовна гармонізація ЗА ЄС*.

Досліджуючи особливості лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС крізь призму перекладу та багатомовної політики наднаціонального об'єднання держав, пропонуємо трансформувати вихідну схему термінологічного прототипу Є. Локшина та В. Змарзера і представити процес *міжмовної гармонізації європейських законодавчих актів*, як відображено на рисунку 3.2.

У запропонованій схемі алгоритм міжмовної гармонізації визначається єдиним та спільним для всіх ЦМ, незалежно від їхнього статусу, міжнародним прототипом європейського права (ПрЄп), який презентують на рівні терміносистеми та тексту англійська, французька та німецька мови (мови-продуценти вихідних ЗА ЄС). Проте зі схеми очевидно, що у процесі перекладу ЗА ЄС офіційними мовами ЄС між ними також відбувається міжмовна гармонізація. Водночас переклад ЗА ЄС регіональними мовами передбачає їхню міжмовну гармонізацію, по-перше, з орієнтацією на міжнародний прототип європейського права, по-друге, на офіційні мови ЄС.

Скорочення:

ПрЄП – прототип європейського права;

de. – німецька; da. – датська; cs. – чеська; bg. – болгарська; et. – естонська; el. – грецька; en. – англійська; es. – іспанська; fr. – французька; ga. – ірландська; it. – італійська; lv. – латвійська; lt. – литовська; hu. – угорська; mt. – мальтійська; nl. – нідерландська; pl. – польська; pt. – португальська; ro. – романська; sk. – словацька; sl. – словенська; fi. – фінська; sv. – шведська; укр. – українська, рос. – російська, біл. – білоруська мови.

Рис. 3.2 Алгоритм міжмовної гармонізації законодавчих актів ЄС

Таким чином, у процесі міжмовної гармонізації відбувається інтернаціоналізація фахової мови європейського права, що сприяє унормованому вживанню відповідників у ЦМ та гомогенному відтворенню концептуальних, структурно-жанрових і лінгвостилістичних особливостей *acquis communautaire* під час їх перекладу різними ЦМ, що удосконалює фахову комунікацію, розширює нову терміносистему в українській мові та поповнює її шляхом вмотивованого запозичення імпліцитної або експліцитної форми термінологічних одиниць мов-продуцентів.

Варто зазначити, що в результаті останнього розширення Євросоюзу новою державою-членом ЄС стала Болгарія. Цей факт має особливі наслідки для України в контексті перекладу законодавчої бази ЄС українською мовою, адже болгарська

мова, так само як і українська, належить до слов'янської групи індоєвропейської сім'ї, послуговується кирилицею та має з українською багато спільних рис, тому у перекладі східнослов'янськими мовами болгарська слугує так званим додатковим «*термінологічним донором*» і допоміжним прототипом під час лексико-термінологічної гармонізації терміносистеми європейського права слов'янських мов.

Міжмовна гармонізація ЗА ЄС сприяє відповідності законів та інших правових актів ЄС до єдиних європейських норм, чітко визначених стандартів європейського права, основою яких слугує спільний міжнародний прототип як на лексико-термінологічному, так і на структурно-жанровому та лінгвостилістичному рівнях. При цьому європейська техніка укладання юридичних текстів та спільні узгоджені правила перекладу підвищують рівень перекладності ЗА ЄС і створюють єдині критерії оцінки якості їхнього перекладу будь-якою ЦМ. Перспективними та конче потрібними вважаємо подальші дослідження та наукові обґрунтування зазначеної проблематики.

Висновки до Розділу 3

1. Переклад в ЄС та за його межами набуває особливого статусу у зв'язку з поступовою інтеграцією національних правових систем у європейський правовий простір і актуалізує проблему перекладності термінів-реалій нової легіслативної культури, єдності термінологічно-мовного апарату національних правових систем, лексичної гармонізації термінологічних одиниць ЗА ЄС в різних ЦМ, що сприятиме розробленості та упорядкованості терміносистеми європейського права.

2. Переклад правничих термінів суттєво відрізняється від перекладу термінів інших фахових сфер. У перекладі термінів європейського права українською мовою перекладач спочатку аналізує поняття вихідного права, яке необхідно перекласти, порівнює відповідність його значень у декількох ЗА ЄС, укладених різними офіційними мовами, за потреби здійснює порівняльний аналіз значення вихідного поняття, категорії чи інституту у національних правових системах мов продуцента /

реципієнта, досліджує передумови його виникнення у терміносистемі європейського права, після чого намагається знайти поняття з таким самим значенням у ЦМ. Якщо відповідне поняття в мові перекладу відсутнє, перекладач повинен передати максимально точно значення нового терміна засобами ЦМ, послуговуючись необхідними способами перекладу безеквівалентної лексики з урахуванням норм ЦМ.

3. Переклад термінології ЗА ЄС українською мовою здійснюється переважно за допомогою *калькування* (40%) з німецької мови, яке вважається виправданим за умов нормативності та умотивованості терміна-кальки. На другому місці – *транскодовані запозичення* (переважно з англійської та французької мов) – 35,3%, з яких 12% комбіноване застосування з описово-пояснювальним перекладом, або приміткою перекладача. *Описово-пояснювальний переклад* становить 22,7% і слугує дуже поширеним явищем у перекладі термінів європейського права. Небезпечним та небажаним способом у перекладі термінів європейського права є *аналогова заміна*, тому частота його застосування у досліджуваному практичному матеріалі невелика і становить 2%.

4. Важливою передумовою адекватного перекладу термінології правового євролекту є її лексична гармонізація, яка слугує інструментом термінологічного впорядкування багатомовної Європи.

5. Лексична гармонізація – процес термінологічної роботи компетентних суб'єктів, спрямований на забезпечення єдиної узгодженої системи понять і термінів на національному та міжнародному рівнях з урахуванням як мовних відмінностей (граматики, морфології, синтаксису тощо), так і позамовних чинників, які впливають на формування відповідних терміносистем (відмінності теоретичних підходів, концепцій, традицій, культури, історії тощо), з орієнтацією на мову-продуцента.

6. Гармонізація лексико-термінологічного складу правового євролекту відбувається експліцитно – за їх зовнішньою формою; та імпліцитно – за внутрішньою формою. Експліцитне запозичення здійснюється за допомогою транскоду-

вання (транслітерація або транскрипція) з урахуванням норм мови-реципієнта. За умов повної гармонізації запозичений термін вирізняється широкими дериваційними можливостями, необхідною прозорістю та вмотивованістю і тому асимілюється у відповідній фаховій мові. Імплицитна гармонізація спрямована на семантичне впорядкування термінів, створених за міжнародним зразком (модель мови-продуцента) з елементів національного мовного фонду, із запозиченням значення вихідного терміна шляхом калькування (повного / часткового) або описово-пояснювального перекладу.

7. У процесі лексичної гармонізації відбувається інтернаціоналізація фахової мови європейського права, що сприяє унормованому вживанню відповідників у ЦМ, гомогенному відтворенню їхніх концептуальних особливостей, а також вдосконалює фахову комунікацію, розширює молоду терміносистему та поповнює її шляхом вмотивованих запозичень.

8. Міжмовна гармонізація ЗА ЄС сприяє відповідності законів та інших правових актів ЄС до єдиних європейських норм, чітко визначених стандартів європейського права, фундаментом яких слугує спільний міжнародний прототип як на лексико-термінологічному, так і на структурно-жанровому та лінгвостилістичному рівнях. При цьому європейська техніка укладання юридичних текстів та узгоджені правила перекладу підвищують рівень перекладності ЗА ЄС і визначають єдині критерії оцінки якості їхнього перекладу будь-якою ЦМ.

ВИСНОВКИ

У сучасному європейському комунікативному просторі переклад законодавчих текстів набуває особливої ваги та характеризується специфічною проблематикою, оскільки європейська правова інтеграція передбачає гармонізацію національного права, що, в свою чергу, зумовлює величезні обсяги перекладу і вимагає не лише практичних дій, а й теоретичних обґрунтувань та студій з позиції спеціального перекладу. У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у визначенні особливостей перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС різними цільовими мовами.

В юридичному перекладі перекладач має справу з певним жанром мови спеціальної сфери, який функціонує в галузі права, слугує основою комунікації між фахівцями, має особливе соціальне призначення, вирізняється специфічними композиційними, стилістичними та лексико-семантичними ознаками і виявляється в юридичній мові. Поліфункціональність юридичної мови проявляється в різних мовленнєвих жанрах, представлених юридичними текстами. Керуючись лінгвістичними критеріями та структурою права, серед жанрів юридичної мови ми виокремлюємо: 1.) жанр законотворчості – тексти законотворчої діяльності; 2.) жанр правозастосування – тексти правозастосувальної практики; 3.) жанр юридичної публіцистики – тексти правової публіцистики, а також 4.) жанр юридичної науки – тексти правової доктрини.

Особливим видом фахового перекладу слугує юридичний переклад – культурно-правовий трансфер, під час якого за допомогою спеціальної фахової мови – мови права правовий зміст однієї правової системи і відповідного культурного соціуму переноситься для застосування в іншу правову систему, в інший соціум. Залежно від жанру, функціональної спрямованості, комунікативної ситуації та статусу вихідного юридичного тексту у ЦМ юридичний переклад класифікують на певні підвиди. Особливим підвидом юридичного перекладу є переклад текстів жанру законотворчості, зокрема ЗА ЄС.

ЗА ЄС належать до нормативних-правових текстів офіційно-ділового стилю і законодавчого підстилю, призначення якого – правове регулювання суспільних відно-

син держав-членів ЄС. Характерними рисами ЗА ЄС є офіційність, беземоційність та сухість (за винятком преамбул), канонізованість, формалізованість, спрощеність (у порівнянні з національними юридичними текстами), відповідність єдиному спільному стандарту (міжнародному прототипу), високий рівень абстрактності, нормативна упорядкованість, структурованість джерел, традиційність оформлення та викладу правового змісту, чітка юридична техніка укладання та інтерпретації, фахова термінологія, складний синтаксис, мовні штампи та кліше, кодований характер та інші лінгвостилістичні особливості законодавчого підстилю, які обов'язково повинні відтворюватися у перекладі ЦМ, не порушуючи її норми.

Специфіка перекладу ЗА ЄС виявляється на рівні лексики, граматики, синтаксису та різновидів жанрів юридичних текстів і зумовлена особливостями правової комунікації в об'єднаній Європі, зокрема політикою багатомовності, наслідком якої є тісна взаємодія національних мов та правових систем держав-членів ЄС, що становить проблему точного та однозначного відтворення юридичних понять європейського права будь-якими ЦМ через залежність права та юридичної мови від національної мови та відповідної правової системи.

Характерною рисою перекладу ЗА ЄС слід також вважати варіативність функцій ВТ у перекладі ЦМ. Головним критерієм перекладу юридичних текстів з перформативною функцією у ЦМ є – збереження правової надійності й еквівалентності юридичної сили оригіналу та трансляту, що досягається за умов адекватної та точної передачі юридичного змісту, чіткого відтворення композиційної структури оригіналу, максимальної орієнтації на ВТ і врахування норми ЦМ. У перекладі ЗА ЄС з інформативною функцією в ЦМ ключовим завданням виступає передача правового змісту з метою ознайомлення з правовими явищами і правовими поняттями, вивчення досвіду європейського правозастосування, здійснення контрастивного аналізу тощо за умов зміни ЦМ та комунікативного суспільства. Такі тексти не мають прямої юридичної сили, і їхній переклад здійснюється з орієнтацією на ЦМ та реципієнтів перекладу.

Збереження правової надійності, транспарентності, змістової та формальної відповідності оригіналу і трансляту становлять критерії адекватності перекладу ЗА ЄС, тому під час їхнього перекладу особливо важливим є досягнення

максимальної еквівалентності на денотативному та текстуально-нормативному рівнях.

Процес перекладу юридичних текстів є певним випробовуванням для перекладача і не обмежується знанням іноземних мов, а передбачає високий рівень його перекладацької та референційної компетенції, що становить основу діяльності перекладача. У перекладі ЗА ЄС з німецької мови українською використовуються комплексні перекладацькі трансформації (лексичні: смисловий розвиток, конкретизація, цілісне перетворення, компенсація втрат у перекладі, генералізація; граматичні – синтаксичні: додавання, вилучення та перестановки лексичних одиниць; зміни порядку слів у реченні; заміни, об'єднання та членування речень; морфологічні: заміна частин мов, граматичних форм тощо).

Концептуальну особливість перекладу законодавчих актів ЄС зумовлено гетерогенністю європейської правової спільноти, філософсько-правовими розбіжностями у національних правових системах держав-членів ЄС, їхніми культурологічними відмінностями та, звичайно, політикою багатомовності ЄС. Це призводить до негативних наслідків контамінації мови європейського права невмотивованими термінами та поняттями з англійської та французької мов, що ускладнює і без того тернистий шлях перекладу законодавчих текстів ЄС і вимагає лексичної гармонізації термінології європейського права.

Європеїзація юридичних мов та правничих понять, зумовлена процесами європейської інтеграції та правової гармонізації в Європейському Союзі, віддзеркалюється, в першу чергу, в мові ЗА ЄС, релевантні ознаки якої – чіткі межі застосування у професійно замкненій сфері комунікації, обмежене коло адресатів, сукупність специфічних мовних засобів (лексико-семантичних і синтаксичних) та жанрових особливостей, дозволяють класифікувати її як окрему фахову мову підмови права і позначити терміном *правовий євролект*.

Лексичний склад ЗА ЄС у ВМ і ЦМ гетерогенний і представлений інтрагалузевими юридичними термінами європейського права, екстрагалузевими, загальнонауковими, міжгалузевими та загальнотехнічними термінами, номенклатурними одиницями та загальноживаною лексикою. Ядром європейської правничої мови виступає її інтрагалузєва юридична термінологія – ключ для розуміння і тлу-

мачення юридичного змісту ЗА ЄС. Іншою ознакою термінології європейського права є велика кількість термінів-скорочень, номенклатурних одиниць та термінів-реалій ЄС метафоричного характеру. Позитивною рисою таких термінів є їхнє гармонізоване використання у терміносистемі європейського права офіційних мов ЄС завдяки транскодованому запозиченню з англійської мови .

Поповненню терміносистеми правового євролекту сприяють дериваційні ресурси національного мовного фонду; лексико-семантичні процеси: термінологізація, транстермінологізація, метафоризація, транспозиція; і власне переклад законодавчих текстів ЄС ЦМ. Термінологічний склад ЗА ЄС відзначається насиченістю іменниковими формами, що спричиняє субстантивний характер терміносистеми європейського права німецької та української мов. При цьому німецькій терміносистемі європейського права притаманні складні терміни-іменники, які в перекладі українською мовою трансформуються в полілексемні термінологічні словосполучення.

Важливим етапом перекладу ЗА ЄС є пошук системних відповідників, що вимагає ґрунтовного аналізу вихідного поняття, яке необхідно перекласти ЦМ, і перевірки відповідності його значень у ЗА ЄС, укладених різними офіційними мовами. За потреби здійснюється також порівняльний аналіз значень вихідного поняття у національних правових системах ВМ і ЦМ. Якщо відповідне поняття у ЦМ відсутнє, перекладач відтворює максимально точно значення нового терміна засобами ЦМ, послуговуючись необхідними способами перекладу безеквівалентної лексики. Для перекладу термінів правового євролекту українською мовою найчастіше застосовують: калькування (40%) – переважно з німецької мови; транскодоване запозичення (35,3%) – переважно з англійської та французької мов, рідше з німецької; та описово-пояснювальний переклад (22,7%), причому часто використовується змішаний спосіб перекладу. Небажаним явищем у перекладі термінів європейського права є аналогова заміна (2%) та невмотивоване запозичення вихідного поняття.

Переклад термінів правового євролекту українською мовою ускладнюється тим, що європейське право – новітня правова культура. Її терміносистема перебуває у стадії формування та інтенсивно поповнюється новими поняттями, правовими категоріями, інститутами, які на даному етапі відсутні у більшості ЦМ, тому перекладачі змушені самотійно відшукувати термінологічні відповідники, розбудо-

вувати нову терміносистему і заповнювати термінологічні лакуни, враховуючи цілий ряд вимог, яким мають відповідати нові терміни. Особливої уваги перекладача потребують метафоричні терміни, переклад яких здійснюється у комбінації калькування чи транскодованого запозичення з описово-пояснювальним перекладом, або за допомогою відповідників (переклад термінів-скорочень міфологічного характеру), що стає можливим завдяки спільним європейським культурологічним та літературним традиціям, котрі сприяють перекладності термінів-реалій ЄС європейськими мовами.

Проведене дослідження показало, що важливою передумовою адекватного та якісного перекладу ЗА ЄС є їхня гармонізація на рівні лексики й тексту, що сприятиме гомогенному відтворенню концептуальних, структурно-жанрових та лінгвостилістичних особливостей *acquis communautaire* під час перекладу ЦМ. У межах Європейського Союзу міжмовна *гармонізація* нерозривно пов'язана з перекладом, який виступає релевантним чинником функціонування європейського права. Саме переклад сприяє поширенню європейського правового ладу на європейському континенті та екстеріоризує процес міжмовної гармонізації лексико-термінологічного складу правового євролекту на прикладі транслятив законодавчих текстів ЄС різними ЦМ та узгодженої дії терміносистеми європейського права на національному та міжнародному рівнях.

Переклад правових актів ЄС становить сьогодні нагальну проблему для України і сприяє вдосконаленню її словникового набутку, поповненню національної правової терміносистеми новими правовими поняттями, гармонізації терміносистеми європейського права, запозиченню іноземного досвіду, тому вважаємо перспективними подальші наукові дослідження особливостей перекладу ЗА ЄС, укладених іншими офіційними мовами ЄС, українською мовою, а також текстів правозастосувальної практики європейського права, правової публіцистики і правової доктрини молодого легіслативної культури. Особливої уваги і далі заслуговують дослідження лексичної гармонізації терміносистеми європейського права, яка остаточно не сформована, поповнюється новими категоріями, реаліями та концептами і потребує подальшої міжмовної гармонізації, що підвищить рівень перекладності термінів європейського права та сприятиме фаховій комунікації, яка в межах ЄС не може існувати без перекладу.

ДОДАТОК
НІМЕЦЬКО-АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ ЗА ЄС

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
1	Abbau bestehender Schranken in dem europäischen Wissenschafts- und Technologieraum	decompartmentalisation of Europe's scientific and technological area	усунення обмежень в європейському науково-технологічному просторі
2	Abkommen n.	Agreement	угода
3	Absorptionskapazität f.	absorption capacity / absorptive capacity	приймальна спроможність (готовність країн або установ отримувати різного роду підтримку в рамках певних програм ЄС)
4	Abstimmung mit qualifizierter Mehrheit	qualified majority voting	голосування кваліфікованою більшістю
5	Achtung der grundlegenden Menschenrechte	respect for human rights	повага основних прав людини
6	Achtung der Menschenwürde	respect for human dignity	повага людської гідності

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
7	acquis communautaire; gemeinschaftlicher Besitzstand	acquis communautaire	acquis communautaire;спільний правовий доробок ЄС (усі чинні нормативно-правові приписи, законодавчі акти та законоположення, які утворюють законодавство Європейського Союзу та право ЄС і є обов'язковими для всіх держав-членів ЄС)
8	Agenda 2000	Agenda 2000	Порядок денний 2000 (Програма дій щодо подальшого розвитку ЄС, розширення та реформування спільних політик у галузі сільського господарства, регіональної політики та політики довкілля на період з 2000 до 2006 року)
9	Agentur für die Koordination der europäischen Forschung (EUREKA)	European Research Coordination Agency (EUREKA)	Європейська агенція з координації науково-дослідницької діяльності «Єврика» (EUREKA)
мова	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

№			
10	Agenturen der EU	EU agencies	агенції ЄС
11	AKP-EU-Handelsabkommen	ACP-EU trade agreements	торгові угоди між АКТ і ЄС
12	Akt über den Beitritt zur EU	Act of EU Accession	акт про вступ / приєднання до ЄС
13	Akt über die Bedingungen des Beitritts zur EU	Act concerning the conditions of EU accession	акт про умови вступу / приєднання до ЄС
14	als Gesetzgeber tätig sein	enact legislation	ухвалювати законодавство
15	Amsterdamer Vertrag	Amsterdam Treaty	Амстердамська угода
16	Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften	Official Journal of the European Communities	Офіційний вісник Європейських спільнот
17	Amtsblatt der Europäischen Union	Official Journal of the European Union	Офіційний вісник Європейського Союзу
18	Amtsblatt n. (AB)	Official Journal (OJ)	Офіційний вісник (ОВ)
19	Amtssprache f.	official language	офіційна мова
20	Änderung des Vertrages	revision of the Treaty	внесення змін до договору
21	angleichen	approximate	зближувати, гармонізувати
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

22	Angleichung der innerstaatlichen Rechtsvorschriften	approximation of the laws of Member States	зближення / гармонізація національних законодавств держав-членів; апроксимація (процес скасування відмінностей у національному законодавстві з метою наближення держави-кандидата до вступу в ЄС, спільного ринку тощо)
23	Angleichung f.	approximation	наближення законодавства; апроксимація; у контексті ЄС - гармонізація національних законодавств
24	annehmen	adopt (a document)	ухвалювати (документ)
25	Anpassung f.	adjustment	адаптація
26	Antrag auf Beitritt	application for accession	заява на вступ / приєднання
27	Anwendung des Unionsrechts	application of Union law	застосування права ЄС

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
28	Anwendungsvorrang m.	preferential right	право на пріоритетне застосування, верховенство застосовуваного закону (будь-який закон ЄС має верховенство перед національним правом)
29	Äquivalenzgebot n.	equivalence principle	вимога еквівалентності
30	Arbeitsmarktpolitik der Union	Union employment policy	політика Союзу щодо зайнятості
31	Asien-Europa-Tagung (ASEM)	Asia-Europe Meeting (ASEM)	Форум «Азія – Європа» (ФАС; ASEM)
32	Assoziierung f.	Association	асоційоване членство
33	Assoziierungsabkommen n./ Assoziationsabkommen n.	association agreement	угода про приєднання до ЄС
34	Asyl n.	asylum	притулок
35	Asylberechtigte f./m.	-	особа, яка має право на притулок
36	Asylbewerber m.	asylum seekers	особа, яка претендує на надання притулку
мова	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

№			
37	Asylgewährung f.	grant asylum	надання (політичного) притулку
38	Asylpolitik f.	asylum policy	політика надання притулку
39	Asylrecht n.	right to asylum	право притулку
40	Aufenthaltsfreiheit f.	freedom of residence	свобода вибору місця перебування
41	Aufenthaltsvoraussetzungen Pl.	conditions of residence	правила перебування
42	ausschließliche Zuständigkeit	exclusive competence	виключна компетенція
43	Ausschuss der Regionen	Committee of the Regions (CoR)	Комітет регіонів (Кор.) (Створений 1994р. згідно з Угодою про Європейський Союз як консультативний форум представників регіональних та місцевих органів управління.)
44	Ausschuss m.	Committee	комітет
45	Austausch bewährter Verfahren durchführen	organization of exchange of best practice	здійснювати обмін взірцевим досвідом
мова	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
№			

46	Befugnisse einräumen / erteilen	grant a power	надавати повноваження
47	Befugnisse überschreiten	infringement of power	перевищити повноваження
48	begünstigter Mitgliedstaat	beneficiary Member State	держава-член ЄС, яка отримує допомогу
49	beherrschende Stellung	dominant position	панівне становище
50	Behörde f.	authority	орган влади, установа
51	Beitritt m. (zu D.)	accession	вступ (до ЄС); приєднання (до договору)
52	Beitrittsakte f.	act of accession	Акт про приєднання / Акт про вступ
53	Beitrittskandidat m.	candidate country, applicant country, accession state	держава-кандидат на вступ до ЄС

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
54	Beitrittskriterien Pl. (Kopenhagener Kriterien)	accession criteria (Copenhagen criteria)	критерії вступу / приєднання (Копенгагенські критерії - встановлені Європейською Радою 1993 р. на засіданні у Копенгагені вимоги, виконання яких надають країнам Центральної та Східної Європи право вступу до ЄС.)
55	Beitrittspartnerschaft f.	accession partnership	асоційоване партнерство
56	Beitrittsstaat m. / Beitrittsland n.	accession state; acceding state / country	державо-претендент на вступ / країна-кандидат на вступ
57	Beitrittsverhandlungen Pl.	accession negotiations	переговори щодо вступу
58	beitrittswillige Staaten	candidate States for accession	держави-кандидати на вступ
59	beratende Einrichtungen	advisory bodies	консультуючі інституції/ установи
60	Beschäftigungsausschuss m.	Employment Committee	Комітет з питань зайнятості
61	Beschluss erlassen	adopt a decision	ухвалювати рішення
мова	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

№			
62	Beschluss m. (über)	decision	рішення
63	Beschlussorgan n.	decision-making body	правочинний орган; уповноважений приймати рішення орган
64	Beseitigung der Armut	eradication of poverty	подолання злиденності
65	besondere Beziehungen unterhalten	to have special relations	підтримувати особливі стосунки
66	Bestimmungen des Vertrags	provisions of the Treaty	положення Договору
67	Bewerberland n.	applicant country, candidate country	країна-претендент на вступ
68	bindend sein / binden	binding	обов'язковий / зобов'язувати
69	bindende Entscheidungen	binding decisions	обов'язкові рішення
70	Brüssel-II-Verordnung	Brussels II regulation	Регламент «Брюссель II»
71	Brüssel-I-Verordnung	Brussels I regulation	Регламент «Брюссель I»
72	Chancengleichheit f.	equality of opportunities	рівність можливостей
73	Charta der Grundrechte	Charter of Fundamental Rights	Хартія засадничих прав

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
74	das „Drei-Säulen-Modell“	three pillars Model	модель трьох складових «стовпів», яка визначає напрями діяльності ЄС: перший «стовп» - економічна співпраця; другий «стовп» - спільна зовнішня політика та політика безпеки; третій «стовп» - співпраця у сфері правосуддя та внутрішніх справ.
75	den Gerichtshof anrufen	bring (the matter) before the Court of Justice	спрямувати (справу) до Суду
76	der Rat erläßt ... Richtlinien	Council the Council... shall act by means of directives	Рада ухвалює директиви
77	der Rat... beschließt einstimmig	Council the Council shall act unanimously	Рада ухвалює одностайно
78	die nationalen Maßnahmen aufeinander abstimmen	bring national policies into line	координувати національні політики

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
79	Direktwirkung f.	direct action	пряма дія (згідно з європейським правом є формою дії директиви ЄС. За умови точності положень директива може мати також пряму дію для цивільних осіб)
80	Diskriminierungsverbot n.	non-discrimination principle	заборона дискримінації
81	Drittland n., Drittstaat m., dritte Länder	third country, non-member country	третя країна (не учасник міжнародного договору)
82	Drittstaatsangehörigen Pl.	third-country national	громадяни держав, які не є членами ЄС
83	eEurope	eEurope	eEurope – частина Лісабонської стратегії, в якій Європейський Союз задекларував прагнення створити найкращі у світі умови для інформаційного суспільства

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
84	Einhaltung des Grundsatzes der Nicht-Zurückweisung	compliance with the principle of non-refoulement	дотримання принципу не примусової репатріації осіб, які претендують на політичний притулок, якщо їм загрожує небезпека в країні, громадянином якої вони є
85	Einrichtungen der EU	body, authority, institution	установи, заклади, інституції ЄС
86	einstimmig (von D.) abweichen	reject unanimously	відхиляти одногосно
87	einzelstaatlichen Rechtsvorschriften ... einander angeglichen	approximate national laws	зближувати/ узгоджувати національні законодавства
88	Empfehlungen Pl.	Recommendations	рекомендації
89	Energieeffizienz f.	energy efficiency	ефективне використання енергії
90	Energiesparen n.	energy saving	енергозаощадження
91	Energiestrategie für die Gemeinschaft	Energy Strategy for the Community	Енергетична стратегія для Спільноти
мова	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

№			
92	Engagements für Europa	European commitment	відданість європейській справі
93	enge Zusammenarbeit	close cooperation	тісна співпраця
94	Entscheidungen Pl.	Decisions	рішення
95	EntschlieBungen Pl.	Resolutions	резольуції
96	Entwicklungsländer Pl.	developing countries	країни, що розвиваються
97	Entwicklungspolitik der Union	development policy of the Union	політика ЄС зі сприяння розвитку
98	Entwicklungszusammenarbeit f.	development cooperation	співпраця з питань розвитку
99	Europäisches Rahmengesetz	European framework law	Європейський рамковий закон (Закон, що містить рамкові положення, які підлягають конкретизації у відповідних нормативних актах)

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
100	EQUAL Initiative	Equal initiative	Ініціатива «Іквел» (Equal) (захід Спільноти щодо підтримки розвитку певних фахових сфер держав-членів ЄС. Завдання стратегії «Іквел» - сприяти обміну досвідом та розбудові партнерських зв'язків між державами-членами ЄС та кандидатами на вступ)
101	ERASMUS (gemeinschaftliches Aktionsprogramm zur Förderung der Mobilität von Hochschulstudenten)	ERASMUS (European Community Action Scheme for the Mobility of University Students)	«Еразм» - Програма дій Європейської Спільноти зі студентської мобільності. Мета програми - сприяти впровадженню європейського рівня освіти, кращим умовам навчання, співпраці між ВНЗ Європи, мобільності студентів та вивченню мов держав-членів ЄС.
102	ERASMUS-Aktionen	Erasmus actions	«Еразм» (ERASMUS) - заходи Спільноти в галузі освіти.
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

103	Erklärungen f.	Statement	заява
104	Errichtung des gemeinsamen Marktes	establishing the common market	заснування спільного ринку
105	Erweiterung der EU	EU enlargement	розширення ЄС
106	EU-Aktionen	EU actions	заходи ЄС у певній галузі
107	EU-Delegation f.	EU delegation	представництво ЄС у певній країні
108	Eurobarometer	Eurobarometer	Євробарометр (Заходи Європейської Комісії щодо дослідження громадської думки в ЄС)
109	Euro-Gebiet (Euro-Zone)	euro zone (euro area)	єврозона
110	Eurokorps	Eurocorps	Єврокорпус
111	Euroland n.	Euroland	Євроленд (неофіційна назва єврозони, до якої належать держави-члени ЄС, котрі запровадили єдину валюту)

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
112	Europa “mit variabler Geometrie”	“variable geometry” Europe	Європа «змінної геометрії» (означає поступовий процес європейської інтеграції держав-членів ЄС, для якого характерний поділ держав на регіони за рівнем їх інтеграційного розвитку.)
113	Europa à la carte	Europe à la carte	Європа «à la carte» (Європа «на вибір» - модель європейської інтеграції, за якою держави самі обирають, чи брати участь у певній конкретній інтеграційній ініціативі, чи ні.)
114	Europa der Bürger	People’s Europe	Європа громадян (термін на позначення поняття відкритої для своїх громадян Європи)
115	Europa der Vaterländer	Europe of nation-states	Європа батьківщин

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
116	Europaabkommen Pl.	Europe Agreements	Європейські угоди (особливий тип асоціативної угоди між ЄС та державами-кандидатами на вступ до ЄС; Її мета - підготовка асоційованої держави н вступ до ЄС.)
117	Europäische Agentur für den Wiederaufbau (EAR)	European Reconstruction Agency (ERA)	Європейська агенція з реконструкції (ЄАР; ERA)
118	Europäische Agentur für die Sicherheit des Seeverkehrs (EMSA)	European Maritime Safety Agency (EMSA)	Європейська агенція з безпеки на морі (ЄМСА; EMSA)
119	Europäische Agentur für Flugsicherheit (EASA)	European Aviation Safety Agency (EASA)	Європейська агенція з безпеки в повітрі (ЄАСА; EASA)
120	Europäische Agentur für Sicherheit und Gesundheitsschutz am Arbeitsplatz (EU-OSHA)	European Agency for Safety and Health at Work (EU-OSHA)	Європейська агенція з безпеки праці (ЄАБП; EU-OSHA)
мова	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

№			
121	Europäische Atomgemeinschaft	European Atomic Energy Community (EAEC / Euratom)	Європейська спільнота з атомної енергії (ЄСАЕ, Євратом; EAEC, Euratom)
122	Europäische Bank für Wiederaufbau und Entwicklung (EBWE)	European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)	Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)
123	Europäische Charta für Forscher	European Charter for Researchers	Європейська хартія дослідників
124	Europäische Energiecharta	European Energy Charter	Європейська енергетична хартія
125	Europäische Freihandelsassoziation (EFTA)	European Free Trade Association (EFTA)	Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄФТА; EFTA)
126	Europäische Gemeinschaft (EG)	European Community (EC) [див. також Community]	Європейська Спільнота (ЄСП)
127	Europäische Gemeinschaft für Kohle und Stahl (EGKS)	European Coal and Steel Community (ECSC)	Європейська спільнота з вугілля та сталі (ЄСПВС; ECSC)
128	Europäische Gemeinschaften	European Communities	Європейські спільноти
129	Europäische Kommission	European Commission	Європейська Комісія
мова	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
№			

130	Europäische Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten	European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Європейська Конвенція про захист прав людини та засадничих свобод
131	Europäische Menschenrechtskonvention (MRK)	European Convention on Human Rights (ECHR)	Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ)
132	Europäisches Polizeiamt (Europol)	European Police Office (Europol)	Європейська поліційна служба (Європол)
133	Europäische Sicherheits und Verteidigungsidentität	European security and defense identity	Європейська безпекова та оборонна ідентичність
134	Europäische Sicherheitsstrategie	European security strategy	Європейська стратегія безпеки
135	Europäische Sicherheitsund Verteidigungspolitik (ESVP)	European Security and Defense Policy (ESDP)	Європейська безпекова та оборонна політика (ЄБОП)
136	Europäische Stelle für justizielle Zusammenarbeit (Eurojust)	European Judicial Cooperation Unit (Eurojust)	Європейський підрозділ судової співпраці (Євроюст)
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

137	Europäische Stiftung für die Verbesserung der Lebensund Arbeitsbedingungen (EUROFOUND)	European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound)	Європейський фонд з поліпшення умов життя та праці (Єврофонд)
138	Europäische Union (EU)	European Union (EU)	Європейський Союз / [Європейська Унія] (організація, яка об'єднує 27 країн Західної Європи, котрі шляхом створення спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також шляхом реалізації спільної політики і діяльності мають на меті сприяти економічній і соціальній інтеграції, а також солідарності держав членів ЄС.)
139	Europäische Wirtschaftsgemeinschaft (EWG)	European Economic Community (EEC)	Європейська економічна спільнота (ЄЕСп)
140	europäischer Bildungsraum	European education area	Європейський освітній простір
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

141	Europäischer Fonds für regionale Entwicklung	European Regional Development Fund (ERDF)	Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР; ERDF)
142	europäischer Forschungsraum	European research area	Європейський науково-дослідницький простір
143	Europäischer Gerichtshof (EuGH)	European Court of Justice (ECJ)	Європейський Суд (ЄСд)
144	Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte	European Court of Human Rights	Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ)
145	Europäischer Kommissar	European Commissioner	Європейський комісар
146	Europäischer Konvent	European Convention	Європейський Конвент (Декларація про майбутнє Союзу, яка передбачає впровадження інституційних реформ. Їх кінцевим етапом є прийняття єдиної Конституції для Європи.)

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
147	Europäischer Rat	European Council	Європейська Рада (Рада Європейського Союзу, Рада Союзу, Рада – керівний орган Європейського Союзу. До її складу входять по одному міністру від кожної з держави-члена ЄС.)
148	Europäischer Raum des lebenslangen Lernens	European area of lifelong learning	Європейський простір довічного навчання
149	Europäisches Büro für die weniger verbreiteten Sprachen	European Bureau for Lesser Used Languages (EBLUL)	Європейське бюро з міноритарних мов
150	Europäisches Nachbarschaftsinstrument	European Neighborhood Instrument	інструмент європейської політики сусідства
151	Europäisches Netzwerk für die Hochschulkooperation	European network for university cooperation	Європейська мережа співпраці між вищими навчальними закладами

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
152	Europäisches Parlament	European Parliament	Європейський Парламент (Асамблея представників громадян Союзу. Його функції - контроль за діяльністю Союзу, участь у законотворчому процесі, вирішення фінансово-бюджетних питань тощо.)
153	europäisches politische Bewusstsein	European political awareness	європейська політична свідомість
154	Europäisches Wirtschaftsraum (EWR)	European Economic Area (EEA)	Європейський економічний простір (ЄЕА; ЕЕА)
155	Europäisches Zentrum für die Förderung der Berufsbildung (CEDEFOP)	European Centre for the development of vocational training (CEDEFOP)	Європейський центр з розвитку професійного навчання (ЦЕДЕФОП; CEDEFOP)

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
156	Europarat m.	Council of Europe	Рада Європи (Термін на позначення поняття регулярних зустрічей глав держав або урядів держав-членів ЄС. Такі зустрічі відбуваються щонайменше двічі на рік і слугують стимулом для подальшого розвитку політики ЄС.)
157	EURYDICE (Bildungsinformationsnetz der Europäischen Gemeinschaft)	EURYDICE (Education Information Network in the European Community)	«Євридика» (EURYDICE) – Освітня інформаційна мережа ЄС
158	Forum für wirtschaftliche Zusammenarbeit Asien-Pazifik (APEC)	Asian Pacific Economic Co-operation forum (APEC)	Форум азійсько-тихоокеанської економічної співпраці (АПЕК; АПЕС)
159	Freizügigkeit f.	freedom of movement	свобода пересування (засадничий принцип політики ЄС щодо людей, товарів, послуг та капіталу, закріплений в Угоді про Європейський Союз та Конституції ЄС)
мова	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

№			
160	gemäß verfassungsrechtlichen Vorschriften	constitutional requirements in accordance with ... respective constitutional requirements	згідно з відповідними конституційними вимогами
161	gemeinsame Agrarpolitik (GAP)	Common Agricultural Policy (CAP)	Спільна аграрна політика (САП)
162	gemeinsame Asyl- und Einwanderungspolitik	common policy on asylum and migration	спільна політика щодо притулку та міграції
163	gemeinsame Aussen- und Sicherheitspolitik (GASP)	common foreign and security policy (CFSP)	спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП)
164	gemeinsame Handelspolitik	common commercial policy	спільна торгівельна політика
165	gemeinsame Marktorganisationen	common market organizations	спільні організації ринків
166	gemeinsame Politik der Berufsausbildung	common vocational training policy	спільна політика професійного навчання
167	gemeinsame Sicherheits- und Verteidigungspolitik	common security and defense policy	спільна безпекова та оборонна політика
168	gemeinsame Standpunkte annehmen	adopt common positions	узгоджувати спільні позиції
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

169	gemeinsame Verteidigungspolitik	common defense policy	спільна оборонна політика
170	gemeinsames europäisches Asylsystem	common European asylum system	спільна європейська система притулку
171	gemeinsames kulturelles Erbe	common cultural heritage	спільна культурна спадщина
172	Gemeinschaft f.	Community	Спільнота
173	gemeinschaftliches Rechtsinstrument	Community legal instrument	правовий інструмент Спільноти
174	Gemeinschaftsbeamter m.	Community official	службовець Спільноти
175	Gemeinschaftsjargon m.	Community jargon / Europeak	жаргон Спільноти / «Євромова»
176	Gemeinschaftsmethode f.	Community method	метод Спільноти
177	Gemeinschaftsrichtlinie f.	Community directive	директива ЄС, директива Спільноти
178	gemeinschaftsweite Politik	Community-wide policy	загальноспільнотна політика
179	Generalanwalt m.	Advocate-General	генеральний адвокат
180	Generaldirektion (GD)	Directorate-General (DG)	Генеральний дирекція (ГД)
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
181	Gericht erster Instanz der	Court of First Instance of European	Суд першої інстанції Європейських

	Europäischen Gemeinschaften	Communities	спільнот
182	Gerichtshof der Europäischen Union	The Court of Justice of the European Union	Суд Європейського Союзу
183	Gesetzgebung ausüben	to make law	здійснювати законотворчу діяльність
184	geteilte Zuständigkeit	competence shared	розподілені повноваження
185	Gleichbehandlung f	equal treatment	однакове ставлення
186	Gleichstellung f.	equal treatment	рівноправність, рівність
187	Gleichstellung von Frauen und Männern	equal treatment for men and women	рівність прав жінки і чоловіка
188	grenzübergreifende kulturelle Bindungen	cross-border cultural links	транскордонні культурні зв'язки
189	grenzüberschreitend; grenzübergreifend	cross-border	транскордонний
190	größere gegenseitige Abhängigkeit	enhanced interdependence	посилена взаємозалежність
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
191	gründen	establish	заснувати

192	Grundsatz der Gleichbehandlung	the principle of equal treatment	принцип рівності
193	Gründungsverträge Pl.	founding Treaties	установчі договори
194	Grundzüge Pl.	broad guidelines	стратегічні настанови
195	Harmonisierung der Rechtsakte	harmonization of law	гармонізація правових актів
196	Haushalt m.	Budget	бюджет
197	Hilfsberichterstatter m.	assistant reporter; co-reporter	співдоповідач
198	Hoher Vertreter	High Representative	Високий представник
199	Hüterin der Verträge	Guardian of the Treaties	гарант договорів
200	i2010	i2010	i2010 – Ініціатива 2010 (заходи Європейської Комісії щодо сприяння розвитку та застосування інформаційно-комунікативних технологій з метою створення інформаційного суспільства до 2010 року)
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
201	Initiativrecht n. [der Europäischen Kommission]	right of initiative [of the European Commission]	право на ініціативу [Європейської Комісії]

202	Institutionen der Union	Union institutions	інституції Союзу
203	Instrument der Gemeinschaft	Community instrument	правовий інструмент Спільноти
204	Interne Rechtsakte	Interlegal acts	Правові акти внутрішнього інституційного призначення
205	Justiz und Inneres	Justice and home affairs	Юстиція та внутрішні справи
206	Kerngeschäftsbereiche / Kerntätigkeiten der EU	core activities of the EU	головні напрями діяльності ЄС
207	Klarheit der Verträge	clarity of the treaties	ясність договорів
208	Kohärenz aller von der Union ergriffenen außenpolitischen Maßnahmen	consistency of Union's external activities	узгодженість усіх зовнішньополітичних заходів Союзу
209	Kohäsion f.; Zusammenhalt m.	cohesion	когезія; згуртованість
210	Kollisionsnorm f.; Normenkollision f.; Normenkonkurrenz f.	conflict of laws	колізія правових норм
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

211	Komitologie f. Ausschussverfahren n.	comitology	комітологія (процедура обмеження повноважень Комісії з боку Ради шляхом допомоги їй відповідного комітету)
212	Konferenz der Ausschüsse für Gemeinschafts- und Europa-Angelegenheiten (COSAC)	Conference of Community and European Affairs Committees (COSAC)	Конференція комітетів зі справ Спільноти (КОСАК; COSAC)
213	Konferenz einberufen	convene a conference	скликати конференцію
214	Konfliktverhütung und -vermeidung	conflict prevention	запобігання конфлікту
215	konstruktive Stimmenthaltung	constructive abstention	конструктивне утримання від голосування
216	Konvent zur Zukunft der Europäischen Union	Convention on the future of Europe	Конвент щодо майбутнього Європи
217	Konvergenz f.	convergence	конвергенція; наближення; зближення
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

218	Konvergenzkriterien Pl., Maastricht-Kriterien	convergence criteria	критерії конвергенції (умови, виконання яких дає країнам-кандидатам право на вступ до Економічного та монетарного союзу. За цими критеріями відношення державного дефіциту до ВВП не повинно перевищувати 3%, відношення державного боргу до ВВП не повинно перевищувати 60%; а також передбачається низький рівень інфляції, довгострокова номінальна відсоткова ставка та стабільний обмінний курс)
219	Koordinierung der Rechts- und Verwaltungsvorschriften	coordination of laws, regulations and administrative provisions	координація законів та підзаконних актів
220	Krisenbewältigung f.	crisis management	подолання криз(и)
221	kulturelle Vielfalt	cultural diversity	культурне розмаїття
222	kulturelles Hintergrund	cultural background	культурне коріння
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
223	Kulturförderprogramme Ariane	Ariane cultural program	програма сприяння культурі «Аріадна»

224	Länder aus Afrika, dem karibischen Raum und dem Pazifischen Ozean (AKP)	African, Caribbean and Pacific countries (ACPs)	африканські, карибські та тихоокеанські країни (АКТ)
225	Leitlinien Pl.	Guidelines	Настанови
226	Lissabon-Strategie f.	Lissabon strategy	Ліссабонська стратегія
227	Luxemburger Kompromiss	Luxembourg compromise	Люксембурзький компроміс (Люксембурзький компроміс - право держав-членів ЄС накладати вето на пропозиції, які порушують національні інтереси. Він був досягнутий у 1966 р., з його допомогою вдалося розв'язати проблему «порожнього крісла», яка виникла через відмову Франції зайняти своє місце в Раді.)
228	Maßnahmen ergreifen/ treffen	to take measures	вживати заходів
229	Massnahmen zur Bekämpfung der Inflation	anti-inflationary moves	антиінфляційні заходи
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

230	MEDA	MEDA	МЕДА (Програма допомоги ЄС країнам Середземноморського басейну в галузі професійного навчання. Її мета - впровадження реформ у системі навчання.)
231	Mehrsprachigkeit f.	multilingualism	багатомовність
232	Ministerrat m.	Council of Ministers	Рада Міністрів
233	Missbrauch einer beherrschenden Stellung	abuse of a dominant position	зловживання панівним становищем
234	Missbrauch m.	abuse	зловживання
235	Mitberichterstatter m.	co-reporter	співдоповідач
236	Mitentscheidungsverfahren n.	codecision procedure	процедура спільного ухвалення рішень (запроваджена Маастрихтською угодою, наділяє Європейський Парламент повноваженнями ухвалювати документи спільно з Радою, що зміцнює законодавчі повноваження Парламенту у відповідних сферах)
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

237	Mitgliedstaaten die ... das beste Ergebnis in der Wirtschaft erzielt haben	economic performance the best performing Member States	держави-члени, які досягли найкращих економічних показників
238	Mitteilung (der Kommission; des Rates; der nationalen Regierung)	Communication (from the Commission; from the Council; national government)	Повідомлення (Комісії; Ради; національного Уряду)
239	Mitwirkungsbefugnis f.	participation powers	правоможність (спів)участі
240	öffentliche Intervention auf Gemeinschaftsebene	public intervention at the Community level	державне втручання на рівні Спільноти
241	Operationen zur Krisenbewältigung	crisis management operations	заходи з подолання криз(и)
242	Organe der EU	Community bodies	органи Союзу
243	Petitionsrecht n.	right to petition	право подання петиції
244	PHARE	PHARE (Community aid to the countries of Central and Eastern Europe)	ФАРЕ (Програма допомоги Спільноти країнам Центральної та Східної Європи. З її допомогою ЄС координує та підтримує реформи у різних галузях.)
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
245	Politik ausführen	implement a policy	реалізовувати/ впроваджувати політику

246	Politik festlegen	define a policy	визначати політику
247	qualifizierte Mehrheit	qualified majority	Кваліфікована більшість (Кількість голосів, необхідних для прийняття відповідних рішень Радою ЄС)
248	Quästoren Pl.	Quaestors	Квестори (п'ять депутатів Європейського Парламенту, які виконують особливі адміністративні та фінансові функції)
249	Rat m.	Council	Рада
250	Ratifikationsurkunde f.	instrument of ratification	ратифікаційна грамота
251	Raum der Freiheit, der Sicherheit und des Rechts	area of freedom, security and justice	простір свободи, безпеки й справедливості / правосуддя
252	Rechnungshof m.	Court of Auditors	Рахункова Палата
253	Rechtsakt der Gemeinschaft	Community act	акт Спільноти
254	Rechtsetzungsverfahren n.	legislation procedure	процедура нормотворчої діяльності / правотворення
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
255	Rechtspersönlichkeit der Union	legal personality of the Union	правосуб'єктність Союзу

256	Rechtsprechung des Gerichtshofes	case law of the ECJ	судова [правова] практика Європейського Суду
257	Regierungskonferenz f.	intergovernmental Conference	Міжурядова конференція
258	Richtlinie f.	directive	Директива
259	Richtlinien der Politik bestimmen	set policy function	визначити основні напрями політики
260	Sicherheitspolitik f.	Security Policy	політика безпеки / безпекова політика
261	Sonstige Rechtsakte	other legal acts	інші правові акти
262	Spitzenforschungszentrum	centre of excellence	провідний [науково-дослідницький; освітній] центр
263	Staats- und Regierungschefs	Head of State and Government	Голови держав та урядів
264	Stellungnahmen berücksichtigen	entertain the opinions	враховувати висновки
265	subsidiärer Schutz	subsidiary protection	субсидіарний захист
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

266	Subsidiarität	subsidiarity	субсидіарність (принцип субсидіарності - один із ключових принципів функціонування Європейського Союзу, запозичений з католицького канонічного права і спрямований на забезпечення найближчого до громадян механізму ухвалення рішень. Субсидіарність передбачає обґрунтованість дій і заходів ЄС з урахуванням національних та регіональних інтересів держав-членів ЄС.)
267	Suspensionsklausel f.	suspension clause	застереження про [тимчасове] зупинення / звільнення [з посади]
268	TACIS	TACIS (Community Technical Assistance program for the Commonwealth of Independent States)	ТАСІС (Програма технічної допомоги країнам СНД)
269	Tagung [des Europäischen Rates] in Amsterdam (Maastricht etc.)	European Council in Amsterdam (Maastricht etc.)	засідання Європейської Ради в Амстердамі (Маастрихті тощо)
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

270	Task Force “Grösseres Europa”	Wider Europe Task Force	Спеціальна група «Більша Європа»
271	Task Force Beitrittsverhandlungen	Accession Negotiations Task Force	Спеціальна група з переговорів щодо вступу в ЄС
272	Transparenz f.	transparency	прозорість (Термін «транспарентність / прозорість» застосовують у правовому євролекті на позначення відкритості функціонування інституцій ЄС, широкого доступу до інформації та документів ЄС, а також у контексті перекладу, спрощеної юридичної техніки укладання законодавчих текстів ЄС з метою полегшити їх сприйняття та розуміння для звичайних громадян ЄС тощо.)
273	treten in Kraft	enter into force, take effect	набувати чинності, вступати в силу

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
274	Troika f.	Troika	Трійка (згідно з Амстердамською угодою термін Трійка вживають для позначення складу головуючих в Раді - представника держави-члена ЄС, яка зараз головує, представника країни наступного головування, а також Генерального секретаря Ради, як найвищого Представника ЄС у справах спільної зовнішньої політики та політики безпеки)
275	Twinning	twinning	Твінінг (угода між країною-кандидатом на вступ до ЄС та державами-членами ЄС про передачу досвіду щодо застосування законодавства ЄС (acquis communautaire). Мета Твінінгу - наближення національного законодавства країни-кандидата до норм європейського права.
мова	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

№			
276	übernehmen	adopt	переймати; наслідувати
277	Unionsbürgerschaft f.	citizenship of the Union	громадянство Союзу
278	Unionsrecht n.	Union law	право ЄС
279	unmittelbar gelten	applicable be directly applicable	мати пряме застосування
280	Unterschiede im Entwicklungsstand der Regionen	disparities between regions	розбіжності у рівні розвитку регіонів
281	Untersuchungsausschuss m.	committee of inquire	комісія з розслідування (якого-небудь питання)
282	ursprüngliche Verträge	original Treaties	первинні договори
283	verbindlich sein	binding have a binding force	мати обов'язкову юридичну силу
284	Vereinbarungen von Arusha	Arusha agreements	Аруські угоди
285	Vereinfachung der Verträge	simplification of the treaties	спрощення договорів
286	verfassungsrechtliche Vorschriften	constitutional requirements	конституційні норми
287	Vergemeinschaftung f.	communitization	успільнотнення
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

288	Verhältnismässigkeit f.	proportionality	пропорційність
289	Verordnungen	Regulation	Регламенти
290	verstärkte Zusammenarbeit	enhanced cooperation	посилена співпраця
291	Vertiefung der Integration	deepening (integration)	поглиблення інтеграційного процесу
292	Vertrag von Nizza	Treaty of Nice	Ніщський договір (Прийнятий 2000р. І підписаний 2001р., відкрив шлях до інституційних реформ з метою поширення ЄС, спрощення законодавчої бази та створення кращих умов для функціонування ЄС.
293	Verwaltung f.	public service; authority, body, agency, institution	адміністрація, правління, управління (як орган), дирекція

мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
294	Verwaltungsausschüsse Pl.	managing committees	Комітети з питань управління (Комітети з питань управління надають Комісії керуючі повноваження у певних питаннях. Якщо Комісія відхиляється від виконання рішень комітету, вирішальне слово надається Раді за умов кваліфікованої більшості голосів.)
295	Verwaltungszusammenarbeit f.	administrative cooperation	адміністративна співпраця
296	Vollendung des Binnenmarktes	completing the internal market	завершення формування спільного ринку
297	Vorschlag vorlegen	make / put forward a proposal	надати пропозицію
298	Vorsitz des Mitgliedstaates	Presidency of member state	головування держави-члена в ЄС
299	Wettbewerb m.	competition	конкуренція
300	Wettbewerbsfähigkeit f.	competitiveness	конкурентоспроможність
301	Wirtschafts- und Sozialausschuss	Economic and Social Committee (EcoSoc)	Комітет з економічних та соціальних питань (Екосоц)
мова	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

№			
302	Wirtschafts- und Währungsunion	economic and monetary union	економічний та валютний/ монетарний союз
303	Zentraleuropäisches Freihandelsabkommen (CEFTA)	Central European Free Trade Agreement (CEFTA)	Центральноевропейська угода про вільну торгівлю (ЦЕФТА; CEFTA)
304	Zentralregierungen, regionale oder lokale Gebietskörperschaften oder andere öffentlich-rechtliche Körperschaften	central governments, regional, local or other public authorities	центральні уряди, регіональні, місцеві та інші органи влади
305	Zivilschutz m.	civil protection	цивільний захист
306	Zölle Pl.	customs duties	МИТО
307	Zollgebiet der Gemeinschaft	Customs territory of the Community/ Community's customs territory	митна територія Спільноти
308	Zollkodex der Gemeinschaft(en)	Community Customs Code	Митний кодекс Спільнот(и)
309	Zollrecht n.	customs legislation	митне право
310	Zollunion f.	customs union	митний союз
мова №	Німецька мова	Англійська мова	Українська мова

311	Zulassung f. (zu D.)	admission	допуск [на територію країни]; дозвіл
312	Zulassungsvoraussetzungen Pl.	conditions of admission	умови одержання дозволу; умови допуску [на територію]
313	Zuständigkeitsregelung f.	regulation of the powers	правила підсудності
314	Zustimmung des Europäischen Parlaments	assent of the European Parliament	згода Європейського Парламенту
315	Zutrittsschranken Pl.	entry barriers	обмеження доступу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка. – Харьков : Изд-во Харьковского университета, 1972. – 215 с.
2. Англійсько-французько-німецько-український словник термінології Європейського Союзу [гол. ред. В. Єрмоленко]. К. : К.І.С., 2007. – 226 с.
3. Англо-український юридичний словник = English-Ukrainian Law Dictionary [ред. Л. І. Шевченко, упоряд. С. М. Андріанов]. – К. : Арії, 2008. – 552 с.
4. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія : [Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] 2-ге вид., змін. і доп. / Н. В. Артикуца. – К. : Стилос, 2004. – 277 с. – (Серія „Правнича лінгвістика“).
5. Артикуца Н. В. Мова права у її функціональних різновидах / Н. В. Артикуца // Сьогодення українського мовного середовища / АПН України, Ін-т вищої освіти [упоряд. Л. З. Мороз]. – К. : [Кіровоград. вид-во], 2008. – С. 23–32.
6. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – 2-е изд.. – М. : Советская Энциклопедия, 1969. – 608 с.
7. Бархударов Л. С. Язык и перевод. (Вопросы общей и частной теории перевода). – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с.
8. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров / М. М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1979. – С. 237–280.
9. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич [Підручник для студ. вищ. навч. закладів]. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
10. Большой юридический энциклопедический словарь / [Автор и сост. А. Б. Барихин]. – 2-е изд. перераб. и допол. – М. : Книжный мир, 2008. – 792 с.
11. Брандес М. П. Предпереводческий анализ текста (для институтов и факультетов иностранных языков) : учеб. пособие. – 3-е изд., стереотип. / М. П. Брандес, В. И. Провоторов. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 224 с.
12. Великий енциклопедичний юридичний словник [за ред: Ю. С. Шемшученка]. – К. : Юридична думка, 2007. – 992 с.
13. Вербенец М. Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування: дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / М. Б. Вербенец. – К., 2004. – 242 с.

14. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (Общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. — М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. — 224 с.
15. Вюстер Е. Международная стандартизация языка в технике / Е. Вюстер ; [пер. с нем. и обраб. О.И. Богомоловой] ; под ред. Э. К. Дрезена, Л. И. Жиркова и др. — Ленинград-Москва : Гос. изд-во по стандартизации "СТАНДАРТПГИЗ", 1935. — 302 с.
16. Гавура Д. До питання термінологічної гармонізації сучасних європейських законодавчих актів / Д. Гавура // Мовні і концептуальні картини світу : Збірник наукових праць. — Випуск 25, частина 1. — К. : ВПЦ „Київський університет“ Київ, 2009. — С.143–147.
17. Гавура Д. Проблема багатомовності в ЄС з точки зору перекладу, адаптації та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України / Д. Гавура // Мовні і концептуальні картини світу : Збірник наукових праць. — Випуск 23, частина 1. — К. : ВПЦ „Київський університет“, 2007. — С. 136–139.
18. Гавура Д. Термінологія європейського права та особливості її перекладу / Д. Гавура // Мовні і концептуальні картини світу : Збірник наукових праць. — Випуск 24, частина 1. — К. : ВПЦ „Київський університет“, 2008. — С. 153–157.
19. Гавура Д. Терміносистема європейського права та особливості перекладу українською мовою / Д. Гавура // Мовні і концептуальні картини світу : Збірник наукових праць. — Випуск 26, частина 1. — К. : ВПЦ „Київський університет“, 2009. — С. 195–199.
20. Галкина Е. Н. Терминология Европейского Союза и проблемы её перевода на русский язык: дис. ...канд. филол. наук : 10.02.04 / Е. Н. Галкина. — М., 1998. — 318 с.
21. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. — М. : Наука, 1981. — 139 с.
22. Головатий С. П. Українська правнича термінологія. Якою їй бути? (вступна стаття) / С. П. Головатий // Російсько-українсько-аглійський словник правничої термінології : Труднощі терміновживання [заг. ред. Ю. Зайцева]. — К. : Українська правнича фундація, 1994. — С. 4–7.
23. Гриньов С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гриньов. — М. : Просвещение, 1993. — 154 с.

24. Губаева Т. В. Лингвистические правила законодательной техники / Т. В. Губаева, А. С. Пиголкин // Проблемы юридической техники : сб. статей [под ред. В. М. Баранова]. – Нижний Новгород, 2000 – С. 275–282.
25. Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти : дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / І. М. Гумовська. – Львів, 2000. – 186 с.
26. Гусев С. С. Упорядоченность научной теории и языковой метафоры / С. С. Гусев // Метафора в языке и тексте [ред. В. Н. Телия]. – М. : Наука, 1988. – С. 119–133.
27. Дамаданова П. А. Немецкая терминология гражданского права: информационно-прагматический аспект : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / П. А. Дамаданова. – Москва, 2003. – 177 с.
28. Даниленко В. П. Лингвистические проблемы упорядочения научно-технической терминологии / В. П. Даниленко, Л. И. Скворцов // Вопросы языкознания. – М. – 1981. – №1. – С. 7–16.
29. Дахно І. І. Право Європейського Союзу: англо-українсько-російський глосарій / І. І. Дахно. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 234 с.
30. Двомовний англо-український словник Тасіс [Електронний ресурс]. Представництво Європейського Союзу в Україні. 2006. – 69 с. – Режим доступу : eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual.../09_glossary_uk.pdf
31. Дерді Е. Т. Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів : дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.04 / Е. Т. Дерді. – К., 2003. – 284 с.
32. Дзенс Н. И. Теория и практика перевода : учебное пособие / Н. И. Дзенс, И. Р. Перевышина, В. А. Кошкарров. – Санкт Петербург : Антология, 2007. – 560 с.
33. Євробюлетень : Інформаційне видання [Електронний ресурс] Представництво Європейського Союзу в Україні. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/eurobulletin/index_uk.htm
34. Європейський Союз – Україна 2009 [Електронний ресурс] Представництво Європейського Союзу в Україні. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/more_info/virtual_library/index_uk.htm

35. Іващишин О. Проблема доцільності використання запозичень та інтернаціоналізмів у науково-технічній термінології / О. Іващишин // Тези І-ої МНК Проблеми науково-технічної термінології. – Львів : Вища школа, 1992. – С. 114–116
36. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов / Т. Л. Канделаки. – М. : Наука, 1977. – 167 с.
37. Капанадзе Л. А. Развитие речевых жанров в русском языке / Л. А. Капанадзе // Русский язык : Ороле, 1997. – С. 12–31.
38. Карабан В. І. До теорії англо-українського юридичного перекладу / В. І. Карабан // Мова та культура у новій Європі: контакти і самобутність : зб. наук. доповідей. – К. : Видавничий дім Дмитра Будаго, 2009. – С. 369–374.
39. Карабан В. І. Переклад англомовної юридичної літератури : навч. посіб. для студ. ВНЗ юрид. спец. та спец. „Переклад“ [ред. Л. М. Черноватий, В. І. Карабан]. – вид. 3-тє, випр. і доп. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 655 с. – (Серія „Dictum factum“).
40. Карабан В. І. Англійсько-український юридичний словник / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 1088 с.
41. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карабан // Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Ч 2. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 304 с.
42. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.
43. Карпинская Е. В. Унификация, стандартизация, кодификация терминов. Понятие гармонизации терминов и терминосистем / Е. В. Карпинская // Культура русской речи [ред. Л. К. Граудина, Е. Н. Ширяев]. – М. : Норма, 2008. – С. 207–211.
44. Квитко И. С. Термины в научном документе / И. С. Квитко. – Львов : Высшая школа, 1976. – 126 с.
45. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу : [навч. посібник] / В. Кернз. – К. : Знання, 2002. – 381 с. – (Європейське право).
46. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения : [учеб. пособие] /

- Т. Р. Кияк. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 с.
47. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц / Т. Р. Кияк. – Львов : Высша школа, 1988. – 161с.
 48. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова) / Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
 49. Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах [Електронний ресурс] / Т.Р. Кияк // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – N 32. – С. 104–108.
 50. Колодій А. Герменевтика юридична / А. Колодій // Юридична енциклопедія : в 6 т. [редкол. Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А-Г. – 672с.
 51. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода. Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых : [учеб. пособие] / В. Н. Комиссаров. – М. : ЧеРо, 1999. – 136 с.
 52. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода / В. Н. Комиссаров. – М. : Международные отношения, 1980. – 166 с.
 53. Комиссаров В. Н. Слово о переводе (очерк лингвист. учения о пер.) / В. Н. Комиссаров. – М. : Международные отношения, 1973. – 216 с.
 54. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
 55. Копанев И. П., Беер Ф. Теория и практика письменного перевода: Ч.1. Перевод с немецкого языка на русский. / И. П. Копанев, Ф. Беер. – Минск : Высш.шк., 1986. – 270 с.
 56. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / В. В. Коптілов. – К. : Вища школа, 2003. – 166 с.
 57. Коробейнікова Д. Гармонізація як вагома сфера процесу впорядкування термінології (на прикладі термінології європейського права) / Д. Коробейнікова // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Серія Філологічні науки. – Кіровоград, 2010. – Вип. 89 (3). – С. 362–366.
 58. Коробейнікова Д. До питання типології фахових текстів ЄС з погляду перекладознавства / Д. Коробейнікова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – Випуск 30. – К. : ВПЦ „Київський університет“, 2010. – С. 151– 156.
 59. Коробейнікова Д. Мова ЄС – євролект чи переклад? / Д. Коробейнікова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – Випуск 31. – К. : ВПЦ

„Київський університет“, 2010. – С. 56–61.

60. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : видавн. Дім «Академія», 1999. – 288 с.
61. Кравченко Н. К. Интерактивное, жанровое и концептуальное моделирование международно-правового дискурса / Н. К. Кравченко. – К. : Реферат, 2006. – 320 с.
62. Кравченко С. П. Мова як фактор правоутворення та законотворення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 12.00.01 / С. П. Кравченко. – Одеса, 2000. – 20 с.
63. Кравченко С. П. Проблемність юридичної термінології та шляха її удосконалення / С. П. Кравченко // Актуальні проблеми держави і права. – Одеса, 1998. – С. 50–58.
64. Кравчук І. В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС / І. В. Кравчук, М. В. Парапан. – К. : Слово, 2005. – 320 с.
65. Крижанівська А. В. Склад і структура термінологічної лексики української мови / А. В. Крижанівська. – К. : Наук.думка, 1984. – 196 с.
66. Крыжановская А. В. Актуальные проблемы упорядочения научной литературы / А. В. Крыжановская, Л. А. Симоненко. – К. : Наукова думка, 1987. – с. 161.
67. Кур'янова М. О. Граматичні труднощі перекладу німецьких науково-технічних текстів українською мовою : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : 10.02.16 / М. О. Кур'янова. – К., 2006. – 19с.
68. Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания / Л. К. Латышев. – М. : Просвещение , 1988. – 159 с.
69. Латышев Л. К. Технология перевода : учеб. пособие по подготовке переводчиков (с нем. языком). / Л. К. Латышев. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2000. – 280 с.
70. Левицкая Т. Р., Фитерман А. М. Проблемы перевода / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. – М. : Международные отношения, 1976. – 205 с.
71. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – изд. 3-е. – М. : URSS, 2007. – 254с.
72. Лейчик В. М. О языковом субстрате термина / В. М. Лейчик // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1986. – №5. – С. 87–97.
73. Лейчик В. М. Прикладное терминоведение и его направления / В. М. Лейчик // Прикладное языкознание [Л. В. Бондаренко, ред. А. С. Герд и др.]. – С.-Петербург. : Изд-во СПбГУ, 1996. – С. 276–287.

74. Лещук Т. Й. Типологія термінологічних підсистем. Іншомовні запозичення, фразеологія, семантичні термінотворення, лексикографія / Т. Й. Лещук. – Л. : Видавничий центр Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка, 1999. – 212 с
75. Лингвистический энциклопедический словарь [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
76. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминоподобных элементов / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – 152 с.
77. Лотте Д. С. Краткие формы научно-технических терминов / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1971. – 84 с.
78. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии / Д. С. Лотте. – М. : Изд-во Академии Наук СССР, 1961. – 160 с.
79. Магомедов С. К. Унификация терминологии нормативных правовых актов Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. К. Магомедов. – Москва, 2004. – 154 с.
80. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Воениздат, 1980. – 237 с.
81. Мовчун Є. С. Особливості перекладу українською мовою німецького комерційного інтернет-дискурсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Є. С. Мовчун. – К., 2010. – 19 с.
82. Морозова Л. А., Зражевская Т. Д. Язык и право / Л. А. Морозова, Т. Д. Зражевская // Право: сборник учебных программ. – М., 2001. – С. 108–114.
83. Мушнина М. М. Об особенностях юридических текстов и юридических дефиниций / М. М. Мушнина // Юрислингвистика-7 : Язык как феномен правовой коммуникации : межвуз. сб. науч. статей [под ред. Н. Д. Голева]. – Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2006. – С. 113–118.
84. Навчальний російсько-український словник фахової термінології для правників / Г. С. Онуфрієнко, Н. А. Полежаєва, Н. В. Руколянська, Н. В. Таранова ; [під ред. Г. С. Онуфрієнко]. – Запоріжжя, 1998. – 120 с.
85. Новикова М. О. Про історію перекладу / М. О. Новикова // Теорія і практика перекладу. – 1991. – Вип.10. – С. 21-27.
86. Опришко В. Ф. Право Європейського Союзу: Загальна частина: [підруч. для студ. вищих навч. закл.] / В. Ф. Опришко, А. В. Омельченко, А. С. Фастовець. – К. : КНЕУ, 2002. – 460 с.

87. Орлова І. С. Лексико-граматичні трансформації у перекладі міжнародно-правових документів (на матеріалі двохсторонніх іспансько-українських міждержавних угод) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: 10.02.16. / І. С. Орлова. – К., 2006. – 20 с.
88. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : КМ Academia, 2000. – 218 с.
89. Панько Т. І. Українське термінознавство [підруч. для студ. гуман. спец. вищих навч.закл.] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
90. Пиголкін А. С. Язык закона / А. С. Пиголкін. – М. : Юридическая литература, 1990. – 189 с.
91. Полубиченко Л. В., Глинская Н. П. Терминологическая дифференциация регистра права официально-документального стиля английской речи / Л. В. Полубиченко, Н. П. Глинская // Вестник Московского университета : Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2002. – Вып. 2. – С. 13–29.
92. Популярна юридична енциклопедія [Ред. кол.: І. С. Чиж, В. С. Ковальський, Л. М. Горбунова ; Кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, Е. Ф. Демський;]. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.
93. Постанова № 353. Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову [Електронний ресурс]. – 2006. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=353-2006-%EF>
94. Правнича лінгвістика : навч. посіб. / Г. П. Проценко, Л. М. Шестопалова, О. Ф. Прохоренко [та ін.] ; за заг. ред. С. М. Гусарова. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2010. – 312 с.
95. Правова інформатика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bod.kiev.ua/jurnal/3_16.htm
96. Прадід Ю.Ф. Вступ до юридичної лінгвістики: [навч. посіб.] / Ю. Ф. Прадід [за ред. чл.-кор. АПрН України О. Н. Ярмаша]. – Сімферополь : Доля, 2002. – 104 с.
97. Прадід Ю. Ф. У царині лінгвістики і права / Ю. Ф. Прадід. – Сімферополь : Ельїньо, 2006. – 256 с.
98. Путівник по Лісабонському договору [Електронний ресурс] Делегація Європейського Союзу в Україні. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/more_info/virtual_library/index_uk.htm

99. Радецька В. Я. Мова науки криміналістики : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. Я. Радецька – К., 2002. – 18с.
100. Ревзин Н. Н., Розенцвейг В. Ю. Основы общего и машинного перевода / Н. Н. Ревзин, В. Ю. Розенцвейг. – М. : Высш. шк., 1963. – 243 с.
101. Реформатский А. А. Введение в языковедение : [уч. для филол. фак. пед. ин-тов] / А. А. Реформатский. – 4-е изд., испр. и доп. – Москва: Просвещение, 1967. – 542 с.
102. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика : очерки лингвистической теории перевода / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 1974. – 216 с.
103. Рецкер Я. И. Что же такое лексические трансформации? / Я. И. Рецкер // Тетради переводчика. – 1980. – Вып. 17. – С. 72–84.
104. Російсько-український практичний правничий словник. – Харків : Юридичне видавництво НКЮ УСРР, 1926. – 80 с.
105. Російсько-український словник правничої мови. [Ред. А. Кримський]. – Київ : Українська Академія Наук, 1926. – 321 с.
106. Російсько-українсько-англійсько-німецький юридичний словник [В. Г. Гончаренко, В. Ю. Залевська ін.]. – К. : Либідь, 1995. – 240 с.
107. Савицкий В. М. Язык процессуального закона. Вопросы терминологии. / В. М. Савицкий [под ред. А. Я. Сухарева]. – М.: Наука, 1987. – 286 с.
108. Сдобников В. В. Теория перевода / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – М. : АСТ : Восток-Запад : Владимир : ВКТ, 2008. – 448 с.
109. Сергеева Г. А. Англомовні запозичення в українській правничій термінології: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 / Г. А. Сергеева. – Х., 2002. – 250 с.
110. Скороходько Э. Ф. Вопросы перевода английской технической литературы / Э. Ф. Скороходько. — К. : КГУ 1963. — 92с.
111. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) : Монографія / Е. Ф. Скороходько. – К. : Логос, 2006. – 100 с.
112. Словник законодавчих термінів [Ред. Н. Я. Стрілець]. К. : Основа, 2000. – 608 с.
113. Словник іншомовних слів [Ред. Л. Пустосвіт]. – К. : Довіра, УНВЦ Рідна мова, 2000. – 1017 с.

114. Словник лінгвістичних термінів. [Ред. Д. І. Ганич, І. С. Олійник]. – К. : Вища школа, 1988. – 360 с.
115. Словник термінів і понять, що вживаються у чинних нормативно-правових актах України : за станом на 1 травня 1999 р. / відп. ред. С. Р. Станік, В. Ф. Сіренко та ін. – К. : Оріяни, 1999. – 501 с.
116. Словник-довідник Європейського Союзу / [ред.-упоряд. Ю. Марченко]. – К. : К.І.С., 2001. – 152 с.
117. Служити Європі. Популярно про установи Європейського Союзу. [пер. з англ]. – К. : К.І.С., 2000. – 40 с.
118. Стрелковский Г. М., Латышев Л. К. Научно-технический перевод : пособие для учителей нем. яз. / Г. М. Стрелковский, Л. К. Латышев.– М. : Просвещение, 1980. – 175 с.
119. Суперанская А. В. Общая терминология: терминологическая деятельность / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – 3-е изд. – М. : URSS, 2008. – 288 с.
120. Сучасний українсько-англійський юридичний словник / [І. І. Борисенко, В. В. Саєнко та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 632 с.
121. Тихомиров Ю. А. Законодательная техника. Научно-практическое пособие. / Ю. А. Тихомиров. – М. : Городец, 2002. – 272 с.
122. Токарська А. С. Українська мова фахового спрямування для юристів: підруч / А. С. Токарська, І. М. Кочан. – К. : Знання, 2008. – 416 с.
123. Толста С. А. Правнича термінологія в законодавчих актах України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. : спец. 10.02.01 / С. А. Толста. – К., 2006. – 229 с.
124. Трач Н. С. Українська правнича термінологія в період русифікації (30-80-ті рр. ХХ ст.) [Електронний ресурс] / Н. С. Трач // Наукові записки. Том 85, Філологічні науки / К. : Видавничий дім „Києво-Могилянська академія“, 2008. – 84 с. – Режим доступу до журн. : http://www.ukma.kiev.ua/ua/nauka/pratsi_vidan/nz/index.php?option=com_content&task=view&id=270&Itemid=31
125. Ушаков А. А. Очерки советской законодательной стилистики : [Уч. пособие] / А. А. Ушаков. – Пермь : Изд-во Перм. гос. ун-т им. А. М. Горького, 1967. – 206 с.

126. Ушаков А. А. Проблемы законодательной стилистики / А. А. Ушаков. – Пермь : Изд-во Перм. гос. ун-т им. А. М. Горького, 1967. – 147 с.
127. Фахова українська мова : [навч. посіб.] / Л. А. Васенко, В. В. Дубічинський, О.М. Кримець. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 272 с.
128. Фёдоров А. В. Введение в теорию перевода (Лингвистические проблемы) / А. В. Федоров. – изд. 2-е, перераб. – М. : Изд-во лит. на ин. яз., 1958. – 374 с. (Библиотека филолога)
129. Фёдоров А. В. Основы общей теории перевода (Лингвистический очерк) / А. В. Федоров. – М. : Высшая школа, 1983. – 303 с.
130. Фомина Л. Ю. Унификация нормативной правовой терминологии : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Л. Ю. Фомина. – Саранск, 2006, – 187 с.
131. Хаютин А. Д. Термин, терминология, номенклатура [уч. пособие] / А. Д. Хаютин. – Самарканд : Самарканд. гос. ун-т, 1971.– 130 с.
132. Циткина Ф. А. Терминология и перевод / Ф. А. Циткина. – Львов, 1988. – 156 с.
133. Часопис Парламент. – К. : “Міленіум” – 2002. – 61 с.
134. Чередниченко О. І. Міжкультурні аспекти перекладу / О. І. Чередниченко // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К. : ВПЦ „Київський університет“. – 2004. – [спец. вип.] – С. 3–6.
135. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
136. Чулінда Л. І. Українська правнича термінологія : [навч. посіб.] / Л. І. Чулінда // МОНУ; Академія адвокатури України. – К. : МАГІСТР – ХХІ сторіччя, 2005. – 112 с.
137. Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів : монографія / Л. І. Чулінда. – К. : Атіка, 2006. – 152 с.
138. Шаблій О. А. Міжмовна термінологічна омонімія як проблема термінографії перекладу (на матеріалі німецької та української юридичних терміносистем) : дис... канд. філол. наук : 10.02.16 / О. А. Шаблій. – К., 2002. – 254 с.
139. Шаблій О. А. Переклад юридичних текстів (на матеріалі правничих термінологічних систем ФРН та України) : [навч. посібник] / О. А. Шаблій. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. – 227 с.
140. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.

141. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 278 с.
142. Шепелев А. Н. Язык права как самостоятельный функциональный стиль : автореф. дисс. на соискание степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / А. Н. Шепелев. – Н. Новгород, 2002. – 14 с.
143. Шлоер Б., Сойко І. В. Німецько-українсько-російський коментований словник з адміністративного права / Заг. ред. Б. Шлоер, Ю. Зайцев. – К. : Український центр правничих студій, 2003. – 464 с.
144. Электронный словарь АBBY Lingvo 12. – 2006
145. Юридическая практика [Електронний ресурс]. Газета українських юристів. – Режим доступу : <http://yurpractika.com/article.php?id=10001397>
146. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [Редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. – 669 с.
147. Т. 1 : А–Г. – 1998. – 672 с.
148. Т. 2 : Д–Й. – 1999. – 741 с.
149. Т. 3 : К–М. – 2001. – 792 с.
150. Т. 4 : Н–П. – 2002. – 720 с.
151. Т. 5 : П–С. – 2003. – 736 с.
152. Т. 6 : Т–Я. – 2004. – 768 с.
153. Юридична термінологія : довідник [В. В. Головченко, В. С. Ковальський]. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 219 с.
154. Юридичний словник-довідник [за ред: Ю. С. Шемшученка]. – К. : Femina, 1996. – 696 с.
155. Юридичні терміни. Тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін. [за ред. В. Г. Гончаренка]. – К. : Либідь, 2003. – 320 с.
156. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генологія наукової комунікації : монографія. – Львів: Видавничий цент ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 420с.
157. Arntz R. Der Forschungsbereich „Sprache und Recht“ an der Europäischen Akademie Bozen / R. Arntz // Lebende Sprachen, 1996. – №18. – S. 5–8.
158. Arntz R. Einführung in die Terminologearbeit / Hrsg. R. Arntz, H. Picht, F. Mayer.– 5. verbesserte Aufl. – Hildesheim, Zürich, New York : Georg Olms Verlag, 2004. – 331 S.
159. Arntz R. Einführung in die übersetzungsbezogene Terminologearbeit / R. Arntz, H.

- Picht // Hildesheimer Beiträge zu den Erziehungs- und Sozialwissenschaften. – Hildesheim : Olms, 1982. – Bd. 17. – 238 S.
160. Arntz R. Fachbezogene Mehrsprachigkeit in Recht und Technik / R. Arntz. – Hildesheim, Zürich, New York : Georg Olms Verlag, 2001. – 411 S.
161. Arntz R. Methoden und Probleme der juristischen Übersetzung im Sprachenpaar Italienisch – Deutsch / R. Arntz // Association Suisse des Traducteurs, Terminologues et Interprètes (ASTTI) [Éd.]: équivalences 95. Les actes. Berne – Lausanne, 1996. – S. 167-187.
162. Arntz R. Sprachvergleich, Rechtsvergleich und Übersetzen im Sprachenpaar Spanisch-Deutsch / R. Arntz // Übersetzen und Dolmetschen: Modelle, Methoden, Technologie [Hrsg. K. Schubert]. – Tübingen : Narr, 2003. – Bd. 1; 4. – S. 1–14. – (Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen).
163. Baker M. Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications. / M. Baker // Text and Technology : Honour of John Sinclair. [Eds. M. Baker, G. Francis, E. Tognini-Bonelli]. – Amsterdam, 1993. – P. 223–243
164. Baker M. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / M. Baker. – London/ New York : Routledge, 1998. – 654 p.
165. Basiswissen. Deutsche Gegenwartssprache. / K. Kessel, S. Reimann. – 2., überarb. Auflage. – Tübingen : A. Francke Verlag, 2008. – 280 S.
166. Bausinger H. Sprachschranken vor Gericht / H. Bausinger // Das Recht der kleinen Leute Beitr. zur rechtl. Volkskunde : Festschrift für Karl-Sigismund Kramer zum 60. Geburtstag [Hrsg. K. Koästlin, K. Detlev]. – Berlin : Schmidt, 1976. – S. 12–27
167. Becker-Mrotzek M. Die Sprache der Verwaltung als Institutionssprache / M. Becker-Mrotzek // Fachsprachen: ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft [Hrsg. L. Hoffmann, H. Kalverkämpfer, H. Wiegand]. – Berlin/New York : de Gruyter, 1998. – 2. Halbband. – S. 1391–1402
168. Beneš E. Die Fachsprache / Beneš E. // Deutschunterricht für Ausländer. – 1968. – №18 – S. 124–136
169. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften: Jahrbuch 1999 [Hrsg. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften ; Redaktion : S. Ginnow, K. Künzel]. – Berlin : Akademie Verlag GmbH, 2000. – 533 S.
170. Berteloot P. Der Rahmen juristischer Übersetzungen / P. Berteloot // Recht

und Übersetzen [Hrsg. G.-R. de Groot, R. Schulze]. – Baden-Baden : Nomos, 1999. – S.111–113.

171. Berteloot P. Die Europäische Union und ihre mehrsprachigen Rechtstexte / P. Berteloot // Rechtssprache Europas [Hrsg. F. Müller / I. Burr] 2004. – S.179-193.
172. Bolten J. „Fachsprache“ oder „Sprachbereich“? / J. Bolten // Empirisch-pragmatische Grundlagen zur Beschreibung der deutschen Wirtschafts- Medizin- und Rechtssprache [Hrsg. T. Bungarten]. Tostedt : Attikon, 1992. –(Beiträge zur Fachsprachenforschung ; Bd. 1.). – S.57–72.
173. Borchardt K.-D. Das ABC des Rechts der Europäischen Union / K.-D. Borchardt. – Luxemburg : Amt für Veröffentlichungen der Europäischen Union, 2010. – 152 S.
174. Born J. Deutsch als Verkehrssprache in Europa / [Hrsg.] J. Born, G. Stickel // Jahrbuch 1992 des Instituts für deutsche Sprache. – Berlin/New York : de Gruyter, 1993. – 342 S.
175. Born J. Eurospeak + Eurotexte = Eurolinguistik? / J. Born // Anmerkungen zu sprachlichen Gewohnheiten im Brüsseler „Euro-Alltag“, 1992. –Bd.2-3. – S. 1–4. – (Sprachreport).
176. Born J. Eurotexte. Textarbeit in einer Institution der EG / J. Born, W. Schütte. – Tübingen : Narr, 1995. – (Forschungen des Institutes für deutsche Sprache ; 1). – 456 S.
177. Burket M. Deutsch – als Amts- und Arbeitssprache in der EG / M. Burket // Deutsch als Verkehrssprache in Europa [Hrsg. J Born, G. Stickel. – Berlin / New York : de Gruyter, 1993. – (Jahrbuch des Instituts für deutsche Sprache 1992). – S. 54–64.
178. Burr I, Gallas T. Zur Textproduktion im Gemeinschaftsrecht / I. Burr, T. Gallas // Rechtssprache Europas [Hrsg. F. Müller, I. Burr]. – Berlin : Duncker & Humbröt, 2004. S. 195-242.
179. Burr I., Greciano G. Europa: Sprache und Recht / I. Burr, G. Greciano // La construction européenne: aspects linguistiques et juridiques. – Baden-Baden : Nomos, 2003. – Bd. 52. – 237 S. – (Schriften des Zentrums für Europäische Integrationsforschung).
180. Busch-Lauer I.-A. Textwissenschaftliche Grundlagen und übersetzungsrelevante Texttypologie / I.-A. Busch-Lauer // Übersetzung : ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung. Übersetzung – Translation – Traduction. [Hrsg. : H.

- Kittel, J. House, B. Schultze]. Teilband 1. 26/1, Berlin / New York : Walter de Gruyter, 2004. – S. 607-619
181. Busse D. Recht als Text. Linguistische Untersuchung zur Arbeit mit Sprache in einer gesellschaftlichen Institution / Dietrich Busse. – Tübingen : Niemeyer, 1992. –Bd 131. – 359 S. – (Reihe Germanistische Linguistik)
182. Busse D. Textlinguistik und Rechtswissenschaft / D. Busse // Text- und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung [Hrsg. G. Antos]. – Berlin. – Bd. 16.1. –2000. – S. 803–811. – (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft).
183. Cao D. Translating law / Deborah Cao // Topics in Translation : 33. – Clevedon, Buffalo, Toronto : Multilingual Matters Ltd, 2007. – 189 p.
184. Daum U. Rechtssprache – eine genormte Fachsprache? / U. Daum // Der öffentliche Sprachgebrauch : Die Sprache des Rechts und der Verwaltung. Stuttgart : Akademie für Sprache und Dichtung. 1981. – Bd. 2. – S. 83 – 99
185. Daum U. Übersetzen von Rechtstexten im Spannungsfeld zwischen Rechts –und Sprachwissenschaft / Ulrich Daum // Übersetzen und Dolmetschen : Modelle, Methoden, Technologien [Hrsg. K. Schubert]. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2003. – Bd. 1; 4. – S. 33–46. – (Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen)
186. DGT : Sprachproblem EU-Osterweiterung. Der größte Übersetzungsdienst der Welt legt Zahlen auf den Tisch. [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті від 18.02.2004 : <http://www.uebersetzerportal.de/nachrichten/n-archiv/2004/2004-02/2004-02-18.htm>
187. Donat M. Der Kommunikationsstreß in den EG-Institutionen / M. Donat // Deutsch als Verkehrssprache in Europa [Hrsg. B. Joachim, G. Stickel]. – Berlin / New York : de Gruyter, 1993. – S. 77–87 (Jahrbuch 1992 des Instituts für deutsche Sprache).
188. Drozd L., Seibicke W. Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache Bestandsaufnahme – Theorie – Geschichte / L. Drozd, W, Seibicke. – Wiesbaden : Brandstetter, 1973. – 207 S.
189. DUDEN Grammatik [Hrsg. Dudenredaktion]. – 7., völlig neu erarbeit. und erweitert. Auflage. – Mannheim : Dudenverlag, 2005. – Bd. 4. – 1341 S.
190. Ejov D. Deutsche und russische Gesetzestexte. Vergleichende linguistische Analyse an Beispielen aus dem Familienrecht. / D. Ejov [Dissertation]. – Osnabrück : Der Andere Verlag, 2003. – 288 S.

191. Engberg J. Konventionen von Fachtextsorten: kontrastive Analysen zu deutschen und dänischen Gerichtsurteilen / J. Engberg. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1997. – 302 S. – (Forum für Fachsprachenforschung; Bd. 36).
192. Engberg J. Prinzipien einer Typologisierung juristischer Texte / J. Engberg. – Wien, 1993. – (Fachsprache 15 1/2). – S. 31–38.
193. Engberg J. Textsortenkonvention – zum Status und zur Bedeutung für die übersetzungsbezogene Beschreibung von Rechtstexten / J. Engberg // Textologie und Translation [Hrsg. H. Gerzymisch-Arbogast]. – Tübingen : Gunter Narr Verlag 2003. – S. 61–84. – (Jahrbuch Übersetzen und Dommetschen).
194. Eriksen L. Einführung in die Systematik der juristischen Fachsprache / L. Eriksen // Juristische Fachsprache : Kongressberichte des 12th European Symposium on Language for Special Purposes, Brixen/Bressanone 1999. [Hrsg. L. Eriksen, K. Luttermann]. – Münster : LIT, 2002. – Bd. 6. – S. 1–19. – (Rechtslinguistik Series).
195. Europa in 100 Stichworten : von Agenda 2000 bis Zollunion. – Presse –und Informationsamt der Bundesregierung, 2000 – 222 S.
196. Felber H. Terminologie in Theorie und Praxis / Hrsg. H. Felber, G. Budin. – Tübingen : Narr, 1989. – Bd. 9. – 315 S. (Forum für Fachsprachen-Forschung).
197. Filipec J. Zur Spezifik des spezielsprachlichen Wortschatzes gegenüber dem allgemeinen Wortschatz / J. Filipec // Fachsprachen. Terminologie, Struktur, Normung. [Hrsg. K.-H. Bausch, W. Schewe u.a.]. – Berlin, Köln, 1976. – S. 55–61.
198. Fluck H.-R. Fachsprache : Einführung und Bibliographie. / H.-R. Fluck. – 5., überarb. und erw. Auflage. – Thübingen ; Basel : A. Francke, 1996. – 361 S. – (Uni-Taschenbucher; 483).
199. Fuchs-Khakhar Ch. Die Verwaltungssprache zwischen dem Anspruch auf Fachsprachlichkeit und Verständlichkeit: ein Vergleich der Darstellungen dieses Konflikts in der deutschen Verwaltungssprache und die Vorschläge zu einer Bewältigung seit 1958 / Ch. Fuchs-Khakhar. – Tübingen : Tauffenburg, 1987. – S. 14–36
200. Galdia M. Rechtsvergleichendes Übersetzen / M. Galdia // The European Legal Forum, 2003. – Nr. 355. – S. 1–5.
201. Gemeinsamer Leitfaden des Europäischen Parlaments, des Rates und der Kommission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/de/techleg/5.htm>

202. Geyl E.-G. Die Rechtssprache als Objekt der wissenschaftlich begründeten Sprachpflege / E.-G. Geyl, 1972. – Heft 2. – S. 75 – 91. (Muttersprache ; Bd. 82)
203. Gläser R. A Multi-level Model for a Typology of LSP Genres / Rosemarie Gläser // Fachsprache 15 1/2 – 1993. – S. 18 – 26.
204. Glossar zum europäischen Einigungswerk sowie zu den Organen und Tätigkeitsbereichen der Europäischen Union [Elektronischer ресурс]. – Режим доступа : http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/index_de.htm
205. Glossary to European integration and the institutions and activities of the EU [Elektronischer ресурс]. – Режим доступа : http://europa.eu/legislation_summaries/glossary
206. Goffin R. Die terminologische Praxis („Terminographie“) im Dienst der Übersetzung / R. Goffin // Lebende Sprachen 26, 1981. – S.147–151.
207. Goffin R. Eurolekt ja, Eurokauterwelsch nein / R. Goffin (=Akten des Deutschen Terminologietags, Köln 24.-25. April 1998). – Bolzano-Köln, 1999.– S. 163-176.
208. Goffin R. Terminographie bei der Europäischen Kommission / R. Goffin // Fachsprachen: ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft [Hrsg. L. Hoffmann, H. Kalverkämper, H. Ernst Wiegand]. – Berlin : Walter de Gruyter, 1998/9. – Bd. 2. – S. 2124–2138.
209. Gréciano G. Europaphraseologie im Vergleich / G. Gréciano [Hrsg. W. Eismann] // Europhras 95 – Europäische Phraseologie im Vergleich. Gemeinsames Erbe und kulturelle Vielfalt. – Bochum : Universitätsverlag Brockmeyer, 1998. – Bd.15. – S. 247–262. – (Studien zur Phraseologie und Parömiologie)
210. Gréciano G. Phraséologie et Institutions Européennes / G. Gréciano // Paremia № 8. – Madrid : Asociacion Cultural Independiente, 1999. – S. 255–260
211. Groot G.-R. Die relative Äquivalenz juristischer Begriffe und deren Folge für mehrsprachige juristische Wörterbücher / G.-R. Groot de // Translation and Meaning, Part I. (Eds.) M. Thelen, B. Lewandowska-Tomaszczyk. – Maastricht : 1999, – S. 122–128.
212. Groot G.-R. Rechtsvergleichung als Kerntätigkeit bei der Übersetzung juristischer Terminologie / G.-R. de Groot // Sprache und Recht [Hrsg. U. Haß-Zumkehr]. – Berlin ; New York : de Gruyter, 2002. – S. 222–240
213. Groot G.-R. Recht, Rechtssprache und Rechtssystem – Betrachtungen über die

Problematik der Übersetzung juristischer Texte / G.-R. de Groot // Terminologie & Traduction, 1991. – №3. – S. 279–316.

214. Groot G. R. Recht und Übersetzen / (Hrsg.) G.-R. de Groot, R. Schulze. – Baden-Baden : Nomos, 1999. – 423 S.
215. Groot G.-R. Zweisprachige juristische Wörterbücher / G.-R. de Groot // Übersetzen von Rechtstexten [Hrsg. P. Sandrini]. – Tübingen : Narr, 1999. – S. 203 – 227.
216. Grynenko A., Dathe C. Die Terminologie des Gerichtswesens der Ukraine und Deutschlands im Vergleich: Eine übersetzungswissenschaftliche Analyse juristischer Fachbegriffe im Deutschen, Ukrainischen und Russischen / A. Grynenko, C. Dathe (Mit einem Vorwort von Ulrich Hartmann). – Stuttgart : ibidem – Verlag, 2007. – S. 200 (Soviet and Post-Soviet Politics and Society 44)
217. Haberland H., Henriksen C. Dänisch – eine kleine Sprache in der EG / H. Haberland, C. Henriksen // Sociolinguistica 5 [Hrsg. U. Ammon, K.-J. Mattheier]. – Berlin, New York : Niemeyer, Gruyter, 1991. – S. 85-98.
218. Hahn W. v. Fachkommunikation. Entwicklung, linguistische Konzepte, betriebliche Beispiele / W. von Hahn. – Berlin : de Gruyter, 1983. – 184 S. (Sammlung Göschen ; 2223).
219. Heur Jean B. Die neuere Fachsprache der juristischen Wissenschaft seit der Mitte des 19. Jahrhunderts unter besonderer Berücksichtigung von Verfassungsrecht und Rechtsmethodik / Jean d’Heur B. // Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft [Hrsg. L. Hoffmann, H. Kalverkämper, H. E. Wiegand]. – Fachsprachen. Berlin/New York : Walter de Gruyter, 1998. – 1. Halbband. – S. 1286–1295.
220. Hoffmann L. Kommunikation vor Gericht / Ludger Hoffmann. – Tübingen : Gunter Narr, 1983. – S. 409.
221. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung. / Lothar Hoffmann. – 3., durchges. Aufl. – Berlin : Akademie-Verlag, 1987 (=1976). – 307 S. (=Sammlung Akademie-Verlag 44. Sprache)
222. Hoffmann L. Vergleiche in der Fachsprachenforschung / L. Hoffmann [Hrsg. K.-D. Baumann / H. Kalverkämper], 1992. – S. 95-170
223. Hoffmann L. Vom Fachwort zum Fachtext. Beiträge zur angewandten Linguistik / L. Hoffmann. – Tübingen : Narr, 1988. – 265 S. – (Forum für Fachsprachen-Forschung; Bd. 5).

224. Horn D. Rechtssprache und Kommunikation. Grundlegung einer semantischen Kommunikationstheorie / D. Horn. – Berlin : Duncker & Humblot, 1966. – 183 S.
225. House J. A Translation quality assessment: a model revisited / J. House. – Tübingen : Narr, 1997. – 207 S. (Tübinger Beiträge zur Linguistik 88).
226. House J. Die Rolle der Übersetzung bei Sprachkontakt, Sprachvariation und Sprachwandel / J. House // IX. Internationaler Kongress der Europäischen Gesellschaft für Fachsprachen. EGFS / AELFE, 2010. – 6–9 S.
227. House J. English as Lingua Franca and its Influence on Discourse Norms in Other Languages / J. House // Translation today: trends and perspectives. [Eds. G. M. Anderman, M. Rogers]. – Clevedon : MPC Books Ltd, 2003. – 168-179 P. (Multilingualmatters).
228. Juristische Fachsprache: Kongressberichte des 12th European Symposium on Language for Special Purposes, Brixen/Bressanone 1999 Rechtslinguistik Series (том 6) [Hrsg. K. Luttermann]. – Münster : LIT 2002. – 163 S.
229. Kallmeyer W. Mündliche Kommunikation vor Gericht / W. Kallmeyer // Recht und Sprache. – Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1983. – S. 139 – 151.
230. Kalverkämpfer W., Galinski Ch., Budin G. Deskriptive und präskriptive Terminologearbeit / Ch. Galinski, G. Budin, W. Kalverkämpfer // Fachsprachen: ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft [Hrsg. L. Hoffmann, H. Kalverkämpfer, H. E. Wiegand, Ch. Galinski u. a.]. – Berlin ; New York : de Gruyter, 1998. – HSK 14.2 – S. 2207-2229 (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft)
231. Karker A. Zur Qualität der dänischen Sprache in der EU / Alan Karker // Nordisk Sprakse- kretariats Skrifter 16. – Ktbenhavn : Gad og Oslo, 1993. – 89 S.
232. Kautz U. Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens / Ulrich Kautz. – München : Iudicum, 2000. – 632S.
233. A. L. „Europeak“ – „Eurotexte“ – „Eurobegriffe“: zur Plualität von Sprachen und Rechten bei der Produktion und Rezeption gemeinschaftlicher Texte / A. L. Kjaer // Juristische Fachsprache [Hrsg. L. Eriksen, K. Luttermann]. – Münster : LIT, 2002. – S.115-163;
234. Kjaer A. L. Legal Translation in the European Union: A Research Field in Need of a New Approach / A. L. Kjaer // Language and the Law:

International Outlooks. [K. Kredens, S. Gozdz-Roszkowski (eds.)]. – Bern, Frankfurt : Peter Lang, 2007. – S. 69–95.

235. Kjær A. L. Überlegungen zum Verhältnis von Sprache und Recht bei der Übersetzung von Rechtstexten der Europäischen Union / A. L. Kjaer // Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache. [Hrsg. Peter Sandrini]. – Tübingen : Narr, 1999. – S. 63-79. – (Forum für Fachsprachen Forschung Nr. 52).
236. Koller W. Das Problem der Übersetzbarkeit – sprachliche, textuelle und kulturelle Aspekte / W. Koller // Kontrast und Äquivalenz: Beiträge zu Sprachvergleich und Übersetzung [Hrsg. W. Börner, K. Vogel]. – Tübingen : Narr, 1998. – S. 118–135
237. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft / W. Koller. – 7., Auflage. – Heidelberg: Wiesbaden : Quelle & Meyer, 2004. – 343 S.
238. Koskinen K. Beyond Ambivalence : Posmodernity and the Ethics of Translation / K. Koskinen [Dissertaion]. – Tampere : University of Tampere, 2000. – 130 P.
239. Koskinen K. Going Localised – Getting Recognised. The Interplay of the Institutional and the Experienced Status of Translators in the European Commission. / K. Koskinen // Hermes – Journal of Language and Communication Studies, 2009. – No 42. – P. 93-110.
240. Kussmaul P. Translation als kreativer Prozess – eine kognitionstheoretischer Erläuterungsversuch / P. Kussmaul // Translation zwischen Theorie und Praxis. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft. – Frankfurt am Main : Peter Lang Verlag. – 2002. – S. 93-116.
241. Lingua Franca: Chimera or Reality? // Studies on translation and multilingualism [Elektronный ресурс] European Commission, 2011. – 96 P. Режим доступа : http://ec.europa.eu/dgs/translation/publications/studies/lingua_franca_en.pdf
242. Loehr K. Mehrsprachigkeitsprobleme in der Europäischen Union / K. Loehr. – Frankfurt am Main : Lang, 2003. – S. 178.
243. Madsen D. A model for translation of legal texts / D. Madsen // Translation as Intercultural Communication. Selected Papers from the EST Congress – Prague 1995. [Hrsg. M. Snell-Hornby, Z. Jettmarova, K. Kaindl]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1995. – P. 291–301.
244. Madsen D. Towards a Description of Communication in the Legal Universe.

- Translation of legal Texts and the Skopos Theory / D. Madsen // *Fachsprache*, 1997. – Bd. 1-2. – S. 17-27.
245. Mayer F. Terminographie im Recht : Probleme und Grenzen der Bozner Methode / F. Mayer // *Rechtslinguistik des Deutschen und Italienischen*. D. Veronesi – Padova : Unipress, 2000. – S. 295-306
246. Mayer F. Terminologie in der Fachübersetzung / F. Mayer Hrsg. // *Dolmetschen und Übersetzen : der Beruf im Europa des 21. Jahrhunderts. Akten des Kongresses des BDÜ-Landesverbandes Bayern, 23-25 November 2001*. – München, Freiburg : freigang, mauro+reinke, 2001. – S. 156-160
247. Mehrsprachigkeit: Trumpfkarte Europas, aber auch gemeinsame Verpflichtung [Elektronный ресурс] // Mitteilung der Kommission an das Europäische Parlament, den Rat, den Europäischen Wirtschafts- und Sozialausschuss und den Ausschuss der Regionen. – Brüssel, 18.9.2008. – KOM(2008) 566 endgültig. Режим доступа : http://ec.europa.eu/education/languages/news/news2853_en.htm
248. Mit Dienstleistungen Zukunft schreiben: Dolmetschen und Übersetzen // *ADÜ-Nord-Tage vom 22. bis 24. März 2002 in Lüneburg* [Hrsg. ADÜ Nord – Assoziierte Dolmetscher und Übersetzer in Norddeutschland e.V., Georgia Mais] Hamburg : ADÜ Nord, 2002. – Konferenzband 1. – S.140.
249. Müller-Tochtermann H. Struktur der deutschen Rechtssprache. Beobachtungen und Gedanken zum Thema Fachsprache und Gemeinsprache. / Helmut Müller-Tochtermann // *Muttersprache*, 1959. – S . 84-92.
250. Nord Ch. Textanalyse und Übersetzen – Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse / Christiane Nord. – 4., überarbeitete Auflage. – Tübingen : Julius Groos Verlag. 2009. – S. 294
251. Nussbaumer M. Gesetztexte als juristische Fachtexte / Markus Nussbaumer // *Juristische Fachsprache: Kongressberichte des 12th European Symposium on Language for Special Purposes, Brixen/Bressanone 1999* [Hrsg. K. Luttermann]. – Münster : LIT 2002. – S. 21-42. – (Rechtslinguistik Series 6).
252. Nussbaumer M. Sprache und Recht / Markus Nussbaumer [Hrsg. von Manfred W. Hellmann]. – Heidelberg : Julius Groos Verlag, 1997. – Bd.20. – S. 50.
253. Oksaar E. Sprache als Werkzeug und Problem des Juristen / Els Oksaar // *Archiv für*

Rechts- und Sozialphilosophie. – Wiesbaden : Franz Steiner Verlag, 1967. – Bd. 54. – S. 91 – 132.

254. Oksaar E. Sprachliche Mittel in der Kommunikation zwischen Fachleuten und Laien im Bereich des Rechtswesens / Els Oksaar // Fachsprachen und Gemeinsprache [Hrsg. von Wolfgang Mentrup]. – Düsseldorf : Schwann, 1979. – S. 100-113
255. Otto W. Bürgernähere Verwaltungssprache : ein neuer Fortbildungsinhalt / W. Otto // Verwaltung und Fortbildung. Bd. 9., 1981. – Heft 2. – S. 59– 68.
256. Otto W. Die Paradoxie einer Fachsprache / W. Otto // Der öffentliche Sprachgebrauch. Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung. Die Sprache des Rechts und der Verwaltung. [Hrsg. I. Radtke]. – Stuttgart : Klett-Cotta, 1981. – Band 2. – S. 44-57
257. Otto W. Erwartungen an die Rechts- und Verwaltungssprache der Zukunft / W. Otto // Muttersprache 91, 1982. – S. 309-315.
258. Pescatore P. Das Konzipieren übersetzungsrechter juristischer Dokumente / P. Pescatore // Recht und Übersetzen [Hrsg. G.-R. de Groot, R. Schulze]. – Baden–Baden : Nomos, 1999. – S. 125–150.
259. Podlech A. Rechtslinguistik / A. Podlech // Rechtswissenschaft und Nachbarwissenschaften [Hrsg. D. Grimm]. – München, 1976. – Bd. 2. – S. 105–116.
260. Pommer S. Mehrsprachigkeit im Recht: Hindernis oder Chance für Europa? // Mehrsprachigkeit in Europa: Erfahrung, Bedürfnisse, gute Praxis. [Hrsg. A. Abel, M. Stuflesser, M. Putz]. – Bolzano/ Bozen : Europäische Akademie Bozen ; Euracresearch, 2006. – S. 515–523.
261. Praxiswörterbuch Europarecht / Hrsg. Koch M., Harmer C., Coulmas F // Springer Praxis & Recht Konrad Lachmayer, Lukas Bauer Springer, 2009. – S. 1025
262. Prunč E. Einführung in die Translationswissenschaft : Orientierungsrahmen / Hrsg. E. Prunč. – 2., erweiterte und verbesserte Auflage, Band 1. – Graz : Institut für Translationswissenschaft, 2002. – 374 S.
263. Püschel U. Institutionsspezifische Wortschätze / U. Püschel // Lexikologie: ein internationales Handbuch zur Natur und Struktur von Wörtern und Wortschätzen. (Hrsg.) Alan Cruse. – Berlin : Walter de Gruyeter, 2002. – Bd.21 D. – S.910-919
264. Reiss K., Vermeer H. J. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie /

- Katharina Reiss, Hans J. Vermeer. – 2. Aufl.. – Tübingen : Niemeyer, 1991. – S. 248 (Linguistische Arbeiten 147)
265. Reitemeier U. Studien zur juristischen Kommunikation / Ulrich Reitemeier // Eine kommentierte Bibliographie. Forschungsberichte des Institutes für deutsche Sprache. – Tübingen : Narr, 1985. – Bd. 56. – 275 S.
266. Roelcke T. Fachsprachen / Thorsten Roelcke. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2005. – 253 S.
267. Rothkegel A., Sandig B. Text – Textsorten – Semantik. Linguistische Modelle und maschinelle Verfahren / (Hrsg.) A. Rothkegel, B. Sandig. – Hamburg : Buske. 1984. – 290 S. – (Papiere zur Textlinguistik ; 52).
268. Sandrini P. Der transkulturelle Vergleich von Rechtsbegriffen / P. Sandrini // Legal Language in Action: Translation, Terminology, Drafting and Procedural Issues [Hrsg. S. Šarčević]. – Zagreb : Globus, 2009. – S. 151-165.
269. Sandrini P. Globalisierung und mehrsprachige Rechtskommunikation / P. Sandrini. – 4. Deutscher Gerichtsdolmetschertag 28.-29. Oktober 2004. [Hrsg. BDÜ]. – München : BDÜ Landesverband Bayern, 2004. – S. 25–37. – (Tagungsband : Schriften des BDÜ 9).
270. Sandrini P. Globalisierung und Mehrsprachigkeit: Translation im Wandel / P. Sandrini // Translation in der globalen Welt und neue Wege in der Sprach- und Übersetzerbildung. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft II [Hrsg. L. Zybatow]. – Frankfurt am Main : Lang, 2004. – S. 165–177.
271. Sandrini P. Kommunikation im Spannungsfeld zwischen Recht und Sprachen / P. Sandrini // Volksgruppen und regionale Selbstverwaltung in Europa. Akten des Symposiums, Innsbruck 12.-13. November 2007 [Hrsg. A. Gamper, Ch. Pan], 2008. – S. 203–213.
272. Sandrini P. Lokal, regional, global Fachgebundenes translatorisches Handeln und Wissenstransfer in der modernen Weltgesellschaft / P. Sandrini // Grenzen erfahren – sichtbar machen – überwinden. Festschrift für Erich Prunc zum 60. Geburtstag. [Hrsg. G. Hebenstreit]. – Frankfurt am Main: Lang, 2001. – S. 219 – 232.
273. Sandrini P. Mehrsprachige Fachkommunikation: Wissens- und Kulturtransfer im Zeitalter der Globalisierung / P. Sandrini // Translation zwischen Theorie und Praxis. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft I. [Hrsg. L. Zybatow]. – Frankfurt am Main : Lang. 2002. – S. 395-410.
274. Sandrini P. Mehrsprachigkeit im regionalen Raum: Webauftritte exportorientierter

- Unternehmen / P. Sandrini // Sprach(en)Kontakt – Mehrsprachigkeit – Translation. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft V. [Hrsg. L. Zybatow]. – Frankfurt am Main : Peter Lang, 2007. – S. 327–338.
275. Sandrini P. Translation zwischen Kultur und Kommunikation: Der Sonderfall Recht // Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache [Hrsg. Peter Sandrini]. – Tübingen : Narr, 1999. – S. 9-44
276. Sandrini P. Transnationale interlinguale Rechtskommunikation: Translation als Wissenstransfer / P. Sandrini // Rechtssprache Europas. Reflexion der Praxis von Sprache und Mehrsprachigkeit im supranationalen Recht. [Hrsg. I. Burr, R. Christensen, F. Müller]. – Berlin : Duncker & Humblot, 2004. – S. 139-156. – (Schriften zur Rechtstheorie Heft 224)
277. Sandrini P. Übersetzen von Rechtstexten / Peter Sandrini [Hrsg.] // Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache, Tübingen: Narr, 1999. – S. 303. – (Forum für Fachsprachenforschung Nr. 54)
278. Sandrini P. Übersetzung von Rechtstexten: Die Rechtsordnung als Kommunikationsrahmen / P. Sandrini // LSP Identity and Interface. Research, Knowledge and Society [Hrsg. L. Lundquist, H. Picht, J. Qvistgaard]. – Kopenhagen : Copenhagen Business School, 1998. – S.865-876.
279. Šarčević S. Creating EU Legal Terms: Internationalisms vs. Localisms / Susan Šarčević // Terminologija v času globalizacije. Terminology at the Time of Globalization. [Hrsg. M. Humar]. – Ljubljana: SAZU, 2004. – S. 129–138
280. Šarčević S. Das Übersetzen normativer Rechtstexte / Susan Šarčević // Übersetzen von Rechtstexte [Hrsg. Peter Sandrini]. – Tübingen : Gunter, 1999. – 119 S.
281. Šarčević S. Die Übersetzung von mehrsprachigen EU-Rechtsvorschriften: Der Kampf gegen Sprachdivergenzen. / Hrsg. S. Šarčević, M. Gotti // Insights into Specialized Translation. – Bern/Frankfurt : Peter Lang, 2006. – S. 121-152.
282. Šarčević S. New Approach to Legal Translation / Susan Šarčević. – The Hague : Kluwer Law International, 1997. – 308 p.
283. Schäfner C. Metaphern / C. Schäfner // Handbuch Translation [Hrsg. M. Snell-Hornby, H. Hönig, P. Kussmaul, P. A. Schmitt]. – 2. verbesserte Auflage. – Tübingen : Stauffenburg, 2006. – S. 280–285
284. Schendera Ch. Die Erforschung der Verständlichkeit von normativen Texten. Eine

- kritische Darstellung von Modellen, Methoden und Ergebnissen. / Ch. Schendera [Hrsg. von der Deutschen Gesellschaft für Sprachwissenschaft (DGfS)], 2000. – S. 3-34
285. Schendera Ch. Verständlichkeit von Rechtstexten / Ch. Schendera // Vierteljahresschrift für deutsche Sprache Gesellschaft, 2003. – Bd. 1. – S. 15–21. – (Muttersprache).
286. Schippel L. Europäische Textsortennetze – eine translatorische Annäherung / Larisa Schippel (Hrsg.) // Übersetzungsqualität: Kritik, Kriterien, Bewertungshandeln. – Berlin : Frank & Timme GmbH, 2006. – S. 43–55. –[TransÜD ; Bd. 8].
287. Schmidt-Wiegand R. Anwendungsmöglichkeiten und bisherige Anwendung von philologisch-historischen Methoden bei der Erforschung der älteren Rechtssprache / R. Schmidt-Wiegand // Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. Teilband 1. [Hrsg. L. Hoffmann, H. Kalverkämper, H. E. Wiegand]. – Berlin : Walter de Gruyter, 1997. – S. 277–283.
288. Schmitt P. A. Was ist ein Text? / Peter A. Schmitt // Translationsdidaktik. Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. [Hrsg. E. Fleischmann, W. Kutz, P. A. Schmitt]. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1997. – S. 15–27.
289. Schönherr F. Sprache und Recht / F. Schönherr [Hrsg. W. Barfus]. – Wien : MANZ Verlag, 1985. – 218 S.
290. Schreiber M. Übersetzung und Bearbeitung: zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs / M. Schreiber // Tübinger Beiträge zur Linguistik, Übersetzung und Bearbeitung: Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs [Hrsg. M. Schreiber]. : Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1993. – 353 S.
291. Schütte W. „Eurotexte“ – zur Entstehung von Rechtstexten unter den Mehrsprachigkeitsbedingungen der Brüsseler EG-Institutionen / W. Schütte // Deutsch als Verkehrssprache in Europa. Jahrbuch 1992 des Instituts für deutsche Sprache. [Hrsg. J. Born, G. Stichel]. – Berlin / New York: de Gruyter, 1993. – S. 88–113.
292. Seibert T.-M. Rechtsnormen als Sprachnormen / T.-M. Seibert // Deutsche Grammatik – Regeln, Normen, Sprachgebrauch [Hrsg. B. Strecker u.a.]. – Berlin/ New York : de Gruyter, 2009. – S. 88–101.
293. Seibert T.-M. Von Sprachgegenständen zur Sprache von juristischen Gegenständen. / T.-M. Seibert // Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie, 1972. – Bd. LVIII. – S. 43–52.
294. Simonnaes I. Gemeinsamkeiten in Sprachwissenschaft und Rechtswissenschaft – zur

- Methodenwahl bei der Bedeutungsermittlung / I. Simonnaes // Übersetzen und Dolmetschen: Modelle, Methoden, Technologie [Hrsg. K. Schubert]. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2003. – Bd. 1; 4. – S. 15–32. – (Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen).
295. Simonnaes I. Zum „Zweck“ im Recht und in der Übersetzungswissenschaft / I. Simonnaes // Text and translation: theory and methodology of translation. [Hrsg. C. Heine, H. Gerzymisch-Arbogast, K. Schubert]. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2006. – Bd. 6. – S. 65-78. – (Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen)
296. Snell-Hornby M. Handbuch Translation. – 2., verb. Auflage. [Hrsg. : M. Snell-Hornby, H. G. Hömig, P. Kußmaul]. – Tübingen : Stauffenburg, 1999. – 434 S.
297. Steinhauer A. Sprachökonomie durch Kurzwörter: Bildung und Verwendung in der Fachkommunikation / Hrsg. Anja Steinhauer. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2000. – Bd. 56. – S. 371. – (Forum für Fachsprachen-Forschung).
298. Stickel G. Europäische Hochsprachen und mehrsprachiges Europa / G. Stickel. – Mannheim : Institut für Deutsche Sprache, 2002. – S.260.
299. Stickel G. Vorbemerkungen über Sprache und Recht / G. Stickel // Sprache und Recht [Hrsg. Ulrike Haß-Zumkehr]. – Berlin/New York : Walter de Gruyter, 2002. – S.1–6.
300. Stickel G. Zur Kultur der Rechtssprache / G. Stickel // Mitteilungen des Instituts für deutsche Sprache, 1984. – Bd. 10. – S. 29–61.
301. Stock W. G. Begriffe und semantische Relationen in der Wissensrepräsentation / W. G. Stock // Grundlagen Wissensrepräsentation. – Düsseldorf : Informationswissenschaft, 2009. – S. 403-420
302. Stolze R. Expertenwissen des juristischen Fachübersetzers / R. Stolze // Übersetzen von Rechtstexten – Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache [Hrsg. P. Sandrini]. – Tübingen : Narr, 1999. –Bd. 52 S.45-62. – (Forum für Fachsprachen Forschung).
303. Stolze R. Rechts- und Sprachvergleich beim Übersetzen juristischer Texte / R. Stolze // Kontrastive Fachsprachenforschung [Hrsg. K.-D. Baumann, H. Kalverkämper]. – Tübingen : Narr, 1992. – Bd. 20. – S. 223–230. – (Forum für Fachsprachen-Forschung).
304. Stolze R. Übersetzungstheorien : eine Einführung / R. Stoze. – 3., aktualisierte Aufl. – Tübingen : Gunter Narr, 2001. – 292 S.
305. Störig H. J. Das Problem des Übersetzens / (Hrsg.) H. J. Störig. – Darmstadt :

Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1969. – 243 S.

306. The World Wide Web Virtual Library for European Integration. [Elektronний ресурс]. – Режим доступу : <http://eiop.or.at>
307. Übersetzung und Mehrsprachigkeit. – Luxemburg : Amt für amtliche Veröffentlichungen der Europäischen Gemeinschaften, 2009. – 24 S.
308. Übersetzung: Hilfsmittel und Arbeitsablauf. – Luxemburg : Amt für amtliche Veröffentlichungen der Europäischen Gemeinschaften, 2009. – 28 S.
309. Vermeer H. J. Übersetzen als kultureller Transfer / H. J. Vermeer // Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung. – Tübingen: Francke, 1986. – S. 30-53.
310. Vernay H. Elemente einer Übersetzungswissenschaft / H. Vernay // Übersetzer und Dolmetscher : theoretische Grundlagen, Ausbildung, Berufspraxis [Hrsg. V. Kapp]. – 2., durchges. u. erw. Aufl.. – München : Francke 1984, – S. 26–37. – (Uni-Taschenbücher ; 325 : Linguistik)
311. Voigt W. Zur Zukunft des Deutschen und anderer Sprachen in Europa [Elektronний ресурс] / W. Voigt. – Режим доступу до статті : <http://agiw.fak1.tuberlin.de/Cricetus/SOzuC1/SOBFdSpr/Archiv2/Vogt.htm>
312. Volz W. Deutsch im Übersetzeralltag der EG-Kommission / W. Volz // Deutsch als Verkehrssprache in Europa. Jahrbuch 1992 des Instituts für deutsche Sprache. [Hrsg. J. Born, G. Stickel]. – Berlin / New York : de Gruyter, 1993 – S. 64 – 76.
313. Volz W. Englisch als einzige Arbeitssprache der Institutionen der Europäischen Gemeinschaft? Vorteile und Nachteile aus der Sicht eines Insiders / W. Volz, 1994. – Bd. 8. – S. 88 – 100. – (Sociolinguistica).
314. W.-Odersky T. ZRP Über den juristischen Stil / W. T. Odersky [Elektronний ресурс] JURA Heft 5/2006 S. 344-348. – Режим доступу до статті : <http://www.skriptorama.de/uber-den-juristischen-stil/#more-399>
315. Weisflog W. E. Rechtsvergleichung und juristische Übersetzung. Eine interdisziplinäre Studie. / W. E. Weisflog. – Zürich : Schulthess Polygraphischer Verlag, 1996. – 202 S.
316. Wiesmann E. Rechtsübersetzung und Hilfsmittel zur Translation: wissenschaftliche Grundlagen und computergestützte Umsetzung eines lexikographischen Konzepts. / E. Wiesmann. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2004. – Bd. 65. – 485 S. – (Forum für Fachsprachen-Forschung)

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

317. Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>
318. Договір про запровадження Конституції для Європи (проект) (2003/C169/01). – 2008. – 170 с. – офіційний переклад [Електронний ресурс] Законодавство України. Верховна Рада. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
319. Електронна система документації з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eurodocs.sdla.gov.ua>
320. Європейська інтеграція України [Електронний ресурс] Міністерство закордонних справ України. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/400.htm>
321. Європейський простір: портал проєвропейського громадянського суспільства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eu.prostir.ua>
322. Засади розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс] Представництво України при Європейському Союзі. – Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua>
323. Комюніке Комісії, Ради та Європейського Парламенту "Розширена Європа – нові сусіди. Нова система стосунків з нашими східними та південними сусідами". – Брюссель, 2003. – 18 с. – офіційний переклад ; [Електронний ресурс] Законодавство України. Верховна Рада. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
324. Консолидирани текстове на Договора за Европейския съюз и на Договора за функционирането на Европейския съюз (2008/C 115/01) [Издание на български език] ; [Електронний ресурс] Официален вестник на Европейския съюз. – 2008. – 392 с. – Режим доступу : http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?year=2008&serie=C&textfield2=115&Submit=Suche&_submit=Suche&ihmlang=bg
325. Консолідовані версії договорів про Європейський Союз і про функціонування Європейського Союзу (2010/C 83/01). – офіційний переклад ; [Електронний ресурс] Міністерство юстиції України ; Державний департамент з питань адаптації законодавства. – 2010. – 403 с. – Режим доступу : <http://eurodocs.sdla.gov.ua/DocumentViewLast/tabid/30/ctl/Edit/mid/31/ID/10007492/Lang/Default.aspx>

326. Консолідовані договори: Договір про Європейський Союз. Договір про заснування Європейського Співтовариства ; Пер. укр. мовою [Електронний ресурс] Представництво Європейської Комісії в Україні. – 118 с. – Режим доступу : http://novisa.com.ua/files/norm_doc /dogovir_consult.pdf
327. Конституція для Європи. Конституційні акти Європейського Союзу / [Пер. Г. Заворотня, Т. Качка] ; Ред. Г. Друзенко. – К. : Юстініан, 2008. – 520 с.
328. Конституція ЄС ; Пер. укр. мовою [Електронний ресурс] Представництво Європейської Комісії в Україні. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/more_info/virtual_library/index_uk.htm
329. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Угоду ратифіковано Законом № 237/94-ВР (237/94-ВР) від 10.11.94. – 72 с. [Електронний ресурс] Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_012&p=1304332622019638
330. Указ Президента України про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу [Електронний ресурс] Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=615/98>
331. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2007/C 303/01) [Електронний ресурс] Official Journal of the European Union. – 2010. – 16 P. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:EN:PDF>
332. Charta der Grundrechte der Europäischen Union (2007/C 303/01) [Електронний ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – 2010. – S. 16. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:DE:PDF>
333. Consolidated versions of the Treaty establishing the European Atomic Energy Community (2010/C 84/01) [Електронний ресурс] Official Journal of the European Union. – 2010. – 112 P. – Режим доступу : http://europa.eu/abc/treaties/index_en.htm
334. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2010/C 83/01) [Електронний ресурс] Official Journal of the European Union. – 2010. – 408 P. – Режим доступу : http://europa.eu/abc/treaties/index_en.htm

335. Das Portal der Europäischen Union [Elektronischer ресурс]. – Режим доступа : <http://europa.eu>
336. Der Zugang zum EU-Recht [Elektronischer ресурс]. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/de/index.htm>
337. Dokumente über den Beitritt der Republik Bulgarien und Rumäniens zur Europäischen Union (2005/L 157) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – 2005. – 395 S. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:2005:157:SOM:DE:HTML>
338. Draft Treaty establishing a Constitution for Europe (2003/C 169/01) [Elektronischer ресурс]. – 2003. – 105 с. – Режим доступа: [http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&numdoc=52003XX0718\(01\)&model=guichett&lg=en](http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&numdoc=52003XX0718(01)&model=guichett&lg=en)
339. Einheitliche Europäische Akte (1987/L 169) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften. – 1987. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/de/treaties/index.htm#other>
340. Entwurfvertrag über eine Verfassung für Europa (2003/C 169/01) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – 2003. – 105 с. – Режим доступа : [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003XX0718\(01\):DE:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003XX0718(01):DE:HTML)
341. Konsolidierte Fassung des Vertrages über die Europäische Union und des Vertrages zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft (2006/C 321 E) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – 2006. – 331 S. Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:DE:pdf>
342. Konsolidierte Fassungen des Vertrags über die Europäische Union und des Vertrags über die Arbeitsweise der Europäischen Union (2008/ C 115) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – 2008 – 478 S.– Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2008:115: SOM :DE:HTML>
343. Konsolidierte Fassungen des Vertrags über die Europäische Union und des Vertrags über die Arbeitsweise der Europäischen Union (2010/C 83) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – 2010. – 408 S. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri= OJ:C:2010:083: FULL:DE:PDF>
344. Konsolidierte Fassung des Vertrags zur Gründung der Europäischen Atomgemeinschaft (2010 / C 84 / 01) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – 2010. – 116 S. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2010:084:SOM:DE:HTML>

345. Regulation No 1 determining the languages to be used by the European Economic Community [Elektronischer ресурс]. Official Journal 017, 06/10/1958. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31958R0001:EN:HTML>
346. Treaty of Nice Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts (2001 / C 80) [Elektronischer ресурс] Official Journal. – 2001. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/htm/12001C.html>
347. Verfassung für Europa [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – Режим доступа : http://europa.eu/scadplus/constitution/introduction_de.htm
348. Vertrag über die Europäische Union (2002 / C 325) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/de/treaties/index.htm#founding>
349. Vertrag über die Europäische Union (92/C 191/01) (=Vertrag von Maastricht über die Europäische Union, 1993) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften. – 1992. – 119 S. – Режим доступа : http://eur-lex.europa.eu/de/treaties/dat/11992M/tif/JOC_1992_191__1_DE_0001.pdf
350. Vertrag über eine Verfassung für Europa (2004/C 310) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – 2004. – 474 S.– Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:DE:HTML>
351. Vertrag über eine Verfassung für Europa. Luxemburg : Amt für amtliche Veröffentlichungen der Europäischen Gemeinschaften, 2005 – 482 S.
352. Vertrag von Amsterdam zur Änderung des Vertrages über die Europäische Union, der Verträge zur Gründung der Europäischen Gemeinschaften sowie einiger damit zusammenhängender Rechtsakte (97/C 340) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften. – 1997. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/de/treaties/dat/11997M/htm/11997M.html#0145010077>
353. Vertrag von Lissabon zur Änderung des Vertrags über die Europäische Union und des Vertrags zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft (2007/C 306/01) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – 2007. – 271 S. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?url=OJ:C:2007:306:SOM:DE:HTML>
354. Vertrag von Nizza (2001/C 80) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften. – 2001. – 87 S. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/de/treaties/dat/12001C/htm/12001C.html>

355. Vertrag zur Gründung der Europäischen Atomgemeinschaft (Euratom-Vertrag) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften. – 1957. – 112 S. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/de/treaties/dat/11957K/tif/11957K.html>
356. Vertrag zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften. – Rom, 1957. – Режим доступа: <http://europa.eu/abc/treaties/archives/de/detoc.htm>
357. Vertrag zur Gründung der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft (EWG-Vertrag) [Elektronischer ресурс] Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften. – 1957. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/de/treaties/dat/11957E/tif/11957E.html>

